JEAN BAUDRILLARD

SİMÜLAKRLAR ve SİMÜLASYON

DOĞUBATI

Jean Baudrillard

Simülakrlar *ve* Simülasyon

Çeviri: Oğuz Adanır

DOĞUBATI

Jean Baudrillard

Simülakrlar ve Simülasyon

Çeviri: Oğuz Adanır

DOĞUBATI

JEAN BAUDRILLARD (1929-2007)
Fransız düşünür ve sosyolog. Medya üzerine yaptığı çalışmalarla bütün dünyada ün kazanmıştır. Simülasyon kuramıyla günümüz siyasî ve ideolojik akımlarına radikal eleştiriler yöneltmiştir. Baudrillard'a göre artık gerçek dünya ile imgeleri arasında ayırım yapma becerisine sahip değiliz. Bugün, reklâmlar 'şey'lerden çok imgeler satıyor bize. Chanel, Calvin Klein veya GAP gibi markaların temsil ettiği nitelik veya değerden çok etiketlerini veya göstergesini satın alıyoruz. Baudrillard'ın en ünlü açıklaması, Körfez Savaşı'nın "gerçekten yaşanmadığı" ile ilgiliydi. Ortadoğu'nun ekrandaki temsili düşmanı iblisleştirmek için kullanıldı, görüntüleme araçlarıyla güdümlü füzeler fırlatıldı ve hedefler vuruldu. CNN izleyicileri savaşı bir 'medya olayı' olarak rahat ve geniş koltuklarında cipsi yiyerek izledi. Savaşın yeri ve bölgesi herhangi bir sınır içermiyordu. Bu savaş yayılarak Batı'da televizyon ekranlarına taşınmıştı. Füze bombardımanı ile imge bombardımanı arasında bir ayırımın yapılamayacağı noktaya dek üstelik... Baudrillard böyle bir dünyada eleştiri gücünü tamamen yitirmiş olduğumuzu öne sürer.

Özgün Metin
Simulacres et Simulation

Copyright © 1982 Les Éditions Galilée
© Tüm hakları Doğu Batı Yayınları'na aittir.

Fransızcadan Çeviren
Oğuz Adanır

Yayına Hazırlayan
Taşkın Takış

Kapak Tasarım
Mr. Z. & Z

Tasarım Uygulama
Aziz Tuna

Dizgi & Mizanpaj
Ahmet Hayta

Baskı
Tarcan Matbaacılık
1. Basım: Dokuz Eylül Yayınları, 1998
2. Basım: Doğu Batı Yayınları, 2003
12. Basım: Aralık 2018

Doğu Batı Yayınları
Yüksel Cad. 36/4 Kızılay/Ankara
Tel :0 312 425 68 64 / 425 68 65
www. dogubati.com

ISBN 978-975-8717-01-4 / Sertifika No: 15036

Doğu Batı Yayınları-3 Sosyoloji-2

İÇİNDEKİLER

Önsöz....9
Gerçeğin Yerini Alan Simülakrlar....13
"Retro" Bir Senaryo Olarak Tarih....68
Holocauste....76
China Syndrom....80
Apocalypse Now (Kıyamet)....87
Beaubourg'un Bıraktığı İzlenim/Etki....91
İçin İçin Kaynama/Patlama ve Caydırma
Hipermarket ve Hipermal....108
İletişim Araçlarında İçin İçin Kaynayan/Patlayan Anlam....114
En Önemli Şey Reklâmdır, Reklâmın Hiçbir Önemi Yoktur....124
Clone Story....134
Hologramlar....145
Crash....151
Simülasyon ve Bilimkurgu....163
Hayvanlar....171
territoire et métamorphoses
Yaşam Alanı ve Biçimsel Dönüşüme Uğramalar
Kalıntı....187
Sarmallaşan Ceset....194
"Değer"in Son Tangosu....201
Nihilizm Üzerine....205
Dizin....213

SİMÜLAKR: Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm.

SİMÜLE ETMEK: Gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak.

SİMÜLASYON: Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi.

ATILF (http.atilf.atilf.fr) ve Petit Robert Sözlüğü

ÖNSÖZ

İnsan Bilimleri alanında 20. yüzyılda ortaya atılmış en önemli kuramlardan biri kuşkusuz Jean Baudrillard'ın "Simülasyon Kuramı"dır. İlk ortaya çıktığı andan bugüne yaklaşık yirmi-yirmi beş yıl (günümüzde kırk yıl) gibi bir süre geçmesine karşın Türkiye'de bu kuram henüz yeterince anlaşılmamıştır. Yapısalcılığın başına gelenlerin "Simülasyon Kuramı"nın başına gelmemesini dilerim.

Bu kuramın bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde ortaya koyduğu önemli gerçeklerden biri: Modern toplumlarla dünyanın geri kalan ülkeleri (özellikle de Türkiye gibi ülkeler) arasındaki tarihsel süreç farklılığıdır.

Günümüz Türkiye'sinde yerli yersiz bir şekilde postmodern olarak nitelendirilen metinlerle, postmodern olmayan metinlerin Türkçeye kazandırılma girişimleri giderek güçleşmektedir. Örneğin Mehmet Ali Kılıçbay gibi aydınlar bunu Türkçenin gelişmemişliğine ya da toplumsal-kültürel gerilik gibi nedenlere bağlamaktadırlar. Oysa bu düşüncenin gerçeği yansıttığını söyleyebilmek pek kolay değildir. Çünkü Modern toplumlar günümüzde ulaştıkları aşamada tıkanıp kalınış durumdadırlar.

Bu aşamada üretilen metinlerse bildik konuları giderek daha karmaşık (sofistike denilebilecek) bir hale getirerek açıkla(yama)manın ötesine geçememektedirler. Bu durumda gelişmesini (önemli yanlışlar yaparak geciktirse bile gene de) 'göreceli' bir hızla sürdüren Türkiye gibi bir ülkenin artık tarihsel ve toplumsal açıdan kesinlikle bir duraklama dönemine girmiş bulunan Modern toplumlara yabancılaşması kendinden kaçılması olanaksız bir süreçtir.

Üçüncü, dördüncü vb. dünyalar için bu bir tarihî fırsattır. İdeolojik ve kültürel açıdan Baudrillard'ın deyimiyle sonu gelen her kültür ya da uygarlık gibi Modern uygarlık da evrenselleşerek ortadan kaybolmak durumundadır. Dünya bu durumu iyi değerlendirirse, Modern toplumların elinden dünyaya dünya konusunda söylev çekme ayrıcalığını alarak, durumu tersine çevirebilir ve bu konuda en azından (şimdilik) bu birinciler kadar söz söyleyebileceğini kanıtlayabilir (tabii Modern toplum kökenli düşüncenin büyüleyiciliğinden kendini kurtarabilir daha doğrusu hazıra konma alışkanlığından vazgeçebilirse!).

Kanımca Baudrillard içinde yaşadığı çağı ve ait olduğu tarihsel, toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik sürece özgü yapılanmaları en doğru ve sağlıklı (en nesnel) şekilde algılayarak, en doğru çözümlemeleri üretmiş düşünürlerden biridir. Ancak bu durum onun tüm insanlık tarihiyle, tüm dünya toplumlarını aynı düzey ve yoğunlukta kavradığını ve açıkladığını göstermez. Bu noktada biz ünlü düşünürün içinde bulunduğu durumla Lumière kardeşlerin sinematografı icat ettikleri günler arasında bir benzerlik bulunduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki: Sinematografı icat eden mucit kardeşler bu icadın ne işe yarayabileceği ya da aradan elli ya da yüz yıl kadar bir süre geçtikten sonra bu aracın nasıl bir toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik anlam, içerik ve işleve sahip olabileceği konusunda en ufak bir fikre sahip değillerdi. Hiç kuşkusuz o günlerde bu araç konusunda tahmin yürütenler olmuş ancak hiç kimse günümüzde sinemanın dünya açısından sahip olduğu yer ve önemi öngörememiştir. Bu doğaldır çünkü insanlığın günümüzde ulaşabileceği durumu yetmiş

seksen yıl öncesinin verileriyle tahmin edebilmek pek kolay bir iş olmasa gerek. Ayrıca doğru tahmin yürütenler olduğunu varsaysak bile bu insanların o gün için inanılması güç olan bu tahminleri, içinde yaşadıkları toplumlara kabul ettirebileceklerine inanabilmek olanaksızdır.

Günümüzde Jean Baudrillard'ın içinde bulunduğu durum, yüzyıl başındaki vatandaşlarının durumuna benzemektedir. Doğal olarak yeni bir kuram üretmiş olduğunun bilincinde olan düşünür, başkalarının bu kuramdan nasıl yararlanabileceği konusunda herhangi bir şey söylememektedir. Böyle bir kuram üreten bir insandan daha fazlasını beklemek ona haksızlık yapmak anlamına gelecektir. Bu kuramla ne yapacağına okuyucu karar verecektir. İşin doğrusu da budur.

Peki, Baudrillard'ı günümüzde nereye oturtmak gerekiyor? Bu sorunun yanıtını, Mike Gane ile Monique Arnaud'nun (*Baudrillard Live*) kendisiyle yaptıkları söyleşide buluyoruz:

Soru: "Pek çok insan sizin postmodernizmin en büyük rahiplerinden biri olduğunuzu düşünüyor. Siz ne diyorsunuz?"

Yanıt: "Bu rahiplik referansının yersiz olduğunu düşünüyorum. Söylenebilecek ilk şey, bir insanın büyük bir rahipten söz etmeden önce postmodernizmin ya da postmodern olarak adlandırılan şeyin ne anlama geldiğini sorması gerektiğidir. Bu kavrama benim kadar uzak biri olamaz. Postmodernizm bir deyimdir, insanların kullandığı hiçbir şey ifade etmeyen bir deyim. Hattâ o bir kavram bile değildir, hiçbir şey değildir." (s. 21)

Yanıt bu kadar kesin ve açık olmasına karşın, dünyanın birçok ülkesinde Baudrillard postmodern bir düşünür olarak dayatılmaya çalışılmaktadır. Bunun nedenleri konusunda daha önce açıklama yapmıştık.

Simülakrlar ve Simülasyon'da düşünür, 1972 yılından itibaren üstünde çalışmaya başladığı ve 1976 yılında *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*'le birlikte artık somut bir açıklamaya sahip olan simülasyon kuramını derinleştirerek simülakrların tarihsel gelişiminden söz etmekte ve daha sonra güncel simülasyon ve simülakr örnekleri sunmaktadır.

Okuyucuya bir kez daha, klasik terminolojilerin çok dışında yer alan ve şahsen büyük bir keyif alarak okuduğum bu metinleri ancak sabırlı bir okuma süreciyle özümseyebileceğini anımsatmak istiyorum.

Oğuz Adanır
İzmir, Mayıs 2005-Aralık 2012

GERÇEĞİN YERİNİ ALAN SİMÜLAKRLAR

Hakikati gizleyen şey simülakr değildir. Çünkü hakikat, hakikat olmadığını söylemektedir. Simülakr hakikatin kendisidir.

Ekleziyast

İnsanın aklına gelebilecek en güzel simülasyon alegorisi olduğunu düşündüğümüz bu Borges masalında: İmparatorluğun hizmetindeki haritacıların çizdikleri harita sonunda imparatorluğun topraklarına birebir eşit boyutlara sahip bir belgeye dönüşmektedir. Ancak çökmeye başlayan imparatorlukla birlikte lime lime olmuş bu harita parçalarıyla çölde karşılaşan insanlar vardır. Sonuçta bu harap olmuş soyut metafizik güzelliğin, imparatorluğun şanına yakışan bir görünüme sahip olduğu ve eskidikçe gerçeğiyle birbirine karıştırılan sahtesi gibi İmparatorluğun da bir leş gibi çürüdükçe özüne yani toprağa dönüştüğü görülmektedir. Bu güncelliğini yitirmiş masal ikinci basamak (ordre) simülakrların gizli çekiciliğine sahiptir.[1]

Günümüzdeki soyutlama biçimlerinin haritacılık, suret çıkarma, yansıtma ya da kavramla bir ilişkisi kalmamıştır. Simülasyon kavramının harita üzerindeki bir toprak parçası, bir töz ya da referans sistemiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetil-

[1] Bkz. J. Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, "Simülakrlar Düzeni" bölümü, (Paris, Gallimard, 1975).

mesine hipergerçek yani simülasyon denilmektedir. Başka bir deyişle harita öncesinde ya da sonrasında bir toprak parçası yoktur. Bundan böyle önce harita, sonra topraktan *–gerçeğin yerini alan simülakrlardan–* söz etmek gerekecektir. Borges'in masalını günümüze uyarlayacak olursak, artık harita üzerinde lime lime olmuş toprak parçalarıyla karşılaşıldığını söylemek gerekecektir. Bundan böyle sağda solda karşılaşacağımız harabe ve yıkıntılar haritaya değil gerçeğe, çölde karşımıza çıkan kalıntılarsa İmparatorluğa değil bize, *Çöle dönüşmüş bir gerçeğe ait olacaklardır.*

Tersine çevirdiğinizde bile artık bu masaldan yararlanabilmek imkânsızdır. Olsa olsa İmparatorluk alegorisinden yararlanabilirsiniz o kadar. Çünkü gerçekle gerçeğin simüle edilmiş modellerini üst üste bindirmeye çabalayan çağdaş simülatörler de benzer bir dayatmacı yaklaşım sergilemektedirler. Ancak bu kez ortada ne harita vardır ne de toprak, çünkü soyutlamayı ilginç ve çekici kılan haritayla toprak arasındaki o kesin ayırım artık yoktur. Oysa bu ayırım haritaya bir şiirsellik, toprağa ise bir çekicilik kazandırıyordu. Sihirli bir kavramla çekici bir gerçek işte bu ayırımın içine gizlenmişti. Harita ile toprak arasındaki bu ideal beraberliği önce göklere çıkartıp yücelten sonra da yerin dibine batıran haritacıların bu çılgın projesinde yeniden canlandırıcı bir özelliğe sahip olan (günümüzde spekülatif ve söylevsel özelliklerini yitirerek nükleer ve genetik bir işleme dönüşen) düşgücü de simülasyonla birlikte artık tarihe karışmıştır. Burada ortadan kalkan şey metafizik bir evrendir. Bundan böyle bir varlıkla çeşitli görünümleri; gerçekle gerçek kavramına özgü bir yansıtmadan (metafizikten) söz edilemeyecektir. Bundan böyle gerçekle gerçek kavramı arasında düşsel bir beraberlik kurabilmek de mümkün olmayacaktır. Çünkü genetik minyatürleştirmeyle ancak simülasyon evreninde karşılaşılmaktadır. Günümüzde gerçek artık minyatürleştirilmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından üretilmektedir. Böylelikle gerçeğin sonsuz sayıda yeniden üretimi mümkün olmaktadır. Bundan böyle gerçeğin akılcı bir görünüme sahip olmasına gerek yoktur,

çünkü "gerçek" ideal ya da olumsuz süreçlerle başa çıkabilecek (boy ölçüşebilecek) bir durumda değildir. Gerçek artık işlemsel bir görünüme sahiptir. Aslında buna gerçek bile denilemez, çünkü çevresinde onu sarıp sarmalayan bir düşsellik yoktur. Bu atmosferden yoksun bir hiperuzamda kombinatuvar modeller yayan, sentetik bir şekilde üretilmiş gerçek yani hipergerçektir.

Gerçek ya da hakikatle bir ilişkisi kalmayan böyle bir uzama geçildiğinde karşımıza tüm gönderen sistemlerinin tasfiye edildiği bir simülasyon çağı çıkmaktadır. İşin daha da kötüsü, gösterge sistemleri tarafından yapay solunumla yaşatılan bu gönderen sistemleri tüm eşdeğerlik sistemleri, tüm ikili karşıtlıklar, tüm kombinatuvar hesaplarının işine yaradıkları için anlamdan daha esnek (ductile) bir malzemeye benzemektedirler. Burada bir taklit, suret ya da parodiden değil *aslı yerine göstergeleri konulmuş bir gerçek*, başka bir deyişle her türlü gerçek süreç yerine işlemsel ikizini koyan bir caydırma olayından söz ediyoruz. Bu gerçeğin tüm göstergelerine sahip, gerçeğin tüm aşamalarına kısa devre yaptıran kusursuz, programlanabilen, göstergeleri kanserli hücreler gibi çoğaltarak dört bir yana savuran bir makinedir. Gerçek bir daha asla geri dönmeyecektir. Bir ölüm daha doğrusu ölmenin imkânsızlaştığı bir "ölür ölmez dirilme" sistemine özgü model böyle bir hayati işleve sahiptir. Bundan böyle her türlü düşsel ve gerçek ayırımından yoksun bırakılmış, kendi kendini aynı yörünge çevresinde dolanan modeller aracılığıyla yineleyen ve farklılık simülasyonu üretmekten başka bir şey yapmayan bir hipergerçekten söz edebiliriz.

Kutsal Gönderenden Yoksun İmgeler

Gizlemek (dissimuler), sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi yapmak; simüle etmek ise sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır. Birincisi bir varlığa (şu anda burada bulunmayan) diğeri ise bir yokluğa (şu anda burada bulunmamaya) göndermektedir. Ancak bu olay sanıldığından daha da karmaşıktır. Çünkü simüle etmek "-mış" gibi yapmak değildir. "Hastaymış

gibi yapan kişi yatağa uzanıp bizi hasta olduğuna inandırmaya çalışır. Bir hastalığı simüle eden kişi ise kendinde bu hastalığa ait semptomlar görülen kişidir" (Littré). Öyleyse "-mış" gibi yapmak (feindre) ya da gizlemek (dissimuler) gerçeklik ilkesine bir zarar veremez, yani bunlarla gerçeklik arasında her zaman gizlenmeye çalışılan bariz bir fark vardır. Oysa simülasyon bu "gerçek" ile "sahte" ve "gerçek" ile "düşsel" arasındaki farkı yok etmeye çalışmaktadır. Simüle eden kişi gerçekten hasta mıdır, değil midir? Çünkü bu insan gerçek semptomlar üretmektedir. Simüle eden kişiye ne hastasın ne de değilsin denebilmektedir. Bu kişiyi nesnel bir şekilde hasta ya da sağlam olarak değerlendirebilmek mümkün değildir. Hakiki bir hastalık olup olmadığı anlaşılamayan bu şey, psikolojiyle tıbbın elini kolunu bağlamaktadır. Çünkü bütün "semptomlar" üretilebiliyorsa ve bir hastalığa ait "semptom" "doğal" bir olgu olma özelliğini yitirmişse o zaman her hastalığın simüle edilebileceğini hattâ edildiğini düşünebiliriz. Ama o zaman da tıbbın bir anlamı kalmamaktadır, çünkü tıp yalnızca nesnel nedenlerini belirleyebileceği "gerçek" hastalıklarla ilgilenmektedir. Psikosomatik rahatsızlıklar ise neredeyse hastalık ilkesinin dışında kalan kuytu bölgelerde pek de inandırıcı olmayan gelişmeler sergilemektedir. Organik bir semptomu bilinçaltına havale eden psikanaliz alanında ise semptom aslından daha "hakiki" bir şey olarak algılanmak durumundadır. Oysa simülasyonun bilinçaltının giriş kapısına takılıp kalması için bir neden yok. Bilinçaltı "faaliyetleri" de klasik tıbbî semptomlar şeklinde "üretilemez mi"? Zaten düşler de birer semptom olarak kabul edilmiyor mu?

Oysa yorumunu yabancılaştırma üstüne oturtan bir hekimlik anlayışı "her zihinsel rahatsızlık biçiminin, simülatörün bilmediği bir şekilde sıralanan semptomlar düzenine sahip olduğu ve hekimin bu düzende görülecek bir aksamayı kesinlikle fark edeceğini ileri sürmektedir". Bu (1865 yılından miras kalan) düşüncenin amacı, ne pahasına olursa olsun hakikat ilkesinin varlığını korumak ve simülasyonun yol açtığı sorgulamadan kaçabilmektir. Çünkü bu sorgulama hakikat, gönderen ve nesnel

neden gibi kavramların ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Hekimler ne hastalık ne de sağlık göstergesi sayılamayacak bu verileri, başka bir deyişle hastanın hastalığı konusunda (hastalığı yeniden üreten söylev) söylediklerini doğru ya da yanlış olarak değerlendirme konusunda âciz kalmaktadırlar. Simüle edilen öyleyse maskesini indirmenin mümkün olmadığı, çünkü kişinin yalan söylediğini[2] kanıtlayabilmenin imkânsız olduğu bir bilinçaltı söylevinin bu şekilde tekrarlanması karşısında psikanalizin yapabileceği bir şey yoktur.

Örneğin, simülatörler karşısında ordunun eli kolu bağlanmaktadır. Geleneksel uygulamalara başvuran ordu, bugüne kadar belli kanıtlardan yola çıkarak onların maskelerini düşürür ve cezalandırırdı. Oysa günümüz ordusu, bir simülatörü de tıpkı gerçek bir eşcinsel, bir kalp hastası ya da bir deli gibi çürüğe ayırabilmektedir. Askerlik psikolojisi denilen şey bile kartezyen belirtiler karşısında gerilemekte ve gerçek mi yoksa sahte mi, "üretilmiş" bir semptom mu yoksa gerçek bir semptom mu ayırımını yaparken tereddüde düşmektedir. "Deliyi bu kadar iyi taklit edebilen biri herhalde gerçekten delidir" düşüncesine sığınılmaktadır. Ordu pek de haksız değildir, çünkü bu bakış açısı doğrultusunda bütün delilerin birer simülatör oldukları ve deli ile simülatör arasındaki bu farkı ayırt edememenin akla gelebilecek en pis yıkıcı eylem biçimi olduğu söylenebilir. Klasik mantık, sahip olduğu tüm kategorilerle simülasyona karşı mücadele etmeye çalışmaktadır. Oysa günümüzde bu mantığı çoktan aşıp geçen simülasyon hakikat ilkesinin yerini almıştır.

Simülasyonun bilinçli olarak seçtiği tıpla ordu dışında bir de din olayının bulunduğunu söyleyebiliriz. Din konusunda bir tanrısal güç simülakrına gönderme yapılarak: "Simülakrların mabetlere sokulmasını yasakladım, çünkü doğaya hayat veren tanrısal güç yeniden canlandırılamaz" denilmektedir. Bu doğru

[2] Bu söylev, transfer sırasında bile çözülememektedir. Birbirine karışan bu iki söylev yüzünden psikanaliz, sonu gelmeyen bir tedavi yöntemine dönüşmektedir.

değildir, çünkü bu tanrısal güç yeniden canlandırılabilmektedir. Örneğin bu güç ikona ya da simülakrlar şeklinde çoğaltıldığında neler olup bitmektedir? Örneğin imgeler üstüne oturan görsel bir teolojiye dönüştürüldüğünde hâlâ ilâhi bir gücün özelliklerine sahip olabilmekte midir? Belki de kendi ihtişam ve çekicilikleri bu ilahî gücün ortadan kaybolup gitmesine neden olmaktadır? İkonalar aracılığıyla tezgâhlanan bu oyun sayesinde görüntüler algılanabilen ve anlaşılabilen bir Tanrı Fikrinin yerini alabilmektedir. Bin yıldır süregelen ve ikonoklastları (=kutsal imgeleri yok eden insanlara verilen ad. Kutsal imgelere tapınmaya karşı olan Bizans imparatorlarının yandaşı olan insanlar) hep korkutmuş olan bu mücadele henüz sona ermemiştir.[3] İkonoklastların, simülakrların sahip olduğu bu mutlak-güçten korkmalarına neden olan şey, ikonaların Tanrı düşüncesini insanların zihninden silip atabileceklerini sezmenin yanısıra, sonuç itibariyle bu korkunç hakikatin Tanrının asla var olmadığı, yalnızca üretilen simülakrları aracılığıyla var olabildiği hattâ kendi simülakrlarından başka bir şey olmadığı düşüncesine göndereceğinin farkına varmalarıdır. Zaten ikonoklastlar da bu yüzden imgelerden nefret ediyor ve onları yok etmeye çalışıyorlardı. Simülakrların, Platoncu bir Tanrı düşüncesini gizlemek ya da maskelemekten başka bir şey yapmayacağına inansalardı onları yok etmeye kalkışmazlardı. İnsan değişken bir hakikat düşüncesine her zaman boyun eğmiştir. Bu o kadar önemli bir şey değildir. Oysa bu metafizik umutsuzluğun kökeninde yatan şey imgelerin her şeyi açıkça dışavurmalarının yanısıra sonuç olarak bir modelden yola çıkılarak üretilen sıradan görüntüler değil, özgün ve büyüleyici bir güce sahip imgeler olmalarıdır. Bu tanrısal gönderenler sisteminin ne pahasına olursa olsun yok olmaktan kurtarılması gerekiyordu.

Oysa bu görüntülerde Tanrının dolaylı yansımalarını yakalayarak, onları kutsayan ikonolatrların tersine ikonaları aşağılayan ve yadsıyan ikonoklastların bu imgelere hak ettikleri değeri verdikleri görülmektedir. Buna karşın ikonolatrlar çok modern

[3] Bkz. M. Perniole, *Icônes, Visions, Simulacres*, s. 39.

ve maceraperest insanlardır. Çünkü imgelerle oynanan bu Tanrı yaratma oyunu sırasında Onun zaten ölü bir varlık olduğunu ve resimler aracılığıyla gerçekleştirilen bu yeniden canlandırmanın gerçekte hiçbir şeyi temsil etmediğini; bunun yalnızca bir oyun olduğunu ve bu büyük oyunun da bu yüzden önemli olduğunu (aynı zamanda imgelerin maskesini düşürmenin tehlikeli bir şey olduğunu, çünkü imge ya da maskenin gerisinde hiçbir şeyin bulunmadığını) anlamışlardır.

Politikalarını Tanrının gücül anlamda ortadan kaybolmasıyla vicdanların dünyevi ve görkemli bir şekilde güdümlenmesi (Tanrının bir iktidar gösterisi aracına dönüştürülerek yok edilmesi) üzerine oturtan Cizvitler de zaten böyle yapmışlardır. Belli bir etkileme gücü ve göstergelerden yoksun bir stratejiye yataklık etmekten başka bir işe yaramayan aşkınlık (=Tanrı) burada sona ermektedir. Barok imgelerin gerisinde ya da perdenin arkasındaki ipler artık politikacıların eline geçmiştir.

Sonuç olarak imgeler her zaman ölümcül bir güce sahip olmuştur. Tıpkı bir model olarak benimsedikleri Tanrının ilahî kimliğini yok etmeye çalışan Bizans ikonaları gibi. Öldürücü bir güce sahip bu imgeye gerçeğin görünen ve algılanabilen yanlarını sunan yeniden canlandırmanın diyalektik gücüyle karşı çıkılmaktadır. Batı, bu yeniden canlandırma olayının önemine ya da göstergenin derin bir anlama sahip olabileceğine, bir göstergenin, bir anlamın *yerini alabileceğine* ve bir şeylerin *–bu* tabii ki Tanrıdır– bu değiş tokuşun gerçekleşmesini sağladığına tüm kalbi ve iyi niyetiyle inanmaktadır. Tanrı bile simüle edildikten, Tanrıya olan inanç, göstergelerine indirgenebildikten sonra gerisini varın siz düşünün! İşte o zaman bütün sistem yer çekiminin etkisinden kurtulmuş bir kütle, devasa bir simülakra dönüşmektedir. Bu gerçekdışı bir şey değil bir simülakr olup, gönderenden yoksun ve nerede başlayıp nerede bittiği bilinmeyen, hiçbir şeyin durduramadığı bir kapalı devre içinde, gerçeğin değil yalnızca kendi kendinin yerine geçebilen bir şeydir.

Yeniden canlandırmaya karşı koyan simülasyon böyle bir şeydir. Yeniden canlandırma: Gösterge ve gerçeklik arasında bir

eşdeğerlik ilkesi (bu eşdeğerlik ütopik bir şey bile olsa temel bir aksiyomdur) bulunduğunu kabul etmektedir. Oysa simülasyon, eşitlik ilkesi *ütopyasına* tamamen ters bir şey olup, *göstergeyi kesinlikle bir değer olarak kabul etmemekte* ve her türlü göndereni tersyüz eden ve öldüren bir şey olarak görmektedir. Simülasyonu sahte bir yeniden canlandırma biçimi olarak yorumlayarak onu emmeye çalışan yeniden canlandırmaya karşılık; simülasyon yeniden canlandırma düzeninin tamamını bir simülakra dönüştürmektedir.

İmgeye özgü çeşitli aşamalar/basamaklar şöyle sıralanabilir:

- derin bir gerçekliğin yansıması olarak imge
- derin bir gerçekliği değiştiren ve gizleyen imge
- derin bir gerçekliğin yokluğunu gizleyen imge
- gerçekliğin hiçbir çeşidiyle ilişkisi olmayıp, yalnızca kendi kendinin simülakrı olan imge

Birinci durumda imge *olumlu* bir niteliğe sahiptir, çünkü bir tür âyin görevi yapmaktadır. İkinci durumda imge *olumsuz* bir niteliğe sahip, kötü büyü türünden bir şeydir. Üçüncü durumda imge bir görünümün *yerini almaya* yani bir büyüleme aracı olmaya çalışmaktadır. Dördüncü durumdaysa imge artık görüntü değil simülasyon düzenine ait bir şeydir.

Bir şeyleri gizleyen göstergeler aşamasından gösterilecek bir şey kalmadığını gizleyen göstergeler aşamasına geçiş bir dönüm noktasıdır. Çünkü birinciler ideolojileri de kapsayan bir hakikat ve sır teolojisine gönderirken; ikinciler bir simülasyon ve simülakrlar çağına girildiğini, artık ortada ne kendi kullarına sahip çıkabilecek bir Tanrı ne de gerçekle sahte ve gerçekle yapay bir şekilde diriltilmiş 'gerçeğin' birbirinden ayrılmasını sağlayacak bir Kıyamet Günü olasılığı bulunmadığını söylemektedirler. Çünkü her şey zaten ölmüş ve Kıyamet Günü'nü beklemeye gerek kalmadan diriltilerek yaşama döndürülmüştür.

Nostalji denilen şey asıl anlamına, gerçek, gerçekliğini yitirdiği gün kavuşmuştur. Çünkü dünyanın oluşum sürecini anlatan efsane ve gerçekliğe ait göstergelerin sayısında inanılmaz bir ar-

tış olmuştur. Aslına benzeyen ikinci hakikat, nesnellik ve doğru sayısında aşırı bir artış vardır. Nesne ve tözden arındırılan bir ortamda hakikat, yaşanan olay ve görsellik düzeyinde sayısal bir artış vardır. Maddi üretim çılgınlığına koşut hattâ ondan daha ileri bir çılgınlık düzeyine ulaşan *gerçek* ve *gönderen* sistemleri üretilmektedir. İlgi alanımıza giren simülasyon evresi bu türden bir şey olup, her yerde bir caydırma stratejisiyle örtüşen gerçek, neogerçek ve hipergerçeği kapsayan bir stratejiyle karşılaşıyoruz.

İyimser Bir Diriliş Öyküsü ya da Ramses

1971 yılında Filipinler hükümeti sömürgeci, turist ve etnologların ulaşamayacakları bir bölgede yaşayan bir avuç Tasadaylının ilkel yaşamlarına dönmesini sağlayan yasal düzenleme yaptığı gün, etnoloji de paradoksal bir şekilde kendi ölüm fermanını imzalar gibi olmuştur. Sekiz yüz yılı aşan bir süreden bu yana diğer insanlarla kesinlikle herhangi bir ilişki kurmadan vahşi ormanın derinliklerinde yaşayan bu insanlar sonunda antropologların eline düşerek keşfedilmişlerdi. Ne var ki Tasadaylıları keşfeden antropologlar bu insanlarla ilişki kurar kurmaz, kapatıldıkları mezarlardan açık havaya çıkartılır çıkartılmaz toz haline gelen mumyalar örneği, yok olup gittiklerini görünce ormandaki yaşamlarına dönmelerini istemek zorunda kalacaklardı.

Öyleyse etnolojinin yaşayabilmesi için nesnesinin ölmesi gerekmektedir. "Keşfedilen" nesne ölerek, hem intikam almakta hem de kendini çözmeye çalışan bilime meydan okumaktadır.

Zaten bütün bilimlerin, varlıklarını, kavradıklarını sandıkları nesnelerinin zamanla yok olup gitmesi gibi bir paradoks üzerine oturtmaya mahkûm edildikleri ve o zaman da ölü nesnenin, bilime hiç acımadan sahip olduğu anlamı tersine çevirdiği görülmektedir. Tıpkı arkasına bakması yasaklanan Orpheus'un dayanamayarak başını geri döndürmesi sonucunda sevgili karısı Eurydike'nin cehenneme geri gönderilmesi gibi.

Böyle bir paradoks içine düşmek istemeyen etnologlar da Tasadaylıları bir güvenlik çemberi içine alarak, aslında kendilerini

kurtarmaya çalışmışlardır. Çünkü o andan itibaren Tasadaylılara dokunmak yasaklanmıştır. Keşfedilmiş bir maden yatağının işletmeye açılmadan kapatılması gibi insanlar da ormanlarına kapatılmışlardır. Burada nesne kazanmış, bilim kaybetmiştir. Bilimin elinden kaçırdığı nesne, bu kez "bekâretini" koruyabilmiştir. Burada bir fedakârlıktan (bilim asla fedakârlık yapmaz, o her zaman için öldürücü nitelikte bir şeydir) çok kendi gerçeklik ilkesini korumaya çalışan bilimin yaptığı bir fedakârlık simülasyonundan söz edilebilir. Bir bakıma içinde yaşadıkları ormanda dondurularak buzluğa yerleştirildikleri söylenebilecek Tasadaylılar etnoloji disiplini açısından kusursuz bir bahane, sonsuza dek kendisinden yararlanılabilecek bir tür güvencedir. Bu noktada karşımıza Jaulin, Castaneda, Clastres gibi insanlar tarafından üretilen uçsuz bucaksız bir anti-etnoloji olayı çıkmaktadır. Çünkü normal bir gelişme sürecine boyun eğerek yaşayan bir bilim giderek nesnesinden uzaklaşmak ve sonunda ondan vazgeçmek durumundadır. Bu durumda bilimsel özerklik fantastik bir şeye dönüşmekte ve kusursuz bir görünüme sahip olmaktadır.

Camdan, saydam bir sandukaya benzeyen vahşi orman adlı "gettolarına" geri gönderilen yerliler, bu yüzden *etnoloji disiplini öncesinde* yaşayan yerlilere özgü bir simülasyon modeline dönüşmektedirler. Böylelikle kendi amaçlarını aşıp geçen etnoloji, tamamen kendisi tarafından yeniden yaratılmış/üretilmiş "yerlilere" ait "ham" gerçeklik içindeki yerini alabilecek, yani Vahşiler, Vahşiliklerini bile etnolojiye borçlu olacaklardır! Ne büyük marifet! Kendini vahşileri yok etmeye adamış görünen bir bilim için ne büyük zafer!

Öte yandan bu dondurulan, sterilize edilerek *öldüresiye* denebilecek katı önlemlerle koruma altına alınan ve babası öldükten sonra doğan çocuğa benzeyen vahşilerin bir gönderen sistemleri simülakrına, biliminse kusursuz bir simülasyona dönüştüğü söylenebilir. Benzer bir olayla Fransa'nın Creusot bölgesinde karşılaşılmıştır. Tarihin belli bir döneminde ortaya çıkarak bu döneme tanıklık eden işçi mahalleleri, faaliyet halindeki sanayi

kuruluşları, erkeği, kadını ve çocuğuyla bütün bir kültür canlı canlı bir tür açık hava müzesine dönüştürülmüş gibidir. Bu insanların davranışları, konuşma biçimleri ve alışkanlıkları belgesel bir film çekiminde olduğu gibi canlı canlı fosilleştirilmiştir. Sınırlı bir alan üzerine inşa edilmesi gereken müze ortadan kalkmış ve her yer müzeye dönüştürülerek yaşamın bir parçası haline getirilmiştir. Keza etnoloji de sınırlı bir nesnel bilim dalı olmak yerine nesnesini özgür bırakıp, canlı olan her şeyi kapsayarak simülakrlara özgü, her yerde hazır ve nazır, görünmez bir dördüncü boyuta dönüşmektedir. Artık *hepimiz birer Tasadaylı*, başka bir deyişle o ilk görünümlerine ancak etnolojinin tezgâhından geçtikten sonra kavuşan –evrensel bir etnolojik gerçekliğin varlığını nihayet ifşa eden– Yerlilere benziyoruz.

Hepimiz canlı canlı anlamını yitirmiş farklılıklar ve bu anlamını yitirmiş farklılıkların diriltilmesi anlamında etnoloji ya da yıldızı giderek parlayan bir etnolojinin kusursuz biçimi olan anti-etnoloji tarafından çözümlenmiş bulunuyoruz. Öyleyse etnolojinin, Vahşilerin yaşadığı ya da adına Üçüncü Dünya denilen bir yerlerde aranması çok büyük bir saflıktır, zira etnoloji her yerdedir. Metropollerde, Beyazların yaşadığı yerlerde, tepeden tırnağa incelenip çözümlendikten sonra *gerçeğe benzetilerek yapay bir şekilde diriltilmiş* bir simülasyon, hakikatin halüsinasyona dönüştürüldüğü, gerçeğe şantaj yapılan, önce öldürülen ve sonra da geri getirebilmek için histeri düzeyine ulaşan simgesel biçimin her türünü kapsayan bir geçmiş (tarih) araştırmasının yapıldığı bir dünyadadır. Vahşilerin eli mahkûm olduğu için bu cinayetin ilk kurbanları onlar oldular, ancak bu cinayet günümüzde tüm Batı toplumlarını da içine alan bir boyuta ulaşmıştır.

Sonuç olarak etnoloji, bize verebileceği tek ve son derste kendine bir son verilmesini sağlayacak (oysa Vahşiler ondan çok önce bunun farkına varmışlardı) "ölümün intikamı" adlı sırrı ifşa etmektedir.

Bilimsel nesnenin kilit altına alınarak bir yerlere tıkılması deliler ve ölülerin bir yerlere tıkılmasıyla eşdeğer bir anlama sahiptir. Bir toplumun kendi ürettiği ve herkese bulaştırdığı delilikten

kurtulması nasıl mümkün değilse; keza kendisi için ters bir ayna görevi yapan ve ona ölüm mikrobu bulaştıran nesne gibi bilim de ölüp gitmekten başka bir seçeneğe sahip değildir. Görünüşe göre bilim nesnesine egemen gibidir. Oysa nesne ne kendinin ne de öznenin farkına varamadığı bilinçsiz bir tersine çevirme sürecinden yararlanarak ona anlamsız ve bir sonuca götürmeyen sorular soran bilime arzuladığı anlamsız ve bir sonuca götürmeyen yanıtlar verip hiç hissettirmeden istediğini yaptırmaktadır.

Toplum bu delilik aynasını kırıp bir son verdiğinde (tımarhaneler kapatılıp delilere konuşma özgürlüğü tanındığında vb.) ya da bilim sahip olduğu nesnellik aynasını kırar gibi yaparak (nesnesine teslim olan Castaneda vb.), "farklılıklara" boyun eğdiğinde değişen bir şey yoktur. Çünkü içeri kapatılma biçiminin yerini sayılamayacak kadar çok ve her yanımızı saran biçimlerden oluşan bir düzen almıştır. Sahip olduğu klasik kurumsal görünümü yıpranıp yok olan etnolojinin dünyaya (kurmaca) bir farklılık martavalıyla (kurmaca) bir Vahşilik martavalını yaymaya çalışan bir anti-etnoloji sayesinde hayatta kalmaya çalıştığı görülmektedir. Etnoloji bu işi, anti-etnolojinin de yardımıyla yeniden eski vahşilik düzeyine ulaşan yani farklılık ve ölümün mahvettiği bizim dünyamızı gizleyip görülmesini engellemek amacıyla yapmıştır.

Benzer nedenler yüzünden, orijinalini koruma bahanesiyle Lascaux Mağarası'nın ziyareti yasaklanmış ancak beş metre öteye aynı mağaranın tıpatıp benzeri inşa edilerek ziyarete açılmıştır (ziyaretçiler önce dikiz deliğinden gerçek mağaraya bir göz attıktan sonra kopyasının tamamını ziyaret edebilmektedirler). Orijinal mağarayı insanların belleğinden silip atmanın bir yarar sağlayacağını sanmıyorum, çünkü gerçeğiyle kopyası arasında hiçbir fark yoktur. Bir kopya her ikisini de yapaylaştırmaya yetmiştir. Keza geçtiğimiz günlerde bilim ve teknik uzun zamandan beri bir müze köşesinde çürümeye terk edilmiş II. Ramses'in mumyasını tüm olanaklarını zorlayarak kurtarmaya çalışmaktadır. Her nedense Batı, simgesel düzenin dört bin yıldan beri gözlerden ve ışıktan korumayı başardığı bir eseri ko-

rumaktan âciz olduğu gibi bir telaşa kapılmıştır. Oysa Ramses bizim için bir anlam ifade etmemektedir. Paha biçilemeyen şeyse onun mumyasıdır yoksa kendisi değil, çünkü mumya kültürel birikimin bir anlama sahip olduğunu gösteren kesin bir kanıttır. Şu bizim çizgisel ve bir birik(im)tirme anlayışı üzerine oturan kültürümüz geçmişi gün ışığına çıkarıp depolayamadığı takdirde çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. İşte bu yüzden Firavunları mezarlarından, mumyaları ise içine kapatıldıkları o sessiz dünyadan çekip çıkarma gereksinimi duyulmuştur. İşte bu yüzden onları unutulmaktan kurtarmaya ve askerî alandaki başarı ve şereflerinin kutlandığı bir törene ihtiyaç duyulmuştur. Bu yapılırken de mumyalar bilime ve kurtçuklara yem edilmişlerdir. Oysa binlerce yıldan bu yana onların bozulmadan kalmasını sağlayan şey sırlarıydı. O eski kültürde çürümeyi engelleme gücü, ölüme üstün gelmek demekti. Sahip olduğumuz bilimsel düzey ise mumyaları *onarmanın* ötesine geçememektedir. Başka bir deyişle *görünmesi* gereken bir düzeni onarmaktan başka bir şey yapamıyoruz. Oysa mumyalama *gizli* bir boyutu ölümsüzleştirmeyi amaçlayan efsanevi nitelikte bir işti.

Geçmişimiz görüntülenmeli ve görsel bir sürekliliğe sahip olmalıdır. Başlangıç noktasını görebildiğimiz bir efsane günün birinde bizim de sonumuzun geleceğini anlamamıza ve rahatlamamıza neden olmaktadır. Çünkü biz asla sonumuzun geleceğine inanmadık. İşte bu yüzden Orly Havaalanı'nda Ramses'in mumyası için tarihî bir karşılama töreni düzenledik. Çünkü Ramses büyük bir asker ve despottu. Kuşkusuz öyleydi. Bu töreni düzenlememizin nedeni kendisiyle hiçbir ilişkisi olmayan kültürümüzün başka bir düzene ait ölü gücü kendine mâl edebilme isteğidir. En büyük arzusu budur, çünkü onu *kendi geçmişine ait bir şeymişçesine mezarından çıkartıp* yok etmiştir.

İsa'nın öğretisinden bihaber Amerikalı yerliler karşısında şaşkınlıktan küçük dillerini yutan Rönesans dönemi Hıristiyanları gibi, biz de Ramses'in mumyası karşısında âdeta büyülendik. Kolonizasyonun başlangıç yıllarında İncil'in dayattığı evrensel yasalardan bir anlığına kurtulma olasılığı karşısında insan-

lar şaşkınlık ve hayretten ne yapacaklarını bilemeyecek hale gelmişlerdi. Bu durumda iki seçenekten birini onaylamaları, yani: Ya İsa yasalarının evrensel yasalar olmadıklarını kabul etmeleri ya da bu yasaların her yerde geçerli olmadığını gösteren Kızılderilileri yok etmeleri gerekiyordu. Genel olarak Kızılderililer Hıristiyanlaştırılmışlar ya da yalnızca var oldukları keşfedilmiştir ki, her iki durumda da Kızılderililer açısından bunun anlamı yavaş bir ölümdür.

Ramses'i yok edebilmek için onu gün ışığına çıkartıp, bir müzeye yerleştirmek yeterli olmuştur. Mumyaları kemirip yok eden şey o küçük kurtçuklar değil, simgesel düzeni yer değiştirmeye zorlayan, hiçbir konuda yetkin olmayan ve kendinden önce var olan kültürleri çürümeye ve ölüme mahkûm etmekten başka bir şey bilmeyen, onları önce öldürüp sonra bilimsel yöntemler aracılığıyla diriltmeye çalışan bize özgü bir tarih, bilim ve müze anlayışıdır. Tüm bu sırlara sırdan yoksun bir uygarlık saldırmaktadır. Bu, üstüne oturduğu temellerden nefret eden bir uygarlıktır.

Nesnesini elinden kaçırırmış numarası yaparak o kusursuz biçimini korumaya çalışan etnoloji gibi, müzelik olmaktan kurtarma girişimi de yapaylık halkasına bir halka daha eklemekten başka bir anlama sahip değildir. Büyük paralar harcanarak Cloyters of New York'tan alınarak, çalındığı yere geri gönderilecek olan Saint-Michel de Cuxa Manastırı'nın avlusunu çevreleyen üstü kapalı, kolonlu geçit bunun en güzel kanıtıdır. Herkes de bu geri gönderme olayını alkışlamıştır [Bu olay Champs-Elysées'deki kaldırımları araçlardan kurtarma amacıyla gerçekleştirilen yeniden ele geçirme denemesine benzemektedir]. Bu sütun başlıkları Amerika'ya herhangi bir nedene dayanarak gönderilmediği için Cloyters of New York tüm kültürleri (değerin kapitalist anlamda merkezîleştirme mantığına uygun bir şekilde) biraraya getiren yapay bir mozaiktir. Bu sütun başlıklarının geri gönderilmesi ise daha da yapay bir olaydır, başka bir deyişle simülakrın bir tur attıktan sonra "gerçeklikle" üst üste çakışmasıdır.

New York'ta kimseyi kandırmayan sütun başlıkları, bu simülasyon ortamını terk etmeselerdi daha iyi olurdu. Çünkü geri gönderme işlemi bir kurnazlıktan başka bir şey olmayıp, sanki hiçbir şey olmamış gibi yapılmakta ve tarihî taşlar eski yerlerine ulaştığındaysa sevinç çığlıkları atılmaktadır!

Gene Amerikalılar, Kızılderili sayısını bu kıtanın keşfinden önceki Amerika'da yaşayan Kızılderililerin düzeyine getirdikleri için kendileriyle övünmektedirler. Her şeyin üzerine bir kalem çekilmiş olduğunu, her şeye yeniden başlandığını söylemektedirler. Hattâ daha da ileri giderek biz daha iyisini yaptık ve başlangıçtaki rakamın üstüne çıktık demektedirler. Bu da sözüm ona uygarlığın üstünlüğünü gösteren bir kanıt sayılırmış. Evet, uygarlık Kızılderili sayısını Kızılderililerin kendi kendilerine üretebilecekleri Kızılderili sayısının çok üstüne çıkarmayı becermiştir. (Bu olayın kökeninde haince bir düşünce vardır. Çünkü aşırı üretim buradaki Kızılderililerin başka bir yöntemle yok edilmesi anlamına gelmektedir. Zira Kızılderili kültürü de diğer kabile kültürleri gibi sınırlı sayıda insanın varlığını zorunlu kılmakta ve İshi'de olduğu gibi gereğinden çok insanın "gelişigüzel" bir şekilde dünyaya getirilmesine tepki gösterilmektedir. Sonuçta Kızılderili nüfusundaki artış simgesel bir cinayete dönüşmektedir.)

Görüldüğü gibi her yerde tuhaf denilebilecek bir şekilde orijinaline benzeyen bir evrende yaşıyoruz. Şeyler harıl harıl kendi ikizlerini üretmeye çalışıyorlar. Ancak geleneklerin iddia ettiği gibi bu şeylerin yakında ortadan kalkması söz konusu değildir, zira artık ölme hakkı da ellerinden alınan şeylerin yaşama hakkı da ellerinden alınmıştır. Tıpkı "funeral homes"un (cenaze işleriyle ilgilenen şirketler) ölüye gömülmeden önce makyajla o insanın yaşarken sahip olduğu görünümünden daha doğal ve mütebessim bir görünüm kazandırmaları gibi.

Düşsel ve Hipergerçek

Disneyland bütün simülakr düzenlerinin iç içe geçtiği kusursuz bir modeldir. Disneyland her şeyden önce: Korsanlar, Geleceğin

Dünyası vb. şeylerden oluşan bir ilüzyon ve fantazm oyunudur. Bu düşsel evren kendine düşen görevi başarıyla yerine getirmektedir. Aslında kalabalıkları buraya çeken şey çelişkileri ve güzellikleriyle gerçek Amerika'nın minyatürleştirilmiş toplumsal bir mikro-kozmosuna benzemesi ve alınan kolektif (dinî denilebilecek türden) keyiftir. Aracınızı otoparka bıraktıktan sonra içerde kuyruğa giriyor ve sonunda dışarıya yapayalnız ve kendi halinize terk edilmiş bir vaziyette çıkıyorsunuz. Bu düşsel evrendeki tek olağanüstü şey, içerideki kalabalıktan yayılan sıcaklık ve sevecenliğin yanısıra insana pek çok değişik duygu yaşatan bol miktardaki oyun ve oyuncağın varlığıdır. Bir konsantrasyon kampına benzeyen otoparkla içerideki kalabalık arasında tam bir tezatlık vardır. Başka bir deyişle içerideki binbir çeşit oyuncak, insanları bir nehir misali oradan oraya sürüklerken, dışarı çıkan insan yalnızlığa (oyuncağına), arabasına doğru ilerlemek zorunda kalmaktadır. Olağanüstü bir rastlantı sonucu (bu türden rastlantılar kuşkusuz bu evrene özgü bir çekiciliğin ürünüdür) bu zamanın dondurulduğu çocuksu evren, bugün kendisi de dondurulan bir adam tarafından tasarlanarak hayata geçirilmiştir. Adı Walt Disney olan bu adam -180 derecelik bir ısı altında dünyaya yeniden döneceği günü beklemektedir.

Disneyland'ın her köşesinde nesnel bir Amerika modeliyle karşılaşabilmek mümkündür. Bu görüntü kalabalık ve bireylerin morfolojik yapısına kadar giden bir benzerlik göstermektedir. Burada Amerika'nın sahip olduğu tüm değerler minyatürleştirilmekte ve çizgi filmler aracılığıyla çoğaltılarak, yüceltilmektedir. Tıpkı içi doldurularak süs eşyasına dönüştürülen ölü vahşi hayvanlar gibi. Buradan yola çıkarak (L. Marin'in, *Utopiques, jeux d'espaces*'da çok güzel bir şekilde açıkladığı gibi) ideolojik bir Disneyland çözümlemesi, *digest of American way of life*'la (Amerikan yaşam biçiminin özetlenmiş halinin) övülen Amerikan değerleri, idealleştirilmiş zıtlıklarla dolu bir gerçekliğin bu mekâna uydurulmuş halinin eleştirisini yapabiliriz. Bütün bunlar kesinlikle doğrudur, ancak bütün bunların gizlediği başka şeyler vardır. Bu ideolojik "tezgâh" üçüncü basamak bir simülasyon

olayının gizlenmesini sağlamaktadır. Disneyland "gerçek" ülkenin, "gerçek" Amerika'nın bir Disneyland'a benzediğini gizlemeye yaramaktadır. Bu durum sıradan gündelik yaşantısının bir hapishaneyi andırmadığını gizlemeye çalışan toplumsal bir yapının hapishaneler inşa etmesine benzemektedir. Disneyland'ı çevreleyen Los Angeles ve Amerika, gerçek bir evrene değil hipergerçek ve simülasyon evrenine aittir. Burada sorun yanıltıcı bir yeniden canlandırılmış gerçeklikten (ideoloji) çok, gerçeğin gerçeğe benzemediğini gizleyebilmek ve gerçeklik ilkesinin devamını sağlayabilmektir.

Disneyland'ın sunduğu düşsellik ne gerçektir ne de sahte. Burası gerçek adlı kurmacayı ona simetrik bir şekilde yeniden üretmek amacıyla tasarlanmış bir caydırma (ikna) makinesidir. Bu düşselliğin sefaleti ve kendisine kazandırılan o çocuksu yoz görünümün nedeni de zaten budur. Bu evrene çocuksu bir görünüm verilmek istenmesinin nedeni de zaten bu yanı, yetişkinlere özgü "gerçek" ve başka bir evren bulunduğu düşüncesini onaylatma arzusudur. Disneyland çocuksuluğun gerçek anlamda her yere hâkim olduğunu gizleyebilmek amacıyla kurulmuş minik bir evren olup, yetişkinlerin de buraya gelerek çocuklaşmalarına olanak tanımakta ve gerçekte çocuk olmadıklarına inandırılmaya çalışılmaktadır.

Zaten Los Angeles'ta Disneyland'a benzeyen Enchanted Village, Magic Mountain, Marine World vb. başka yerler vardır. Bu türden oyun ve eğlence merkezleri Los Angeles'ı çepeçevre sarmıştır. Bu türden merkezler aslında Los Angeles'ın, gerçeğin enerjisinden yararlanan gerçekdışı, dur durak tanımayan bir hareketli (araç, insan devinimi vb.) bir sistemden başka bir şey olmadığını gösteren ve kentin sahip olabileceği tek sırrın bu olduğunu belgeleyen kanıtlardır. Muazzam bir alana yayılan bu kent, aslında bir uzam ve uzamsal boyutlardan yoksundur. Elektrik ve atom santralleri ya da sinema stüdyoları gibi bu kent de artık kurmaca bir öykü (film senaryosu) ve sonu gelmeyen bir kaydırmaca (travelling) hareketine benzemektedir. Çocukluk evrenine özgü işaretler ve tahrif edilmiş fantazmlardan oluşan sempatik bir sinir

sistemi gibi Los Angeles'ın da pabucu dama atılan o eski düşleme biçimine ihtiyaç duyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Başka yerlerde (hattâ burada) çöpleri işleyerek yararlı hale getiren fabrikalar gibi, Disneyland da düşsele o eski görünümünü iade etmeye çalışan bir mekândan başka bir şey değildir. Bugün dünyanın her yerinde çöpler geri kazanılmaya çalışılırken, diğer yanda çocuklara ve yetişkinlere özgü düşler, hayaller tarih, masal, efsane üreten düşselliğin bir kalıntıya/çöpe dönüştüğü ve bunun hipergerçek bir uygarlığı zehirleyen ilk önemli pislik (dışkı) olduğu görülmektedir. Disneyland ise zihinsel düzeyde bu yeni işlevi yerine getiren ilk prototiptir. Zaten Kaliforniya'da yerden mantar gibi bitercesine ortaya çıkan tüm cinsel, ruhsal, somatik geri kazanım (recyclage) enstitüleri de benzer bir amaçla kurulmuştur. Sokaklarda birbirlerinin yüzüne bakamayan bu insanlar için yüz yüze bakma enstitüleri kurulmuş; birbirine dokunamayan insanlarsa birbirine dokunma (contactothérapie) tedavisi görmeye başlamış; yürümeyi unutanlar içinse "jogging" keşfedilmiştir vb. Yaşamla ilgili her şeye örneğin, yitirilmiş yetenekler, yitirilmiş vücutlar, yitirilmiş toplumsallık ya da eski tadını yitirmiş yiyeceklere kısaca her alanda her şeye eski işlevi yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır. Açlık ve oruç tutma *natural food*, *healthfood*, yoga vb. isimler altında yeniden keşfedilmektedir. Burada Marshall Sahlins'in düşünceleri ikinci dereceden bir gerçekliğe dönüşmektedir. Burada açlığın kökeninde doğanın değil Pazar ekonomisinin; başka bir deyişle gereksiz ayrıntılarla arapsaçına döndürülmüş bu muhteşem Pazar ekonomisinde açlığın sonuç olarak bir açlık-göstergesi, açlık-simülakrına, yani az gelişmiş bir ülke insanını simüle eden bir davranış biçimine (buna herkesin benimsediği Marksist az gelişmiş insan modelini de ekleyebilirsiniz) dönüştüğünü söyleyen Marshall Sahlins'in düşünceleri ikinci dereceden bir gerçekliğe sahip olup, insanı dışlamayan bir kültürün elde ettiği büyük başarıya çevre sağlığı ve temizliğinin yanısıra enerji ve sermaye krizini de katıp, buna bir de yalnızca o insanların sahip olabileceği bilgi birikimini eklediğinizde bu iş tamamdır. Belki

de böyle bir sistemin daha önce hiç karşılaşmadığı ve en belirgin göstergeleri şu acayip şişkoluk ya da inanılmaz düzeydeki lüks bir yaşantı evreninde karşılaşılan inanılmaz zıtlıklarla, akla gelebilecek en tuhaf düşünce ve davranışların biraraya geldiği lüks, Tanrı ve para arasında kurulan inanılmaz bir koalisyonu andıran zihinsel bir felaket, zihinsel bir kendi kabuğuna çekilme ve için için kaynama felaketine uğrama olasılığı vardır.

Politik Üfürükçülük

Disneyland'ın tasarlanma biçimiyle Watergate skandalının tasarlanma biçimi arasında hiçbir fark yoktur (bu düşsel oyun da ilki gibi önceden belirlenmiş yapay sınırların ötesinde herhangi bir gerçekliğin bulunmadığını gizlemeye çalışmaktadır). Bu skandal, olgular ve ifşa ediliş biçimleri arasında hiçbir fark bulunmadığını gizlemeye çalışmaktadır. (CIA görevlileriyle *Washington Post* gazetecileri aynı yöntemlere başvurmaktadırlar.) Politik skandal sonuç olarak bir yandan ahlâki ve politik bir ilkeyi eski sağlığına kavuşturmaya çalışırken, diğer yandan da düşgücünü harekete geçirerek yitip gitmekte olan gerçeklik ilkesine o ilk görünümünü yeniden kazandırma gayreti içindedir.

Böyle bir skandalın ifşa edilmesi yasalara saygı duyulduğunu gösterirken, belki de Watergate'in başarabildiği tek şey herkesi Watergate'in bir skandal olduğuna inandırmaktır. Bu anlamda Watergate'in çok güçlü bir zehirleme yöntemi olduğu söylenebilir. Çünkü bu skandal sayesinde dünyaya yeniden bir doz politik ahlâk şırıngalanmaktadır. Bu noktada Bourdieu'nün şu saptamasına katılmamak mümkün değil: "Güç ilişkilerinin özünde yatan şey, güç ilişkilerine benzememeye çalışarak gücünün tamamını bu gizlilikten almaktır." Bu açıklamaya dayanarak ahlâksız ve vicdansız bir kapitalin ancak ahlâki bir ütopyanın ardına gizlenerek var olabileceği düşünülebilir. Bu açıdan kamusal ahlâkı diriltmeye çalışan herkesin (ifşa ya da infial duyma yoluyla vb.) aslında kapitalist düzen için çalıştığı söylenebilir. Zaten *Washington Post* gazetecileri de böyle yapmışlardır.

Zira böyle bir saptama, olsa olsa bir ideoloji tanımı olabilir. Zaten Bourdieu olayın ideolojik yanını ortaya koyduğunda aslında "güç ilişkilerini" kapitalist egemenlik biçimine özgü bir *hakikat* olarak kabul ettirmeye çalışmakta ve bunun da bir *skandal* olduğunu söylemektedir. Öyleyse Bourdieu de *Washington Post* gazetecileri gibi determinist ve ahlâkçı bir konuma sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde düzenin ahlâki açıdan temizlenip paklanması ve ovulup parlatıldıktan sonra yeniden devreye sokulduğu; aslında insanların ahlâki ve politik vicdan anlayışlarında değişken ve hiçbirinin diğerinden farklı bir biçime sahip olmadığı her türlü güç ilişkisinin çok ötesinde karşımıza toplumsal düzenin gerçek anlamda simgesel şiddet üretmesini sağlayan bir hakikat düzeninin çıktığı görülmektedir.

Kapital de zaten akılcı bir varlık olarak kabul edilmek ve akılcı düşünce adına yargılanmaktan başka bir şey istememektedir. Ahlâklı bir varlık olarak kabul edilmek ve ahlâk adına yargılanmak istemektedir. Çünkü ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Bu olay *farklı bir şekilde de yorumlanabilir.* Örneğin eskiden bir skandal gizlenmeye çalışılırdı; günümüzde ise tam tersine bunun bir skandal olmadığı gizlenmeye çalışılmaktadır.

Watergate bir skandal değildir. Kesinlikle değildir, çünkü herkes onun bir skandal olmadığını gizlemeye çalışmaktadır. Bütün bunlar aslında yeniden o ilk başlangıçta (bu kez sahneye konulmuş) sahip olduğu görünüm, yani sergilediği âni zalimlik, anlaşılması güç vahşet, vazgeçilmez özelliklerinden biri olan ahlâksızlık sürecine benzedikçe giderek karanlık bir görünüm arz eden kapitalist ahlâk anlayışının artan bir panik duygusuyla gizlenmesinden başka bir şey değildir. Aydınlanma kuramından komünizm açıklamasına kadar ahlâk ve ekonomi arasında bir eşdeğerlik sistemi bulunması gerektiğine inanan sol düşünce aksiyomuna göre asıl skandal budur. Kapitalin böyle bir sözleşme yapmış olabileceğinden dem vurulmaktadır. Oysa o böyle bir sözleşmeyi kesinlikle umursamayan, ilkesiz, devasa bir girişimden başka bir şey değildir. "Aydınlanmış" düşünce kapitale kurallar dayatarak onu denetim altına almaya çalışmıştır. Bugün

devrimci düşüncenin yerini alan eleştirel düşünce ise kapitali, oyunu kuralına göre oynamamakla suçlayarak: "Bu iktidar haksızlıklar üzerine kurulmuştur. Bu bir sınıf adaletidir. İktidar bizi sömürüyor" gibi şeyler söylemektedir, sanki kapital yönettiği toplumla bir sözleşme yapmışmış gibi. Kapitalin tongaya düşerek kendileri gibi bu oyunun kuralına uyacağını, bu toplumsal sözleşme uydurmacasına kanacağını ve tüm topluma karşı yükümlülüklerini yerine getireceğini umanlar solculardır. Çünkü kapitalizm bunları yaptığı zaman devrim yapmaya gerek kalmayacaktır; başka bir deyişle kapitalin akılcı değiş tokuş ilkesini benimsemesi yeterlidir.

Kapital, egemenliği altındaki toplumla hiçbir zaman böyle bir sözleşme imzalamamıştır. Kapital, toplumsal ilişki adlı büyücülüğün ürünüdür, *kapital topluma karşı bir meydan okuma biçimidir.* Bu yüzden ona kendi yöntemleriyle yanıt vermek gerekmektedir. Ahlâki ya da ekonomik akılcılıktan yola çıkılarak kapital bir skandala benzetilemez. Kapital kendisine 'simgesel kurallara göre meydan okunması gereken bir meydan okumadır.

Sarmal Bir Olumsuzluk Biçimi ya da Möbius Şeridi

Watergate, sistem muhaliflerine kurulan bir tuzak, iktidarı güçlendirebilmek amacıyla gerçekleştirilen bir skandal simülasyonudur. Filmde bu tuzağı kuran kişiliğin adı "Deep Throat" (Derin Gırtlak)'tır. Nixon'dan kurtulabilmek amacıyla sol eğilimli gazetecileri perde arkasından güdümleyen bir Cumhuriyet Partili. Neden olmasın? Bu hariç tüm diğer varsayımlar geçerlidir. Çünkü aslında sol kendiliğinden ve çok doğal bir şekilde sağın görevlerini yerine getirmektedir. Burada iyi niyetli bir yanlışlıktan söz etmek saflıktır, çünkü sağ da kendiliğinden solun görevlerini yerine getirmektedir. Sonuç olarak bu olay tüm güdümleme varsayımlarının her zaman için tersine çevrilebileceğini gösteren bir fırıldak oyununa benzemektedir. Zira güdümleme: Olumlu ve olumsuz süreçlerin birbirlerini karşılıklı olarak ürettikleri; etkinlik ve edilginlikten söz edilemeyen rastlantısal

bir nedensellik evreni demektir. Politik gerçeklik ilkesini kurtarmanın tek yolu, ortalıkta başıboş bir şekilde dolanan bu nedenselliğe *nedensiz* bir şekilde son verilmesinden geçmektedir. Politik bir gerçeğe benzerlik, varlığını (ve doğal olarak "nesnel" çözümleme, mücadele vb.) ancak öncüllerle sonuçların önceden belirlenebildiği sözleşmesel, kısıtlı bir alan derinliğinin simüle edilmesiyle sürdürebilmektedir. Artık çizgisel süreklilik ve diyalektik kutuplaşmanın sona erdiği bir sistemde herhangi bir olay ya da eylemin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl sonlandığını izleyecek olursanız, simülasyonun sapıttırdığı bir ortamda her türlü kesin düşünceye bir son verildiğini, her eylemin herkesin işine yaradıktan sonra akla gelebilecek tüm anlamlara bürünerek ortadan kaybolduğunu görürsünüz.

Örneğin İtalya'daki bombalı saldırılar kimin işidir? Aşırı sol grupların mı? Aşırı sağ provokasyonun mu, yoksa tüm aşırı uçlara mensup teröristlere karşı bir tepki oluşturabilmek amacıyla iktidardaki merkez sağcıların işi mi? Belki de güvenlik güçlerinden vazgeçilemeyeceğini göstermek isteyen bir polis senaryosudur! Bütün bunlarda bir gerçeklik payı vardır. Ortada bir kanıt olup olmaması ya da olgusal nesnellik çılgınca yorumlar yapılmasını engelleyememektedir. Bunun nedeni simülasyon mantığının her şeyi egemenliği altına almasıdır. Bu mantığın bir olgular ve nedenler mantığıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü simülasyonun en belirgin özelliği en önemsiz olguları bile kapsayan *gerçeğin yerini almış modellerden* oluşmasıdır. Önce modeller vardır ve bu modeller bir bomba gibi belli bir yörüngeyi izleyerek olayın gerçek çekim merkezini oluştururlar. Bu yüzden olguların kendilerine özgü bir rotaları yoktur, modellerden yola çıkılarak olgulara ulaşılmaktadır. Tek bir olgu tüm modellere uydurulabilir. Bu önceden belirlenmişlik, bu daha doğmadan önce yapılan ad koyma işlemi, bu kısa devre yaptırma eylemi, modelle olgunun birbirlerine karıştırılması (olguyla model arasında anlamsal bir fark yoktur. Negatif bir elektrik akımı da yoktur. İçin için kaynayan zıt kutuplar) her defasında çelişkili olanlar da dâhil olmak üzere binbir türlü yorumun yapılmasına neden olmaktadır. Bu

genelleşmiş döngüsel süreç içinde tıpkı modeller gibi yorumlar da kendi aralarında değiş tokuş edildikleri ölçüde bir gerçekliğe, geçerliğe sahip olabilmektedirler.

Sosyalist partiye saldıran komünistler, sanki soldaki birliği özellikle bozmak ister gibidirler. Bu direnişin daha radikal bir politika güdülmesine yol açabileceğini iddia etmelerine karşın komünistlerin iktidara gelmek gibi bir niyetleri yoktur. Genelde sol, özelde de Sol birlik içinde zayıflayan konumlarına bakarak sanki bu elverişsiz tarihî koşullarda iktidardan kaçmaya ya da vazgeçmeye çalıştıklarını söylemek daha doğru olacak. Berlinguer: "İtalya'da komünistlerin iktidara gelmesinden korkmayın!" dediği zaman bu sözler aynı zamanda:

– Komünistlerden korkmayın çünkü iktidara geldiklerinde kapitalist düzende hiçbir değişiklik yapmayacaklardır.
– Komünistlerin iktidarı ele geçirmesinden korkmayın, çünkü onlar hiçbir zaman iktidara gelemeyecekler (bunun nedeni iktidara geçmek istememeleridir) –zaten gelseler bile bu işi ancak vekâleten yapabileceklerdir.
– Aslında ortada gerçek anlamda iktidar diye bir şey kalmadığından birilerinin iktidara gelmesi ya da yeniden gelmesinin bir sakıncası yoktur.
– Ya da ben Berlinguer olarak, İtalya'daki komünistlerin iktidarı ele geçirmelerinden korkmuyorum! Bu açık ve seçik bir düşünceye benzemekle birlikte sanıldığı kadar net değildir.
– Çünkü söylemek istediğinin tam tersi bir anlama da gelebilir (bunun için psikanalitik bir yoruma gerek yoktur), Komünistlerin iktidarı ele geçirmelerinden korkabilir ve bu düşüncenin kendince geçerli nedenleri olabilir.

Bütün bu söylenenler doğru olabilir. Bunun nedeni yalnızca tüm politik söylevler gibi karmaşık olması değil aynı zamanda iktidarın da söylevi gibi belli bir konuma[4] sahip olma olanaksızlığıdır.

[4] Burada yalnızca söylenenlere ne anlam verilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir umutsuzluk değil aynı zamanda bir anlam doğaçlamasın-

Bu mantık yalnızca şu ya da bu partiye özgü bir mantık değildir. İsteseler de istemeseler de tüm bu söylevler bu belirsizlik mantığın egemenliği altındadırlar.

Bu karmaşık durumun içinden nasıl çıkılacaktır? Gordiyum düğümü için bir kılıç darbesi yeterli olmuştu. Möbius şeridini ikiye böldüğünüzde yüzeylerini tersine çevirmenin olanaksız olduğu (burada varsayımların tersine çevrilebilirliği sona ermemektedir) ikinci bir sarmalla karşılaşırsınız. Burada hiçbir şey çözülmediği gibi tam tersine her şey daha da karmaşıklaşmaktadır. Bu cehennem azabının kökeninde anlamı kavranması güç bir kurnazlık ve şeytanlıkla değişikliğe uğratan simülasyon vardır. Diktatör Franco'nun armağan ettiği Burgoslu mahkûmlar sayesinde yıkılıp çökmekten kurtulan Batı demokrasisinin tehlikeye düşmüş, ayakta durmakta zorlanan hümanizması nedense İspanyol kitlelerin yakışıksız buldukları bu yabancı müdahale yüzünden, Franco yönetimiyle yekvücut olup o hümanizmaya karşı çıkmasına yol açmıştır. Tezgâhlanan olaylar tuhaf ve enfes denilebilecek bir şekilde tezgâhlayanların aleyhine döndüğünde sizce hakikatin nerede aranması gerekir?

Sistemle, sisteme en ters düşen alternatifi dışbükey bir aynanın iki ucunda birleşip yekvücut olmuş gibidirler. Bundan böyle sağdan sola tersine çevrilebilen, sağın solu bir mıknatıs gibi kendine doğru çektiği, kısır döngüsel bir politikanın saptırılmış eğik perspektifi alanı içine girmiş bulunuyoruz. Bu eğim, değişmenin (komütasyonun) kötülük meleğine benzemektedir, çünkü tüm sistemin, sonsuz gibi görünen kapitalin sonsuzluk-ötesi olarak adlandırılabilecek kendi ürettiği mekâna geri çekildiği söylenebilir. Arzu ve libidinal uzamın birleşmesi konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Arzu ile değer, arzu ile kapital arasında da bir birliktelik yok mudur? Arzu ile yasa birleştiğinde, zevkten dört köşe olan yasa biçimsel dönüşüme uğramaktadır (zaten arzunun hiç gündemden düşürülmek istenmemesinin nedeni de budur).

---

dan, saçma bir anlam ya da aynı anda ortaya çıkarak karşılıklı olarak birbirlerini yok eden birçok anlamdan söz edilebilir.

Lyotard'a göre, zaten yalnızca kapitalizm orgazm olabilmektedir. Oysa sıra ona gelinceye kadar hepimizin, kapitalist sistem içinde zevkten dört köşe bir vaziyette yaşamakta olduğumuzu söylemesi gerekirdi. Deleuze'ün sunduğu arzu kavramı insanı aptallaştıracak kadar çok anlama sahiptir. Deleuze, arzu kavramını anlaşılmaz bir şekilde tersine çevirerek, "arzu kendiliğinden devrimci ve hiç farkında olmadan ne istediğini bilen", yani baskı altına alınmak ya da paranoyak ve faşist sistemlerin egemenliği altına girmek isteyen bir şeydir demektedir. Kendisine kurnaz bir saptırmacayla yön değiştirtilen arzu devrimi de böylelikle tarihî devrimle aynı temel karmaşa içine itilmektedir.

Gönderen sistemlerinin tamamı kısır döngüsel, biçimsel açıdan Möbius şeridini andıran söylevlerini, bilinçli olarak birbirlerine karıştırmaktadırlar. Bundan birkaç yıl öncesine kadar cinsellik ile-iş birbirlerine kıran kırana karşıt iki terimken, bugün cinsellik talebiyle iş talebi aynı sürecin birer parçası haline gelmişlerdir. Eskiden tarih üzerine çekilen söylevlerdeki şiddetin kökeninde doğaya karşı koyma arzusu, arzunun kökeninde ise iktidara karşı koyma isteği vardı. Bugün ikisi de hem gösterenlerini hem de öykülerini değiş tokuş etmiş gibidirler.

Can çekişmekte olan bir ülkeye skandal, fantazm ve ölüm simülasyonuyla (bunu olumsuzluk ve bunalım yönteminin kullanıldığı bir tür hormon tedavisi olarak nitelendirebiliriz) yeniden hayat vermeye çalışan Watergate türünden bir olay ya da benzeri caydırma yöntemlerini sayıp dökerek tüm işlemsel olumsuzluk biçimlerini gözden geçirmek oldukça uzun bir zaman alabilir. Burada söz konusu olan şey her zamanki gibi gerçeğin düşsel, hakikatin skandal, yasanın yasak çiğneme, çalışmanın iş, sistemin bunalım ve kapitalin de kendini devrim aracılığıyla kanıtlamaya çalışmasıdır. Tıpkı (Tasadaylılar konusunda olduğu gibi) etnolojinin kendisini ancak nesnesinden kopma koşuluyla kanıtlaması gibi. Bu arada:

Tiyatronun kendini anti-tiyatro,
Sanatın anti-sanat,

Pedagojinin anti-pedagoji,

Psikiyatrinin de anti-psikiyatri aracılığıyla kanıtlama çabalarından söz etmeyi gereksiz buluyoruz, vb.

Ahlâka aykırı tarafları ayıklanıp, temizlenmiş biçimleriyle hayatta kalabilmek amacıyla her şey sahip olduğu o ilk anlamın tam tersini ifade eden bir anlama bürünmektedir. Tüm iktidarlar ve kurumlar kendi kendilerinden ancak kendi kendilerini yadsıyabildikleri ölçüde söz edebilmektedirler. Bir ölüm simülasyonuna başvurarak, gerçek ölümün elinden kaçabileceklerini sanmaktadırlar. Kendi ölümünü sahneye koyan (oynayan) bir iktidar az da olsa bir yaşama (var olma) ve yasal bir kurum olabilme hakkına sahip olabileceğini düşünmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri başkanları konusunda olduğu gibi. Kennedy cinayeti gerçek anlamda bir politik boyuta sahipti. Oysa Johnson, Nixon ve Ford yalnızca hayalî, simüle edilmiş suikastlere hedef olabildiler. Çünkü onlar birer iktidar kuklası olduklarını gizleyebilmek amacıyla bu türden yapay tehditlerin yaratacağı "auradan" (cazibe, çekicilik) yararlanmak istediler. Eskiden krallar ölmek zorundaydılar (tanrılar da). Zaten onları güçlü kılan şey de buydu. Günümüzün "kralları" ise aşağılık bir ölme numarası çekmektedirler. Bunu yapmalarının nedeni iktidarın "avantajlarını" elden kaçırmama isteğidir. Çünkü iktidar onların elinden zaten çoktan kayıp gitmiştir.

Ölerek yeniden yaşama dönebileceğini düşünmek. Varlığını bunalım, olumsuzluk ve iktidar-karşıtı bir görünümle, yani şu bildik (déjà-vu) ve ölüp gitmiş (déjà-mort), içine düştüğü sorumsuzluk adlı kısır döngü ve çaresiz bir ölüm sürecinden kurtulmaya çalışan her türlü iktidarla her türlü kurumun başvurabileceği çözüm bahaneleriyle sürdürebileceğine inanmak.

Gerçeğin Stratejisi

Mutlak bir gerçeklikten söz edebilmek ne kadar güçse, bir illüzyon üretiminden söz etmek de o kadar güçtür. İllüzyondan söz edebilmek imkânsızdır, çünkü artık gerçek diye bir şey yoktur.

Gerçek ortadan kaybolmuştur. Günümüzde saldırgan bir görünüm arz eden parodi, hipersimülasyon ya da simülasyon *politik* tartışmalara yol açmaktadır.

Örneğin bir baskı aracı olan polisin, simüle edilmiş bir soyguna gerçek bir soygundan çok daha şiddetli bir tepki gösterip göstermeyeceğini kim garanti edebilir? Gerçek bir soygunun düzeni bozmaktan başka bir amacı yokken, diğeri yani simülakr, bizzat gerçeklik ilkesinin kendisine saldırmaktadır. Yasalara karşı gelmek ya da şiddete başvurmak pek önemli bir şey değildir, çünkü bu insanlar yalnızca gerçeğin *algılanma* biçimiyle ilgilenmektedirler. Oysa simülasyon çok daha tehlikeli bir şeydir, çünkü hep nesnenin ötesine geçmeye ve *yasal düzenin aslında simülasyondan başka bir şey olamayacağını anlatmaya çalışmaktadır.*

Böyle bir tehlike neden göze alınır? İnsan nasıl olur da bir suç işlemiş gibi yapıp, üstelik bunu kanıtlamaya kalkar? Büyük bir mağazada bir şeyler çalıyormuş gibi yapın. Mağaza gözcülerini bunun simüle edilmiş bir hırsızlık olduğuna nasıl inandıracaksınız? Gerçek hırsızlık ile, simüle edilen hırsızlık arasında hiçbir "nesnel" fark yoktur. Gerçek bir hırsızlık sırasında ne yapılıyorsa, simüle edilen bir hırsızlık olayında da aynı şeyler yapılmakta; aynı göstergelere başvurulmaktadır. Kurulu düzen açısından bunların gerçek göstergelerden hiçbir farkı yoktur.

Sahte bir soygun düzenleyin. Silâhlarınızın hiçbiri gerçek olmasın. Yasal açıdan suçlanmamak amacıyla bulabileceğiniz en önemli kişiyi rehin alın. Fidye isteyin ve olayın herkes tarafından duyulabilmesi için elinizden geleni yapın. Elinizden geldiğince "hakikate" yaklaşın ve kusursuz denebilecek bir simülakr aracılığıyla düzenin gerçek tepkisini ölçün. Böyle bir şeyi başarabilmeniz mümkün değildir. Yapay göstergeler kaçınılmaz şekilde gerçek unsurlarla iç içe geçeceğinden polisin biri size ateş edecek; bir banka müşterisi kalp krizi sonucu ölecek ve laf olsun diye istediğiniz fidye size ödenecektir. Özetle hiç istemediğiniz halde kendinizi, işlevlerinden biri her türlü simülasyon girişimini ânında yutarak, gerçeğe indirgemek olan bir gerçeğin içinde

bulmanız işten bile değildir. Zaten kurulu düzen de bu demektir. Kurumlarla adaletin devreye girmesinden önce olaya bizzat kurulu düzen müdahale etmektedir.

Simülasyon sürecinin yalıtılmasını imkânsızlaştıran şey, ortalıkta gerçekten başka bir şey göremeyen; gerçekten başka bir şey düşünemeyen bir düzenin varlığıdır. Çünkü bu düzen yalnızca gerçeğin bulunduğu bir ortamda var olabilmektedir. Bir suç simülasyonu ortaya çıkartıldığında eylem ya daha hafif bir şekilde cezalandırılacak (çünkü böyle bir suçun "cezası" olamaz) ya da kamu düzenini bozmakla suçlanacaktır. Bu suç eylemi *asla bir suç simülasyonu olarak* kabul edilmeyecektir. Çünkü gerçekle simülasyon arasında bir eşdeğerlikten söz edilemeyeceğinden simülasyon evreninde polisten söz edebilmek olanaksızdır. İktidar kendisine meydan okuyan bir simülasyona karşılık vermekten âcizdir. Bir erdem simülasyonunu nasıl cezalandırabilirsiniz ki? Oysa bir erdem simülasyonu da en az bir suç simülasyonu kadar ciddi bir olaydır. Parodi, boyun eğme ve yasak çiğneme arasındaki *farkı ortaya koyan yasal yaptırımları devre dışı bırakmaktadır.* Kurulu düzenin buna karşı yapabileceği hiçbir şey yoktur. Zira yasalar ikinci basamak simülakrlar arasında yer almaktadır. Simülasyon ise her türlü toplumsal olguyla, her türlü iktidarın üstüne oturtulduğu hakikiyle sahte, eşdeğerliklerle rasyonel ayırımlarının ötesine geçmiş durumdadır. *Gerçek yitirildiğinde* düzene saldırmak kaçınılmaz hale gelmektedir.

İşte bu yüzden simülasyon her zaman için gerçeğe saldırmaktan yanadır. Kuşkunun olduğu yerde en emin yol budur (zaten ordu da simülatörlere bu yüzden deli muamelesi yapmaktadır). Bu giderek içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmektedir, çünkü simülasyon, yalıtılması giderek güçleşen hattâ imkânsızlaşan bir olguya dönüşmektedir. Bunu başarmasını sağlayan şey ise bizi çevreleyen gerçeğin tepkisizliğidir. Bunun tersi de doğrudur (ve bu tersine çevrilebilirlik hem iktidarın güçsüzlüğünün hem de simülasyon düzeneğinin bir parçası haline gelmiştir). Çünkü bundan böyle *gerçeğin üretilme sürecini yalıtabilmek imkânsızlaştığı gibi* gerçeği kanıtlayabilmek de imkânsızlaşmıştır.

İşte bu yüzden bütün soygunlar, uçak kaçırmalar vb. bir tür soygun simülasyonuyla uçak kaçırma simülasyonuna benzemektedir. Çünkü bu olaylar bir anlamda her gün medyayı yönlendirerek bir bulmaca düzeninin bir parçası haline gelmekte ve daha önceden hazırlanarak sahneye konulan ve sonuçları daha başlangıcından itibaren bilinen şeylere benzemektedirler. "Gerçek" sonuçlarıyla kimsenin ilgilenmediği olaylar yalnızca yinelenmeye mahkûm edilmiş bir göstergeler oyununa benzeyebilir. Ancak bu durum onların etkileme gücüne müdahale edemez. Tam tersine amaçsız bir hipergerçekle birbirlerini doğuran, birbirlerine yataklık etmekten başka bir işe yaramayan olaylar (tıpkı tarihî grevler, bunalımlar vb.)[5] bir anlamda bir düzen tarafından denetlenebilmeleri imkânsız şeylere dönüşmektedirler. Çünkü düzen yalnızca gerçek ve rasyonel nedenlerle sonuçlar üzerinde etkili olabilmektedir. Oysa simülasyonun dur durak bilmeyen yineleme gücü ve gerçeğe ait yerçekimi yasalarına uymayan bu tuhaflığı karşısında gerçeğin yapabileceği bir şey yoktur.

Bu türden bir başarısızlığa karşı iktidarın başvurabileceği tek silâh, tek strateji her tarafa yeniden gerçek ve gönderen sistemleri yerleştirerek, bizi toplumsal gerçekliğin varlığıyla ekonominin ciddiyeti ve üretimin amaçları bulunduğuna inandırabilmektir. Bunu başarabilmek içinse bunalım söylevinin yanısıra (neden olmasın?) arzu söylevine de başvurmaktadır. "Arzularınızın gerçekleştiğini düşünün!" sözü iktidarın üretebileceği en son slogandır, zira gönderen sistemlerinden yoksun bir dünyada gerçeklik ilkesiyle arzu ilkesinin birbirine karıştırılması bulaşıcı bir hastalık gibi her yanı saran hipergerçeklikten daha korkutucu bir şey değildir.

---

[5] Enerji bunalımı ve ekolojik sorunlar, bir felaket filmi gibi sahneye konulmaktadırlar. İkisi de hem stil hem de maliyet açısından şu anda Hollywood'a çok para kazandıran filmlere benzemektedirler. Bu filmleri "nesnel" bir felaket senaryosuyla karşılaştırmanın bir anlamı yoktur. Tam tersine asıl önemli olan, toplumsalın, güncel bir felaket filmi senaryosuna uygun bir şekilde dile getirilmesidir. (Bkz. M. Makarius, *La Stratégie de la Catastrophe*, s. II)

Hipergerçeklik ve simülasyon insanı her türlü ilke ve amaçtan vazgeçirebildikleri gibi, bu caydırıcılığı uzun süre ondan yararlanan iktidara karşı da kullanabilmektedirler. Zaten var olduğu sürece her türlü gönderen sistemiyle insancıl amaçların yok oluşuna katkıda bulunan ve bundan ilk yararlanan düzen kapitalizm değil midir? Bu şekilde davranarak doğruyla yanlış, iyiyle kötü arasındaki ayırımları ortadan kaldırmamış mıdır? Üstelik bütün bunları iktidarın temel taşı haline getirdiği radikal bir değiş tokuş ve eşdeğerlik yasası oluşturabilmek amacıyla yapmamış mıdır? Tarihte caydırma, soyutlama, insanları birbirlerinden kopartma ve yerlerinden yurtlarından etme rolünü üstlenen ilk düzen kapitalizmdir. Gerçeklik ile gerçeklik ilkesini birbirine karıştıran kapital aynı zamanda bu gerçekliği, her türlü kullanım değeri, gerçek eşdeğerlik ilkesi, üretim ve zenginliği ortadan kaldırarak yok etmiştir. Bu inandırıcılıktan uzak amaçlar ve güdümleme gücü sayesinde sözüm ona bir gerçekliğin nasıl ortadan kaldırıldığını gördük. (Oysa bugün kapitali *yok etmek* isteyen mantığın ondan bir farkı kalmamıştır). Son iktidar kırıntısı da, yarattığı bu felaket sarmalını, geriye kalan son gerçeklik ışığıyla yok etmeye çalışırken, aslında, bu felaket sürecine ait *gösterge* sayısını arttırmak ve simülasyon oyununu hızlandırmaktan başka bir şey yapamamaktadır.

Gerçeğin ürettiği tarihî tehditlere karşı iktidar her zaman bir caydırma ve simülasyon oyununa başvurmuştur. Bu işi kesintisiz bir şekilde ürettiği gerçeğe eşdeğer göstergeler aracılığıyla (tabii bu arada bütün karşıtlıkları da darmadağın ederek) yapmıştır. Günümüzde simülasyon tarafından tehdit edilen (göstergeler oyunu içinde yok olup giden) iktidar: hem gerçek hem de bunalım üreterek yapay toplumsal, ekonomik ve politik mücadele biçimleri sunmaktadır. Oysa atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiştir.

Çağımıza özgü temel bir hastalık varsa: Gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi denilen şeydir. Ekonomi-politiğin altın yıllarını oluşturan diğer üretim çeşitleri; Değer üretimi, mal üretimi vb. şeyler uzun bir süre önce anlamlarını yitirmişlerdir. Uzun yıllardan bu yana toplumun hiç durmadan üretip, yeniden can

vermeye çalıştığı şey, işte o elinden kaçırdığı gerçektir. İşte bu yüzden "maddi" *üretimin bizzat kendisi günümüzde hipergerçek bir şeye dönüşmüştür.* Bugün maddi üretim geleneksel üretimin tüm özelliklerine sahip olmakla birlikte, onun çok daha büyük, devasa boyutlara ulaştırılmış yansımasından başka bir şey değildir. Aynı şekilde hipergerçekçi sanatçıların tüm derinlik ve enerjileriyle anlam ve çekiciliğini bir yeniden canlandırma süreci içinde tamamen yitiren gerçeğe akıl almaz bir şekilde benzettikleri gerçek işte böyle bir şeydir. Dolayısıyla simülasyon ürünü hipergerçek, gerçeğin her yerde şaşırtıcı biçimde ona benzemesine neden olmaktadır.

İktidar ise uzun yıllardır kendine benzeyen göstergeler üretmekten başka bir şey yapamamaktadır. Böyle bakınca doğal olarak ortaya bir başka iktidar görüntüsü çıkmaktadır. Bunun adı: iktidar göstergelerine olan kolektif taleptir; başka bir deyişle ortadan kaybolan iktidarın çevresinde sanki kutsal bir ittifak oluşturulmaktadır. Şöyle ya da böyle herkes bu politik çöküşün yarattığı teröre ortak olmaktadır. Sonuç olarak iktidar oyunu, iktidarı eleştirme saplantısından başka bir şeye benzeyememektedir. Ortadan kaybolmaya yüz tutan iktidarla birlikte bu kez de ortaya ölüp ölmeyeceği saplantısı çıkmıştır. Ortadan tamamıyla kalktığı gün ise mantıksal açıdan bir iktidar halüsinasyonu sürecine gireceğiz. Bu saplantıyla nedense her yerde karşılaşılmaktadır. Herkes bir yandan bu saplantıdan kurtulmaya çalışırken (kimse iktidara sahip olmak niyetinde değildir, herkes iktidarı bir başkasına kakalama eğilimindedir), bir yandan da iktidara duyulan özlemin yol açtığı bir ürperti hissetmektedir. Bu iktidarsız toplumlara özgü bir özlem olup, bu özlem bir zamanlar faşizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Faşizm ise, yitirdiği iktidarın yasını tutan ve bir türlü ondan vazgeçmek istemeyen bir toplumun "anormal boyutlara ulaşan gönderen (referans) sistemidir"

Tükenmeye başlayan bir politika evreniyle birlikte Cumhurbaşkanları, (Clastres) ilkel toplumlarda bir *iktidar kuklasından* başka bir şey olmayan kabile şeflerine benzemektedirler.

Kennedy iktidarından sonra gelen tüm başkanlar, sanki onu kendileri öldürmüş gibi bu cinayetin hesabını verme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu hesap verme hem düşünce hem de olgular düzeyinde geçerlidir. Bir kusura dönüşen bu cinayet arkadan gelen başkanlar arasında bir tür suç ortaklığının oluşmasına neden olmuştur. Sonuç olarak bu cinayetin bedelini simüle edilmiş suikastlerle ödemeye çalışmışlardır. Çünkü böyle bir cinayet ancak simüle edilebilirdi. Başkan Johnson ile Ford'un hedef oldukları bu başarısız suikastlerin önceden planlanmış suikastler ya da en azından birer saldırı simülasyonu olduklarını düşünebiliriz.

Kennedy'ler en azından politika ve politik tözü temsil etmekteydiler. Zaten bu yüzden gerçekten öldürüldüler. Oysa onlardan sonra gelen başkanlar politika ve politik tözün bir karikatürüne ya da boş bir film şeridine benzemektedirler. Johnson, Ford ve Nixon'un suratları her nedense bir maymunu andırmaktadır. Bunun nedeni belki de bir iktidar maymunundan başka bir şey olamamalarıdır.

Hiçbir zaman için geçerli bir ölçüt olmayı beceremeyen ölüm bu durumda oldukça anlamlı bir konuma sahip olmaktadır. Efsanevi bir üne sahip olan James Dean, Marilyn Monroe ve Kennedy gibi insanlar gerçekten ölmek zorundaydılar (bunun nedeni romantizm değil, temel bir ilke olan tersine çevirme ve değiş tokuş olayıdır). Ne var ki, bu dönem çoktan sona ermiştir. Bundan böyle içinde yaşadığımız dönemin adı cinayet simülasyonu, genelleştirilmiş bir simülasyon estetiğiyle, sözde-cinayetler dönemidir. Ölüme alegorik bir anlam kazandırmak iktidarı cezalandırmaktan başka bir şey değildir. Çünkü bu şekilde cezalandırılmayan bir iktidar ne bir töz ne de bağımsız bir gerçekliğe sahip olabilmektedir.

Bu önceden tezgâhlanmış başkan suikastleri Batılı toplumlardaki muhalefet, "sol" ve eleştirel söylev gibi her türlü olumsuzluğun da konumunu simgelemektedir. İktidar bu muhalefet simülasyonundan yararlanarak kendi yokluğu, kendi sorumsuzluğu ve kendi gücü konusundaki kuşkuları bertaraf etme-

ye çalışmaktadır. Zaten bu iktidar da para, dil ve kuramlar gibi dalgalanmaya bırakılmıştır. Yalnızca eleştirel bir yaklaşım ve olumsuzlama, hayaleti andıran bir iktidar gerçekliğini gündemde tutabilmektedir. Eleştiri ve olumsuzlama günün birinde bitip tükenecek olursa, iktidarın buna karşı alabileceği tek önlem onlara yapay bir şekilde yeniden can vermek ve onları bir halüsinasyona dönüştürmek olabilir.

İşte bu yüzden İspanya'daki ölüm cezaları Batılı liberal demokrasiler için ölmekte olan demokratik değerler sistemi açısından bir tür teşvik anlamına gelmektedir. Bu tazelenen kanın kendilerini daha ne kadar idare edebileceğini sanıyorlar? Tüm iktidarlar kaçınılmaz bir çöküş süreci içine girdiler. "Devrimci güçlere" ise bu çöküş sürecini ne yazık ki hızlandıramıyorlar (çoğu kez tam tersini yapıyorlar). Sistem sık sık bu gücü kendine karşı kullanarak her türlü töz ve amacı yok etmeye çalışıyor. Böyle bir süreçle baş edebilmek amacıyla sisteme karşı koymaya kalkışmak anlamsız bir girişimdir. Onu bu şekilde yok edemezsiniz. Çünkü sistemi öldürebilecek bir şey varsa o da sistemin ölümünün engellenmesidir. Sistem de zaten bizden bunu istemektedir: Ölmesini engellememizi ve olumsuz anlamda onu yeniden diriltmemizi arzulamaktadır. Burada devrimci "praksisle" diyalektik sona ermektedir. Her nedense Nixon, ruhsal dengesini yitirmiş sıradan biri tarafından öldürülmeye layık bulunmamıştır [Başkanların gerçekten ruhsal dengesi bozuk kişilerce öldürülmesi tarihsel açıdan hiçbir şeyi değiştirmemektedir. Burada solun, sağ tarafından tezgâhlanan komploya karşı ayaklanması gereksiz ve anlamsızdır. İktidarı ölüme mahkûm edeceğini önceden haber vermek ve benzeri şeyler ilkel toplumlardan bu yana sürüp gelen olaylardandır. Bu türden olayların kökeninde ya şeytanlar ya da deliler ve nevrozlular vardır. Ne var ki, bu insanların toplumsal işlevi başkanlara saldıranlarınki kadar önemlidir]. Ancak Watergate başkanı gene de ritüele uygun bir şekilde ölüme mahkûm etmiştir. Sonuç olarak Watergate de iktidarı güncel bir öldürme tezgâhından başka bir şey değildir (Bu açıdan Amerikan başkanlık kurumu Avrupalılarınkinden

çok daha ilginçtir, çünkü ilkel iktidarlarla vahşi ritüellerin tüm şiddet ve dengesizliğine sahiptir). Oysa günümüzde başkanların yasal açıdan mahkûm edilmeleri artık cinayetten sayılmıyor. Çünkü mahkûmiyet anayasaya uygun bir eylemdir. Sonuç olarak Nixon tüm iktidarların gerçekleştirmeyi düşlediği şeyi yani yeterince ciddiye alınarak, hayatî bir tehlikeye dönüşmeyi ve sonunda iktidardan düşürülerek ıskartaya çıkartılmayı becermiştir. Oysa Ford böyle bir şansa sahip olamamıştır. Ölmüş bir iktidar simülakrı olarak tüm iktidar göstergelerini kendine karşı düzenlenen bir cinayet aracılığıyla tersine çevirmekten başka bir şey yapmamıştır. Kendisini çileden çıkartan iktidarsızlığa karşı şerbetlenmiştir.

Kralın kutsal ve resmî bir törenle öldürülmesini isteyen ilkel ritüellerin tersine (kendini kurban etme sözünü veremeyen biri ne kral ne de şef olabilmektedir), modern politika Devlet başkanının ölümünü elden geldiğince geciktirmek ve gizlemekten başka bir şey yapamamaktadır. Devrimlerle karizmatik liderler döneminde bu saplantı daha somut bir görünüme sahip olmuştur. Hitler, Franco ve Mao'nun "yasal" mirasçıları olmadığından(!) ve iktidarı sürdürebilecek yeni liderler de bulunmadığından, bu liderler kendilerine rağmen sonsuza dek yaşamak zorundadırlar. Popüler mitler onların ölmesini engellemektedir. Firavunlar döneminde de benzer şeyler oluyordu. Birbirleri ardına sıralanan tüm Firavun hikâyelerinde kahramanların adı istisnasız hep Firavundur.

Bugün de sanki Mao ve Franco pek çok kez ölmüş ve yerlerini her seferinde "sosie"leri (ikiz denilebilecek benzerleri) almış yani yeniden yaşama dönmüş gibidirler. Politik açıdan birbirlerine benzedikleri sürece, devlet başkanlarının şu ya da bu kişi olması hiç önemli değildir. Çünkü çok uzun bir zamandan bu yana devlet başkanları (*hangisi olursa olsun*) kendi simülakrlarından başka bir şeye benzememektedirler. *Zaten onların iktidarda kalmalarını sağlayan şey de budur.* Çünkü hiç kimse yaşayan (gerçek) bir insanın görüşlerini paylaşmayacağı gibi, onun peşinden de gitmeyecektir. Asıl lider öldüğünden sadakat

gösterisi "benzerine" yapılmaktadır. Bu mit, kralın törensel bir şekilde öldürülme zorunluluğu karşısında uğranılan hayal kırıklığının sürüp gitmesinden başka bir şey değildir.

Günümüzde de farklı bir durumda bulunduğumuz söylenemez. Aynı tükeniş sürecini yaşayan toplumlardan hiçbiri bugüne kadar gerçeği, iktidarı ya da *bizzat toplumsalı* öteki dünyaya yollayamamıştır. Biz bu gerçek iktidar ve toplumsalı yapay bir şekilde geliştirip, güçlendirerek onlardan kurtulmaya çalışıyoruz. *Bu işin sonu hiç kuşkusuz sosyalizme çıkacaktır.* Bu beklenmedik yön değişikliği ve tarihle hiçbir ilişkisi bulunmayan ironi sonucunda, Tanrının ölümüyle ortaya çıkan dinler gibi, toplumsalın ölümüyle ortaya çıkan bir sosyalizmden söz edilecektir. Bu akla havsalaya sığmayacak düzeyde bir tersine çevirme olayıdır. Bu bir erdemsizlik örneği, dolambaçlı yoldan iktidara gelmektir. Tıpkı ortalıkta bir iktidar bulunmadığını gizlemeye çalışan iktidar örneğinde olduğu gibi. Bu sonsuza kadar sürüp gidecek bir simülasyon örneğidir. Çünkü bir yapı, bir strateji ve güç ilişkileriyle, uğruna mücadele edilecek bir nedenden oluşan hakiki iktidarın tersine bu simülatif iktidar varlığını *toplumsal* bir talebe borçludur. Öyleyse simülatif iktidar bir arz ve talep nesnesidir yoksa şiddet ve ölümün egemenliği altında olan bir şey değil. Politik niteliğini yitirmiş bir iktidar ise, kitlesel üretim ve tüketim düzenine ait sıradan bir mala dönüşmüştür. Bütün umutlar sönmüş ve geriye yalnızca bir politika senaryosu kalmıştır.

Çalışma konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Üretim coşkusuyla üretim üzerine kurulan şiddet oyunları artık sona ermiştir. Günümüzde herkes üretmektedir. Oysa bu arada çalışma kavramının hiç fark ettirilmeden başka bir şeye dönüştürüldüğü görülmektedir. Çalışma da (Marx'ın ideal anlamda açıkladığı ancak bugünkünden çok farklı olan) bir gereksinim, bir boş zamanları değerlendirme gibi toplumsal bir "talep" nesnesine dönüştürülmüş, yani yaşamın genel gidişatını belirleyen temel bir kurum olmaktan çıkmıştır. Emek sürecinin anlamını yitirmesiyle doğru orantılı bir şekilde günümüzde çalışma toplumsal bir

talebe dönüşmüştür.[6] Çalışma da iktidarın geçtiği aşamalardan geçmiştir. Çalışma senaryosu (önceden belirlenmiş bir süreç) aslında çalışma ve üretme olaylarının gerçekten de sona erdiklerini gizlemeye çalışmaktadır. Grev senaryosunun gerçekte grevin sona erdiğini gizlemesi gibi. Çünkü grev bundan böyle işi bırakma değil, çalışma yaşamının bir ritüele dönüşmüş, yarım yamalak bir alternatifidir. Grev başladığı anda fabrika yönetimine el koyan personel bir yandan grevde olduğunu söylerken, diğer yandan da normal üretimi sürdürmektedir.

Bu bir bilimkurgu öyküsü değildir. Söz konusu olan şey çalışma sürecine uydurulan kılıftır. Üstelik bu kılıfın adı grevdir. Bir üretim bunalımına benzetilen grev, modası geçmiş araç gereçle yapıldığı için randıman alınamayan bir üretim sürecine dönüştürülmüş gibidir. Bu durumda ne grev ne de çalışmadan söz edilebilir. İkisinden aynı anda söz edilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak ortaya bambaşka bir ada sahip: *Çalışma sihirbazlığı*, göz aldatmacası, (bir melodram dememek için) bir üretim "scénodrame"ı, bomboş bir toplumsal ortamda oynanan kolektif bir dramaturji çıkmaktadır.

Burada çalışma *ideolojisinin* "i"sinden eser yoktur ("nesnel" sömürü süreciyle "gerçek" çalışma sürecini gizlemeye çalışan geleneksel etiktir). Burada yalnızca bir çalışma senaryosundan

---

[6] Çalışma ya da iş alanında yapılan yatırımlardaki artışa karşın tüketim alanındaki harcamalarda bir düşüş görülmektedir. Otomobilin kullanım değeri ve prestij denilen şey sona ermiştir. Bir hız nesnesi olan otomobili bir çalışma nesnesi olan otomobille karşılaştıran aşk söylevi de sona ermiştir. Bundan böyle bu söylevin yerini *tüketim nesnesi üstünde yoğunlaşan bir söylev almıştır.* Otomobilin özellikleriyle uyumlu hale getirilen bir söylev (daha az benzin tüketin, güvenliğinizi düşünün, hız artık eski moda bir kavramdır vb.) zorlayıcı, dolaysız ve etkin bir yönlendirme biçimi olmaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle kutupların yeri değiştirilerek oyun sürdürülmek istenmektedir. Bu durumda çalışma bir gereksinime, araba ise bir çalışma ürününe dönüşmek zorunda kalmaktadır. Tüm araçlar arasında hiçbir fark bulunmadığını gösteren en güzel kanıt budur. Politikanın anlamını ve önemini yitirmesiyle birlikte "seçme" hakkı düzeninden "seçme" yükümlülüğü düzenine geçilmiştir.

söz edilebilir. Tıpkı bir iktidar ideolojisi değil de, bir iktidar *senaryosundan* söz edilebileceği gibi. İdeoloji, göstergelerin gerçekliğin üstüne yıktıkları bir suçluluk duygusundan başka bir şey değilken; simülasyon gerçekliğe kısa devre yaptırılarak, göstergeler aracılığıyla yeniden üretilen şeydir. İdeolojik çözümlemenin amacı nesnel süreci yeniden oluşturabilmektir. Oysa hakikate bir simülakr görünümü kazandırmak bir yanıltmacadan başka bir şey değildir.

İşte bu yüzden iktidar, ideolojik söylevler ve ideoloji üstüne çekilen söylevlerin hepsiyle aynı görüş ve düşünceleri paylaşmaktadır. Çünkü bunlar *hakikatle* ilgili söylevler olup kendi açısından hepsi olumludur. Özellikle de devrimci söylevler öldürücü simülasyon darbelerine karşı son derece etkilidir.

Panoptiğin Sonu

Amerikan televizyonu (TV-vérité=TV-hakikat) günlük yaşam ideolojisiyle sıradan ve özgün gerçekliği, örneğin 1971 yılındaki Loud ailesi deneyinde olduğu gibi hâlâ bir referans olarak kabul etmektedir. Bu aileyle yedi ay aralıksız bir şekilde sürdürülen çekimler sonucunda 300 saatlik bir film elde edilmiştir. Üstelik bu filmin ne senaryosu ne de scripti vardır. Bir ailenin yaşadığı dramatik ve keyifli anlar hiçbir atlama ve sıçrama olmadan kesintisiz bir şekilde "el değmemiş" bir hikâye gibi sunulmuştur. Kısaca bu "brüt" (ham, işlenmemiş) tarihî bir belgedir. Televizyonun, insanoğlunun aya ayak basmasını göstermesi kadar önemli, üstelik günlük yaşantımızla ilgili bir belgedir. Olayın kötü olan yanı bu filmin çekimlerinin bitirilmesinden sonra ailenin darmadağın olmasıdır. Karı koca Loud'lar boşanmış vb. Bu durum bizi içinden çıkılmaz bir tartışma ortamına sürüklemektedir. Bu parçalanmanın nedeni televizyon mudur? *Peki, televizyon olmasaydı,* bu aile yaşantısını sürdürebilecek miydi?

Loud ailesini sanki TV kamerası evin içinde değilmiş gibi çektik yaklaşımı ise daha da tuhaftır. Yönetmen: "Aile sanki biz orada değilmişiz gibi davrandı ve yaşadı" diyerek kendi kendine böbürlenmektedir. Bu saçma, paradoksal bir açıklamadır, çün-

kü ne doğru ne de yanlış yalnızca ütopik bir düşüncedir. "Sanki biz orada değilmişiz gibi" sözüyle "sanki siz oradaymışsınız gibi" sözü aynı anlama gelmektedir. Zaten yirmi milyon seyirciyi baştan çıkartan şey de işte bu paradoks, bu ütopya olup, programı izleyenler gerçekte "röntgencilik" yaparak alacakları zevkten fazlasını almışlardır. Söz konusu olan şey televizyonun sunduğu "hakikatle" ilgili bir sır ya da ahlâksızlık değil, gerçek ya da hipergerçek estetiğin yol açtığı bir tür ürpertidir. Bu baş döndürücü ve içine hile katılmış gerçeklik duygusunun yol açtığı ürperti; kameranın varlığı ve sunduğu yakın çekimler, normal boyutların dışına çıkılması, aşırıya kaçan bir her şeyi gösterme arzusunun yol açtığı ürpertidir. Bu göstergenin normal anlamını yitirdiği anlarda anormal boyutlara ulaşan anlam bolluğundan kaynaklanan bir haz duygusudur; başka bir deyişle yapılan çekimlerle anlamsızlık yüceltilmektedir. Bunlar asla gerçek olamayacak görüntüler (oysa "sanki o evin içindeymişsiniz gibi" denilmektedir) olup, üç boyutlu uzamı oluşturan mesafe bilinci ve bizim alan derinliğini görebilme yetimiz (oysa "doğaldan daha hakiki" denilmektedir) olmadan böyle bir şey mümkün değildir. Bu gerçeği hipergerçeğe dönüştüren mikroskobik simülasyon sayesinde hissedilebilen bir hazdır. Pornografik filmlerdeki görüntüler de aşağı yukarı bu konuma sahiptirler. Porno metafizikten çok cinsel bir büyüleyiciliğe sahiptir.

Böyle bir ailenin, yani Kaliforniya'da yaşayan, üç garajı, beş çocuğu olan, toplumda iyi bir yere sahip, meslekî açıdan oldukça iyi para kazanan, dekoratif bir ev kadınına (housewife) ve *uppermiddle standing* (orta sınıfın üst katmanlarındaki yaşam kolaylıklarının) sahibi ideal aile, tipik bir Amerikan ailesinin seçilmesi daha baştan hipergerçek bir olaydır. Bu anlamda Loud ailesini ölüme mahkûm eden şey de zaten bu kusursuzluktur. *American way of life*'ın ideal temsilcisi olan bu aile, Antikçağ kurban törenlerinde yapıldığı gibi "medium"un (aracın ya da televizyonun) ışıkları altında yüceltilmek ve öldürülmek üzere seçilmiştir. Modern *fatum* (modern yazgı) işte budur. Kokuşmuş, çürümüş site toplumları artık Tanrıların gazabına uğramamak-

tadır. Çünkü bir kamera objektifi, tıpkı "lazer" ışınları gibi yaşanan gerçekliği öldürebilmek amacıyla onu parçalarına ayırmaktadır. Yönetmen: "Loud ailesi televizyon ekranında görünmeyi kabul ederek kendini ölüme mahkûm etmiş bir ailedir" diyecektir. Öyleyse söz konusu olan şey gerçekten de bir kurban törenidir. Yirmi milyon Amerikalı seyirciye sunulan bir kurban töreni. Kitle toplumunu anlatan (liturgique) dramatik özelliklere sahip bir tören.

Çok anlamlılığı, anlam karmaşasını "TV-Hakikat"ten daha güzel ifade edecek bir terim bulunamazdı. Söz konusu olan şey bu aileyle ilgili hakikat midir yoksa televizyonla ilgili olan mı? Gerçekte Loud'larla ilgili hakikat, televizyonun hakikatidir. Hakikat televizyonun kendisidir. Bu düşünce, yansıtma, panoptik sistem ve bakışla ilgili perspektif kurallar aracılığıyla üretilen bir hakikat olmaktan çıkmış; güdümleyici, araştıran, anketlerle soruşturup yoklayan, parçalara bölen, ayıran lazer ışınları, delikli bir film şeridine dönüşen kalıplaşmış yaşamsal davranışlar, size kombinasyonlar üretmenizi emreden genetik kodun yanısıra duygusal evreninizi bilgilendiren hücrelere benzeyen bir hakikattir. Loud ailesinin TV adlı "medium" aracılığıyla boyun eğmek zorunda kaldığı da işte böyle bir hakikattir. Bu anlamda bu bir öldürme eylemidir. Burada hakikat denen bir şeyden söz edebilmek mümkün değildir.

Panoptik sistem sona ermiştir. Televizyon hakikati görebilen yegâne göz olmaktan çıkmış ve ideal denetim biçiminin artık şeffaflıkla bir ilişkisi kalmamıştır. Çünkü şeffaflık nesnel bir uzamla (Rönesans dönemi uzamı gibi), güçlü bir despotik bakışı zorunlu kılmaktadır. Bu da bir hapsetme ve gözaltına alma sistemidir. Panoptiğin odak noktası körleşse bile bu her zaman dış görünüş üzerine kurulan ve bakanla bakılan arasındaki karşıtlık üstünde oynayan çok kurnazca bir gözaltına alma biçimidir.

Loud ailesi başka gerçeklerin de farkına varmamızı sağlamıştır; başka bir deyişle artık siz televizyona değil, televizyon sizin nasıl yaşadığınıza bakıyor ya da siz "Paniğe Gerek Yok"u değil; "Paniğe Gerek Yok" sizi izliyor. Panoptik gözetleme sisteminin-

den (gözetlemek, cezalandırmak) etkin ve edilgin unsurlardan arındırılmış bir caydırma sistemine geçilmiştir. Bundan böyle model ya da bakışa boyun eğme zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Çünkü bundan böyle: "Model sizsiniz!", "Çoğunluk sizsiniz!" Modelle gerçeğin birbirine karıştığı istatistik işlemlerdeki gibi gerçekle (medium) "aracın" birbirine karıştığı (Loud ailesi örneğine bakınız) hipergerçek bir toplumsal da böyle bir şeydir. Artık ikna etme değil (propaganda, ideoloji, reklâm vb.), caydırma üstüne oturan toplumsal bir düzen; başka bir deyişle bizim ilişkilerimizin ulaştığı son aşama budur: "Haber sizsiniz, toplumsal sizsiniz, olay sizsiniz, bu sizin sorununuz, söz sizin vb." Bu tersine çevirme yüzünden model, iktidar, bakış ve "araca" özgü sürecin herhangi bir ânını belirleyebilmek imkânsızlaşmaktadır, çünkü bunu yaptığınız anda zaten karşı tarafa geçiyorsunuz. Bu noktada artık ne bir özne, ne bir odak noktası, ne merkez, ne de çevresel sınırlardan söz edilebilir. Başka bir deyişle burada yalnızca kısır döngüsel bir yön değişikliği vardır. Burada şiddet ya da gözetlemeden değil olsa olsa "haberden" söz edilebilir. Gizli bir şiddetten, zincirleme tepkiden, için için kaynamadan-patlamadan ve gerçeği andıran bir şeylerin içinde devinmeyi sürdürdükleri uzam simülakrlarından söz edilebilir.

Artık üç boyutlu ve panoptik bir uzamdan söz edebilmek olanaksızlaştığına (bu, iktidarın "nesnel" özüyle ilgili tüm klasik çözümlemelerle dayanışma içinde olan ahlâki bir varsayımdır) göre bir gösteriye benzeyen her şey de sona ermiş demektir. Örneğin Loud ailesi olayında televizyon bir gösteri aracı değildir. Bundan böyle "sitüasyonistlerin" sözünü ettikleri bir gösteri toplumuna benzemediğimiz gibi, gösteri toplumunda yaşamın dayattığı bir yabancılaşma ve baskı kurma sürecinden de söz edilemez. Bundan böyle "aracı" da o eski biçimiyle algılayamayız. "Araçla" mesajın (McLuhan)[7] birbirine karıştırılması yeniçağa

[7] Mediumla(Araçla)/mesaj karmaşası alıcıyla gönderici karmaşasının bir sonucudur. Çünkü alıcı/gönderici ikilisi her türlü ikili (ya da kutuplaşmış) yapıya bir son vermiştir. Oysa dile söylevsel bir özellik kazandı-

ran ikili yapıyla önceden belirlenen anlamsal eklemlenme biçimi bizi Jacobson'un ünlü işlevler çizelgesine göndermektedir. Bu bağlamda söylev, sözcüğün gerçek anlamında oradan oraya "dolanan" bir şey, yani bir noktadan hareket ederek bir başka noktaya ulaşmak yerine bundan böyle hangisinin nerede olduğunun belli olmadığı gönderici ve alıcı konumları arasında *herhangi bir ayırım yapmadan* belli bir kısır döngüsel düzeni izleyerek ortaya çıkan şeydir. Öyleyse bu durumda iktidara özgü ya da gönderici bir süreçten söz edebilmek olanaksızdır. Sürekli olarak el değiştiren iktidarın kaynağını belirleyebilmek giderek güçleşmektedir. Klasik tanımını yitiren iktidar, artık egemenle bağımlı konumlarının sürekli tersine döndürüldüğü bir şeye benzemektedir. Durmadan el değiştiren bir iktidar, bilgi ve söylev, süreçler ve kutupların yerlerinin belirlenmesini olanaksızlaştırmaktadır. Örneğin psikanalitik yorumlamada yorumlayıcının "iktidarının" kökeninde yorumladığı kişi vardır. Bu durum her şeyin değişmesine neden olmaktadır, çünkü iktidarın geleneksel sahiplerine bu gücü nereden alıyorsunuz sorusunu sormamıza yol açmaktadır. Seni kim dük yaptı? Seni kim kral yaptı? Kim yaptı? Yanıt ancak Tanrı olabilir. Çünkü sorulan sorulara yanıt vermeyen tek varlık tanrıdır. Oysa seni kim psikanalist yaptı sorusuna hekim, sen (yani hasta) yanıtını verebilir! Bu durumda ters bir simülasyonla "çözümlenenden" "çözümleyene", edilgin unsurdan etkin unsura geçilmekte ve sonuç olarak kutupların nasıl hiç durmadan yer değiştirdikleri ve dolayısıyla iktidarın bu kısır döngü içinde kusursuz bir güdümleme nesnesine dönüşerek aslında, nasıl yok olup gittiği görülmektedir. Bundan böyle iktidar yönlendirici ve bakışın değil, dokunma ve yer değiştirmenin egemen olduğu bir düzene aittir. Bunun yanısıra Devlet/aile arasındaki kısır döngüsel ilişkinin toplumsal ve kişisel imgelerin metastatik düzenlemesi ve başıboşluğu sayesinde nasıl sürdürüldüğüne bir bakmak gerekir (J. Donzelot, *La police des familles*). Bundan böyle şu ünlü: "Nereden arıyorsunuz?", "Nereden biliyorsunuz?", "Gücünüzü nereden alıyorsunuz?" sorularını, ânında verilecek bir "Sizden söz ediyorum, bu güce sizin sayenizde kavuştum!" yanıtını almadan sorabilmek olanaksızlaşmıştır. Burada ima edilmeye çalışılan şey 'konuşan sizsiniz, öyleyse bilen ve iktidara sahip olan da *sizsiniz*'dir. Bu muazzam bir açmaz, dolaylı bir konuşmaya benzeyen bir şantajdır. Konuştuğu varsayılan ancak kendisinden bir yanıt alınamayan ve kendi hakkında sorulan sorulara bile hep yanıt *sizsiniz* ya da yanıt zaten sorunun içinde, vb. yanıtlar veren kesinlikle caydırılmış bir özneye ben-

özgü ilk önemli ve büyük düşüncedir. Sözcüğün yazılı anlamında artık "medium/araç" diye bir şey yoktur. Çünkü gerçeğin içine yayılıp, dağılan "aracın" algılanması imkânsızlaştığından gerçeği kesinlikle değiştiremez.

Sonuç olarak sözünü ettiğimiz şey etkileri yalıtılmayan yerleşik bir görünüm kazanmış, kronik, panik halindeki "aracın" gerçeğin içine karışarak bulaşıcı bir hastalığa benzemesidir. Burada "aracın", süzgeçten geçirerek sunduğu haber ya da bir lazer ışığının boşlukta oluşturduğu üç boyutlu bir reklâm imgesi gibi bir hayalete dönüşen bir gerçekten söz ediyoruz. Tıpkı yaşamın içinde çözülerek eriyen televizyon ya da televizyonun içinde çözülerek eriyen yaşam gibi. Yaşamla televizyon birbirlerinden ayrılması imkânsız bir solüsyona benzemektedirler; baş-

---

zemektedir. Bu ele geçirildiği sanılan sözün çok karmaşık yollardan boğazlanması anlamına gelmektedir. Konuşma özgürlüğü adı altında zorla yaptırılan itiraflar. Özneye getirilen kendi sorularına kendi yanıt verme zorunluluğu. Yanıtın sorudan önce gelme (yani sorunun önüne ya da yerine geçmesi) önceliğine sahip olması (zaten yorumlama ve "sözün" bilinçli ya da bilinçsiz özerk bir şekilde kullanılmasından kaynaklanan şiddetin nedeni de budur).

Bu kutupları tersine çevirme ya da için için kaynama simülakrı, bu dâhiyane üçkâğıt her türlü güdümleyici söyleve özgü bir sır olup, günümüzde iktidarın sahnelenme biçimine bir son verildiği sırada tüm sözler göğe doğru uçup giderken içinde yaşadığımız dönemin temel özelliklerinden birini oluşturan şu müthiş sessiz yığınların ortaya çıkması yaşamın tüm alanlarında karşılaşılan her yeni iktidara özgü bir sırra benzemektedir. Politika evreninde bütün bunların demokrasi simülakrı denilen şeyle yani iktidar kaynağı olarak Tanrısal sürecin yerini halkın alması ve *ortaya çıkan* iktidarın yerini *yeniden canlandırılan* iktidara bırakmasıyla başladığına kuşku yoktur. Bu Kopernik tarafından gerçekleştirilen devrimin tam tersi sayılabilecek bir devrimdir, başka bir deyişle iktidar ve bilgi artık aşkın bir ışık kaynağı ya da güneşe sahip değildirler. Her şeyi halk vermekte ve her şey halka geri dönmektedir. Kitlelerin oy vermesi adlı hikâye ile başlayıp günümüzdeki kamuoyu yoklamaları denilen ve hiçbir şey ifade etmeyen verilerin muhteşem bir *geri kazanım* süreciyle birlikte evrensel güdümleme simülakrı da başlamıştır.

ka bir deyişle biz de Loud'lar gibi yalnızca medya ve modellerin şantajına, şiddetine, baskısına ve saldırısına değil aynı zamanda bunlara özgü elektrik enerjisine, bir süzgeçten geçirilme işlemine ve o hissedilip görünmeyen şiddetlerine maruz bırakılıyoruz.

Bu söylevin zorunlu kıldığı olumsuzlukları göz ardı etmemek gerekiyor, çünkü burada söz konusu olan şey ne bir hastalık ne de bulaşıcı bir mikroptur. Tıpkı mikro moleküler kodun bir yeniden canlandırma ortamından çekip çıkardığı anlamı programlanmış bir sinyalizasyon ortamına yerleştirmesi gibi medya da gerçeği hipergerçeğe dönüştüren genetik bir koda benzetilebilir.

Burada sorgulanan şey o bildik geleneksel nedensellik yöntemi, yani bir perspektif sunan, determinist, "aktif", eleştirel ve analitik yöntem olup, zaten bu yüzden birtakım sonuçlar sunabilmekte; bir aktif ve bir pasif; özne ve nesne, araçlarla amaç gibi ayırımlamalara gidebilmektedir. İşte bu anlamda televizyon bizi izlemekte, bizi kendimize yabancılaştırmakta, güdümlemekte ve bilgilendirmektedir... Bütün bunlar olup biterken biz de aktif ve etkin bir dış etken olarak analitik medyanın, kendini uçsuz bucaksız bir gerçek ve anlam çizgisiyle sınırlandıran "üç boyutlu" bir haber düşüncesinin varlığını sürdürmesine katkıda bulunmaktayız.

Oysa televizyonun nedenle sonuç, bir özneyle nesne arasına minimal bir mesafe koyan o eski iki kutuplu nükleer kasılma ve küçülme şemasıyla uyumlu zıt kutupları yok etme gücüne sahip DNA; başka bir deyişle belli bir düzene ait söylevin artık farkına bile varamayacağı rastlantısal ve belirsiz bir süreç tarafından emilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu indirgenmesi olanaksız en küçük anlamsal mesafe, aralık, fark şeklinde görülmesi gerekiyor.

Genetik kodlama sırasında ortadan kaybolan şey de bu fark olup, belirleme gücünden yoksunlaşmanın moleküller arası bir rastlantıdan çok *ilişki* yokluğunda araması gerekir. DNA çekirdeğinden "bilgilendirdiği/oluşturduğu" "töz" doğrultusunda ilerleyen moleküler komut sürecinde artık bir sonuç, bir enerji, bir determinasyon ya da bir mesaj aşamasından söz edilemez.

"Komut, sinyal, (impulsion) içtepi, mesaj vs." gibi şeyler olan biteni anlamamıza yardımcı olmaktadırlar. Oysa bu konuyu, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bu boyutu kayıt, vektör ve kod çözme terimlerinden yararlanarak analojik bir yöntemle açıklamaya çalışanlar vardır. Oysa buna bir "boyut" bile denilemez ya da ona dördüncü boyut demek gerekecektir (Zaten Einsteincı göreceli terimleriyle konuşmak gerekirse, bu dördüncü boyut da farklı kutuplardan oluşan zaman ve mekân boyutunun yutulmasıyla açıklanmaktadır). Sonuç olarak bütün bu süreç olumsuz bir şekilde algılanabilir. Bundan böyle bir kutbun diğerinden ayrılmasını sağlayabilecek hiçbir şey yoktur. İki kutup sanki akıl almaz bir şekilde birbirine geçmiştir. Sanki o geleneksel iki kutuptan biri, diğeri tarafından emilmiş gibidir. Bu bir *implosion*'dur (için için kaynama, patlama diyebileceğimiz bir şekilde bir kutbun diğeri içinde erimesidir) yani yıldızı hâlâ parlayan nedensellik, determinasyon ve ayırımlama yöntemlerinin pozitif ve negatif elektrik enerjileriyle birlikte yutulmalarıdır. Bu bir anlam *implosion*'udur. *Simülasyon da zaten tam bu noktada devreye girmektedir.*

İki kutupluluğun sona erdiği politika, biyoloji, psikoloji, medya vb. alanların tümünde simülasyon evresine geçilmiştir. Öyleyse bu salt bir güdümleme evresi olarak nitelendirilebilir yoksa bir edilginlik evresi olarak değil, çünkü aktifle pasif arasında bir fark kalmamıştır. Canlı töz düzeyinde DNA böyle bir rastlantısal indirgemeye başvurmaktadır. Loud ailesi örneğinde televizyon denilen araçta bu belirsizlik had safhaya ulaşmaktadır. Çünkü Loud'ların televizyon karşısındaki konumları kendi moleküler koduyla karşılaştırılan canlı bir tözden daha aktif ya da daha pasif değildir. Oysa gerek genetik kod gerekse televizyon en yalın unsurlarına indirgendiğinde bile nasıl bir gerçekliğe sahip olduğunu söylemenin olanaksız olduğu, çözülmesi olanaksız tek bir belirsizlik biçimine dönüşmektedir.

Yörüngesel ve Nükleer

Simülasyonun ulaşabileceği en üst aşamanın adı nükleer tehlikedir. Oysa yaşamın kılcal damarlarına kadar sızan caydırıcı bir sistem, insanları korkutabilmek için sahip olduğu o muazzam gücü bir gösteri nesnesine dönüştürmek zorundadır. Nükleer tehlikenin askıya alınması, dünyanın her yerinde sürüp giden nedensiz şiddet olaylarının yanısıra, bize sunulan seçeneklerden oluşan rastlantısal düzenekle medyanın gündeminden hiç düşmeyen caydırma düzeninin sürüp gitmesine hizmet etmekten başka bir işe yaramamıştır. En önemsiz davranışlarımız bile nötralize edilerek, tıpkı "strateji oyunlarında" kullanılan ve aralarında hiçbir fark bulunmayan anlamsız ve eşdeğer göstergelere boyun eğmektedirler. Oysa gerçekler başka türlü olup, bu denklemin bilinmeyeni, nükleer silâhların tamamına hipergerçek bir görünüm kazandıran simülasyonun değişkenlerinden biridir. Üstelik bu simülakr, bütün dünyayı egemenliği altına alıp tüm olayları "anlamsızlaştırarak", anlamı kısa süreli "geçici" senaryolar, yaşamı ise bir hayatta kalma mücadelesi hattâ sıradan bir iddia, bir meydan okumaya dönüştürmektedir. Bu karşılığı ölümle ödenmeye değmeyecek kadar anlamsız meydan okuma, piyasaya çıkartılmadan devalüe olmuş bir senede benzemektedir.

İnsanın yaşantısını paralize eden şeyin adı atom bombası atma tehdidi değildir. Yaşamımızı kanser eden şeyin adı caydırmadır. Üstelik bu caydırma oyunu *gerçek bir nükleer savaş olasılığının ortadan kalkmasına rağmen* sürüp gidebilmektedir. Çünkü o da bir göstergeler sisteminde gerçekleşme olasılığı bile olmayan gerçeğin içinde bulunduğu durumdadır. Herkes nükleer bir savaş ihtimaline inanıyormuş gibi yapmaktadır. Askerlerin böyle bir olasılığa inanmaları anlaşılması kolay bir davranıştır, çünkü onlar bunu büyük bir ciddiyet içinde ve "strateji" konusundaki tüm bilgilerini ortaya dökerek yapmaktadırlar. Oysa ortada bu konuya dair herhangi bir iddia ya da meydan okuma yoktur. Zaten durumun özgünlüğü de toptan yok oluşun ihtimal dışı olmasından kaynaklanmaktadır.

Caydırma sürecinde giderek yayılıp, büyümek isteyen sistemlere özgü arkaik bir şiddete benzeyen savaş devre dışı bırakılmaktadır. Caydırma: Metastaza uğrayan ya da dejenere olabilen sistemlerde karşılaşılan için için kaynayan-patlayan, nötralize olmuş bir şiddettir. Bu sistemde caydırmanın bir öznesi, rakibi ya da stratejisi yoktur; başka bir deyişle caydırma, evrensel boyuttaki meydan okumaları yıkıp yok eden yapısal bir süreçtir. Truva'da nasıl bir savaş olmadıysa, günümüzde de bir nükleer savaş olmayacaktır. Atom silâhlarının giderek karmaşıklaşan yapısıyla birlikte nükleer bir toza dönüşme ihtimalimiz de belli bir maksada hizmet eden bir bahaneden başka bir şey değildir, çünkü bu giderek karmaşıklaştırma süreci önceden saptanan her türlü hedefi çoktan aşıp geçtiğinden, artık varlığıyla yokluğu arasında bir fark kalmayan bir semptoma dönüşmüştür. Nükleer savaşla hiçbir ilgisi olmayan caydırıcı özelliğe sahip evrensel bir denetleme, kilitleme ve güvenlik sisteminin yerli yerine oturtulmasının (dünyayı havaya uçurma fikri, belki bir anlığına o da soğuk savaş yıllarında henüz nükleer düzenle, geleneksel savaşın birbirine karıştırıldığı bir sırada söz konusu olmuş olabilir) nedeni tüm gerçek olayların yanısıra, daha genelinde, sistem içinde bir olay niteliğine sahip olabilecek ve onun dengesini bozabilecek her şeyi kapsayabilmesidir. Terörün oluşturduğu dengenin aslında bu dengenin yol açtığı terörden başka bir şey olmadığı söylenebilir.

Caydırma bir strateji olarak tanımlanamaz; tıpkı spekülatif para yörüngesinde uçuşan uluslararası sermaye akışının yeryüzündeki tüm para alım satımını denetlemesi gibi caydırma da nükleer silâhlara sahip başrol oyuncuları arasında değiş tokuş edilen ve el değiştiren bir şeye benzemektedir. Böylelikle uluslararası para piyasalarında gerçek bir üretim referansından yoksun spekülatif sermaye dolanımı gibi, nükleer bir yörüngede dönüp duran *gerçek bir yok etme* referansından yoksun *yok edici nitelikteki para da* yeryüzündeki tüm potansiyel çatışma ve şiddetin denetlenmesini sağlamaktadır.

Gezegen boyutlarına ulaşan bu tezgâh, dünyamızın başına çok büyük bir "nesnel" tehdit adı altında örülmeye çalışılan bu çorap ya da diğer adıyla Demokles'in kılıcı sonuç olarak, bugüne kadar hiç var olamamış maksimal bir denetleme sisteminin kurulmasına neden olmuştur. Çünkü böyle bir denetleme sisteminin asıl amacı, bu güvenlik hipermodeli aracılığıyla bütün dünyayı bir uyduya dönüştürebilmektir.

Aynı düşünce, barış amaçlı oldukları söylenen nükleer santraller için de geçerlidir. Barıştan yana olmanın sivil ya da asker olmakla bir ilişkisi yoktur. Tersine çevrilmesi imkânsız denetleme tertibatlarının bulunduğu; güvenliğin en önemli şeye dönüştüğü; güvenlik normunun (savaş da dâhil olmak üzere) eski yasalarla tüm şiddet olaylarının yerini aldığı her yerde gelişen ve yaygınlaşan bir caydırma sistemiyle karşılaşmaktadır. Bu caydırma sisteminin çevresinde giderek genişleyen çölün adıysa tarih, toplum ve politikadır. Muazzam bir yozlaşma/gerileme tüm karşıtlıklar, tüm hedefler ve çatışmaların öylece kasılıp kalmasına neden olmaktadır. Onları durduran, nötralize eden ya da dondurup yerlerinden kımıldamalarını engelleyen şey de zaten bu evrensel tehdittir. Bundan böyle hiçbir başkaldırı olayı, hiçbir hikâye kendi doğal mecrasını (mantıksal silsilesini) izleyerek gelişemeyecektir. Bundan böyle strateji diye bir şey olmayacak, savaş tehdidi (saldırı) askerlerin elinde bir çocuk oyuncağına dönüşecektir. Artık politik hedefler ölmüştür, geriye yalnızca önceden belirlenmiş çatışma ve hedef simülakrları kalmıştır.

İnsanlığın "uzay macerasıyla", nükleer güçlerin tırmanışı benzer işlevlere sahip olup bu durum 1960'lı yıllarda Kennedy ile Kruşçev'in hiç zorlanmadan biraraya gelerek "barış içinde yaşama ve gelişme" düşüncesini benimsemelerini sağlamıştır. Öyleyse uzay araştırmalarında ulaşılan son hedef, son aşama nedir sorusunu sorabiliriz. Ayın fethi ne anlama gelmektedir, uzaya uydular yollamanın amacı nedir? Bütün bunların amacı evrensel bir yer çekimi modeli oluşturmaktır. Başka ne olabilir ki? Bütün bunların amacı bir uydulaşma modeli, *hiçbir şeyin rastlantısal olmadığı,* programlanmış bir mikro-evren haline getirilmiş uzay

kapsülünün kusursuz bir çekirdek-model görevi yapması değil midir? Yalnızca rota, enerji, hesap, fizyoloji, psikoloji ve çevreden oluşan, hiçbir şeyin rastlantısal olamayacağı, normların her şeyi egemenlikleri altına aldıkları bir evren. Yasadan yoksun ancak ayrıntılara özgü işlemsel içkinliğin yasa yerine geçtiği bir evren. Her türlü anlam tehdidinden arındırılmış, yer çekiminin etkisinden kurtulmuş ve mikropların yok edildiği (sterilize) bir evren. Zaten insanı büyüleyen şey de bu kusursuzluktur. Çünkü insanları büyüleyen şey Aya ayak basmak ya da bir adamın uzayda yürümesi değildir (Böyle bir şey olsa olsa daha önce görülen düşlerin gerçekleşmesi anlamına gelecektir). Hayır, insanları hayrete düşüren şey teknik programlama ve manipülasyonun düzeyidir. Programlanmış bir serüvene özgü akış düzeninin içkinleşen büyüleyiciliğidir. İnsanın olasılıklara hâkimiyeti ve kusursuz bir norm düzeni karşısındaki büyülenmedir. Bu korku ve içtepilerden arındırılmış bir ölüme benzeyen modelin yarattığı kaygıdır. Yasak çiğneme gibi cazip bir özelliğe sahip yasayla şiddet gibi cezbedici bir özelliğe sahip olan düzen birlikte sapıkça bir düşsel üretime yön verirken insanı büyüleyen, şaşırtan ve hayretten ağzını açık bırakan norm her türlü düşselliği yozlaştırmaktadır. Artık kusursuz bir program konusunda şaka bile yapılamamaktadır. Kusursuz bir dünyanın ürünü olan programı izlemek bile büyüleyici bir olaya dönüşmektedir.

Bu programlanmış kusursuzluk, bu maksimal güvenlik ve caydırıcılık modeli toplumsala sıçrayarak onu da yönlendirmeye başlamıştır. Nükleer tehlikenin yol açtığı gerçek sonuçlarla ancak toplumsal yaşamda karşılaşılabilir, yoksa başka bir yerde değil. Teknik kusursuzluk, toplumsal kusursuzluğa modellik yapmaktadır. Bundan böyle toplumsal yaşamda da hiçbir şey *rastlantısal olamayacaktır*. Zaten yüzyıllar önce başlayan ve günümüzde hızlandırılmış bir evresini yaşayan ve devrimci bir özelliğe sahip olduğu sanılan toplumsallaşma böyle bir anlama sahiptir. Oysa bu tam aksi yönde ilerleyen, için için kaynayan / patlayan ve tersine çevrilemez bir sürece benzeyen; başka bir deyişle her türlü rastlantı, kaza, düzensizlik, amaç, çelişki, kopuk-

luk ya da karmaşıklığın normlarını içinde ışıl ışıl yansıtan, / iletişim mekanizmalarına özgü şeffaf sinyallere benzemeye mahkûm edilmiş bir toplumsallaşmadır. Gerçekte uzay ve nükleer tehdit modellerine özgü bir amaçtan söz edilemez. Onların ne Ayı keşfetmek ne de askerî ve stratejik bir üstünlüğe sahip olmak gibi bir amaçları vardır. Onlar yalnızca birer simülasyon modelidir o kadar. Evrensel bir denetleme sistemine ait yönlendirici modellerdir (çünkü bu senaryonun başrol oyuncuları da özgür değildir, zira herkes uydulaşmış bir durumdadır).[8]

Görünüme aldanmamak gerek; başka bir deyişle uydulaştırma olayında uydulaşan, gerçekte uydulaştığı sanılan değildir. Belli bir yörüngeye oturmuş uzay aracına bakıldığında asıl uydulaşanın dünya olduğu söylenebilir. Merkezkaç, hipergerçek ve anlamsız bir şeye dönüştürülen sürecin adı dünyaya özgü gerçeklik ilkesidir. Barış içinde birlikte yaşama denilen bir denetim sisteminin yörüngeye oturtulmasıyla birlikte yeryüzündeki tüm mikro-sistemler özerkliklerini yitirerek bireş uyduya dönüşmüşlerdir. Tüm olaylar, enerjilerin tamamı bu merkezkaç (eksantrik) yer çekimi denilen şey tarafından emilmekte, her şey sanki tek bir denetim mikro-modeline (yörüngeleşmiş uydu) indirgenmeye çalışılmaktadır. Tıpkı biyoloji evreninde her şeyin genetik koda özgü moleküler mikro-modele indirgenmeye çalışılması gibi. Aynı anda ön plana çıkan nükleer ve genetik gibi iki temel caydırma kodu, her türlü anlam ilkesini emerek, gerçeğin çevreye yayılmasını imkânsızlaştırmaktadır.

1975 yılının Temmuz ayında yaşanan iki olay bu olguyu kesin bir şekilde doğrulamıştır. Bu olayların birincisi Amerikan ve Sovyet süper uydularının uzaydaki buluşması, yani barış içinde birlikte yaşamanın en uç noktası; diğeriyse Çinlilerin ideogramlardan oluşan alfabelerini terk ederek Latin alfabesine geçişi benimsemeleridir. Bu sonuncu olay soyut ve bir model özelliğine sahip bir göstergeler sisteminin "yörüngeye oturtulması" anla-

[8] Paradoks yani bombalar tertemiz nesnelerdir. Sahip oldukları tek kirletici özellik, *patlamadıkları zaman* çevreye saçtıkları bir güvenlik ve denetleme sistemidir.

mına gelip, bu yörünge stil ve yazımla ilgili daha önce özgün bir varlığa sahip tüm biçimleri kendiliğinden yutacak demektir. Burada uydulaşan şey bir dildir. Bu, Çin usulü bir barış içinde birlikte yaşama formülüdür. İki uydunun gökyüzünde buluştuğu anda, yeryüzünde de bu olay gerçekleşmiştir. İki Büyüğün yörüngeye oturtulan uçuşlarıyla birlikte yeryüzündeki tüm diğerleri nötralize olup türdeşleşmektedirler.

Oysa yörüngeye oturtulmanın yol açtığı bu caydırıcılığa karşın, her nedense –nükleer kod ya da moleküler kod– yeryüzünde art arda ortaya çıkan olayların sayısı, yeryüzündeki toplumların bitişik düzen içinde yaşamaları ve haberin aynı anda her yerde duyulma özelliği nedeniyle giderek artmaktadır. Ancak bu olaylar duyuldukları anda, açıklanması olanaksız bir şekilde, anlamlarını yitirmektedirler. Onlar zirveye tırmanan bir simülasyonun aynı anda farklı merkezlerden yayımlanmasından (duplex) başka bir anlama sahip değildirler. Bunun en güzel örneği Vietnam Savaşı'dır. Çünkü bu savaş olabilecek en "devrimci" ve tarihî amaca koşut olduğu söylenebilecek bir caydırma sürecinin yerli yerine oturtulduğu anda başlamıştır. Vietnam Savaşı ne anlama gelmektedir? Bu hem zamanımızın en önemli tarihî olayı hem de tarihi gömen bir savaşa benzemektedir.

Böylesine acımasız, uzun ve vahşi bir savaş nasıl olur da sanki bir hokkabaz gösterisine benzer şekilde birdenbire, âniden duruverir?

Amerika neden bozguna uğramıştır? (Bu ABD tarihinin en büyük bozgunudur). Bu bozgunun Amerika'nın iç yaşantısı üstünde hiç mi etkisi olmamıştır? Bu savaş gerçekten de ABD' nin yeryüzü boyutlarındaki stratejisinin başarısızlığı anlamına gelseydi Amerika'daki politik sistemle ülkedeki iç dengenin de zorunlu olarak allak bullak olması gerekirdi. Oysa böyle bir şey olmamıştır.

Öyleyse başka şeyler olmuştur. Bu savaş, birlikte barış içinde yaşama düşüncesine en zor anlarından birini yaşatmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bu savaş Çin'in, bu barış içinde birlikte yaşama sürecinin içine alınmasını sağlamıştır. Uzun yıllar boyunca

Çin'in bu savaşa somut bir şekilde müdahale etmemesi sağlanmıştır. Bu arada Çin de dünya boyutlarındaki bir *modus vivendi*'nin ne olduğunu anlamış ve evrensel bir devrim stratejisinden; güçlerle, imparatorlukların paylaşıldığı bir sürece geçilmiştir. Bundan böyle radikal bir alternatiften, bir düzene kavuşan münavebeli bir politik sisteme geçilmiştir (Pekin-Washington ilişkilerinin normalleştirilmesi). Zaten Vietnam Savaşı'nın asıl amacı da budur. Bu anlamda ABD, Vietnam'ı terk etmiş ama savaşı da kazanmıştır.

Hedefe ulaşıldığı an savaş "kendiliğinden" sona ermiştir. İşte bu yüzden bu kadar kolay bir bozgun ve çöküşle karşılaşılmıştır. Aynı şeyleri Vietnam için de söyleyebilmek mümkün. Çünkü (komünist Vietnamlılar da) sağlıklı bir politika ve disiplinli bir iktidarın var olmasını engelleyen tüm unsurları ortadan kaldırmadıkça savaşı devam ettirmişlerdir. Savaş silâhlı direniş gruplarından, düzenli Kuzey Ordusuna devredildiğinde sona erdirilmiştir. Çünkü ulaşılmak istenen hedefe varılmıştır. Öyleyse bu tarafta da hedef politik bir değişiklik sağlanması olduğu söylenebilir. Amerikalılar açısından bu işi başaran Vietnamlılara yardım etmemek için ortada bir neden kalmamıştı. Başta bir komünist iktidarın bulunması o kadar da önemli değildir, çünkü ortaya en azından kendisine güvenebilecek bir düzen çıkmıştır. Üstelik bu düzen kapitalizm öncesi arkaik ve "vahşi" toplumsal yapılanmaların ortadan kaldırılmasında kapitalizmden daha etkili bir rol oynamıştır.

Cezayir Savaşı sırasında da benzer bir senaryoya başvurulmuştu. Bu savaş ve bundan sonraki her savaşın ikinci bir nedeni olacaktır, çünkü silâhlı şiddetin gerisinde, rakipler arası bir ölüm kalım mücadelesi ya da öyle gösterilmeye çalışılan bir zıtlaşma vardır (aksi takdirde bu türden olaylar yüzünden insanları ölüme gönderebilmek imkânsızlaşacaktı). Bu ölümüne mücadele ve dünya boyutlarındaki amansız bir çıkar sürtüşmesi simülakrının gerisinde, iki rakibin temelde adı telaffuz edilmeyen ve hiç edilmemiş bir şeylere karşı çok sıkı bir dayanışma içinde oldukları söylenebilir. Bu iki rakibin suç ortaklığı sayesinde savaş: tribal,

cemaat tipi, prekapitalist yapılarla, tüm değiş tokuş, dilsel ve simgesel örgütlenme biçimlerinin ortadan kaldırılması gibi nesnel sonuçlara yol açmaktadır. Bu savaşın asıl amacı işte bütün bu sayılanları yok etmektir. Savaş gerçekte muazzam bir ölüm gösterisine dönüştürülmüş bir düzenek olarak, toplumsal yapının terörist bir yöntemle rasyonalize edilmesinde bir araç görevi yapmıştır. Tutulan yol ister komünizm, isterse kapitalizm olsun toplumsallaşma işte bu türden bir cinayet üstüne oturtulacaktır. Komünizmle kapitalizm arasında katıksız bir suç ortaklığı vardır. Başka bir deyişle bu iki rakip kendi egemenlik alanları içinde, toplumsal ilişkiler düzeyinde, benzer bir boyun eğme biçimi oluşturabilmek amacıyla (bunu gerçekleştirebilmek için her iki taraf muazzam özverilerde bulunmayı kabul etmişlerdir) bir işbölümü yapmışlardır.

Örneğin, Kuzey Vietnamlılar, Amerikalıların çekilme senaryosu çerçevesinde, kendilerine verilen öğütleri dinlemek zorunda kalmışlardır. Çünkü bu senaryonun doğal olarak onları rezil etmemesi gerekiyordu.

Bu senaryo şöyle özetlenebilir. Önce Hanoi çok şiddetli bir şekilde bombalanacaktı. Bir simülakrdan başka bir şey olmayan bu ağır bombardıman ateşi karşısında Vietnamlılar, oyun kuralı gereği uzlaşmaya yanaşmak zorunda kalacaklardı. Nixon ise Amerikan halkına askerlerini geri çektiği numarasını yutturacaktı. Her şey önceden inceden inceye planlanmıştı. Geriye son rötuşların gerçeğe benzemesini sağlamaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu.

Savaş ahlâkıyla yüce savaş "değerlerinden" söz edenler fazla üzülmesinler, çünkü savaş bir simülakra benzediği zaman bile insana yeterince acı çektirebilmekte ve sonuç olarak bu savaşın gazileri de diğerleriyle bir tutulmaktadırlar. Bu açıdan hedefe ulaşma konusunda bir sorun yoktur, tıpkı ülke sınırlarının belirlenmesi ve disiplinli bir toplumsal düzenin gerçekleştirilmesi konusunda bir sorunla karşılaşılmaması gibi. Bundan böyle rakipler arası rekabet, karşıt nedenlerin gerçekliği ve savaşa atfedilen ideolojik ciddiyetten söz edilmeyecektir. Bundan böyle zafer ya

da bozgun gibi gerçekliklerden söz edilmeyecektir, zira savaş artık görünümlerin ötesine geçerek başka zaferler kazanabilen bir şeye dönüşmüştür.

Zaten günümüzde egemenliği altına girdiğimiz barış içinde birlikte yaşama (ya da caydırma) süreci, gerçekte savaşla barışın ötesine geçmiş bir şeydir. Caydırma her zaman için savaş ve barışa eşdeğer bir şeydir. Orwell: "Savaş barış demektir" diyordu. Burada iki farklı kutbun birbiri içinde eriyip gidişine ya da birbirlerine taze kan taşıma girişimlerine tanık olmaktayız. Çelişkilerdeki aynı andalık hem bir parodiyi hem de her türlü diyalektiğin sonunu andırmaktadır. Bu yüzden bir savaşın gerçek olup olmadığının; başka bir deyişle sona erdiği tarihten çok önce bittiğinin, savaşa savaşıldığı sırada bir son verildiğinin ve belki de savaşın hiç başlamadığının farkına bile varılamayacağı söylenebilir. Buna benzer (petrol krizi, vb.) başka olayların da *hiç başlamadıkları*, hiç var olmadıkları kısaca yapay olaylar, yani tarihsel soyutlamalar, senaryolar (ersatz) ve uydurma/kurmaca olaylar, insanları ayakta uyutmaya yönelik tarihsel girişimlere benzemenin ötesine geçemedikleri görülmektedir. Olayların ve amaçların gerçekliği, olguların nesnelliği denilen yanılsamayı sürdürebilmek amacıyla tüm iletişim araçları ve resmî haber senaryoları kendilerine verilecek talimatları beklemektedirler. İşte bu yüzden tüm olayların tersine çevrilmesi ya da tersinden okunması gerekmektedir. Aksi takdirde (biz de iş işten geçtikten sonra İtalya'daki komünist "iktidar", Gulag takımadalarında yaşayanlar ve Sovyetler Birliği'nden kaçan rejim muhaliflerinin farkına varırız. Tıpkı bu olaylarla aynı zaman dilimi içinde ortaya çıkan ve can çekişen bir etnolojinin iş işten geçtikten sonra "farklılıklarını" yitiren Vahşilerin farkına varması gibi) bütün bu olayların ayırdına onlar olup bittikten çok sonra varabiliriz. Olayların anlamlarını ortaya çıktıkları anda yitirdikleri çok geç fark edilmektedir. Bu olaylar havai fişek örneği göstergelerin yapay ve anlık parıltıları sayesinde bir görünüp, bir kaybolmaktadırlar. Bütün bu olayların art arda sıralanmasında hiçbir mantık bulunmadığı gibi, akıl almaz boyutlara ulaşan bir eşdeğerlik ilke-

sine boyun eğdikleri ve yol açtıkları sonuçlarla kesinlikle ilgilenmedikleri görülmektedir [oysa bu olayların neden oldukları bir sonuç bile yoktur; başka bir deyişle bunlar görüntülerden ibaret olaylardır.] "Güncel olaylar" (ya da haberler) adlı film insanda korkunç bir *kitsch*, bir retro ya da bir porno izlenimi uyandırmaktadır. Herkes bunun böyle olduğunu bilmekle birlikte kimse bu gerçeği kabul etmeye yanaşmamaktadır. Simülasyonun gerçekliğine tahammül edebilmek olanaksız bir şey olup Artaud'nun ürettiği "Vahşet Tiyatrosu"ndan bile daha acımasızdır. "Vahşet Tiyatrosu", en azından yaşama dramatik bir biçim kazandırmaya çalışmıştı. Tek bir damla bile kan dökmeden, tüm önemli düşüncelerin yok edilmesini sağlayan bir sistemde, insanı sürükleyip götürecek ideal bir şiddet, yaşam biçimi ve vücuda sahip olma çabasıydı. Bize geçmiş olsun! Bizim gerçek bir vahşet dramaturjisi ya da metni üretme şansımız sıfırdır. Yaşamımız simülasyonun egemenliği altına girdiğinden geçmişe dönmek (retro) ya da yitirdiğimiz tüm gönderen sistemlerine parodi yöntemiyle ya da hayal düzeyinden yeniden o eski görünümlerini kazandırmaktan başka yapacak bir iş kalmamıştır. Çevremizdeki her şey o soğuk caydırıcılık ışığı altında olup bitmektedir. Öyleyse Artaud'nun sunduğu vahşetin *referans sistemi* de herkes ve her şey gibi yeniden canlanma, canlandırılma (revival) hakkına sahiptir.

İşte bu yüzden giderek büyüyen nükleer tehlikenin, nükleer bir felaket ya da kazaya yol açma riski yoktur. "Genç/Yeni" güçler Amerikalıların Hiroşima'da yaptıkları gibi (çünkü yalnızca Amerikalılar bu bombanın "kullanım değeri" hakkına sahip oldular. Bundan böyle atom bombasına sahip olacak güçler) atom bombasına sahip oldukları için bu bombayı kullanabileceklerini düşüneceklerdir. Atom severler kulübüne girme (işçi dünyası için sendikalaşma gibi bir şeydir bu), çok kısa bir süre içinde her türlü şiddete dayalı müdahaleden vazgeçilmesini sağlamaktadır. Sorumluluk, denetleme, sansür ve kendi kendini caydırma düşüncesi her zaman için sahip olunan güç ve silâhlardan daha hızlı bir tempoda gelişmektedir. Zaten toplumsal düzenin sırrı da burada yatmaktadır. Örneğin, bütün bir ülkeyi tek bir mani-

velayı döndürerek kötürüm etme olasılığına sahip olan elektrik teknisyenlerini, böyle bir silâhı kullanmaktan alıkoyan şey sorumluluktur. Total ve devrimci bir grev efsanesi de bu olanaklar sağlandığı anda ortadan kaybolmaktadır. Toplumsala böyle olanaklar tanındığı için bu türden sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Zaten caydırma süreci de böyle bir şeydir.

İşte bu yüzden günün birinde nükleer güçlerin kolaylıkla atom bombası ve atom silâhları ihraç edebileceklerini düşünebiliriz. Tehdit yoluyla denetim yerini bomba ya da bombaya sahip olma gibi çok daha etkili bir pasifikasyon stratejisine bırakacaktır. Kendi atom silâhlarına sahip olacaklarını düşünen "küçük" güçlerin gerçekte satın alacakları şey bir caydırma virüsüdür. Onlar kendilerini caydıracak bir virüs satın alacaklardır. Bu türden ülkelere sattığımız santraller için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Onlara her türlü patlama riskiyle, her türlü tarihî şiddete yol açabilecek nötron bombasından istedikleri kadar satabiliriz. Nükleer tehlike bu anlamda her yerde hızlandırılmış birbiri içine yayılma sürecini başlatmış ancak bu arada çevresindeki her şeyi dondurarak, her türlü canlı enerjiyi de yutmuştur.

Nükleer güç hem var olan tüm enerji çeşitlerinden daha üstün hem de her türlü enerji denetim sisteminin en üst düzeye çıkartılması demektir. Denetleme ve kilitleme düzeni, sanal olmaktan öteye geçemeyen özgürleştirme hareketleriyle aynı gelişme hızına sahiptir. Modern devrimlerin gerçekleşmesini engelleyen şey de aynı mantıktır. Sahip oldukları yok etme gücü enerjilerin bizzat kendilerini dondurup, caymalarına yol açmaktadır. Nötralize edilmiş, işe yaramaz, açıklanması olanaksız, patlaması imkânsız güçlere sahip bir sistemin bu muazzam boyutlara varan kendi kendini tüketme, oyalama çabasının gerisinde hangi amaç, güç, strateji ya da öznenin yattığını söyleyebilmek olanaksızdır. Geriye bütün bu enerjilerin bir felaket sırasında yok olup gitmesine yol açacak *içe yönelik bir patlama*, bir *için için kaynama/patlama*, sözcüğün yazılı anlamında ya da başka bir deyişle bütün aşamaların tersine çevrilerek asgari bir düzeye indirgenme olasılığından başka bir şey kalmamıştır.

"Retro" Bir Senaryo Olarak Tarih

Şiddetin belirleyici olduğu tarihsel ve güncel bir dönemde (bu iki dünya savaşıyla soğuk savaş arasında kalan süre olsun), düşsel bir içerik olarak değerlendirilen mit, sinemada belirleyici bir rol oynamıştır. Bu dönem, önemli despotik ve efsanevi diriliş-lerin altın çağıdır. Tarihsel şiddetin de etkisiyle gerçeğin dışına itilen mit sinemaya sığınmak durumunda kalmıştır.

Günümüzde ise aynı senaryo doğrultusunda bu kez tarih sinemayı belirlemektedir. Adına dünya boyutlarında barış içinde birlikte yaşama denilen ve tekdüze gündelik yaşam adlı sesi soluğu çıkmayan bir tür muazzam nötralizasyon süreci tarafından yaşantımızın dışına itilmiştir. Yavaş yavaş ya da aniden donduru-labilen bir toplumun kötülüklerinden arındırdığı bu tarih eskiden yok olup giden mitler nasıl yeniden yaşama döndürülüyorsa aynı yöntemle ekranlar üzerindeki çok daha güçlü bir şekilde yer aldığı bu yapay diriltilişini kutlamaktadır.

Tarih yitirdiğimiz bir gönderenler sistemi, yani artık bize özgü bir mittir. Nöbeti ekran üzerindeki mitlerden devralmasının nedeni de zaten budur. "Politikanın üniversiteye girmesi" gibi bir düşünce bizi nasıl keyiflendirdi ise, "sinemanın bir

tarih bilinci kazandırması" gibi bir düşünceden alınacak keyif de bir yanılsamadan başka bir şeye benzemeyecektir. Burada da aynı yanlış anlama ve kandırmaca süreciyle karşılaşılmaktadır. Politika üniversiteye girebilmek için tarihten vazgeçmiştir. Bu tözünü yitirmiş ve kendisine yasal bir yüzeysel uygulama alanı sunulan retro bir politikadır. Bu cinsellik ya da meslek içi eğitim (ya da bir zamanların sosyal sigortası) gibi öldükten sonra liberalleştirilen bir politikadır.

Bu tarihî dönemde yaşanan en önemli olay, en büyük travma, o çok güçlü referans sistemleriyle birlikte can çekişmeye başlayan gerçek ve akılcılığın bir simülasyon çağının başladığını haber vermeleridir. Oysa pek çok kuşak ve özellikle de sonuncusu olumlu ya da olumsuz bir devrim düşüncesinin peşi sıra, tarihin de arkasından sürüklenip gitmiştir. Günümüzde tarihin, ardında gönderenlerinden arındırılmış, akımlardan etkilenebilen, duyarsız bir (nebula) kütle bırakarak çekip gittiği gibi bir izlenime sahibiz. Geçmiş bir tarihe ait hayallerin depolandığı, ideolojiler ve retro modalardan başka bir şeyle karşılaşılmayan yer işte bu boşluktur. İnsanlar artık bütün bunlara pek inanıp, umut bağlamamakla birlikte, en azından faşist de olsa tarih ve şiddet diye bir şeyin var olduğu ve bir ölüm kalım mücadelesinin yaşandığı o eski günleri diriltmeye çalışmaktadırlar. İçinde yaşanılan bu boşluktan, tarih ve politika adlı bu kanser ve kan kaybına uğramış değerlerden kaçmak için her yol mubahtır. Bu rahatsızlık tüm içeriklerin karmakarışık bir şekilde canlandırılması, tüm tarihin gelişigüzel bir şekilde yaşama döndürülmesinden kaynaklanmaktadır; başka bir deyişle artık ideolojik seçiciliğin sona erip yalnızca dur durak tanımayan bir nostalji dönemi yani savaş, faşizm, devrimci mücadele ya da "belle époque"un şaşaalı günleriyle ilgili çok sayıda filmin çekildiği; her şeyin aynı değere sahip olup hiçbir ayırım yapılmaksızın aynı yapmacık ve sıkıcı coşku gösterisinin aynı geçmişe yönelik büyülenmeyle birbirine karıştırıldığı bir dönemden geçilmektedir. Anlamını yitirse bile yakın bir tarihî geçmiş bizim açımızdan bir ayrıcalığa sahiptir (Faşizm, savaş, savaş sonrası gibi konuları işleyen sayısız film

bize daha tahrik edici, daha yoğun, daha baş döndürücü ve daha bildik kokular sunmaktadır). Bu durumu (belki bu da retro bir varsayımdır) Freudcu fetişizm kuramıyla açıklayabiliriz. Bu travma (gönderen sistemlerinin yitirilmesi) çocuktaki cinsel ayırımın keşfedilmesine benzemektedir (en az bu keşif kadar ciddi, önemli ve tersine çevrilmesi olanaksız bir şeydir). Başka bir deyişle bir nesnenin fetişleştirilmesi dayanması zor (insana acı veren) bir keşfin (=cinsiyet ayırımı) gizlenmesini amaçlayan bir duygu olup, Freud'un deyimiyle bu çoğunlukla herhangi bir nesne değil, travmaya yol açan keşiften hemen önce farkına varılan son nesnedir. Öyleyse fetişleştirilen tarih özellikle bizim "göndermeler yapılamayan" çağımızdan hemen önceki dönemi kapsayacaktır. Böylelikle retro denilen dönemde faşizmle tarihin neden ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bunun politik çakışma ya da dönemsel benzerlikle bir ilişkisi yoktur. Faşizmi anlatan filmlere bakarak bunların yeniden faşizmin canlanmasına neden olacağına inanmak safça bir düşüncedir. Artık faşist bir dönemde yaşamadığımız, daha da kötü bir başka dönemde yaşadığımızdan, retro adlı süzgeçten geçirilerek estetize edilen faşist vahşet yeniden çekici bir görünüme sahip olabilmektedir.[1]

---

[1] Bugüne kadar hiçbir yorumlamanın (ne egemen sınıfların politik güdümlemesi üzerine oturtulmuş Marksist yorum, ne Reich'ın cinselliği baskı altına alan kitleler yorumu ne de Deleuzecü despotik paranoya yorumu) tam olarak açıklamayı başaramadığı faşizmin ortaya çıkış biçimi ve sahip olduğu kolektif enerjinin sırrı şöyle açıklanabilir: Batı'da değer ve kolektif değerlerin çekiciliklerini yitirmeye, yaşamın çağdaş bir akılcı ve tek boyutlu bir görünüme kavuşturulduğu, toplumsal ve bireysel yaşamın bütünüyle işlemselleştirildiği bir sırada faşizm, mitik ve politik gönderen sistemlerinin "irrasyonel" boyutlara ulaştırılması, çılgınlık derecesinde abartılan kolektif değer (kan, ırk, halk vb.) ölüm ya da "politik bir ölüm estetiğinin" yeniden enjekte edilmesi anlamına gelmektedir. Bir kez daha bu değer felaketiyle bu nötralize edilmiş ve pasifleştirilmiş yaşam biçiminden kurtulabilmek için her yol mübahtır. Faşizm bütün bunlara karşı bir direnme, çok derinlere kök salınış, irrasyonel, şeytanî bir direnme biçimidir. Eğer böyle olmasaydı yani faşizmden daha da kötü sayılabilecek bir şeylere karşı bir direniş anla-

Tarih ancak öldükten sonra sinemaya böyle görkemli bir giriş yapabilmiştir ("tarihî" teriminin de başına aynı şey gelmiş ve öldükten sonra fosilleşen "tarihî" bir an, bir anıt, bir kongre, bir figür olarak yeniden ortaya çıkmıştır). Tarihin sinema aracılığıyla yeniden şırıngalanmaya çalışılmasının bilinçlenmeyle değil, yitirilen bir gönderenler sistemine duyulan özlemle ilişkisi vardır.

Bu tarihin sinemada hiçbir zaman ön plana çıkmadığı, güncel bir süreç, bir diriliş değil bir direniş biçimi olarak sunulmadığı anlamına gelemez. Gerçek dünyada da bir zamanlar sinemadakine benzeyen bir tarih olmakla birlikte bugün böyle bir tarihin varlığından söz edilemez. Sinemanın bize "sunduğu" (elimizden alınmış) tarihin "tarihsel gerçekle" olan ilişkisi, resim alanında klasik gerçekçi tablolarla neo-figüratif tablolar arasındaki ilişkiden fazla değildir. Neo-figürasyon bir yandan nesnel benzerlik ilişkisi kurmaya çalışırken, diğer yandan da yeniden canlandırılan nesnelerin kesinlikle ortadan kaybolduklarını, yani *hipergerçekleştiklerini* göstermektedir. Bu resimlerdeki nesneler hiperbenzerlikten kaynaklanan bir parlaklığa (tıpkı güncel filmlerde pırıl pırıl parıldayan tarihî görüntüler gibi) sahiptirler ki, bu da aslında onların hiçbir şeyi yeniden canlandıramadıkları, nesnenin gerçek biçimine sahip anlamsız imgelerden ibaret olduklarını anlamına gelmektedir. Bu bir ölüm kalım sorunudur, başka bir deyişle bu nesneler ne canlıdır ne de ölü. Zaten bu yüzden âni bir gerçeğin tıpkısı, kusursuz ikizlerine gerçeğin âniden ortadan kaybolacağı sırada çekilen görüntülerine benzemektedirler. *Chinatown, Akbabanın Üç Günü, Barry Lyndon, 1900, Başkanın Adamları* vb. dâhil olmak üzere bütün bu tarihî filmlerdeki kusursuz görüntüler insanı endişelendirmektedir. Bu yapıtları izlerken insanın gerçek filmlerden çok kusursuz benzerler, kombinatuvar (ya da McLuhancı anlamda mozaik) bir kültürün

---

mına gelmeseydi, böylesine kitlesel bir enerjiyi peşinden sürükleyemezdi. Faşizme özgü şiddet ve terörün kökeninde Batı'da giderek kök salan *gerçekle rasyonelin birbirine karıştırılmasından kaynaklanan bir başka terör* vardır ve faşizm bu teröre verilen bir karşılıktır.

sunduğu olağanüstü kurgulama olanakları, muazzam foto, kino ya da sentetik tarihî görüntülerle karşı karşıya olduğuna inanası gelmektedir. Bir konuda anlaşalım; başka bir deyişle söz konusu olan şey bu filmlerin nitelikleri değildir. Sorun bu filmler karşısındaki duyarsızlığımızdır. Örneğin *Last Picture Show*. Bu filmi izlediğim sırada dalgınlıkla onun 50'li yıllara ait özgün bir prodüksiyon olduğunu düşünmüştüm. Küçük bir Amerikan kent atmosferini sunan ve göreneklerini anlatan, vb. güzel bir film olduğunu düşünmüştüm. Nedense içime az da olsa küçük bir kuşku düşmüştü, çünkü bu film gereğinden de iyi, aynı konuyu işleyen benzerlerinden daha güzel ve derli toplu bir filmdi. O dönemin diğer filmlerinde görülen duygusal, ahlâki ve psikolojik izlerden eser yoktu. Onun 1970'li yıllara ait bir film olduğunu öğrendiğimde şaşkınlıktan neredeyse küçük dilimi yutacaktım. Bu 1950'li yıllara ait filmlerin hipergerçekçi bir yeniden sunumu, cilâlanıp parlatılmış, kusursuz bir retro filmdi. Şu sıralar sessiz film üretiminden dem vuruluyor. Kuşkusuz bu filmler de asıl üretildikleri dönemden çok daha güzel olacaklardır. Belli bir döneme ait filmler yeni biçimleriyle yeniden gündeme getirilmeye çalışılmaktadır. Oysa bu iki film tipi arasındaki fark, gerçek insanla ona benzeyen otomat arasındaki fark gibidir. Başka bir deyişle bu filmler kusursuz, olağanüstü "artefactlar", sinemayı sinema yapan halüsinasyon ve düş gücünden başka eksikleri olmayan dâhice simülakrlardır. Gördüğümüz filmlerin büyük bir çoğunluğu (en iyileri) bu türden filmlerdir. Bu türün en güzel örneği *Barry Lyndon*'dur. Ondan daha iyisi yapılmamış, yapılmayacaktır. Çünkü bu bir yeniden canlandırma değil, bir *simülasyon*dur. Bu filmdeki tüm zehirli ışınlar temizlenmiş, gerekli ve yeterli malzeme kusursuz bir şekilde yerli yerine oturtulmuş olup, hiçbir hata yoktur.

Gerçeği söylemek gerekirse bu filmden estetikle bir ilişkisi olmayan "cool", soğuk, işlemsel, denklemsel ve güdümlenmiş bir keyif alındığı söylenebilir. Visconti'nin (*Leopar*, *Senso* vb. filmlerini düşündüğümüzde, ki bu filmler kimi açılardan *Barry Lyndon*'u andırmaktadırlar) filmleriyle karşılaştırdığımızda yal-

nızca aradaki stil farkını değil aynı zamanda sinematografik yaklaşım farkını da görebilirsiniz. Visconti'de anlam, tarih, çekici bir dil, ölü anlar, tutkulu bir oyunculuk vardır. Bu tutku hem filmlerin tarihsel içeriklerinden hem de sahneye konulma biçiminden kaynaklanmaktadır. Kubrick'te bunların hiçbiri yoktur. O, filmini bir satranç tahtası gibi görmekte ve tarihi işlemsel bir senaryoya dönüştürmektedir. Doğal olarak bu yaklaşım biçimi bizi oyun ve anlama meydan okuma gibi bir karşıtlık, yani ayrıntı zenginliğine önem veren o eski us ve geometrik us karşıtlığına götürmemektedir. Oysa içinde yaşadığımız anlamdan yoksun filmler çağında artık bunlar çeşitli boyutlara sahip, kocaman karmaşık sentetik görüntü sistemlerinden başka bir şey değildirler.

Sanki Leone'nin çevirdiği western filmlerinde de buna benzer bir şeyler var. Bilemiyorum. Bütün gelişmelerin bu yönde olduğu söylenebilir. Örneğin *Chinatown* elektronik bir yönteme başvurularak kusursuz bir şekilde tasarlanmış bir polisiye roman gibidir. Aslında bu bir kusursuzluk sorunu değildir; başka bir deyişle teknik kusursuzluk da anlam üretiminin bir parçası olabilir. Öyleyse izleyici retro ya da hipergerçekçi bir tekniği bir sanat olarak kabul edebilir. Burada teknik kusursuzluğun nedeni model olup, gönderene özgü taktik değerlerden biri gibi algılanmaktadır. Anlama özgü gerçek bir sözdizimi (syntaxe) bulunmadığında karşımıza bütüne özgü taktik değerler çıkmaktadır. Örneğin, akla gelebilecek her şeyi yapan CIA adlı mitolojik makine, "her rolün üstesinden gelen" bir stara benzeyen Robert Redford, öykünün zorunlu kıldığı bir referans olarak toplumsal ilişkiler ve sinemanın zorunlu kıldığı üst düzeyde bir teknik sihirbazlık bu filmde insanı kendine hayran bırakan bir uyum içindedir.

Sinema en fantastik ya da mitik konulardan gerçekçi ve hipergerçekçi konulara doğru giden bir gelişim çizgisi izlemiştir.

Sunduğu güncel ürünlere bakılacak olursa sinemanın teknik açıdan giderek gerçeğin kusursuz görüntülerini sunduğu, onu tüm sıradanlığı, gerçekçiliği, tüm çıplaklığı ve can sıkıcılığıyla

yeniden ürettiği hattâ teknikten kaynaklanan bir kendine güven duygusuyla gerçeğin kendisi, hemen şu anda burada olanın ta kendisi, yani anlamsız, inanılmaz, çok çılgınca bir girişime benzediği görülmektedir. Dolayısıyla işlevselciliğin nesnenin işlevi ve kullanım değeri arasındaki en uyumlu çakışma iddiasının da pek aklı başında bir girişime benzemediği görülmektedir. Bugüne kadar hiçbir kültür göstergeler konusunda böylesine safiyane, paranoyak, püriten ve terörist bir bakış açısına sahip olmamıştır.

Gerçek her zaman için terörist bir özelliğe sahip olmuştur.

Sinemanın gerçekle bu yüzde yüz örtüşme/çakışma arzusu aynı zamanda onu kendi kendisiyle de yüzde yüz örtüşmeye iter gibidir. Burada bir çelişkiden söz edilemeyeceği gibi bir hipergerçek tanımı olarak da kabul edilebilir. Film canlı ve çarpıcı bir betimleme, bir ayna işlevi gören bir öyküdür. Sinema kendi kendini taklit edebilmekte, kendi kendinden kopya çekebilmekte, kendi klasiklerini yeniden çekebilmekte, özgün mitlerini yeniden gündeme getirebilmekte, özgün sessiz filmlerden daha da kusursuz sessiz filmler üretebilmektedir. Bütün bunlar mantıklı açıklamalardır. *Yitirilmiş nesne (yani biz) nasıl anlamını yitirmekte olan bir gönderen sistemi tarafından büyülenmişse(k), sinema da yitirilmiş bir nesne olarak kendi kendisi tarafından büyülenmiştir.* Eskiden sinema ve (kendine özgü tekniğin çılgınca kullanımı da dâhil olmak üzere romanesk, mitik, gerçekdışı) düşsel arasında canlı, diyalektik, dopdolu ve dramatik bir ilişki vardı. Bugün sinema ve gerçek arasındaki ilişki bunun tam tersi sayılabilecek negatif bir ilişkidir, yani hem gerçek hem de sinema sahip oldukları özgünlüğü yitirmişlerdir. Burada asla birbirlerine kavuşamayacakları bir düzlemde birbirlerine doğru ilerleyen iki soğuk medyadan, yani mutlak bir gerçeğin içinde yok olmaya çalışan sinemayla uzun bir süreden bu yana sinematografik (ya da televizüel) hipergerçekliğin emdiği gerçekle kurduğu cinsellik dışı ilişki, "cool" bir suç ortaklığına dayanan mantıksal bir birliktelikten söz ediyoruz.

Tarih, belki de bilinçaltıyla birlikte sahip olduğumuz son önemli mittir. Bu mit olaylarla nedenler arasında "nesnel" bir mantıksal sürekliliğin yanısıra söyleve özgü bir anlatısal süreklilik olasılığını da dolaylı bir şekilde içermektedir. Tarihle roman bir anlamda aynı yaşlardadır. Her geçen gün yitirilen bir şey varsa o da bir olay ya da öyküye ait *masalsı* özellik ve *mitik* enerjidir. Giderek başarılı ve ikna edici bir mantığın ardında yatan tarihe sadık kalma ya da kusursuz bir görüntü elde etme *saplantısı* (başka bir filmde ise bulaşık yıkamakta olan Jeanne Hilmann'ın gündelik yaşamından gerçek zaman dilimi içinde kaydedilmiş kusursuz görüntüler) vardır. Geçmişin gerçekliğine, geçmiş ya da günümüze ait sıradan bir yaşanmış âna olumsuz bir anlamda ve azimle sadık kalınması geçmiş ya da günümüze ait mutlak bir simülakrın kusursuz bir yeniden sunumu tüm değerlerin yerini almıştır. Başka bir deyişle suç ortağı olduğumuz bu süreci tersine çevirmek olanaksızdır. Zira tarihin ortadan kaybolmasına neden olan sinema bizzat arşivlemenin her şeye egemen olmasına katkıda bulunmuştur. Yararlandıkları mitlerden vazgeçme pahasına olsa da fotoğraf ve sinema tarihin çağdaşlaştırılma sürecine görsel ve "nesnel" bir biçim kazandırarak büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardır.

Sinema, tasfiye edilmesine katkıda bulunduğu tarihi bugün yeniden yaşama döndürebilmek amacıyla sahip olduğu tüm teknik olanakları onun hizmetine sunabilir, ancak hayaletlerden başka bir şey üretemeyeceği gibi bu hayaletlerin arasında kaybolup giderse de şaşırmamak gerekir.

HOLOCAUSTE

Bir katliamın unutulması da katliam türünden bir şeydir. Çünkü bir katliamı unutmak insanın bir belleği olduğunu, bir tarihle bir toplumun varlığını, vb. unutmak demektir. Bu unutma olayı en az katliam olayının kendisi kadar önemlidir, ancak bu arada, bizim bu katliam olayına tanık olabilme ve gerçekte neler olup bittiğini bilme şansımız sıfırdır. Bu tür bir unutma olayı çok tehlikeli bir şey olup, insan belleğinin yerini yapay bir bellek alabilir (günümüzde etrafımızı saran bu yapay bellekler insan belleğinin yerini alarak, doğal belleği unutturmaya çalışmaktadırlar). Örneğin Yahudi katliamının yeniden sahneye konulması şeklinde yapay bir bellek üretebilirsiniz. Oysa bu konuda gerçekten bir şeyleri yerinden oynatmak ve derinlemesine etkileyebilmek için çok ama çok geç kalınmıştır. Üstelik bu iş soğuk bir iletişim aracı olarak nitelendirebilecek ve dünyaya unutma, caydırıcılık ve yok etme duygusu yayan ve bunu esir kamplarındakinden çok daha sistemli bir şekilde yapabilen televizyon adlı araç tarafından gerçekleştirilmektedir. Her türlü tarihsel olaya son verebilen gerçek bir çözüm varsa o da televizyondur. Televizyonda Yahudiler gaz odaları ya da fırınlardan geçirilerek değil ses ve imge şeritlerinden geçirilerek yok edilmektedir. Böylelikle este-

tik bir boyuta da sahip olabilen unutma, yani yok etme sonunda kitlesel bir düzeye ulaşarak geçmişe ait görüntüler içinde eriyip gitmektedir.

Tarihsel ve toplumsal açıdan bugüne kadar ağza alınamayan, söylenmesi ayıp olduğu için gizlenen, bir tür suçluluk duygusu şeklinde sürüp gitmekte olan şey artık "herkes tarafından bilinmektedir". Herkes bu yok etme olayı (film) karşısında titremiş ve ağlayıp zırlamıştır. Bu da "olayın" (katliamın) bir daha asla yinelenmeyeceğini gösteren en güvenilir kanıttır. Az bir masraf ve birkaç damla gözyaşıyla kotarılan(!) böyle bir olay tam da yinelenmeyeceği düşünüldüğü bir sırada, bu katliamı kamuoyuna sunduğunu ilân eden televizyon adlı günah çıkartma aracı tarafından yeniden yaşatılmakta ve üretilmektedir. Bellekler ve tarih nasıl yok edilmeye çalışıldıysa, televizyon da onları aynı şekilde unutturmaya, yok etmeye ve katletmeye çalışmaktadır. Katliam olayı tersine çevrilmekte, için için kaynatılmakta, hiçbir yankı bırakmadan emilmesi sağlanmakta ve *Auschwitz* adlı bir kara deliğin yerini televizyon adlı karadelik almaktadır. Bize, televizyonun bu diziyle *Auschwitz* üzerindeki ipoteği kaldırarak bu konuda herkesin bilinçlendirildiği gibi bir palavra sıkılmaktadır. Oysa bizzat filmin kendisi katliamın başka bir kılığa, bu kez bir yok etme "kampı" değil bir caydırma "aracı" (medium) kılığına sokularak sürdürülmesinden başka bir şey değildir.

Hiç kimsenin anlamaya yanaşmadığı bir şey varsa o da *Holocauste* adlı bu dizinin her şeyden önce (ve özellikle) televizyon dizisi haline getirilmiş bir olay daha doğrusu televizüel bir nesne olduğu (bu unutulmaması gereken temel bir McLuhan kuralıdır) gerçeğidir. Başka bir deyişle soğumuş (küllenmiş) bir tarihsel olayı yeniden gündeme getirme (canlandırma) denemesidir. Bu olay trajik, ancak geçen zaman nedeniyle güncelliğini yitirip soğumuş/artık geçmişte kalmış bir olaydır. Bu daha sonra kendisine başka biçimler kazandırılan (buna soğuk savaş, vb. de dâhildir) soğuk, gündemden düşürme (soğutucu), caydırma ve yok etme özelliğine sahip sistemlere ait olmanın yanısıra soğuk kitleleri de kapsayan (bu katliam sırasında öldükleri için bu

olayla daha da yakından ilgilenen, muhtemelen onu yönlendiren en kızgın kitle, bu işe ölümüne inanan ve öldürüldüklerinden de emin olan Yahudilerdir) ilk önemli olaydır. Bu güncelliğini yitiren (soğumuş) olay televizyon adlı soğuk iletişim aracıyla yeniden ısıtılarak, bu caydırıcı nitelikteki görüntüler karşısında tüyleri gerçekten ürperecek ancak gerçek anlamda bir heyecan duymadan izleyecek, kendileri de soğuk olan kitlelere sunulacaktır. Böylelikle gerçek katliam bir tür iyi niyetli bir felaket estetiğiyle unutulmaya mahkûm edilecektir.

Bu tarihsel olayı yeniden gündeme getirebilmek amacıyla politik ve pedagojik bir tezgâh kurulmuş ve doğal olarak (olay bu kez bir televizyon gösterisi olmanın ötesine geçmemiştir) olaya bir anlam yüklenmeye, dizinin çocuklar ve başkalarının düşgücü üzerinde neden olabileceği sonuçlar gibi şeylerden yola çıkılarak bir panik havası yaratılmaya çalışılmıştır. Tüm pedagog ve sosyal danışmanlar sanki bu yapay yeniden canlandırma bir tür bulaşıcı hastalık tehlikesi arz ediyormuş gibi bu tehlikeyi savuşturmaya çalışmışlardır! Oysa asıl tehlike tam tersi bir şey olan soğuktan soğuğa doğru gidiştedir. Soğuk sistemlere özgü toplumsal tepkisizlik ve özellikle de televizyondadır. Dolayısıyla bu soğuk katliam canavarından yola çıkarak herkesin harekete geçmesi ve yeniden toplumsal, yani sıcak bir toplumsal üretmesi; sıcak tartışmaların olması öyleyse iletişimin sağlanması gerekiyordu. Oysa ortada üstünde konuşmaya, tartışılmaya değer bir olay, bir tarih ya da bir söz yoktu. Zaten asıl sorun da budur. Öyleyse amaç her ne pahasına olursa olsun bunların üretilmesidir. Sonuçta televizyon programı üstüne ölü toprağı serpilmiş bir toplumsalı yeniden harekete geçirebilmek amacıyla olup bitmiş (ölü) bir olayın yapay sıcaklığından yararlanmaya çalışmıştır. Bu olayın etkisinin sürdürülebilmesi içinse *feed-back* yöntemine, yani ek bir araca başvurularak anketlerle yayının kitlesel etkisi ve mesajın kolektif sonuçları belirlenmeye çalışılmaktadır. Oysa bu anketler televizyonun başarılarından başka bir şeyden söz edilmesini sağlayamamaktadırlar. O yüzden bu iki şeyin her zaman birbirlerine karıştırılması gerekmektedir.

Buradan yola çıkıp soğuk televizyon ışığının insanın düşgücünü (buna çocukların düşgücü de dâhildir) neden etkileyemediği sorusunu sorabiliriz. Bunun nedeni televizyonun düşsellikle olan ilişkilerinin kopmasıdır zira televizyondan yansıyan görüntü bir imge niteliğine bile sahip değildir. Televizyon imgesiyle hâlâ yoğun bir düşgücü (ancak televizyon tarafından zehirlendiği için giderek bu özelliğini yitiren) sinema imgesini karşılaştırabiliriz. Çünkü sinema imgelerden oluşmaktadır. Çünkü sinema yalnızca beyaz bir perde ve görsel bir biçim değil aynı zamanda bir mittir. Çünkü hâlâ bir şeyin ikizine, bir hayal, bir ayna, bir düşe benzeme vb. özelliğine sahiptir. "Televizyon" imgesi bunların hiçbirini beceremememektedir. Televizyon imgesi insanı yerine mıhlayıp, mıknatıslayabilen bir özelliğe sahip değildir. Hiçbir şey ima edememektedir. Belki de televizyon ekranı diye bir şey yoktur. Başka bir deyişle, televizyon minyatürleştirilerek beynimizin içine yerleştirilmiş, tüm nöronları bir transistöre indirgeyen ve düğmesine basar basmaz manyetik bir ses/görüntü bandı gibi (bir bant yoksa bir imge değil) gözlerinizin önünden akıp geçen sizin ekran, televizyonun da sizi izleyen gözlere dönüştüğü bir terminaldir.

China Syndrom

Her şeyin televizyon ve haber düzeyinde olup bittiği bir dünyada yaşıyoruz. Örneğin Yahudi katliamının *Holocauste* adlı televizyon dizisi yüzünden anlamını yitirmesi gibi. Televizyon denilen soğuk iletişim aracı bu işi o küllenmiş katletme düzeninin yerini alarak becermiştir. Böyle bir filmin toplumu başına gelen kötülükten tamamen kurtaracağı sanılıyordu. Keza *China Syndrom* adlı filmde televizyon haberciliği gerçekleşme olasılığı çok az olan, insanın neredeyse yalnızca düş düzeyinde gerçekleşeceğine inanabileceği nükleer tehlikeden daha önemli bir şey olarak gösterilmektedir.

Film bu olguyu bir anlamda farkında olmadan dile getirmektedir. Çünkü televizyon ekibinin olay yerindeki varlığı rastlantısal değildir. Tam tersine olaylar televizyon ekibi nükleer santrale girdikten sonra başlamaktadır. Çünkü televizyon günlük yaşantının bir modeli, olup bitecekleri önceden haber veren, gerçek dünya ile olan bağlantımızı, bize dünya görüntüleri sunarak koparan (telefission) bir şeydir. René Thom'a inanmak gerekirse, genelde televizyon ve televizyon haberciliği bütün bir sistemi kesinlikle niteliksel değişime uğratabilecek şeyler olup, birer bi-

çimsel ve topolojik felakete benzemektedirler. Başka bir deyişle Televizyon ve nükleer tehlike birbirine benzer şeyler olup, "sıcak" ve negantropik, enerji ve haber kavramlarının gerisinde her ikisinin de soğuk sistemlere özgü bir caydırma gücüne sahip oldukları söylenebilir. Televizyon da zincirleme yayılan bir nükleer süreç gibidir, ancak onun patlama biçiminin için için kaynama şeklinde olduğu söylenebilir, çünkü olayların sahip oldukları anlam ve etkileme gücünü zayıflatarak onları nötralize etmektedir. Keza nükleer tehlike olayında da sözde bir patlama riski olasılığıyla sıcak bir felaket ya da evrenselleştirilmeye çalışılan bir caydırma sisteminin varlığı gizlenmeye çalışılmaktadır.

Filmin sonunda basın ve televizyonun toplu olarak ikinci kez nükleer santrale dalmaları bir drama yol açarak, teknik müdürün Özel Tim tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmaktadır. Başka bir deyişle gerçekleşmeyeceği bilinen bir nükleer felaketin yeri dramatik bir ölüm olayıyla doldurulmaktadır.

İmgeler sayesinde nükleer santral ve televizyon arasındaki benzerliğin hemen farkına varılabilmekte, nükleer santralin kontrol ve uzaktan kumanda odasıyla bir televizyon stüdyosu arasında neredeyse hiçbir fark bulunmadığı görülmektedir. Nükleer santrallerdeki komut konsolları neredeyse televizyon stüdyosundaki kayıt ve yayın konsollarının aynısıdır. Olaylar bu iki kutup arasında cereyan etmektedir. Üçüncü, yani reaktörün "kalbi" diyebileceğimiz ve öykünün temelini oluşturan kutup konusunda ise seyirciye bir şey gösterilmemektedir. Çünkü gerçeğin kendisi gibi o da gizlenerek görünmez bir hale getirilmektedir. Aslında film açısından reaktörün pek bir önemi yoktur. Filmde nükleer tehlike olasılığının ortaya çıkışını gösteren görüntüler seyircinin düşgücünü etkileme konusunda zayıf kalmaktadır. Bu dram yalnızca gösterildiği ekran üzerinde bir inandırıcılığa sahip olabilmektedir yoksa düşgücünü etkileyememektedir.

Harrisburg,[1] *Watergate* ve *Network* adlı üç film biraraya gel-

[1] Filmin gösterime girmesinden birkaç gün sonra Three Miles Island'da bulunan nükleer santralde bu tür bir olay yaşanmıştır.

diğinde ortaya *China Syndrom* çıkmaktadır. Bu üç filmin birbirlerinden ayrılması olanaksızdır, çünkü hangisinin diğerinin sonucu ya da semptomu olduğu belli değildir; başka bir deyişle Watergate'in esinlettiği ideolojik argüman, Harrisburg'un esinlettiği nükleer felaket tehlikesinin semptomu mudur yoksa enformatik model tarafından (*Network*'ün esinlettiği) üretilen bir semptom mudur? Gerçek (Harrisburg), düşselin (*Network* ve *China Syndrom*) yarattığı bir semptomdan mı ibarettir? Yoksa tersi mi doğrudur? Bunları birbirlerinden ayırabilmek olanaksızdır, zaten bu ideal bir simülasyon grubudur. Öyleyse *China Syndrom* muhteşem bir başlıktır, çünkü semptomların tersine çevrilebilme olasılığı ve aynı süreç içinde birbirleriyle çakışmaları bizim sendrom dediğimiz şeyin oluşmasını sağlamaktadır. Adının *China Syndrom* olması ise ona kafa karıştırıcı ya da Çin işkencesi türünden şiirsel ve zihinsel bir tat katmaktadır.

China Syndrom ve *Harrisburg* arasında akıl almaz bir benzerlik vardır. Rastlantının bu kadarı da biraz fazla olmuyor mu? Simülakr ile gerçek arasında sihirli bir bağıntı kurmaya gerek kalmadan *China Syndrom*'un "gerçek" Harrisburg kazasından haberdar olduğunu anlıyoruz. Ancak bu nedensel mantıkla değil gerçekle modeller ve simülakrları birbirine bağlayan gizil benzerlik ve bilinçli öykünmeyle ilişkili bir şeydir. Zira filmde Televizyon kanalının nükleer felaketle kurduğu neden sonuç ilişkisi, çok çarpıcı bir şekilde filmin Harrisburg da yaşanan nükleer kaza olayıyla kurduğu neden sonuç ilişkisine benzemektedir. Bir filmin gerçek olayın ortaya çıkmasından çok önce aynı olayın gerçekleşme sürecini bize adım adım izletmek gibi tuhaf bir şey yaptığını düşünün! Çünkü gerçek olay caydırıcılık açısından çok önemli bir şey olan nükleer felaketin gerçekleşmeyip seyirciyi merakta bırakması da dâhil olmak üzere tıpatıp simülakrının gösterdiklerine benzemektedir. Gerçek, filmdeki simülakrına benzemeyi becermiş ve bir felaket simülasyonu üretmiştir.

Bu olaydan yola çıkıp, yürüttüğümüz mantığı tersine çevirerek *China Syndrom*'u gerçek olay ve *Harrisburg*'u da onun simülakrı olarak kabul etme arasında insanın çok büyük bir keyif

almasını sağlayan bir adımlık mesafe vardır. Çünkü aynı mantık doğrultusunda nükleer tehlike filmde televizyonun yarattığı bir gerçeklik olarak ortaya çıkarken "gerçekte" *China Syndrom* adlı filmin Harrisburg olayına yol açması gibi bir sonuca ulaşılmaktadır.

Ancak bu film Harrisburg olayının aslı olarak nitelendirilebilecek bir prototip, yani biri gerçek, diğeri ise onun simülakrı değildir. Zira ortada simülakrlardan başka bir şey bulunmadığından Harrisburg bir anlamda ikinci dereceden bir simülakrdır. Bir yerlerde oluşan zincirleme tepki nedeniyle belki biz de ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalabiliriz. Ancak bu zincirleme tepki, asla nükleer bir özelliğe sahip olmayıp simülakrlar düzeni ve simülasyon evrenine ait bir zincirleme tepki, yani gerçeğe ait tüm enerjinin muazzam bir gösteriye benzeyen nükleer bir patlama şeklinde değil de gizli ve sürekli bir için için kaynama şeklinde yutulmasının, günümüzde korkutma amaçlı tüm patlama biçimlerinden çok daha ölümcül olduğu söylenebilir.

Patlamayı her zaman bir vaat, bir umut ışığı gibi algıladık. Örneğin Harrisburg'da herkes filmdeki gibi nükleer patlamanın gerçekleşeceği ânı beklemekte ve patlasa da biz de şu ne idüğü belirsiz panik duygusuyla caydırma amaçlı nükleer patlama düşüncesinden kurtulsak diyecek hale gelmektedir. İnsanlar şu reaktörün "kalbi" denilen şey gerçek yok etme gücünü gösterip, gerçekten yok edici bir enerjiye sahip olduğunu kanıtlayarak bu felaket gösterisine tanık olmamızı sağlasa diyecek hale gelmektedir. Aslında herkes nükleer bir felaket gösterisine tanık olamayacağının farkındadır. Çünkü nükleer enerji bir gösteriye dönüşemez (Hiroşima artık geçmişte kalmıştır). Zaten nükleer bir felaket gösterisinin gerçekleşememesinin nedeni de budur. Nükleer enerji daha önceki enerji biçimlerine benzeseydi kuşkusuz bir gösteriye dönüşmesine ses çıkartılmazdı. Ortaya çıkan bu ikinci kıyamet olasılığı bir kurtarıcı bekleyen libidomuzun temel gıdası haline gelmiştir.

Böyle bir kıyamet olayıyla bir daha asla karşılaşmayacağız. Çünkü bundan böyle hep içe yönelik, için için kaynama/patla-

malar olacaktır, yoksa asla dışa dönük patlamalar değil. Bundan böyle enerjinin asla bir gösteriye, destansı bir biçime dönüşmesine [dışa dönük bir patlamanın romantizmi ve çekiciliğine, ki bunlar aynı zamanda devrimsel özellikleridir] tanık olmayacağız. Olsa olsa simülakrların soğuk enerjisiyle soğuk haber sistemlerinin içine homeopatik dozlarda (azar azar) karıştırılan nükleer tehditlere tanık olabileceğiz.

Yalnızca var olmalarının bile bir olay çıkması için yeterli olduğunu düşünen iletişim araçları yöneticileri Tanrı'dan daha başka ne isteyebilirler ki? Bu durumdan herkes şikâyetçi görünse bile gizliden gizliye bu olasılık tarafından büyülenmiş gibidir. Bu bir simülakr mantığı olup, bundan böyle ilahî bir yazgıdan çok gerçeğin yerini alan modellerden söz edilebilir. Ancak bu sonuncular da bir yazgı kadar acımasızdır. Zaten olaylar da bu yüzden anlamlarını yitirmişlerdir. Başka bir deyişle, anlamsız şeyler olarak nitelendirilemeyecek olaylar yalnızca yerlerini alan modelleriyle çakışmak zorunda olan süreçlere benzemişlerdir. Keza *China Syndrom*'da anlatılan öykü, Fransız Elektrik Kurumu (EDF) yetkilileri gazetecilere Fessenheim'deki santrali gezdirdiği sırada yinelenseydi müthiş bir şey olurdu. Kameramanın o büyülü merceği ya da iletişim araçlarının o an orada bulunmalarından kaynaklanacak bir kaza! Ne yazık ki hiçbir şey olmadı. Hayır oldu! Çünkü simülakr mantığı öylesine güçlüdür ki, bu ziyaretten bir hafta sonra sendikalar nükleer santrallerde çatlaklar bulmaya başladılar. Bulaşıcı süreçler ya da benzer zincirleme tepkiler mucizesi!

Filmin asıl konusu, Jane Fonda'nın oynadığı kişiliğin neden olduğu Watergate türünden bir olay ya da televizyonun nükleer santrallerin gizlenmeye çalışılan günahlarını ortaya çıkartması türünden bir şey değildir. Tam tersine asıl konu, televizyonun nükleer fizikte görülen zincirleme tepkiler ve bunlara özgü yörünge sürecinin bir ikizine dönüşmesidir. Zaten filmin sonunda (tam bu noktada film ortaya attığı argümana karşı acımasızlaşmaktadır). Jane Fonda'nın gerçekleri canlı yayında toplumа açıkladığı sırada (maksimum düzeye çıkartılmaya çalışılan

Watergate türünden bir etki), bu görüntülerin ardından ekran üzerinde aniden beliren sıradan bir reklâm görüntüsü Fonda'nın görüntüsünü ekran yüzeyinden silip atmaktadır. Burada Network etkisi, Watergate etkisinden çok daha güçlü olup Harrisburg'un yol açtığı etkinin çok gizemli bir şekilde büyümesini sağlamıştır. Başka bir deyişle nükleer bir tehlikenin yarattığı etkiden çok, yol açtığı nükleer bir felaket simülasyonudur.

Simülasyon her zaman gerçekten daha etkilidir. Nükleer bir felaket simülasyonu bu evrensel ve genel caydırma girişiminin gizli stratejik parçası olup halkları mutlak bir güvenlik ideolojisi ve disiplini doğrultusunda yönlendirip, onları çatlak ve kaçak metafiziğine uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bunun içinse çatlağın bir öyküye dönüştürülmesi gerekmektedir. Çünkü gerçek bir felaket şeylerin gidişatını yavaşlatıp dejenere olmasına yol açabilecek türden bir olay, dışa dönük tipte bir patlamaya (Üstelik bu felaket olayların akışında hiçbir değişikliğe neden olmayacaktır. Örneğin Hiroşima felaketi insanları bu evrensel caydırma sürecini yaşamaktan alıkoyabildi ya da geciktirebildi mi?) benzeyecektir.

Filmde de gerçek bir patlamaya ait görüntüler sunulması hiç de ikna edici olmazdı, zira böyle bir şey yapmak filmi sıradan bir felaket filmine dönüştürebilirdi. Çünkü bu türden sıradan filmlerde önemli olan tek şey felaket olayıdır. Oysa *China Syndrom* etkileyiciliğini felaket olayını göstermemesine, nükleer tehlikeyi olay ânında orada hazır bulunan televizyon kameraları aracılığıyla bölük pörçük belli belirsiz bir şekilde vermesine borçludur. Bize (bir kez daha farkında olmadan) söylemeye çalıştığı bir şey varsa o da *nükleer felaketin gerçekleşmediği, gerçekleşmek niyetinde olmadığıdır.* Zaten gerçek dünyada da nükleer bir felaketin gerçekleşmemesi gerekmektedir. Tıpkı soğuk savaş yıllarında atom silâhlarının kullanılmaması gerektiği gibi. Çünkü insanları korkutma politikası, bu sonsuza dek sürüp gidecek her an bir nükleer patlama olabilir olasılığı üzerine kurulmuştur. Atom bombasıyla nükleer santraller, caydırma amaçlı bir kanser hastalığı gibi her yanı sarmışlardır. Felaketin sahip olduğu gücü gös-

termek gibi bir aptallık yapmak yerine onu dur durak bilmeyen haber ağları içine homeopatik, moleküler dozlarda şırıngalamak çok daha akıllıca bir şeydir. Zihinsel bir felaket stratejisine uygun zihinsel bir bozukluğa yol açabilecek gerçek bulaştırma yöntemi budur, yoksa asla biyolojik ya da radyoaktif yöntem değil.

Çok dikkatli bir şekilde izleyecek olursak filmin bize Watergate olayındakinin tam tersi sayılabilecek bir anlama sahip bir şeyler söylemeye çalıştığını görebiliriz. Çünkü günümüzdeki temel strateji sonsuza dek sürdürülmeye çalışılacak bir felaket simülasyonu aracılığıyla zihinsel bir terör yaratma ve caydırma düşüncesi üzerine kuruluysa, bu senaryoyu gizleyebilmenin tek yolu bir *felaket yaratmak,* gerçek bir felaket üretmek ya da yeniden üretmektir. Zaman zaman doğa da böyle yapmaktadır. Zaman zaman Tanrı bu türden doğal felaketler yaratarak insanları içine kapatıldıkları bu terörist düzenden geçici bir süreliğine kurtarmaktadır. Her gün iç içe yaşadığımız terörizm de zaten böyle yapmakta ve bu görünmeyen güvenlik adlı şiddete gerçek, elle tutulabilen somut bir şiddetle karşılık vermektedir. Terörizmin ne yapmaya çalıştığı da zaten bu yüzden anlaşılamıyor.

APOCALYPSE NOW (KIYAMET)

Coppola'nın "Kıyamet" filmini gerçekleştirme biçimi ile, Amerikan ordusunun savaşma biçimi arasında bir fark yoktur. Zaten film bu olguyu çok güzel bir şekilde kanıtlamaktadır. Çünkü Coppola, filmini Amerikan ordusununkine benzer bir haddini bilmezlik, teknik rahatlık ve inanılması güç benzer bir saflıkla yapmış... Ve sonuçta da benzer bir başarı elde etmiştir! Savaş burada bir kafa bulma, teknolojik ve psikedelik bir hayal kurma biçimi olarak sunulmaktadır. Bu savaş bir özel efektler silsilesinden ibarettir. Vietnam Savaşı öykülü bir film haline gelmeden çok önce filme çekilmiş ya da bir filme dönüştürülmüş ancak yapılan teknolojik testler arasında güme gitmiştir. Zaten Amerikalılar için savaş demek, önce teknolojik deneme yapmak, yani silâhlarını, yöntemlerini ve güçlerini test edebilecekleri devasa bir alan bulmak demektir.

Zaten Coppola da sinemanın müdahale gücünü, yani inanılmaz maddi koşullara sahip, haddini aşan bir özel efekt makinesine dönüşmüş bir sanatın olanaklarını test etmekten başka bir şey yapmamaktadır. Bu anlamda, başka araçlardan yararlanılmasına karşın Coppola'nın filmi, yarım kalmış bir savaş olan Vietnam

Savaşı'nın bir uzantısı, bir tür bitirilmiş, akla gelebilecek en yüceltilmiş halidir. Savaş bir filme, filmse bir savaşa dönüşmüş, yani teknik bu iki olayı aynı potada buluşturmuştur.

Westmoreland, gerçekte nasıl savaştıysa Coppola da tıpkı öyle savaşmıştır. Doğal olarak Güney Vietnam cehennemini yeniden canlandırabilmek için Napalm bombalarının atıldığı Filipin ormanları ve köylerinin oluşturdukları o müthiş ironik görüntüleri saymazsak! Bu filmde gerçekte olan biten her şeyin tıpatıp aynısı yeniden yapılmıştır. Örneğin çekimler sırasında da o insafsız Mısır tanrısı Moloch'un aldığına benzer bir keyif alınmıştır. Milyarlar harcanır, başka bir deyişle o kadar araç gereç ve malzeme yok edilir, o kadar olay yaşanırken de kutsal bir keyif alınmıştır. Bu film bir olanaklar ve olaylar şenliğidir. Daha baştan dünya çapında tarihî bir olay olarak tasarlanan bu film çok başarılı bir paranoyak düşüncenin ürünüdür. Yaratıcısının usunda Vietnam Savaşı böyle olmuştur, başka bir deyişle ona göre böyle bir savaş olmamıştır. Bizim de Vietnam Savaşı denilen bir şeyin hiçbir zaman gerçekleşmediğine belki inanmamız gerekiyor. Bu savaş Napalm bombalarıyla tropik ormanlar sayesinde barok boyutlara ulaşan bir düşten başka bir şey değildir. Bir zafer ya da politika uğruna gerçekleştirilmekten çok psikotropik bir düşe benzemenin yanısıra bu savaşın bir kitle gösterisinden başka bir şey olmadığını kendisine süper film adanarak onurlandırılmasından başka bir şey istemeyen ve savaştığı sırada savaş görüntüleri çeken bir ordunun verdiği sayısız kurbanın sinema salonlarında da gösterilmesinden anlıyoruz.

Filmde savaşa karşı herhangi bilinçli bir "tavır alma", herhangi bir eleştiri, gerçek savaşla gösterisi arasına konulmaya çalışılan herhangi bir mesafe (yabancılaştırma) yoktur. Başka bir deyişle filmde görülen vahşet imgeleri savaşa özgü bir ahlâki psikolojiyle kirletilmemiştir. Coppola, kimseden çekinmeden helikopter pilotunun başına bir hafif süvari alayı şapkasını geçirebilmekte ve Wagner müziği eşliğinde ona bir Vietnam köyünü bombalatabilmektedir. Bunlar eleştirel, olayı soğukkanlı bir şekilde sunan göstergeler olmayıp, bütün film bunlarla dolup

taşmaktadır. Bunlar yalnızca birer özel efekttir. Coppola'nın filmi de tarihsel açıdan aynı megalomanyak düşünceyle güdümlendiğinden filmin çekiliş biçimi Amerikan ordusunun savaşma tarzına benzemektedir. Filmde de aynı anlamsız kudurganlık ve abartılı bir kukla oyununu andıran savaş görüntüleriyle karşılaşılmaktadır. Yönetmen bütün bu korkunç görüntüleri bizim suratımıza çarparak, insanın kendi kendisine böylesine korkunç şeyler olabilir mi sorusunu sormasına neden olmaktadır (savaşın vahşetinden değil, bu filmin görüntülerinden söz ediyoruz)! Bu soruya verilebilecek bir yanıt ya da getirilebilecek bir yorum yoktur. Wagner'i dinlerken nasıl keyif alıyorsak, bu korkunç şeyi izlerken de benzer bir keyif alabilmek mümkün. Ancak bu arada kötü olarak nitelendirilemeyecek, bir değer yargısı niteliğine sahip olmayan ama bu filmle Vietnam Savaşı'nın aynı kumaştan biçildiklerini, aralarında hiçbir fark bulunmadığını ve bu filmin de savaşın bir parçası olduğunu dile getiren algılanması zor bir fikrin araya sıkıştırıldığı söylenebilir. Görünüşe göre Amerikalılar gerçek savaşı kaybetseler bile bu Amerikan filmi kendi savaşını kazanmıştır. *Apocalypse Now* dünya çapında bir zaferdir. Sinemanın gücü sınaî ve askerî araçların gücüne eşit, hattâ onlardan daha büyüktür. Sinemanın gücü Pentagon'la, hükümetlerin gücüne eşit, hattâ onlardan daha büyüktür.

Zaten film de bu andan itibaren ilginçleşmeye başlamakta yani bizi birkaç yıl öncesine götürerek (hattâ birkaç yıl öncesine bile götürdüğü söylenemez, çünkü filmin kendisi bu sonuçlanamayan savaşın bir evresidir) bir savaşta insanı neyin delirtebileceğini, neyin mantıksız olduğunu göstermektedir. Çünkü Amerikalılarla Vietnamlılar henüz savaş sürdüğü sırada uzlaşmışlar ve çatışmalar biter bitmez Amerikalılar Vietnamlılara ekonomik yardımda bulunmuştur. Amerikalılar tropik ormanlarla kentleri hangi mantığa uyarak yok ettiler, ekonomik yardımı hangi mantığa uyarak yaptılarsa filmi de aynı mantığa uyarak çekmişlerdir. Eğer bu iki olgu yani iyilikle kötülük, ahlâk ve ideoloji arasında herhangi bir fark bulunmadığını, bunların iyi ya da kötü olmadıklarını, buna karşılık yıkıp yok etme ve üretim sü-

reçlerinin birbirlerinin yerini alabileceğini; bomba yağdırmaktan bir film şeridine kadar uzanan tüm teknolojilerin organik metabolizmasıyla, devrimci bir şeydeki o içkin potansiyelin farkına varmadığımız sürece ne savaşı anlayabiliriz ne de filmi.

BEAUBOURG'UN BIRAKTIĞI İZLENİM/ETKİ

İçin İçin Kaynama/Patlama ve Caydırma

Beaubourg'u etkileyici bir mekân, bir makine ya da bir şey olarak mı adlandırmak gerekir bilemiyorum. O daha çok ışık ve göstergelerle donatılmış, çeşitli ağ ve devrelerden oluşan bu iskelet bir bilmeceye benzemektedir. Bu isimsiz, yani yüzeysel bir değişikliğe uğratılan [animasyon, öz(erk) yönetim, enformasyon, medya] tersine çevrilmesi olanaksız ve derinden derine için için kaynayan/patlayan toplumsal ilişkiler adlı bir yapıyı zorla isimlendirmeye çalışmak türünden bir şeydir. Kitlesel simülasyon oyunlarından oluşan bir anıta benzeyen Merkez, her türlü kültürel enerjiyi emerek yok eden bir ölü yakma fırını gibidir. Bu olay biraz *2001* adlı filmde, tüm içerikleri somutlaştırabilen, emebilen ve yok edebilen o siyah anıtsal kayaya benzemektedir.

Beaubourg'u çepeçevre saran mahalle gerçekliği gizleyen bir örtü vazifesi görmektedir (yapıların duvarları temizlenip boyanmakta, gösterişli ve sağlıklı tasarımlar yapılmaktadır). Merkez özellikle zihinsel anlamda çevresinde boşluk yaratmaya çalışan bir makineye benzemektedir. Bu açıdan nükleer bir santra-

le benzetilebilir, çünkü bu santrallerin yaratabilecekleri gerçek tehlikeler: güvensizlik duygusu, çevre kirliliği ya da patlama olasılığı değil çevrelerinde oluşturulan maksimal güvenlik sistemi, yani tüm çevreyi kapsayan bir denetim ve caydırma oyunu, başka bir deyişle tüm çevrenin teknik, ekolojik, ekonomik ve jeopolitik bir cilâlanma sürecinden geçirilmesidir. Nükleer tehlike o kadar da önemli değildir, çünkü nükleer bir santral tüm toplumsala yayılabilecek ve kesinlikle bir caydırma modeli olarak nitelendirilebilecek (tüm dünyayı barış içinde birlikte yaşama ve nükleer savaş tehlikesi simülasyonu adı altında yönlendiren de aynı olgudur) *mutlak* bir güvenlik modeli olarak geliştirilmiş bir ana kalıp (model) gibidir.

Bu modele birebir uyum gösteren Merkez de kültürel sızıntı ve politik caydırma görevini yerine getirmektedir.

Bununla birlikte Merkezdeki değişik sistemlerin dengeli bir şekilde çalıştıkları söylenemez. Örneğin havalandırma, soğutma, elektrik ağı gibi "geleneksel" sistemlerde hiçbir sorun yoktur. Buna karşın ziyaretçi akışı iyi düzenlenmemiştir. Plastik saydam boruların içinde yürüyen merdivenler arkaik bir çözümdür. Bana kalırsa ziyaretçiler, örneğin, girişte emilmeli ve bir yerlere doğru fırlatılmalıydı, böyle bir uygulama en azından bu iskeleti oluşturan akışkan yapılanmanın barok işleyişine uygun bir çözüm olurdu. Yapıtları, nesneleri, kitapları taşıyan malzemeyle, güya "çok işlevli" iç mekânı oluşturan malzemelerin hiçbiri yerinden bile kıpırdamamaktadır. Merkezin iç taraflarına doğru ilerledikçe o devingen görünüm giderek kaybolmaktadır. Bu durum yolcuları "uzay" dizaynlı fütürist bir merkezden "uydulara", vb. doğru gönderen ama sonunda o günümüz yolcu uçaklarına bindiğimiz Roissy Havaalanı'ndaki durumunun tam tersidir. Uyumsuzluk her ikisinin ortak özelliğidir (Peki, ya şu bir başka akışkan olan paranın Beaubourg'daki dolanma, emilme ve saçılma biçimi konusunda ne söylenebilir?)

Bu merkezde çalışan personelin davranışlarında da benzer bir çelişkiyle karşılaşılmaktadır. Bu "çok işlevli" (polyvalent) uzamda görevlilerin kendilerine ait bir çalışma alanları yoktur. Ayakta

durup, sürekli olarak hareket eden bu rahat, esnek davranışlar sergileyen havalı insanlar, sanki "modern" bir mekânla "uyum" içinde bulunduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Oysa bir köşeye bile benzemeyen köşelerine çekildiklerinde bu köşeden çevreye yapay bir yalnızlık duygusu, kendi dünyasına kapanmış insan izlenimi yaymaktadırlar. Bu da güzel bir caydırma taktiği olup, insanların tüm enerjilerini bireysel bir savunma amacıyla tüketmeye mahkûm etmektedir. Her nedense bu dinamik, değişken, rahat (cool) ve modern bir dış görünüm çelişkisiyle (iç mekân o eski yıpranmış değerler üzerine oturtulmuştur) "şey" olarak nitelendirdiğimiz Beaubourg'da karşılaşıyoruz.

Bir görünür olma, saydamlık, çok işlevlilik, "consensus" ve ilişki kurma ideolojisine eklemlendiği yetmiyormuş gibi bir de güvenlik şantajı yaptırımıyla karşı karşıya bulunan bu caydırma merkezi, günümüzde tüm toplumsal ilişkilerin sanal bir şekilde üretildiği bir mekâna benzemektedir. Tüm toplumsal ilişkilerin yanısıra kültürün sunuluş biçimi konusunda da Beaubourg, ileri sürdüğü hedeflerle tamamen çelişki içinde olan dâhice bir modern anıttır. Böyle bir anıt yapma fikrinin devrimci düşünce sahiplerinin değil de her türlü eleştirel düşünce yeteneğinden yoksun yani mevcut düzenin hakikate yakın mantığını savunanların aklına gelmiş olması insanı rahatlatan bir düşüncedir. Çünkü ancak bu sonuncular denetleyemeyecekleri, başarısının sırrını açıklayamayacakları, güncel şeylerin konumlarını çelişkilerine kadar kusursuz bir şekilde yansıtabilecek Beaubourg gibi bir makine yapılması konusunda bu kadar inat edebilirlerdi.

Doğal olarak Beaubourg'un sahip olduğu kültürel içeriklerin tamamı çağdışıdır, çünkü bu mimarî biçime uyabilecek en uygun içerik olsa olsa tam bir içsel boşluk olabilirdi. Bu mekânın insanın üzerinde bıraktığı genel bir izlenim varsa o da derin bir koma durumu olup, bir canlılık/hareketlilik izlenimi bırakmaya çalışan şeylerin aslında "yeniden yaşama döndürülmeye" çalışılan şeylere benzediğini ve böyle olmasının daha uygun olacağını, zaten Beaubourg'un da utanılası ancak hayranlık uyandıracak bir şekilde yeniden gözler önüne serdiği şeyin bu çoktan ölüp

gitmiş kültür olduğu söylenebilir. Oysa bunun yerine kültürün ölümü zafer çığlıklarıyla kutlanabilir ve şerefine bir zamanlar fallik bitkinlik simgesi olan Eyfel Kulesi'nin güncel eşdeğerlisi olabilecek bir anıt ya da anti-anıt dikilebilirdi. İçin için kaynayan, hipergerçek ve toplumdan bütünüyle kopuk bir kültürün anısına dikilecek bir anıt. Günümüzde transistorlu devrelere (televizyon, radyo vb.) dönüştürülen bu kültüre devasa boyutlarda kısa devre yaptıracak bir olay olması beklenmektedir.

Beaubourg tıpkı Caesar'ın dirençli düzgün bir geometrik yüzeye aniden saplanıp/sabitlenen, aslında hareketli otomobil tekerleklerine uyguladığına benzer bir basınç altında olup, kendi ağırlığı altında ezilen bir figürdür. Tıpkı Caesar'ın şu kaportaların çarpışmasıyla değil de mekanik ve metalik içyapıda gerçekleşen ideal bir kazaya uğramaktan kurtulan minimal mekânsal boyutlara uygun bir şekilde biçilmiş demir boru, levye, kaporta, metal ve insan eti parçalarının karmakarışık bir görüntü oluşturdukları binlerce kübik demir parçasından oluşan arabaları gibi. Beaubourg'un sunduğu da parçalanmış, bükülüp kesilerek, preslenerek en yalın ve küçük elemanlarına indirgenmiş bir kültürdür. Etrafa ışık hüzmeleri yayan ve ölü, donuk bir metabolizmayı andıran Beaubourg mekanik bir bilimkurgu yaratığına benzemektedir.

Oysa büyük bir presi andıran Beaubourg adlı bu çelik iskelet kültürü tamamen parçalayıp ezmek yerine Caeser, Dubuffet ve karşı-kültür ürünlerini *sergilemektedir* ki, bunların tersine çevrilen simülasyonu, ölü bir kültüre göndermeler yapılmasını sağlamaktadır. Bir işe yaramayan göstergeleri simgeleyen bir anıt mezar görevi görecek Beaubourg adlı bu iskeletin içinde Tinguely'nin hemen bozulan ve kendi kendilerini yok eden makineleri, kültürün sonsuzluğu adı altında tekrar tekrar sergilenmektedir. Böylelikle aynı devinim içinde her şey nötralize edilmekte, başka bir deyişle Tinguely'nin sergilediği şeylerin içi (içleri doldurularak dekoratif nesnelere dönüştürülen gerçek ölü hayvanlar gibi) müze özelliği taşıyan bu kurum tarafından

doldurulurken, Beaubourg da görev olarak üstlendiği o sözde sanatsal içeriklerine indirgenmektedir.

Neyse ki, bütün bu kültürel değerler simülakrı binanın mimari dış[1] görünümüne bir bakış atar atmaz yok olup gitmektedir. Çünkü borularla örülen bu hassas (hesap kitap ürünü) dış cephe görüntüsü, evrensel bir fuar ya da sergi binasını andırmaktadır. Bu görüntüsüyle her türlü geleneksel zihniyet veya anıt anlayışını değiştirebilecek bir güce sahip olan bu bina, içinde yaşadığımız çağın bundan böyle asla süreyi göz önünde bulundurmayacağını; sahip olabileceğimiz tek zaman anlayışının, hızlandırılmış döngü ve geri kazanım, devreler ve akımların taşınması şeklinde olabileceğini açıkça haykırmaktadır. Bizim kültürümüz hidrokarbürler, arıtma, kültürel moleküllerin kırılıp parçalanması ve bu parçaların yeniden biraraya getirilerek sentetik bir ürüne dönüştürülmelerinden ibarettir. Müze-Beaubourg'un gizlemeye çalıştığı bu olguyu iskelet-Beaubourg yüzümüze haykırmaktadır. Zaten iskeletin gerçekten bu kadar güzel ve iç mekânların da gerçekten bu kadar çirkin olmasının nedeni budur. "Kültürel üretim" ideolojisi denilen şey her türlü kültür anlayışına ters düşmektedir; tıpkı görsel ve çok işlevli mekân ideolojisi gibi. Başka bir deyişle kültür: sır, ayartma, öğreti, çok sınırlı bir simgesel değiş tokuş ve çok gelişkin ritüeller demektir. Bu konuda yapacak bir şey yoktur. Ne kitleler ne de Beaubourg bunu değiştiremez.

Öyleyse Beaubourg'un içine neler konulmalıydı sorusuna "Hiçbir şey" yanıtı verilebilir. Çünkü bu içi boş bina anlam ve estetik duygusu üzerine oturtulmuş her türlü kültürün ortadan kayboluşunu simgeleyebilirdi. Bu bile oldukça romantik ve insanın yüreğini parçalayan bir düşüncedir. Oysa boş bina bir anti-kültür başyapıtı olabilirdi.

---

[1] Beaubourg'un kültürel bir işleve sahip olmasını engelleyen, örneğin keyif almak amacıyla sağa sola saldıran ziyaretçi kitlesi gibi (bu konuya ileride değineceğiz) şeyler vardır.

Belki de sürekli yanıp sönerek kendi ekseni etrafında dönen ve mekânı çizgisel bir şekilde tarayıp bölen ışıkların bulunduğu bir yerde ziyaretçi kalabalığı asal bir devingen unsur işlevine sahip olabilirdi.

Aslında Beaubourg bir simülakrlar düzeninin ancak kendinden önceki düzeni bahane ederek ayakta durabildiğini göstermektedir. Burada her yeri hareket eden ve dış yüzey bağlantılarından oluşan bir iskelet uzun bir geçmişe sahip geleneksel bir kültürel içeriğe sahip olduğuna inanılmasını istemektedir. Bir önceki simülakrlar (yani anlam) düzeni, kendinden sonra gelen ve artık bir gösteren/gösterilen ya da içeren/içerik ayırımından bihaber bir düzene bomboş bir töz bırakmaktadır.

Öyleyse "Beaubourg'un içine neler konulmalıydı?" sorusu saçma bir soru olup bunun bir yanıtı yoktur. Çünkü burada bir iç ve dış ayırımından söz edilememektedir. Bizim Möbiyüs şeridine benzeyen hakikat anlayışımız böyle bir şey olup, ifade ettiği her içeriğin *tersi sayılabilecek bir anlama sahip olan* ve dolayısıyla daha başlangıçta içeren tarafından yok edilen bu (gerçekleştirilmesi kuşkusuz olanaksız) ütopya Beaubourg tarafından gerçekleştirilmiştir.

Oysa Beaubourg'un içine illa bir şey konulması gerekiyorsa bu bir labirent, sonsuz sayıda kombinezon sunabilen bir kütüphane olabilir ya da bir oyun veya piyango çekilişi aracılığıyla insanlara yeni birer yazgı dağıtım alanı, özetle Borges'e özgü bir evren; başka bir deyişle Borges'in öyküsünde anfitiyatroda oturan çok sayıda öğrenci arasından giderek daha az sayıda insanın birbirlerinin düşlerinde yaşamayı sürdürdüğü iç içe geçmiş bir çember şeklinde Harabeler yerleştirilebilirdi (Hayır, düş ürünü bir Disneyland'dan değil, uygulamalı bir kurmaca laboratuarından söz ediyoruz). Çeşitli yeniden canlandırma süreçleri, yani difraksiyon, için için kaynama/patlama, boyut küçültme, rastlantısal zincirleme art arda gelmeler ya da rastlantısal kargaşa denemelerinin yapıldığı bir yer. San Francisco'daki Exploratorium ya da Philip Dick'in romanlarındakine benzeyen bir yer. Kısaca bir simülasyon ve büyüleme kültürü, yoksa bir

üretim ve anlam kültürü değil ki, bu sonuncu sefil bir anti-kültür kapsamına girmeyecek tek öneri olabilirdi. Böyle bir şey mümkün müdür? Bu ülkede değil! Oysa bu kültürle her yerde ve her yerde ve aynı zamanda hiçbir yerde karşılaşmıyorsunuz. Bundan böyle tek gerçek kültürel uygulama, şu bizim kitlelere, yani bize ait (ikisi arasında artık bir fark yoktur) anlamdan yoksun göstergelerin rastlantısal ve içinden çıkılması olanaksız bir şekilde güdümlenmesi üzerine oturandır.

Bir başka şekilde ele alınsa bile Beaubourg'un içereni ve içeriği arasında bir uyumsuzluk yoktur. Bu ancak resmî kültürel projeye itibar edildiğinde doğruluk payına sahip olabilecek bir düşüncedir. Oysa yapılmaya çalışılan şey bunun tam tersidir. Çünkü Beaubourg anlam üzerine oturan şu ünlü geleneksel kültüre, binanın dış yüzeyini oluşturan hareketli ve borularla türdeş sayılabilecek (üçüncü grup) simülakrlara ait rastlantısal bir göstergeler düzeni görünümü kazandırmak amacıyla harcanan muazzam çabadan başka bir şey değildir. Zaten kitlelerin buraya davet edilmelerinin nedeni de bu yeni semiyürjik düzene boyun eğmelerini sağlamaktır. Tabii bu iş onlara anlamlı bir şey yapma ve derinlemesine bilgilendirme gibi ters bir bahane üretilerek yapılmaktadır.

Öyleyse yola Beaubourg, aslında bir *kültürel caydırıcılık anıtıdır* gibi bir aksiyomla çıkmak gerekmektedir. Kültürün insani bir şey olduğu düşüncesini savunmaktan başka bir işe yaramayan o çok eski öyküye göre, aslında *ölmüş bir kültürün yasını tutmak* gibi keyifli bir törene katılmaları istenen kitleler bu davete koşa koşa icabet etmektedirler.

Beaubourg'un yol açtığı en ironik sonuç budur. Başka bir deyişle kitlelerin Beaubourg'a koşa koşa gitmelerinin nedeni yüzlerce yıldır kendilerini yoran, bıktıran bu kültür karşısında salya akıtmak değil, her zaman nefret ettikleri bir kültürün yasını tutma fırsatını ilk kez kitle halinde ellerine geçirmeleridir.

Beaubourg'un kültürel açıdan kitleleri kandırmayı amaçladığı gibi bir düşünce tamamen yanlıştır. Kitleler sonunda kültürün ulaştığı en üst aşama olan karşı-kültür de dâhil olmak üzere kül-

türün öldüğünü, paramparça olduğunu, yani gerçekten tasfiye edildiğini gösteren bu işlemsel fahişeliğe tanık olup keyif alabilmek amacıyla koşa koşa Beaubourg'a gitmektedirler. Kitleler Beaubourg'a, dayanılmaz bir cazibeye sahip felaket bölgelerinden birine koşarcasına koşmaktadırlar. Daha da güzeli bu kalabalıklar Beaubourg için bir felaket, yani son anlamına gelmektedir. Sayıları, yığınlar halinde dolaşmaları, büyülenmişlikleri, her şeyi görme ve elleme arzuları her binayı yıkabilecek türden nesnel bir ölümcül davranışa tekabül etmektedir. Yoğunlukları yalnızca binayı tehlikeye atmakla kalmayıp, olaya katılma ve ilgilenme biçimleriyle bu animasyon kültürünün sunduğu içerikleri yok edebilirler. Bu gürûh davranışının kültürel amaçla bir ilişkisi yoktur. Ziyaretçi sayısı ne kadar çok ve abartılıysa Merkezle kurmaları beklenen ilişkinin tam tersini gerçekleştirdikleri söylenebilir. Çünkü potansiyel bir felaket alanına benzeyen bu yapı içinde dolaşan kitleler bir felakete yol açabilecek temel unsurdur, yani *kitle kültürüne ancak kitle bir son verebilmektedir.*

Boş bir alanda dolaşan kitle bir hareketliliğe yol açarken, aynı zamanda "ne istediğini bilmeyen tavrı" ve tepkisizliğiyle bu "çok işlevli" alan yaklaşımına bir son vermektedir. Katılmaya, simüle etmeye, modellerle oynamaya davet edilen bu kitle, kendisinden beklenenden fazlasını yaparak, sunulan nesnelerle o kadar çok oynayıp, olaylara öyle yoğun bir şekilde katılmaktadır ki, hem kültürel girişim hem de binanın altyapısını tehlikeye sokmaktadır. Böylelikle kültür simülasyonuna bir tür parodi, bir hipersimülasyonla karşılık veren ve aslında kültürel bir sermaye görevi yapması gereken kitleler, Beaubourg denilen utanç abidesinin temsil ettiği kültürü yok etme aracına dönüşmektedirler.

Kültürel caydırıcılığın bu başarısını kutlamak gerekir, zira devasa bir kara deliği andıran Beaubourg'un sahip olduğu caydırma gücünün yanında tüm anti-sanatçılar, solcular ve kültür eleştirmenlerinin sahip oldukları gücün esamesi bile okunamaz. Bu gerçekten de devrimci nitelikte bir olaydır, çünkü istemdışı, *çılgınca* ve denetlenmesi olanaksız bir şeydir. Oysa herkesin

bildiği gibi kültürü yok etmek isteyen her anlamlı girişim onu diriltmekten başka bir işe yaramamaktadır.

Beaubourg'un sahip olduğu tek içerik ziyaretçi kitlenin kendisidir. Merkez, bu kitlelere bir karanlık oda, bir konvertör (enerji dönüştürücüsü) gibi davranmakta ya da bir rafinerinin işlediği petrol ürünlerini ya da hammadde akışını *input-output* terimleriyle açıklamaktadır. İçeriğin –burada kültür, orada haber ya da mal olmasının bir önemi yoktur– iletişim sürecine özgü hayalî bir dayanak olduğu hiç bu kadar açık ve seçik bir şekilde ortaya konulmamıştır. Aracın (medium) işlevi kitleler oluşturmak, türdeş insanlar ve zihinler üretmektir. Banliyölerde oturan ve iş merkezleri tarafından her gün belli saatlerde emilen ve geri püskürtülen, belli istasyonlarda araç değiştirmek zorunda kalan kitleler gibi Beaubourg'da da devasa boyutlara ulaşan bir gelgit vardır. Bu da bir tür iştir, çünkü burada bir test, bir anket, yönlendirici sorgulama çalışmaları yapılmakta, yani ziyaretçiler buraya kendi kendilerine sordukları soruların nesnel-karşılıklarını bulmaya, daha doğrusu burada sergilenen işlevsel ve yönlendirilmiş sorulara benzeyen nesnelere *karşılık vermeye gelmektedirler.* Öyleyse bu bir iş düzeninden çok, dayattığı koşulların bir hoşgörü kandırmacasıyla görmezden gelinmesi beklenen programlanmış bir disiplin düzenidir. Geleneksel kapitalist kurumların çok ötesinde bir yerlere ait olan hipermarket gibi bir "kültür hipermarketi" olan Beaubourg da gelecekte karşılaşılabilecek her türlü denetim altına alınmış toplumsallaşma biçimine şimdiden modellik yapmakta, yani beden ve toplumsal yaşamın (iş, eğlence, medya, kültür) değişik işlevlerini biraraya getirip, tüm karşıt hareketleri entegre devre terimleriyle yeniden üretmektedir. Toplumsal yaşama özgü işlemsel simülasyonun tamamını içeren bir zaman-mekân.

Bunun için tüketiciler kitlesiyle ürünler kitlesi arasında bir eşdeğerlik ya da benzerlik olması gerekmektedir. Hipermarkette olduğu gibi Beaubourg'da da bu iki kitlenin birbiriyle karşılaşması ve birbirine karışması gerekmektedir, zaten onları geleneksel kültür alanlarından (anıt müzeler, galeriler, kütüphaneler,

kültür evleri vb.) çok ayrı şeyler haline getiren de bu özellikleridir. Malı bir hipermala, kültürü de bir hiperkültüre dönüştüren *tehlikeli kitle* tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır, başka bir deyişle bu belirli gereksinimler ya da farklı değiş tokuş biçimlerine değil bir çeşit yalnızca işaretlerden oluşan bir evren ya da bir kapalı devrenin bir ucundan diğerine durmaksızın gidip gelen bir itki, yani sonu gelmeyen bir seçim yapma, okuma, gönderen, marka, dekodaj etkileşimidir. Hipermarketlerdeki tüketim nesneleri gibi buradaki kültürel nesnelerin amacı da sizi entegre olmuş bir kitle, bir akım iletkeni ya da mıknatıslanmış bir molekül konumunda tutabilmektir. Malın hipergerçek bir şey olduğunu hipermarket bize nasıl öğrettiyse Beaubourg da bize kültürün hipergerçek bir şey olduğunu öğretmektedir.

Geleneksel müzeyle birlikte bütün kültürler birbirlerine geçmiş, gruplaşmış, bölünmüş ve her şeyin estetize edilmeye başlanması kültürü hipergerçek bir şeye dönüştürmüştür. Oysa müze, en azından bir bellek görevi yapmaktadır. Kültür daha önce hiç bugün olduğu gibi depolama ve yeniden bir işlev kazandırma adına belleğini yitirmemişti. "Uygar" dünyada adım başı karşılaşılan nesne stokları gibi genel bir olgu, insan stokları, kuyruklar, beklemeler, trafik sıkışıklıkları, (konsantrasyon) yoğunlaşmalar, kamplar gibi tamamlayıcı bir sürecin oluşturulmasına yol açmaktadır. "Kitle üretimi" denilen şey bu olup, bu kitlesel üretim ya da kitlelere hizmet amacıyla yapılan üretim değil, *kitle üretmekle* ilgili bir anlama sahiptir. Her türlü toplumsallaşma biçiminin nihai ürünü olan kitle bir anda toplumsallaşmaya son vermiştir. Çünkü bize toplumsalın kendisi olarak yutturulmaya çalışılan kitle, tam tersine toplumsalın için için kaynayıp ortadan kaybolduğu yerdir. *Kitle, toplumsalın için için kaynadığı ve dur durak tanımayan bir simülasyon süreci tarafından yutulduğu, giderek yoğunlaşan bir şeydir.*

Buradan yola çıkıp şu içbükey ayna örneğini verebilir, yani kendilerini bu aynada gören kitlelerin giderek kitleselleşmek isteyeceklerini düşünebiliriz. Bu tipik bir "marketing" yöntemi, yani saydamlık ideolojisinin her açıdan bir anlama kavuşturul-

duğu yerdir. Belki de ideal boyutlara indirgenmiş bir modelin devreye sokulmasıyla kültür ve uzantısı sayılabilecek kitlenin hızla yaygınlaşıp gelişebileceği düşünülmektedir. Aynı süreçle zincirleme tepki ürünü nükleer işlem ya da imgesel bir işleve sahip beyaz büyü işleminde karşılaşmaktayız.

Böylelikle mal boyutunda hipermarket nasıl bir anlama sahipse, kültürel boyutta da Beaubourg ilk kez öyle bir anlama sahip olmuştur. Başka bir deyişle, *kusursuz bir kısır döngü işlemcisi* ya da aklınıza gelebilecek her şeyi temsil edebilen bir şeye (mal, kültür, kalabalık, basınçlı hava).

Eğer nesne stoklama işi, insan stoklanmasına yol açıyorsa, nesne stokunun yol açtığı gizli şiddetin insanlarda bunun tersi sayılabilecek bir şiddet türüne yol açtığı söylenebilir.

Aklınıza gelebilecek her türlü stok şiddet yüklüdür. Her insan kitlesi de özgün bir şiddetle yüklüdür. Kitlenin çekim gücü ve neden olduğu tepkisizliğin giderek yoğunlaşmasından kaynaklanan bir şiddet. Bir atalet odağı olan kitle aynı zamanda yepyeni, açıklanması olanaksız ve dışa dönük şiddetten farklı bir şiddet biçiminin de kaynağıdır.

Tehlikeli kitle. İçin için kaynayan kitle. Ziyaretçi sayısı 30.000'i aştığı takdirde Beaubourg'un iskeletinin "yamulabileceği" söylenmektedir. Böylelikle yapının bir mıknatıs gibi kendine çektiği kitle yapının kendisini yok edebilecek bir değişkene dönüşmektedir. Binayı tasarlayanlar bunu bilinçli bir şekilde yapmış olabilirler mi (nerede o günler)? Eğer bina ve kültürü aynı anda yok edebilecek bir şekilde programladılarsa, o zaman, Beaubourg'un bu yüzyılın en pervasız nesnesi ve en başarılı *Happening*i olduğu söylenebilir.

Beaubourg'u yamultun! Bu yeni devrimci bir gündem maddesi olabilir. Onu yakmaya çalışmak ya da varlığını tartışmak anlamsız bir şeydir. Onu ziyaret edin yeter! Beaubourg'un başarısı artık bir sır olmaktan çıkmıştır. İnsanlar bu binayı *yıkmak amacıyla* ziyaret etmektedirler. Çevresine bir felaket kokusu yayan, hassas bir mimariye sahip bu büyük binayı yamultabilmek için, akın akın ziyarete gitmektedirler. Kuşkusuz o caydı-

rıcı komuta itaat etmekte, yani kendilerine tüketilmek ve yok edilmek üzere sunulan bir kültürle yamultabilecekleri bir bina sunulduğunda söyleneni yapmaktadırlar. Ama aynı zamanda ısrarla, ancak farkında olmadan, bu yok oluş ânına tanık olmak istemektedirler. Binayı yok edebilmek amacıyla kitlenin gerçekleştirebileceği tek eylem biçimi Merkeze akın akın koşmaktır. Kitle kültürü üretmek amacıyla inşa edilen bu büyük bina, yani Beaubourg'un kendisini kültür sahibi yapmaya yönelik meydan okuyucu tavrına, kitle sanki bir mermiye/bombaya dönüşerek meydan okumakta, ona *ağırlığı* yani en anlamsız, en aptalca, en az kültürel sayılabilecek yanıyla karşılık vermektedir. Kitlesel düzeyde, sterilize edilmiş bir kültür sahibi yapılmaya kalkışılan kitle, bu meydan okumaya, bir süre sonra vahşice güdümlenmiş yıkıcı bir akın akın saldırma eylemiyle karşılık vermektedir. Kitle zihinsel bir caydırma girişimine doğrudan fiziksel bir caydırma eylemiyle karşılık vermektedir. Bu da ona özgü bir meydan okuma biçimidir. Kitlenin kurnazlığı oyunu kuralına göre oynamasından kaynaklansa da o bununla yetinmeyip içine kapatıldığı simülasyon sürecine, hedeflerin ötesine geçerek yok edici bir hipersimülasyon işlevi gören şen şakrak bir toplumsal süreçle karşılık vermektedir.[2]

İnsanlar her şeyi alıp götürmek, yağmalamak, yemek, yutmak ve güdümlemek istemektedirler. Onlar görme, deşifre etme ve öğrenme olayıyla pek ilgilenmemektedirler. Kitlesel olan tek duygu güdümleme duygusudur. Organizatörlerin (sanatçılar ve aydınlar) korktukları şey bu denetlenmesi olanaksız geçici hevestir, çünkü onlar kültürün *seyirlik* bir olay olmaktan çok öğretici bir şey olduğuna inanmaktadırlar. Kendilerine sunulan kimsenin anlamadığı bir kültüre karşı, bir mabedin kapılarını kırarak tecavüz etmeye benzeyen, bu özgün ve vahşi, bu yok edici

[2] Bu tehlikeli ve Beaubourg'un ne anlama geldiğini kesinlikle anlamış bir kitleye oranla, Vincennes Üniversitesi öğrencilerinin açılış gecesi yaptıkları gösteri oldukça komik kalıyordu.

büyülenme olayına bizzat katılma arzusunu asla bir yanıt verme olarak görememektedirler.

Açılışının ertesi günü içeri giren kalabalık tarafından demonte edilerek, kaçırılıp götürülecek bir Beaubourg binası, bu kültürel demokrasi ve saydamlık adlı saçma meydan okuma düşüncesine karşı verilebilecek en güzel yanıt olabilirdi. Herkes bu fetişleştirilmiş kültürden birer fetiş-somun alıp götürebilirdi.

İnsanlar buraya mekâna *dokunmak* amacıyla gelmektedirler. Çevrelerine bakışlarıyla dokunur gibidirler. Bu bakışlar elle dokunma arzusunun ifadesi gibidir. Burası görsellik ya da söylev çekme üzerine değil, dokunma üzerine oturtulmuş bir evrendir. İnsanlar günümüzde artık güdümlemek/var olmak, dağıtmak/dağıtılmak, dolaşmak/dolaştırılmak gibi doğrudan yeniden canlandırma, mesafe ya da düşünce düzenine ait olmayan bir sürecin içine sokulmuşlardır. Bu bir paniğe kapılma olayına, paniğe kapılmış bir dünyaya benzemektedir.

Hiçbir görünür nedeni olmayan yavaş çekim bir panik... Tıkanıp kalmış bir topluma özgü içsel bir şiddet yani *için için kaynama/patlama.*

Beaubourg'u artık yakamazsınız çünkü bu olasılığa karşı her türlü önlem alınmıştır. Yangın, patlama ve yıkma gibi şeyler bu tür bir anıtı yok edemez. (Quaternaire) Dördüncü zamana ait sibernetik ve kombinatuvar bir dünyayı yok etmenin yolu, için için kaynamadan geçmektedir.

Yıkıcı eylem ve şiddet aracılığıyla ortadan kaldırma gibi şeylerle bir üretim biçiminin olduğu yerde karşılaşılabilir. Şebeke, ağ, kombinatuvar ve ışık akımlarından oluşan bir evrene uygun düşen bir şey varsa o da tersine çevirme ve için için kaynayıp/erimedir.

Kurumlar, devlet, iktidar vb. için de aynı şey söylenebilir. Çelişkilerin bütün bunlara bir son verebileceği düşüncesi bir düş olarak kalmaya mahkûmdur. Çünkü günümüzde dur durak tanımayan *feed-back* süreci ve çok gelişkin denetim devreleri yüzünden giderek karmaşıklaşan kurumlar kendiliklerinden için

için kaynamaya başlamaktadırlar. Günümüzde *iktidar için için kaynayarak* ortadan kaybolmaktadır.

Aynı şey kent için de geçerlidir. Yangınlar, savaşlar, veba, devrimler, marjinalleşen suçluluk, felaketler, başka bir deyişle gerçek bir yok oluş biçimine kıyasla anti-kent sorunsalıyla, kent içi ve kent dışı yaşamın yol açtığı olumsuzluklar birtakım arkaik özelliklere sahiptir.

Bir yeraltı kenti senaryosu bile (yapıların Çin usulü gömülme biçimi) naif bir senaryoya benzemektedir. Kentler halen kendilerini genel bir üretim şemasına uygun bir *yeniden üretim* ya da bir temsil edilme şemasına uygun benzerlikler doğrultusunda yinelememektedirler (oysa II. Dünya Savaşı'ndan sonra kentler bu şemaya uygun bir şekilde restore edilmişledir). Kentleri yıkıp yeniden inşa ederek yaşama döndüremezsiniz. Bundan böyle kentler artık zaman içinde depoladıkları sibernetik bellek aracılığıyla bir tür genetik koddan yararlanarak yeniden o eski güçlerine kavuşabilmektedirler. Borges'in o coğrafi alanı kaplayan ve onun ikizi sayılabilecek harita ütopyası artık sona ermiştir. Bugün simülakr üretimi ikiz ya da düplikasyon yoluyla değil genetik minyatürleştirmeyle gerçekleştirilmektedir. Kent konusunda da temsil etme ve için için kaynama süreçleri sona ermiştir, çünkü bundan böyle kentler de hiç kimseye ait olmayan ve her şeyi depolayıp hiçbir şeyi unutmayan bir bellek tarafından en küçük boyutlarına indirgenmektedir. Tersine döndürülmesi olanaksız, içkin, giderek yoğunlaşan, potansiyel olarak tıkanmış ve özgürleştirici bir patlamaya asla tanık olmayacak bir düzen simülasyonu.

Bir zamanlar insanları özgürleştirebilen (rasyonel) şiddet içerikli bir kültüre sahiptik. Kapitalizm de, üretim güçlerinin özgürleştirilmesi de akıl ve değer alanlarının durdurulması olanaksız yaygınlaşmaları da, uzamın evrensel boyutlara ulaşan fetih ve kolonizasyonu da şiddet içeriyordu. Toplumsal yapı ve toplumsal enerjinin gelecekte sahip olacağı biçimleri öngören devrimin içereceği de aynı türden bir şiddet olup, yavaş yavaş ya da âni ataklarla yayılıp genişleyen, enerjinin özgürleştirildiği, her yeri

sarıp sarmalamak isteyen düşsel bir şemaya boyun eğmektedir.

Bu kültüre eşlik eden şiddet ortaya çok daha büyük boyutlara sahip bir üretim dünyasının çıkmasına neden olmuştur. Bu diyalektik, enerji gerektiren, rahatlatıcı bir şiddettir. Bu bizim çözümlemesini yapmayı öğrendiğimiz ve yakından tanıdığımız, yani topluma yön veren ve toplumsal alanın tamamına yayılan bir şiddettir. Bunun artık *kalıcı,* analitik ve özgürleştirici bir şiddet olduğu söylenebilir.

Günümüzde ise ortaya, geleneksel dışa dönük şiddet şemasına uymadığı için, henüz çözümlemeyi beceremediğimiz bambaşka bir şiddet türü çıkmıştır. Bu, bir sistemin uzantılarından çok, yıldızlara özgü işleyişi açıklayan fizik sistemlerinde görülen; sistemin büzülmesi ve tıkanmasının yol açtığı *için için kaynama/patlama* cinsinden bir şiddettir. Bu toplumsalın akıl almaz boyutlara ulaşan yoğunlaşması, her şeye hâkim olmaya çalışan bir sistem, aşırı yüklü bir (bilgi, enformasyon, iktidar) ağla, en ince ayrıntılara kadar inebilen, abartılı bir denetim sürecinin yol açtığı bir şiddettir.

Bizim bu şiddeti kavrayamamamızın nedeni düşgücümüzün bir yayılmacı sistemler mantığı doğrultusunda yönlendirilmesidir. Bu mantığın çözülememesinin nedeni belirsizliğidir, belki bu şiddetin artık belirsizlikle de bir ilişkisi kalmamıştır. Çünkü klasik belirleyicilik ve nedensellik modellerinin yerini alan bu rastlantısal modeller bildik yayılmacı sistemlerden her yönde (ister yıldız isterse toprak altına kök salma biçiminde olsun) ve her şekilde genişleyen üretici ve yayılmacı sistemlere geçişi simgelemektedirler. Enerjileri özgürleştirmek, tüm alanlara bir yoğunluk kazandırmak, arzuya moleküler bir görünüm kazandırmak isteyen bütün felsefi akımlar aynı yönde görüş üretmekte, yani ürettikleri en ayrıntılı düşünceler ve girdikleri sonu gelmeyen bir ağlaşma süreci bile tıkanmaktadır. Bütünle molekül arasında ancak bir ayar farkı olabilir. Belki de bu, yayılmacı sistemlerde hayati bir öneme sahip enerji üretim sürecine çekilen son ayardır.

Özgürleştirme ve salıverme adı altında bin yıl süren enerjilerin bir tür en üst düzeye ulaşmış parlaklık, ışık saçma evresinden

sonra (Bataille'ın kayıp ve kazanç kavramlarıyla, o muhteşem antropolojisini üzerine oturttuğu tükenmek bilmeyen bir parıltıya sahip güneş mitini, bu bakış açısı doğrultusunda yeniden gözden geçiriniz. Çünkü bu bizim devrimci özelliğe sahip ve ışık saçabilen felsefemizin ürettiği "son" mit, genel bir ekonomi düşüncesinin ürettiği son havai fişeğe benzemektedir. Ancak bunun bizim için bir anlamı kalmamıştır) bir için için kaynama, *toplumsalın tersine çevriliş*, yani tıkanma noktasına gelen bir toplumun devasa boyutlara ulaşan tersine çevrilme evresine geçiyoruz. Gökyüzündeki yıldız sistemleri ışın yayma güçlerini yitirdikten sonra da varlıklarını sürdürürler, yani önce yavaş bir için için kaynama sürecine boyun eğerler, daha sonra da giderek hızlanıp müthiş bir süratle küçülürler ve bir kara delik görünümünü alıncaya kadar çevrelerindeki tüm enerjileri yutarak dıştan içe doğru eğilip bükülen sistemlere dönüşüp, bizim bildiğimiz anlamda tükenmek bilmeyen bir yansıma ve sonsuz bir potansiyel enerji kaynağı olarak bildiğimiz dünyayı içlerine çekerek yok ederler.

Belki de büyük metropoller (eğer bu varsayımın bir anlamı varsa kuşkusuz öyle olması gerekiyor) bu anlamda için için patlayan merkezlere dönüşmüşlerdir. Kapitalizm ve devrim gibi iki kavramın çağdaşı olan ve altın çağı sona erip, bugün anlamını yitiren toplumsalın emildiği ve yutulduğu merkezler. Politikayı sarıp sarmalayan bir tepkisizlik ortamında âniden ya da yavaş yavaş dıştan içe doğru kıvrılıp bükülen bir toplumsalın (bu tersine çevrilen bir enerji süreci midir?). Dilin yaptığını yapmamak, yani için için kaynamayı olumsuz, tepki gösterilmeyen, geriletici bir süreç olarak dayatıp bunun tersi olan gelişme, devrim gibi kavramları yüceltmemek gerekir. İçin için kaynamanın sonuçlarını öngörebilmek olanaksızdır. İlk için için kaynama olayı kuşkusuz 1968 Mayısı'dır, başka bir deyişle bu olayın devrimci terimlerle yapılan yorumlamasının tam aksine, toplumsal tıkanmaya karşı gösterilen ilk şiddetli tepki; bir kendi üstüne kapanma ve toplumsal düzenin egemenliğine karşın olaya bizzat katılanların toplumu daha üst bir konuma götürmeyi amaçlayan

ideolojisiyle çelişen bir meydan okumadır. Halen bu rüyanın etkisinden kurtulamadığımız söylenebilir. Zaten 1968 olaylarının büyük bir bölümü bu devrimci dinamikle ilgili olup, devrimci şiddet eylemleri olarak nitelendirilebilir. Ancak aynı anda ortaya belli bir konuda âniden başlangıçtakinin tam tersi sayılabilecek bir toplumsal düzen ve bunun sonucunda da âniden için için kaynamaya başlayan ve kısa süreli olacağı düşünülen bir iktidar çıkmış olup o gün bu gündür yoluna devam etmektedir.

Toplumsal düzen, kurumlar ve iktidarın bu için için kaynayışı halen alttan alta sürüp gitmektedir. 1968 Mayısı enerjisini nerden aldığı belli olmayan devrimci bir dinamiğin ürünü değildir. Tam tersine devrimin, hattâ devrim fikrinin kendisi bile için için kaynamakta/patlamaktadır ve bu için için patlamanın yol açacağı sonuçlar devriminkinden çok daha önemlidir.

Kuşkusuz 1968 Mayısı'ndan bu yana ve 1968 Mayısı sayesinde toplumsal yaşam giderek büyüyen bir çöle benzemektedir (katılma, yönetim, genel bir nitelik kazanan özerk yönetim vb.) Ancak toplumsal aynı zamanda 1968'dekine oranla pek çok konuda toplumsal yaşama benzemekten çıkarak başlangıçta sahip olduğu o özellikleri tamamen yitirmiştir. Bu tarihsel aklın kavrayabileceği türden yavaş bir depremdir.

HİPERMARKET VE HİPERMAL

Otuz kilometrelik bir alan içinde karşınıza çıkan işaret panoları sizi, şu büyük seçip alma merkezleri olan hipermarketler, yani birçok bakımdan yeni bir toplumsallık biçiminin gelişmekte olduğu şu hiperalanlara doğru yönlendirmektedir. Bir hipermarketin nasıl bütün bir yerleşim bölgesi nüfusunun merkezi haline geldiğine, çalışma ve alışveriş saatleriyle yol güzergâhları ve çeşitli günlük alışkanlıkları nasıl yönlendirdiğine bir bakalım. Bu hipermarketler, iş merkezleri tarafından belli saatlerde püskürtülen banliyö yolcularının tren, metro, otobüs *aktarma* istasyonlarında neden oldukları devasa gelgit olayına benzer bir hareket yaratmaktadırlar.

Burada karşımıza kesinlikle bir başka tür çalışma, kültür yaratma, karşılaştırma, inceleme, toplumsal kod ve karar verme biçimi çıkmaktadır. Çünkü insanlar buraya kendi kendilerine sorabilecekleri her türlü sorunun nesneleşmiş-yanıtlarını bulmaya ve aralarından bir seçim yapmaya gelmektedirler. Daha doğrusu, kendilerine yöneltilmiş işlevsel sorulara benzeyen nesnelerin *karşılığı olmaya* gelmektedirler. Burada bir mal olma özelliklerini yitiren nesneler, taşıdıkları anlam ve mesajın tüketi-

ci tarafından çözülüp, onaylanması gereken türden göstergelere, yani çoktan seçmeli bir *teste* benzemenin yanısıra bize yanıtın sorunun içinde olduğu sorular sorup yanıt vermeye zorlamaktadırlar. Medyanın gönderdiği mesajlar da benzer bir işleve sahip olup, bunlar da insanı bilgilendirmek ya da iletişim kurmakta başarısız olmaktadırlar. Medyanın mesajları bir referandum, sonu gelmeyen testler, kısır döngüleşmiş yanıtlar, özetle kodun geçerliğinin sınanmasından başka bir şey değildir.

İnsanın bakışlarını rahatlatacak bir rölyef, bir perspektif, bir ufuk noktasından yoksun olan hipermarket, hiç boşluk bırakılmadan yan yana sergilenen reklâm panoları ve ürünlerin eşdeğer ve birbirini izleyen gösterge görevi yaptıkları total bir ekrana benzemektedir. Bu hipermarketlerde yalnızca ön sahne düzenlemesiyle uğraşan, yani boşalan rafları düzenlemekle, tüketicilerin açtıkları delikleri tıkamakla görevli insanlar vardır. "Self-service" olayı bu derinlikten yoksun, yani her yeri birbirine benzeyen, alıcıyla satıcıyı karşı karşıya getirmediği gibi, insanlarla şeyleri biraraya getiren mekâna bir de doğrudan güdümleme özelliği eklemektedir. Peki, ama burada kim kimi güdümlüyor?

Baskı bile bu simülasyon evreniyle ancak bir göstergeye dönüşürse bütünleşebilmektedir. Bu ikna etme evreninde caydırıcı bir nitelik kazanan baskı, sıradan bir göstergedir. Hırsızlığı önlemek amacıyla yerleştirilen televizyon kameraları simülakrlardan oluşan bu dekorun bir parçası gibidir. Çünkü kusursuz bir güvenlik sistemi mağazanın maliyetinden daha büyük bir yatırım yapmayı gerektirecektir. Böyle bir güvenlik sistemi mağaza açısından verimli bir yatırım olmayacaktır. Öyleyse yerleştirilen güvenlik sistemi baskıyı anıştıran, yani baskı simülasyonuna benzeyen bir şey olup, bu göstergeleşmiş baskının tüm diğer göstergeler hattâ onun tam tersi bir anlama sahip ve insanı rahatlatarak sakin sakin alışveriş yapmaya davet eden devasa panolarla yan yana durmasında bile hiçbir sakınca yoktur. Aslında bu panolar da sizi o "polis görevi yapan" kameralar kadar iyi ya da kötü bir şekilde gözetlemekte ve izlemektedirler. Televizyon kamerası sizi izlerken, siz de kalabalığın arasına karışmış bir

şekilde kendinizi ekrandan izleyebiliyorsunuz. Burada kamera tüketim adlı etkinliğin bir parçası olmamızı sağlayan sırdan yoksun bir ayna görevi yaparken, bir yandan da bu dünyayı mekân ve görüntüsü şeklinde ikiye bölme, mekânla görüntüyü biraraya getirme oyunuyla dış dünyadan kopuk bir yere benzemesine neden olmaktadır.

Hipermarketler kendilerini besleyen ve bir buluşma merkezi haline getiren otoyollardan, otomobillerle örtülü bir alana benzeyen parkinglerden, bilgisayar terminalinden, (daha geri planda iç içe geçmiş halkalardan oluşan) bütün etkinlikleri yansıtan işlevsel bir ekrana benzeyen kentten ayrı bir şekilde ele alınamaz. Hipermarket büyük bir montaj fabrikası gibidir. Aradaki tek fark mantıken art arda gelen safhalardan oluşmak zorunda olan çalışma düzeni yerine, buradaki görevlilerin (ya da hastaların) ortalıkta alık alık dolanarak çalışma zincirinin bir bölümünden diğerine gelişigüzel bir şekilde gidip gelmeleridir. Gene çalışma düzeninden farklı olarak insanlar buraya istedikleri zaman gelmekte, istediklerini seçmekte ve satın almaktadırlar. Ancak burada da gene de yasakların bir hoşgörü, kolaylık sağlama ve hipergerçeklik cilâsı ardına gizlendiği programlanmış bir disiplin düzeni ve montaj bandıyla karşılaşılmaktadır. Geleneksel kapitalist kurumlar ve fabrikadan farklı bir yer olan hipermarket, gelecekte karşılaşacağımız her türlü toplumsal denetim biçimi, yani beden ve toplumsal yaşamın değişik işlevlerini (iş, boş zamanları değerlendirme, beslenme, sağlık, ulaşım, medya, kültür) tek bir benzer çatı (zaman/mekân) altında buluşturan bir modelden, tüm karşıt akımların kısır döngüleşmiş bir nitelik arz eden terimlerle yeniden yorumlanmasından başka bir şey değildir. Hipermarket, toplumsal yaşamın, bütün bir yerleşim ve trafik düzeninin tamamen işlemsel bir simülasyonla üretildiği zaman-mekândır.

Geleceğin biçimlendirilmesinde bir model görevi yapacak olan hipermarket (özellikle de ABD'de) yerleşim bölgelerinin dağılımını belirlemektedir. Oysa geleneksel çarşılar kentin tam merkezine yerleştirilerek kentliyle köylünün buluşmasını sağlar-

dı. Hipermarket kırsal kesimle kentin ortadan kalkarak yerini köyle-kent arası bir yere (agglomeration) bırakan yeni bir yaşam biçiminin ifadesidir [tüketime eşdeğer, onun mikro modeli, yönlendirme panolarının her yeri kapladığı işlevsel bir kent dışı–*banliyö tipi alışveriş yeri* (zoning)]. Dahası hipermarket "tüketim" merkezi olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Burada sergilenen nesneler özgün bir gerçeklikten yoksundur, başka bir deyişle önemli olan onların geleceğe özgü toplumsal ilişki modelini andıran diziler, daireler ve seyirlik şeyler şeklinde düzenlenmeleridir.

Bir "biçim" olarak hipermarket modern yaşamın nasıl sona ereceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Büyük kentler yaklaşık yüzyıllık (1850-1950) bir süre içinde "modern" büyük mağazaların (çoğu şu ya da bu şekilde bu ismi taşıyordu) doğuşuna tanık olmuşlardır. Ancak ulaşımla birlikte ortaya çıkan bu asal modernleşme süreci kentsel yapıyı allak bullak etmemiş ve kentler, kent olarak kalmışlardır. Oysa yeni kentler, hipermarket ya da *shopping center'ların uydularına* dönüşmüşlerdir. İnsanlar bu uydulara programlanmış bir toplu taşıma ağıyla ulaşmaktadırlar. Bunlar kentten çok bir banliyöye benzemektedirler. Ortaya sibernetik özelliğe sahip yeni bir yapılaşma biçimi çıkmış olup, (bir başka deyişle yaşam, yerleşim ve ulaşım alanları düzeyinde genetik kodun sahip olduğu moleküler komut senaryolarının aynısını yeniden üretmektedirler) bu yapılaşma nükleer niteliklere ve uyduya benzeyen bir biçime sahiptir. Hipermarket nötron ve protonlardan oluşan nükleer bir *çekirdek* gibidir. Modern bir kent bile artık onu emip yutamamaktadır. Tam tersine çevresinde oluşturduğu yörüngeye banliyöler yerleşmekte, kimi zaman da üniversite hattâ fabrika gibi yeni yerleşim alanları için, bir *doku nakil* işlevi görmektedir, ancak bu 19. yüzyıla özgü ya da kent yörüngesini bozmadan banliyöye yerleşen kent merkezinden uzak bir fabrika değil, elektronik kumanda düzenine sahip otomatik bir şekilde işleyen montaj fabrikasına, başka bir deyişle şurada ya da burada olma zorunluluğu bulunmayan, buna bağlı bir işleyiş ve çalışma düzeni gerektirmeyen bir fabrika tanımına

uymaktadır. Hipermarket ya da yeni üniversite gibi bu fabrikayla birlikte özerk ve birbirlerinden ayrı yerlerde bulunan mekânlar (ki bu olay, kentin "modern" yayılma biçimini belirlemektedir) ve işlevlerle (ticaret, iş, bilgi, boş zamanları değerlendirme) değil, *işlevlerin birbirleriyle olan bağlantılarını kopartan bir model*, işlevlerin belirsizleştiği bir süreçle karşılaşılmaktadır. Kent olma özelliğini yitirip dağılan kent, kent dışına taşınarak hipergerçek bir model, artık kentle hiçbir ilişkisi kalmamış sentetik bir yerleşim bölgesi çekirdeği haline gelmiştir. Özgün bir toplumsal senteze benzeyen, belli bir alan ve niteliklere sahip kent, hattâ modern kentin ölümü anlamına gelen bu fabrikalar kente ait negatif uydular olarak nitelendirilebilir.

Bu yerleşim biçimiyle, çeşitli işlevlerin rasyonelleştirilmesi arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir. Oysa hiperuzmanlaşılarak "anahtar teslimi" düzeyine gelinen belli bir işlev özgün amacını yitirerek bambaşka bir şey, yani çok işlevli bir çekirdek, çoğul bir *input-output* düzenine sahip "kara kutulardan" oluşan bir bütün, bir yapısal ve biçimsel bozulma merkezine dönüşmektedir. Artık birer fabrika ya da üniversiteye benzemeyen bu fabrikalar ve bu üniversitelerin yanısıra hipermarketlerin de bir pazar yeriyle artık uzak-yakın hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Bu yeni ve tuhaf mekânların en kusursuz örneği, hiç kuşkusuz bulunduğu yeri ve çevresini etkisiz hale getiren ve caydırıcı bir güce sahip olan nükleer santraller olup, görünür işlevlerinin gerisinde gizlenen asıl işlevleri sahip oldukları bu caydırıcı güç; başka bir deyişle işlevlerini yitiren işlevsel çekirdeklerin hipergerçekliğidir. Artık birer simülasyon alanına dönüşen bu yeni mekânların çevresinde eski garlar, fabrikalar ya da geleneksel ulaşım sistemleri yani "modern dünyaya özgü" şeylerden çok bir tür tüm işlevlerin aynı anda yerine getirilmesi, her şeyi işlemselleştirme arzusu vardır. Bunların yanısıra doğal olarak yeni bunalım ya da felaket biçimleri vardır. Örneğin 1968 Mayıs Olayları Sorbonne'da değil Nanterre'de başlamıştır, başka bir deyişle Fransa'da ilk kez bir bilim yuvası kendi "duvarları dışına" çıkartılarak hiperişlevsel hale getirilmiş, yani programlanmış neo-fonksiyonel

bir bütünsel yapı içinde bilgiye işlevini ve amacını yitirtmenin, mekânsal ve anlamsal zarar vermeyle eşanlamlı bir şey olduğu görülmüştür. Bu noktada sahip olduğu gönderenler sistemini yitiren ve yörüngeye oturtulan bir uydu modeline (bilim, kültür) karşı ortaya yeni ve özgün bir şiddet çıkmıştır.

İLETİŞİM ARAÇLARINDA İÇİN İÇİN KAYNAYAN/PATLAYAN ANLAM

Her geçen gün daha çok haber ve bilgiye karşın giderek daha az anlamın üretildiği bir evrende yaşıyoruz. Bu bakış açısından yola çıkarak üç varsayımdan söz edebiliriz:

– Birinci varsayıma göre haber, anlam (negantropik unsurdur) üretmekte ancak tüm alanlarda karşılaşılan genel bir anlam kaybını engelleyememektedir. İletişim araçları aracılığıyla topluma istediğimiz kadar mesaj ve içeriği yeniden pompaladığımızı varsaysak bile anlamın yok oluş sürecinin hızı, anlamın pompalanma hızından daha yüksektir. Bu durumda var olan iletişim araçları yetersiz kalacaklarından devreye ek iletişim araçlarının sokulması gerekmektedir. Bunun adıysa özgür konuşma ya da bireysel yayın hücreleri şeklinde sonsuz sayıda çoğaltılabilen iletişim araçları, hattâ "anti-iletişim araçları" (korsan radyolar vb.) ideolojisidir.

– İkinci varsayıma göre haberin anlamla hiçbir ilişkisi yoktur. Öyleyse, haber başka bir şey başka türlü bir işlemsel model olup, anlam ve anlam dolanımıyla bir ilişkisi yoktur. Shannon'ın ileri sürdüğü bu varsayıma göre, iletişim evreni bir araç görevi

yapmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Haber, teknolojik bir araç özelliğine sahip olup, içerdiği herhangi bir anlam yoktur. Öyleyse iletişim araçlarının ürettiği haberlerin anlamları başka alanların değer yargılarıyla belirlenemez. Böyle bir anlam genetik kod tarafından üretilen koda benzemektedir, başka bir deyişle aktarılan haberden ne anlıyorsanız anlam odur. Haber böyle bir işe yaramaktadır. Oysa bizim bildiğimiz anlam başka bir şeydir. Anlam, Monod'nun *Rastlantı ve Zorunluluk* adlı kitabında açıkladığı gibi sonradan ortaya çıkan bir şeydir. Bu açıdan haber enflasyonu ile anlam deflasyonu arasında hiçbir anlamlı ilişkinin bulunmadığı söylenebilir.

– Üçüncü varsayıma göre haber, anlamı doğrudan yok ya da nötralize eden bir şey olduğu ölçüde haber enflasyonuyla anlam deflasyonu arasında, oldukça belirgin ve zorunlu bir ilişki vardır. Anlam yitiminin doğrudan iletişim araçları, yani anlamı yok edip ikna edici bir haber biçimine sokan kitle iletişim araçlarının müdahaleleriyle bir ilişkisi vardır.

En ilginç varsayım bu sonuncu olmakla birlikte şu anda kabul gören düşüncelerin tam tersini savunmaktadır. Nereye baksanız toplumsallaşmanın iletişim araçlarının gönderdiği mesajlarla ilgilenme düzeyiyle doğru orantılı bir şekilde ölçüldüğünü görürsünüz. İletişim araçları ve gönderdikleri mesajlarla ilgilenmeyenler gücül ya da gerçek anlamda toplumsallaşmamış insanlar olarak kabul edilmektedir. Haber her yerde hızlı bir anlam dolanımını sağlamakla yükümlüdür. Bu durum ekonomik açıdan kapitalin hızlı bir şekilde el değiştirme zorunluluğu sonucunda üretilen artı-değer olayına benzetilebilir. Haber, iletişim yaratan bir şey gibi sunulmaktadır. Boşa üretilen haber oranı muazzam boyutlara ulaşsa bile, genel bir "consensus"e dayanılarak bu haddinden çok anlamın toplumsalın kılcal damarlarına kadar dağıtılması istenmekte ve bu yüzden boşa üretilen haber kadar anlam üretimi konusunda da kimsenin sesini çıkarmadığı görülmektedir. Tıpkı kendinden kaynaklanan işleyiş bozuklukları ve mantıksızlıklarına rağmen maddi üretim düzeninin daha çok zenginlik ve toplumsal amaç üretmesini isteyen bir "consensus" gibi. Hepimiz

bu efsanenin suç ortaklarıyız. Maddi üretimle bize özgü modernleşme sürecinin başında da karşılaşıyoruz sonunda da! Zaten maddi üretim olmasaydı bizim toplumsal örgütlenmemiz ayakta kalamazdı. Nedense sahip olduğumuz *toplumsal örgütlenme düzeni* gene maddi üretim yüzünden *çökmektedir.* Haberin anlam ürettiğini sandığımız sırada aslında tersi olmaktadır.

Kendi ürettiği içerikleri yok eden haber, iletişim ve toplumsal gibi alanları da yok etmektedir. Bunun iki nedeni vardır.

1. Haber iletişim kurmak yerine *sahnelediği iletişim oyunu içinde tükenip gitmektedir.* Haber anlam üretmek yerine sahneye koyduğu anlam üretme oyunu içinde tükenip gitmektedir. Biz bu devasa simülasyon sürecini çok yakından tanıyoruz. Dinleyiciyi yönlendirmeyen karşılıklı konuşmalar (interview), konuşma hakkı vermeler, izleyici telefonları, her türlü katılma biçiminden yararlanma, konuşmayanlara şantaj yapma, yani "Bu sizin sorununuz, haber demek siz demektir vb." Dört bir yanımız bu türden bir hayalî içerik, bir aşı gibi azar azar zerk edilen ya da uyanıkken görülen düş türünden bir haber, bir iletişim ağıyla sarılmıştır. Bu izleyici olma arzusunun bir kısır döngü şeklinde sahnelendiği, geleneksel kurumun olumsuz anlamda geri kazanıldığı, kapalı devre bir olumsuzluğa benzeyen iletişim adlı anti-tiyatrodur. Bu haber simülakrını ayakta tutabilmek amacıyla muazzam bir enerji harcanmaktadır. Amaç, kesinlikle anlamdan yoksun bir gerçeklikle karşılaşmamıza yol açacak bir simülasyon sürecinden âniden kurtulmamızı engellemektir.

Burada iletişimin ortadan kaybolmasının mı simülakrın bu boyutlara varmasına neden olduğu ya da ortaya ilk önce caydırıcı amaçlara sahip simülakrların mı (gerçeğin yerini alarak gerçeğe bir son veren model) çıkarak her türlü iletişim olasılığına bir son verdiği gibi bir soru sormak gereksizdir. Burada ortaya önce hangi terimin çıktığını sormak yersizdir, çünkü böyle bir terim yoktur. Bu, kısır döngüleşmiş bir simülasyon süreci, yani hipergerçek bir süreçtir. Anlam ve iletişim hipergerçekleşmiştir. Gerçeğe bir son veren şey gerçekten daha da gerçek gibi görünen şeydir.

Böylelikle hem iletişim hem de toplumsal düzen kapalı devre çalışan birer *aldatmacaya* benzemektedirler. Üstelik bu aldatmaca bir *mit* kadar güçlüdür. Sistemin var olduğunu kanıtlayabilmesi için göstergelerin (haberin) sürekli olarak yinelenmesi gerekmektedir. Bir gerçeklikten yoksun olan sistem imgeler ve göstergelerden ibaret varlığını yineleterek bir gerçeklik katsayısına sahip olabilmektedir. Habere inanılmasının ve iman edilmesinin nedeni de zaten budur.

Oysa bu inanç biçiminin arkaik toplumlarda inanılan mitler kadar karmaşık bir biçime sahip olduğu söylenebilir. Çünkü insanlar mitlere *hem inanırlar hem inanmazlar*. Bu konuda kendi kendilerini sorgulamazlar. "Yalan söylediklerini biliyorum, ama herhalde o kadar da değildir" diye düşünürler. Sistemin bizi içine kapattığı bu anlam ve iletişim simülasyonuna kitlenin tamamı, yani her birimiz bir tür ters bir simülasyonla karşılık veriyoruz. Bu caydırma sistemine karşı mesafeli duruyor ya da giderek karmaşıklaşan bir inanç biçimiyle karşılık veriyoruz. Mit diye bir şeyin var olması, insanların mite inandıklarını göstermez. Eleştirel düşüncenin bizi böyle bir tuzağa düşürmeye çalışmasının nedeni, kitlelerin aptallığı ve naifliği gibi bir önyargı sayesinde ayakta duruyor olmasındandır.

2. İletişimin bu anormal boyutlara ulaşan görüntüsü, iletişim araçları ve haber bombardımanının toplumsal yapıyı bozmalarını engelleyememektedir.

Haber, anlam ve toplumsalı sonu gelmez bir tür nebulaya benzeyen yeniliklerle değil, bunun tam tersi sayılabilecek topyekûn bir antropiye[1] mahkûm edip yok etmektedir.

---

[1] Burada haberi iletişimin toplumsal boyutuyla sınırlandırıyoruz. Oysa bu varsayımı sibernetik haber *kuramına* uyarlamak çok ilginç sonuçlar doğurabilir. Çünkü oradaki temel varsayımda da haber negantropinin, yani antropiye direnme, gereğinden çok anlam ve örgütlenmenin eşanlamlısı olarak kabul edilmektedir. Oysa bunun tam tersi olan: HABER (Information) = ANTROPİ varsayımın ileri sürülmesi daha uygun olacaktır. Örneğin *bir sistem ya da olay konusunda haber ya da bilgi sahibi olmak zaten bir anlamda bu sistemi nötralize etmek ve sistemde*

Öyleyse iletişim araçları toplumsallaşmayı sağlamaya yönelik değil, toplumsalın kitleler içinde için için kaynamasına yönelik araçlardır. Zaten bu mikroskobik gösterge düzeyindeki *anlamın için için kaynamasının* makroskobik düzeydeki uzantısından başka bir şey değildir. Bu olayı güncelliğini henüz tüm boyutlarıyla yitirmemiş olan McLuhan'ın *medium is message* formülünden yola çıkarak çözümleyebilirsiniz.

Anlam demek sahip olduğu anlamlı içeriklerin tümünün egemen bir iletişim aracı tarafından yutulması demektir. Olay çıkmasını sağlayabilen tek şey iletişim aracıdır. İçeriklerin tutucu ya da yıkıcı olması arasında bir fark yoktur. Bu durum her türlü anti-medya, korsan radyoculuk gibi olaylar için de ciddi bir sorundur. Ancak McLuhan'ın bile içinden çıkamadığı daha ciddi sorunlar vardır, zira tüm içeriklerin etkisiz kılınmasının ötesinde, iletişim aracından bir biçim olarak yararlanılabilir ve biçimsel güç sayesinde gerçek dönüştürülebilir. Tüm içeriklere bir son verilse bile iletişim aracı belki de bu haliyle hâlâ devrimci ya da yıkıcı bir kullanım değerine sahip olabilir! Zaten McLuhan'ın formülünü gidebileceği en uç noktaya kadar götürdüğünüzde ulaşacağınız sonuç budur. Oysa yalnızca mesajın iletişim aracı tarafından için için kaynatılma sürecinden değil, aynı zamanda

---

antropi anlamına gelmektedir (bu örneği genelde tüm bilimsel alanlara, özellikle de beşerî bilimler ve sosyal bilimlere doğru genişletebiliriz). *Yansıtılmış bir haber ya da yayımlanmış bir olay zaten bu haber ya da bu olayın çaptan, değerden düşmüş halidir.* İletişim araçlarının 1968 Mayısı'na müdahale etme, yani araya girme (yorumlama) biçimlerini bu bakış açısı doğrultusunda çözümlemekten kaçınmayınız. Öğrenci hareketinin yaygınlaş(tırıl)ması genel bir grev eylemine yol açmış ancak bu grev olayı hareketin başlangıçtaki yayılma hızını kesen bir bilmeceye dönüşmüştür. Eylemlerin haber aracılığıyla evrenselleştirilmeye çalışılmasından kuşku duymak gerekir. Dünyanın dört bir yanına gönderilen mesajlar aracılığıyla oluşturulmaya çalışılan bu hem elektronik hem de dünyevi dayanışma kampanyalarından kuşkulanmalıyız. Farklılıkları evrenselleştirmeye çalışmak sistemin başvurduğu antropik bir stratejidir.

iletişim aracının gerçek dünyadaki için için kaynama, *iletişim aracı ve gerçeğin* (iletişim aracıyla iletişim tanımının birbirine karışması gibi) bir tür hipergerçek nebulayı andıran için için kaynama süreçlerinden söz etmek gerekir.

Modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan tüm iletişim araçlarının "gelenekselleşen" konumları da dâhil olmak üzere bugün tartışmalı hale gelmeyen bir şey yoktur. McLuhan'ın simülasyon çağına özgü emektar formülü *Medium is message* (mesaj iletişim aracının kendisidir –yayıcı gerçekte alıcıdır– kutupların kısır döngüsel bir görünüme bürünmesi –panoptik ve perspektif uzamın sona ermesi gibi şeylerle modernleşmenin hem başlangıcında hem de sonunda karşılaşılmaktadır), başka bir deyişle tüm içerik ve mesajlar iletişim aracı tarafından buharlaştırılıp yok edildiğinde geriye kalmış tek şey gibi görünen bu formül gidebileceği en uç noktaya kadar götürüldüğünde, iletişim aracının bizzat kendisi de buharlaşıp yok olmak durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Aslında iletişim aracına bir inandırıcılık katarak ona farklı, belirgin bir iletişim aracı konumu kazandıran şey mesaj olup, mesajdan yoksun bir iletişim aracı sahip olduğumuz tüm önemli güncel değer ve yargılama sistemlerimiz gibi tanımı belirsiz bir şeye dönüşecektir. Etkisi *ânında* hissedilen tek *model*: mesaj, iletişim aracı ve "gerçeği" aynı anda üretmektedir.

Sonuç olarak *medium is message* yalnızca mesajın değil, aynı zamanda iletişim aracının da sonu demektir. Sözcüğün yazılı anlamında artık iletişim aracı diye bir şey yoktur. Özellikle elektronik kitle iletişim araçlarından söz ediyorum. Başka bir deyişle bir gerçeklikle bir diğeri, gerçeğin bir konumuyla başka bir konumu arasında aracılık yapan bir süreç yoktur. İçin için kaynama denilen şey kesinlikle budur. Kutupların birbirleri tarafından emilmeleri, iletişim aracı ve gerçek gibi belirgin karşıtlıkların yok edilmesi de dâhil olmak üzere farklı anlamlar üreten kutuplara sahip sistemlerde kutuplar birbirlerine kısa devre yaptırmaktadırlar. Öyleyse iki kutup ya da bir kutupla diğeri arasında aracılık yapma ya da diyalektik bir müdahalede bulunabilmek

olanaksızdır. İletişim araçlarının etkileri kısır döngüsel bir görünüme sahiptir. Sözcüğün yazılı anlamında anlamın bir kutuptan diğerine hiçbir değişime uğramadan taşınması olanaksızdır. Bu tehlikeli ancak özgün durumu gidebileceği en uç noktaya kadar götürmek gerekiyor; çünkü bundan başka bir seçeneğe sahip değiliz. İçeriklerden hareketle üretilecek bir devrim düşü en az biçimden hareketle üretilecek bir devrim düşü kadar anlamsızdır. Çünkü iletişim aracı ve gerçek artık hakikat düzeyinde birbirlerinden ayrılması olanaksız tek bir nebulaya dönüşmüşlerdir.

Bu için için kaynayan içerik, emilen anlam, yavaş yavaş ortadan kaybolan iletişim aracı, iletişim diyalektiği denilen şeyin tamamıyla kısır döngüsel bir model tarafından emilip, yok edilmesi kitlelerin için için kaynattıkları toplumsal düzen insanın bir felaket ve umutsuzluk duygusuna kapılmasına yol açabilir. Böyle bir saptama haberin idealist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi durumunda geçerli olabilir, zira anlam ve iletişim alanına gözü dönmüş idealistler gibi yaklaştığımızdan, iletişimin anlam üstüne oturmak zorunda olduğuna inandığımızdan, bu bakış açısı doğrultusunda başımıza *anlamsal bir felaket* gelmesine de şaşmamak gerekir.

Oysa bu "felaket" (ölüm) sözcüğünün böyle bir "felaketimsi" son ve yok oluş anlamına sahip olması ancak sistemin bize dayattığı üretim ve çizgisel bir sermaye birikimi anlayışıyla mümkündür. Etimolojik anlamda felaket sözcüğü bizi ortadan kaldırılması olanaksız bir "haber sınırı", "anlam sınırı" denilen sona doğru tepetaklak, eğrile büğrüle ilerleyen bir döngüye göndermektedir. Başka bir deyişle bu sınırların ötesine geçildiğinde *bizim için anlam ifade eden bir şey* yoktur. Anlam konusunda yapılan şantaja boş verdiğimiz anda felaket, düşgücümüzün ürettiği bir son ve nihilist bir anlama sahip olma ayrıcalığını yitirmektedir.

Anlamın ötesine geçildiğinde karşımıza anlamın etkisiz kılınması ve için için kaynamasının yol açtığı büyüleyici bir görüntü çıkıyor. Toplumsal düzen adlı sınırın ötesine geçildiğinde ise

karşımıza toplumsal düzenin etkisiz kılınması ve için için kaynamasıyla ele geçirilen kitleler çıkıyor.

Günümüzde sorun, bu karşılıklı meydan okuma oyununu iyi değerlendirmekten ibarettir. Anlama meydan okuyan sessiz kitleler (bu kesinlikle pasif bir direniş biçimi değildir) iletişim araçlarının sundukları anlamla, araçların sahip oldukları büyüleyiciliğe meydan okumaktadırlar. Bu bakış açısı doğrultusunda değerlendirildikleri zaman anlamı diriltmeye yönelik tüm marjinal ve alternatif çabalar önemsiz girişimlere benzemektedirler.

Doğal olarak kitleler ile kitle iletişim araçları arasındaki bu içinden çıkılması olanaksız karmaşa bir paradoksu andırmaktadır. Anlamı etkisiz kılan iletişim araçlarının "biçimden yoksun" (haberden yoksun) bir kitle üretmelerinden söz etmek daha doğru olacaktır, yoksa iletişim araçlarının ürettikleri tüm mesajları yanıtsız bırakıp anlam değişikliğine uğratarak ya da bakışlarıyla emerek iletişim araçlarına karşı başarıyla direnen kitlelerden değil. Daha önce "İletişim Araçları İçin Ağıt" başlıklı yazımda kendilerine yanıt verilemediği ve anlamı değiştirilemeyen bir modele dönüştürüldüğü için iletişim araçlarını mahkûm etmiştim. Bugünse bu karşılık verilemezlik özelliğini bir iktidar stratejisi ürünü gibi değil, kitlelerin iktidara karşı yürüttükleri bir tür karşı-strateji gibi gösteriyorum. O halde?

O halde, kitle iletişim araçları kendilerinden kitleleri güdümleyebilme amacıyla yararlanan iktidarın yanında mı, yoksa anlamı yok eden, anlama şiddetle saldıran ve büyülenmek isteyen kitlelerin yanında mıdırlar? Kitleleri büyüleyen şey iletişim araçları mıdır, yoksa kitleler mi iletişim araçlarını bir gösteri aracı olmaya zorlamaktadırlar? Mogadiscio Stammheim olayında, iletişim araçları bir yandan politik nedenlerle terörizm ve korku sömürüsü yapılmasını ahlâki açıdan mahkûm ettirmeye çalışırlarken, aynı anda hiçbir nedensel açıklama yapmadan, terörist eylemin o vahşi büyüleyicilikteki görüntülerini sunarak teröristçe olarak nitelendirilebilecek bir şey yapmışlardır. (Bu çözümü olanaksız bir ahlâki sorun olup, –bkz. Umberto Eco' nun sorduğu: Terörizmden söz etmemek ya da iletişim araçla-

rının *yararlı bir kullanımından* söz edebilmek mümkün müdür sorusunun– yanıtı iletişim araçlarının *yararlı kullanımı diye bir şey olamazdır*. İletişim araçları anlam ve mantıksızlığı birlikte sunmakta ve bunları diledikleri şekilde kullanmaktadırlar. Bu sürecin denetlenebilmesi mümkün değildir, çünkü bunlar sistem içi simülasyonla sistemi yok edebilecek simülasyonu kesinlikle Möbius şeridi türü, kısır döngüleşmiş bir mantıkla yansıtmaktadırlar. Böyle olmasında hiçbir sakınca yoktur. Bunun bir alternatifi ya da mantıksal bir çözümü yoktur. Tek alternatif bu olayı mantıksal açıdan gidebileceği *en uç noktaya kadar götürmek* ve felaket türünden bir çözüm önermektir.

Burada bir düzeltme yapmak gerekiyor. Bu sisteme oranla bizler bir "double bind" konumunda (popüler bir deyimle açıklamak gerekirse bu konum aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık konumudur –ç.n.) bulunuyoruz. Tıpkı çocukların büyüklerin evreninde karşılaştıkları türden zorunluluklar gibi. Çocuklar bir yanda, özerk, sorumlu, özgür ve bilinçli varlıklar olmak zorundayken, öte yandan boyun eğmek, tepki göstermemek, itaat etmek ve kurallara uymak zorundadırlar. Çocuk, bütün bu alanlarda mücadele etmek durumundadır. Örneğin, uymak zorunda kaldığı çelişkili bir yaptırıma ikili bir stratejiyle karşı koymaktadır. Kendisinden bir nesne olması istendiğinde buna her türlü itaatsizlik, karşı koyma, özgürlük talebi kısaca bir özne tavrıyla karşı koymakta; bir özne olması istendiğinde ise bu kez aynı inat ve kararlılıkla bir nesne direnişi göstermektedir. Başka bir deyişle, bir öncekinin tam tersi denilebilecek bir şekilde davranmakta, yani çocuksulaşmakta, aşırı uyumlu olmakta, kendisine her söyleneni yapmakta ve edilginleşip aptallaşmaktadır. Nesnel düzeyde her iki strateji de aynı değere sahiptir. Günümüzde direnen-özne tek taraflı bir değerlendirmeye tâbi tutulmakta ve bu davranış olumlu bulunmaktadır. Tıpkı politika dünyasında yalnızca özgürleşme, haklarına sahip çıkma, konuşmanın politik bir özneye benzetilmek için geçerli ve yıkıcı şeyler olarak kabul edilmesi gibi. Oysa böyle bir yaklaşımın bizim aşağılayıcı yabancılaşma ve edilginlik terimleriyle özdeşleştirdiğimiz tüm nesne

davranışlarıyla, özne ve anlamın sahip oldukları konumdan (tıpkı kitlesel davranışlar gibi) vazgeçmeleri kadar önemli, hattâ çok daha üstün bir karşıt çözümden bihaber olduğu görülmektedir. Özgürleştirme uygulamaları sistemin yalnızca bir *yüzünü,* yani bizi hiç durmadan yalnızca bir nesne olmaya iten yüzünü gösterirken; bizden bir özne olmamızı, özgürleşmemizi, ne pahasına olursa olsun konuşmamızı, oy vermemizi, katılmamızı ve oyunu oynamamızı isteyen diğer yüzünü gizlemektedir. Bu şantaj ve güdümlemenin de en az birincisi kadar ciddi olduğu, hattâ günümüzde çok daha ciddi boyutlara ulaştığı söylenebilir. Kendini baskı ve cezalandırmayla kanıtlamaya çalışan bir sistemde öznenin özgürlük talebi stratejik bir direniş olarak nitelendirilebilir. Oysa böyle bir olay sistemin ancak bir önceki evresini yansıtabilir. Bugün böyle bir durumla karşılaşsak bile stratejik açıdan aynı çözümlere başvurmak gereksizdir. Çünkü günümüzde sistem kendini herkese olabildiğince söz hakkı tanıyarak, olabildiğince çok anlam üretilmesini sağlayarak kanıtlamaya çalışmaktadır. Öyleyse direniş stratejisinin adı anlam üretimi ve konuşmayı reddetmek (ya da bir tür yadsıma ve reddetme biçimi olarak değerlendirilebilecek sistem mekanizmalarına hiperuyumlanma simülasyonu) olabilir. Kitle de zaten böyle yapmakta, sistemin mantığını olduğu gibi benimseyerek bu mantığı kendisine karşı direnmek amacıyla kullanıp bir tür yansıtıcı görevi yapmakta, sistemin gönderdiği anlamı hiçbir şekilde etkilenmeden kendisine geri göndermektedir. Bugün bu stratejinin belirleyici olmasının nedeni (doğal olarak hâlâ bir stratejiden söz edebilmek mümkünse) sistemin bu aşamaya gelmesidir.

Güdülecek stratejide yanılmak çok ciddi bir şeydir. Yalnızca özgürlük ve özgürleştirici eylemlerle bir tarih öznesinin, gruplaşma ve konuşma hakkının bilinçli bir şekilde yeniden canlandırılmasını, hattâ öznelerle kitlelerin "bilinçaltlarının bilincine varılmasını" isteyen tüm güdümleme hareketleri sistemin gösterdiği yönde ilerlediklerinin farkında bile değildirler. Çünkü günümüzde sistem kesinlikle yeniden en az eskisi kadar abartılı boyutlarda bir anlam ve söz üretimi istemektedir.

En Önemli Şey Reklâmdır, Reklâmın Hiçbir Önemi Yoktur

Reklâmcılık günümüzün tüm sanal/gücül dışavurum yöntemlerini emerek yutmuştur. Bir derinlikten yoksun, anlık ve ânında unutulma özelliğine sahip olan reklâmlar, tüm özgün kültürel biçimlerle tüm özgün dil yetilerini yutmaktadırlar. Buna yüzeysel bir biçimin zaferi, tüm anlamlandırma biçimleri arasındaki en küçük ortak payda, anlamın sıfır derecesi, tüm olası söz (mecazlar) oyunlarına karşı antropinin kazandığı zafer de diyebilirsiniz. Reklâm göstergesi kendisini kabul ettirme konusunda çok ama çok zorlanmaktadır. Bu anlık, bir geçmiş ve geleceği olmayan, herhangi bir şeye dönüşme olasılığı bulunmayan, eklemlenme özelliğinden yoksun son biçim olup, kendinden öncekilere istediğini yaptırabilmektedir. Tüm güncel etkinlik biçimleri reklâma benzemeye çalışmakta ve bu arada pek çoğu yok olup gitmektedir. Bunun illaki reklâm denilen ya da bu adla üretilen bir şey olması gerekmiyor. Az buçuk kandırıcı ve reklâm olarak kabul edilebilecek (burada tüm yöntemler karmakarışık, biraz baştan savma ve duygusallıktan yoksun bir şekilde yan yana getirilmektedir), *reklâma* benzer bir biçime sahip olması yeterlidir. Daha genelinde reklâm, tüm tuhaf içeriklerin birbirlerinin yerini

almalarına, birbirlerini saf dışı etmelerine izin verirken; "dopdolu" olarak nitelendirilebilecek tümcelerle, değişik şekillerde eklemlenen anlam ya da stil de tıpkı bir oyuna ait kurallar gibi birbirlerinin yerini alamamaktadır.

Bu her şeyin her şeyi ifade edebildiği ve her şeyin her şeyle biraraya getirilebildiği, yani *her şeyin yüzeysel bir şekilde açıklandığı ve her şeyin reklâmının yapılabildiği* (bu durumda profesyonel reklâmcılık bu olayın bir aşamasından başka bir şey olamaz) oldukça uzun süreci propagandanın geçirdiği aşamaları izleyerek çözümleyebiliriz.

Ekim Devrimi ve 1929 Ekonomik Bunalımı ile birlikte reklâm ve propaganda önem kazanmışlardır. Her ikisi de başlangıçta kitleler tarafından kullanılan farklı birer dilyetisi olup, fikir ya da mal üretimi sayesinde ortaya çıkmışlerken, zaman içinde birbirlerine yakınlaşmışlardır. Propaganda önce politikacılarla politik partilerin o güne kadar toplum nazarında oluşturdukları "imajdan" yararlanarak kamuoyu tarafından büyük ölçüde kabul görmüş ve yaşama geçirilmiş düşünce ve inançları pazarlama ve satma yöntemi olmuştur. Propagandanın bu haliyle rekabete dayalı bir toplumda kamuoyunu peşinden sürükleyen tek önemli ve gerçek düşünce olan mal ve marka reklâmı konusunda modellik yaptığı söylenebilir. Böyle bir yakınlaşmanın her ikisinin de aynı dilyetisine boyun eğmesi nedeniyle aralarında bir fark kalmayan bir ekonomi ve politika anlayışına sahip bir topluma, yani bizim toplumumuza özgü olduğu ve bu toplumun artık sözcüğün gerçek anlamında ekonomi politiğin egemenliği altına girdiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, özgün bir süreç (toplumsal çelişkinin tarihsel bir şekilde açıklanması) olma özelliğini yitiren ekonomi-politik yalnızca yüzeysel duygulanmalara yol açan düş misali, çelişkilerden yoksun bir dilyetisiyle çözümlenip açıklanmaktadır.

Politikadan sonra toplumsal dilyetisinin de reklâma özgü bu dinamik dilyetisinin büyüsüne kapılarak onunla özdeşleşmeye çalışması, yani markalaşan bir toplumsalın zorla reklâm ve referandumun egemenliği altına girmesiyle bir sonraki aşamaya

geçilmiştir. Sahip olduğu tarihsel belirleme gücünü yitiren toplumsal artık her yolu deneyerek kendi reklâmını yapan "kolektif bir girişime" benzemektedir. Bunu anlamak için her reklâmın hangi toplumsal artı-değerin üretilmesine katkıda bulunduğuna bakmak yeterlidir (Werben, Werben). Duvar afişleri, spikerlerin insanı baştan çıkaran sıcak ses tonları, ses bandındaki tiz ve bas sesler, gözlerinizin önünden akıp geçen çeşitli renklere sahip imge şeridi sizi toplumsallaşmaya davet etmektedir. Artık her yerde toplumsallaşmadan söz edilmektedir. Sonuç olarak, en önemli şeye dönüşen reklâm sayesinde toplumsallaşma da en önemli şey haline gelmiştir. Başka bir deyişle toplumsal da tamamıyla ortadan kaybolarak duvar afişlerinden ibaret hayaleti andıran bir toplumsallaşma biçimine, yani reklâmların ânında karşılık verdikleri basit bir toplumsallaşma talebine dönüşmüştür. Bizler artık bir senaryoya indirgenmiş toplumsalın hayatı kaymış okuyucularıyız.

Zamanla tüm diğer dilyetilerine zarar veren bir gelişme gösteren reklâm giderek nötr, birbirine benzeyen, duyarlıktan yoksun, Yves Stourdze'nin deyimiyle bizi çepeçevre kuşatan (bu sayede reklâma olan "inanç" ve reklâmın etkisi gibi çok tartışmalı bir sorun da saf dışı edilmektedir; başka bir deyişle insanı düşünmeye iten gösterilenlere başvurmak yerine reklâm eskiden birbirlerinden farkı olan göstergeleri aynı düzeye indirgeyerek böyle olmaları gerektiğine inandırmaktadır) "sözdizimsel işlevini yitirmiş (asyntaxique) bir nebulayı" andıran bir söz sanatına dönüşmüştür. Bu olay reklâmın güncel gücünün sınırlarını ve hangi koşullarda ortadan kaybolabileceğini anlamamızı sağlamaktadır, zira günümüzde önemini ve anlamını yitiren reklâm "bir alışkanlığa" dönüşürken aynı zamanda yirmi yıl önce temsil ettiği toplumsal adlı tiyatro ve ahlâk dünyasını terk etmiştir.

Bunun nedeni insanların artık reklâmları inandırıcı bulmamaları ya da günlük yaşamın sıradan bir parçası gibi görmeye alışmış olmaları değildir. Reklâm bir zamanlar tüm dilyetilerini yalınlaştırabilen büyüleyici bir şeyken, sahip olduğu bu yalınlaştırma gücü günümüzde daha basit ve işlemsel enformatik

dilyetileri tarafından elinden alınmıştır. Birbirlerini izleyen ses, imge-bandı modelleri sunan ve diğer önemli iletişim araçlarıyla atbaşı giden reklâmın çektiği 'söylevler' arasında oluşturduğu kombinatuvar dağılım modeli, etrafımızı çepeçevre saran ve hâlâ bir söz sanatı niteliğine sahip sloganlar, göstergeler, işaretler ve sesler; yüzyılın sonuna yaklaşmakta olduğumuz şu günlerde simüle etme işlev ve özelliklerini yitirerek bu işi şu manyetik şerit ve elektronik sürekliliğe devretmişlerdir. En yalın biçimleriyle reklâmda karşılaştığımız düşsel ve bir gösteri özelliği taşıyan süreçler sibernetik dilyetileri, *microprocessus* ve dijital teknoloji aracılığıyla olabilecek en yalın biçimlerine indirgenmişlerdir. Zaten reklâmı fersah fersah geride bırakan bu sistemlerin, günümüzde, reklâmın büyüleyiciliğinden yararlanmaya kalkıştıkları görülmektedir. Reklâmın egemenliğine bir son verebilecek, hattâ bir son veren şey terimin enformatik anlamındaki haber/bilgidir (enformasyon). Bu olay insanı hem korkutmakta hem de heyecanlandırmaktadır. Reklâm "tutkusu" bilgisayarlar ve enformatik boyutlara indirgenen gündelik yaşama kaymıştır.

Philip K. bir tür meme başı olarak adlandırılabilecek (papoula'sı) bu dönüşümü bize çok önceden haber vermiştir. Bu, vücuda yerleştirildikten sonra kendisinden kurtulmanın çok güç olduğu bir tür yayıcı vantuz, elektronik parazit, transistörlü, reklâm yayını yapan bir (implant ya da) "gref"tir. Bu 'meme başı' aslında henüz olgunlaşmamış bir "ara" biçim; başka bir deyişle vücuda yerleştirilen bir tür protez olmakla birlikte beyine reklâm mesajları göndermeyi sürdürmektedir. Öyleyse bu melez, ancak gelecekte bireylerin otomatik bir pilota bağlanır gibi enformatik ve psikotik ağlara nasıl bağlanacağı konusunda bir fikir sahibi olmamızı sağlayan ara biçim yanında reklâmların "koşullandırma yetisi" insanı gülümsetmekten öteye geçememektedir.

Günümüzdeki reklâmların en ilginç yanı, özgün bir biçim ya da iletişim aracı olarak giderek çaptan düşmeleri, hattâ ortadan kaybolmalarıdır. Reklâm artık bir iletişim ya da haber/bilgi iletme aracı değildir (acaba hiç olmuş mudur?). Yoksa o da aşırı gelişmiş sistemlerin kendi varlıklarını kanıtlamak ama-

cıyla başvurdukları şu referandum çılgınlığı adlı hastalığa yakalanarak bir reklâm parodisine mi dönüşmüştür? Bir zamanlar kendi kendinin reklâmını yapan mal gibi (zaten o zamanlar başka reklâm yapma biçimi ya da türü yoktu) reklâm da günümüzde de kendi kendini pazarlayan bir mala dönüşmüştür. Reklâm mı, yoksa bir mal mı? İkisi birbirine karışmış durumdadır (Kendini gülünç bir duruma sokmasına neden olan erotizm ise, aslında yalnızca kendi kendine gönderme yapan bir sistemin "kendine erotik bir görünüm" kazandırmasından başka bir işe yaramamaktadır. Burada kadın vücuduna "yabancılaşma" gibi bir şeyden söz etmek saçmalıktır).

Kendi mesajının aracına dönüşen reklâm (bunun anlamı bundan böyle reklâm denilen şeyin var olmaktan başka bir amacı olmayacağıdır ki, bu durumda reklâma "inanmak" ya da "inanmamak" gibi bir sorundan söz edebilmek bile mümkün değildir) toplumsal düzenle tam bir uyum içinde olup, bu aşamada tarihsel zorunluluk sıradan bir *toplumsal düzen* talebine indirgenmekte, yani toplumsal düzenin bir şirket, bir hizmet kurumu, bir yaşam ya da hayatta kalabilme biçimi görevini üstlenmesi istenmektedir (Doğanın koruma altına alınması diye bir şeyden söz edilmesi gibi günümüzde de toplumsal düzenin koruma altına alınması gereken bir şeye dönüştüğü söylenebilir, zira toplumsal düzen bizim yuvamızdır). Oysa bir zamanlar toplumsal düzenden söz etmek devrimden söz etmek demekti. Bu düşünce iyice anlamını yitirdi, zira artık ilüzyon üretilmesine yol açamayan toplumsal düzenin arz-talep düzeninin bir parçası haline geldiği söylenebilir. Tıpkı kapitalizm karşıtı bir güç olma niteliğini yitiren emeğin basit bir "iş sahibi olma" konumuna indirgenmesi, yani bir mal (muhtemelen de zor bulunan bir mal) ve hizmet olarak algılanması gibi. Öyleyse bundan böyle tıpkı toplumsal düzen gibi çalışmanın, bir iş bulmanın verdiği keyfin de reklâmı yapılabilecektir. Günümüzde gerçek anlamda reklâm demek, toplumsal bir düzen tasarlamak, her türlü toplumsal düzeni yüceltmek, *eksikliği* her geçen gün daha çok hissedilen bir toplumsal düzeni inatla ve azimle anımsatmaya çalışmak demektir.

Metroda izlenen folklorik danslar, güvenlik konusunda sonu gelmek bilmeyen kampanyalar, eskiden yalnızca eğlence afişlerinde görülen gülümsemeyle "yarın işe başlıyorum" gibi afişlerde karşılaşılmaya başlanması ve işçiyle işverenler arasındaki uyuşmazlıklara bakan mahkeme üyelerinin seçiminde kullanılan: "Kimse benim yerime oy veremez" gibi gülünç bir özgürlük anlayışından söz eden ve toplumsal düzeni yadsıdığında bile toplumsal bir nitelik taşıyan inanılmaz sahtekâr bir slogandır. Reklâmın uzun bir süre bıkıp usanmadan işin ekonomik yanına yönelik: "Satın alıyorum, tüketiyorum, keyif alıyorum" türünden bir dayatmayı hiç durmadan yinelemesinden sonra, bugün, akla gelebilecek her yöntemle: "Oyumu veriyorum, katılıyorum, ben buradayım, bu benim sorunum" türünden sözcükleri usanmadan yinelemesi bir rastlantı olamaz. Reklâm, paradoksal bir aşağılama, *kamusal alanla* ilgili her şeye karşı duyarsız kalındığını gösteren bir aynadır.

Bir panik olayının tersini yani toplumsal düzenin denetlenmesi olanaksız, panik ya da zincirleme kitlesel tepki içinde eriyip gittiğini düşünelim. Oysa toplumsal ters bir tepki, yani zincirleme bir kitlesel tepkisizlik, örneğin tıkanma noktasına gelmiş, kendi kendine yetebilen, enformatik bir görünüme sahip ve sanki otomatik bir pilota bağlanmış her bireysel mikro-evren içinde eriyip gidebilir. Bunun ilk örneği reklâm, yani bir teleks şeridine benzeyen ardı arkası kesilmeyen, düzenlenmiş göstergelerden oluşan şerittir. Herkes kendi bireysel tepkisizlik evreni içine gömülmüş olup, bu tıkanmış bir evrende yaşandığını gösteren bir biçimdir. Duyarsız ve tıkanmış bir evren. Duyarsızlaştırılmış, ancak ağzına kadar dolu bir evren. Paul Virilio'nun yok oluşun estetiği dediği şey de tüm çıplaklığıyla ancak böyle bir evrende ortaya çıkmaktadır. İşte böyle bir evrende fraktal nesneler, fraktal biçimler ve hiçbir şeyden etkilenmeyen o tıkanıklığın yol açtığı fay (çöküntü) alanlarıyla, kendi kusurlarını olduğu gibi sergileyen (saydam) bir toplumun kendi kendini yadsıma, bastırılmış duygularını dışa vurup rahatlama ya da şaşkınlaşma süreciyle karşılaşılmaktadır. Reklâm göstergeleri gibi biz de sayısal

açıdan çoğaldıkça gücümüzü yitiriyor ve tepkisizlik denilen şeyden kaçabilmek amacıyla inanılmaz bir şekilde çoğalarak, ışığın geçmesine bazen izin veriyor bazen vermiyor; bir şeylerin yörüngesine girip, bir şeyler tarafından yönlendiriliyor, bir şeylerin uydusu oluyor ve kendi kendimizi arşivliyoruz. Bütün şeritler, yani ses ve imge bantları gibi yaşama özgü çalışma, eğlence, ulaşım bantları vb. de birbirlerine karışıp tek bir reklâm bandına dönüşmektedirler. Her yerde karşınıza bu üç ya da dört bant çıkarken siz de bunların çakışma noktası üzerinde yer alıyorsunuz. Bunun adı yüzeysel bir tıkanma ve büyülenmedir.

Büyülenme olayı hâlâ devam ediyor. Kusursuz bir reklâm kenti olan (yani çılgınca reklâmların yapıldığı ve bugün hâlâ o 1950'li yılların "retro" özelliklerine sahip) Las Vegas'ı gördüğünüzde bunun ne demek olduğunu anlıyorsunuz. Çünkü günümüzde reklâm farklı kentlerin ortaya çıkmasına neden olacak enformatik programlama mantığı tarafından gizlice mahkûm edilmiştir. Gün batımında Las Vegas'a çöl tarafından baktığımızda reklâm ışıklarının pırıl pırıl aydınlattığı bir kenti görürsünüz. Gün doğarken çöle geri döndüğünüzde reklâmın duvarları süsleyen ya da şenlendiren bir şey değil duvarların görülmesini engelleyen, sokakları, bina yüzeylerini, tüm mimariyi yok eden, her türlü dayanak ve derinliği ortadan kaldıran bir şey olduğunu görürsünüz. Zaten her şeyin reklâm adlı yüzey tarafından emilmesi, anlamsızlaştırılması (burada görülen göstergelerin ne oldukları önemli değildir), hiçbir şey ifade etmediği halde insanın karşı koyamadığı artık başka hiçbir şeyle değişmeyeceği, hipergerçek bir keyif ve şaşkınlık duyguları içine gömülmesine neden olmaktadır.

> Kendi ikizine boyun eğmek durumunda kalan dilyetisi: "Herkes inanmak zorundadır" gibi bir formüle indirgenen bir akılcılık müsveddesi adına en iyiyle en kötüyü yan yana getirebilmektedir. Bizi bir kitleye dönüştürenlerin verdikleri bir mesaj varsa o da budur.
>
> J. L. Bouttes,
> *Le Destructeur d'intensités.*

Öyleyse reklâm da haber gibi önem verilen şeyleri yok ederek, tepkisizliği hızlandırmaktadır. İnsanı canından bezdiren anlam ve anlamsızlık numaralarının bıkkınlık veren yinelenme sürecine bakın. İletişim diline özgü tüm düzenek ve yöntemlere bakın (ilişki kurma işlevi, yani "Beni duyuyor musunuz?", "Beni izliyor musunuz?", "Konuşsana ya!" gibi. Gönderge işlevi hattâ şiirsel işlev, anıştırma, ironi, söz oyunları, bilinçaltı bile buna dâhildir). Bunlar nedense tıpkı porno filmlerdeki cinsellik gibi hiç inandırıcı olmayan, yorgunluk emareleriyle bezeli bir müstehcenlik anlayışıyla sahneye konulmaktadırlar. İşte bu yüzden reklâmın bundan böyle bir dilyetisi gibi çözümlenmesine gerek yoktur, zira artık onun yerini dilin ve görüntülerin ikizi olarak adlandırılabilecek başka bir şey almış olup, bunu ne dilbilim ne de göstergebilim çözebilir. Başka bir deyişle, bunların asıl sorunu tüm işlevleri komik derecede abartılan dilyetisinin içinde bulunduğu bu duruma aldırış etmeden gerçek anlamın nasıl oluştuğunu belirleyebilmek, yani kendileriyle alay edilen, artık meydan okuma işlevlerini yitirdiklerinden gülünçleşip kolektif bir gösteri nesnesine dönüştürülmek amacıyla "tüketilen" göstergelerden oluşan muazzam bir alana benzemektir. Tıpkı kurmaca komik porno filmlerde devasa boyutlara ulaşan anlamsız bir cinsel ilişkiye ait barok görüntülerin, tam da bu komiklikleri nedeniyle izlenerek kolektif bir gösteri nesnesine dönüştürülmesi gibi. Mermer tozuyla şahane komik şeyler üreten barok sanatın insanda orgazm duygusu yaratan heykelleriyle dinî içeriğin algılanmasını kesinlikle engellediği söylenebilir.

Reklâmcılığın altın çağında neler yapıldığına da bakabiliriz. Reklâmın sorunu nedir, bir nesnenin bir imgeyle yüceltilmesi mi, yoksa muazzam reklâm harcamalarıyla satın alma ve tüketimin yüceltilmesi mi? Kapitalizm reklâma nasıl boyun eğdirmiş olursa olsun (oysa sorunun bu yönü, yani reklâmın ekonomik ve toplumsal boyutu hiçbir zaman için bir çözüme kavuşturulmamış olup, bugün de bu sorunun altından kalkmak olanaksızdır) reklâm her zaman boyun eğmekten fazlasını yaparak ekonomi politiğin ve malın bir yansıması olmuştur. Paramparça da olsa

yüzeysel gelişimini sürdüren bir dünyada, belli bir süre görkemli bir düşsel evreni temsil etmiştir. Ancak günümüzde meta evreni tıkanmış ve gerilemeye başlamıştır. Bu yüzden de o görkemli düşselliğini yitirerek bir anlamda ayna evresinden yas tutma evresine geçmiştir.

Artık ticari eşyanın sergilendiği bir sahne yoktur; başka bir deyişle ticari eşya artık yalnızca müstehcen ve anlamsız biçimlere sahiptir. Reklâm da zaten bu tıkanmış ve boş biçimi görüntülemekten başka bir şey yapmamaktadır.

İşte bu yüzden reklâmın kendine ait bir alanı yoktur. Mevcut reklâmlar artık bir anlama sahip değildir. Örneğin "Forum des Halles" denilen yer muazzam bir reklâm alanı, bir tür reklâm propagandası yapılan bir alandır. Bu reklâmlarla dolup taşan alanda aslında hiç kimsenin, hiçbir firmanın reklâmının yapılmadığı, buranın gerçek anlamda bir ticaret merkezine benzemediği ya da mimarî bütünsellik taşımadığı söylenebilir.

Tıpkı bir kültür merkezine benzemeyen Beaubourg gibi; başka bir deyişle bu tuhaf yapılar, bu "supergadgetler" anıtsal bir görünüm arz eden toplumsal düzenimizin reklâmını yapmaktan başka bir işe yaramamaktadırlar. Zaten ancak "Forum des Halles" gibi bir yer reklâmın (publicité), kamusal alanın (domaine public) ne hale geldiğini çok iyi bir şekilde gösterebilir.

Tıpkı haberlerin kendilerini arşivlere, arşivlerin beton sığınaklara, füzelerin ise atomik silolara gömmesi gibi mal da kendini gömmektedir.

Bundan böyle güneşin altında ortalığa sere serpe yayılmış bir ticarî mal göremeyeceksiniz. Çünkü bundan böyle güneşten kaçan ticari mallar, gölgesini yitiren adama benzemektedir. Keza bu açıdan "Forum des Halles"in bir cenaze levazımatçısına benzediği söylenebilir. Toprağa gömülmüş, ölümü simgeleyen bir malın insanı kasvete boğan ihtişamı. Burası bir ticarî eşya sandukasıdır.

"Forum des Halles"deki her şey bir mezarı anımsatmaktadır. Siyah, beyaz ve somon renkli mermerler gibi. Burası siyah, gösterişli ve mat betondan yapılmış devasa bir mücevher kutusu

gibidir. Yeraltındaki bir maden yatağına benzemektedir. Hiçbir akışkan madde yoktur. Örneğin Parly 2'deki gibi en azından insanı kandıran bir su birikintisini andıran o "gadget" bile yoktur. Burada can sıkıntısını dağıtacak eğlendirici bir şeyler yoktur. Kibirli bir yas tutma biçiminden başka görülecek bir şey yoktur. (Bu mekânda karşılaşabileceğiniz tek ilginç olay insanın yürürken, duvar yüzeyini oluşturan betondan karolar üstüne düşen bakanı aldatan gölgesidir; başka bir deyişle açık havada göz yanılsamasına yol açan bu devasa güzel gri yüzeye sahip duvar kendine rağmen canlı bir görünüme sahip olup, "Forum"da oluşturulan "haute couture" ve konfeksiyon sektörüne ait aile mezarlığıyla tam bir tezat içindedir. Bu duvar üstüne düşen gölgelerin güzel görünmesinin nedeni de zaten gölgeye ihtiyaç duyulmayan yeraltı dünyasına çelişki yüklü bir gönderme yapılmasını sağlamasıdır.)

Bu kutsal mekânın kamuya açılmasından sonra insanın dileyebileceği tek şey, çevre kirliliğinin Forum'u da Lascaux mağaraları gibi bir daha temizlenemeyecek bir şekilde pisletmemesi için (RER–tren/metrodan çıkan insanların oluşturduğu kitlesel dalgaları düşünecek olursak) bölgenin zaman geçirmeden trafiğe kapanması ve bu mekânın tamamının bir kefen beziyle kaplanarak, ticari eşyayı ulaşabileceği en üst aşamaya çıkardıktan sonra şimdi de mezara gömen bir uygarlığın el değmemiş kanıtı olarak saklanmasıdır. Burası Tautavel'den Marx'a oradan Einstein ve nihayet Dorothee Bis'e kadar giden uzun bir süreci canlandıran bir fresk gibidir... Bir parçalanma sürecini tasvir eden bu fresk neden koruma altına alınmasın ki? Geleceğin yeraltı araştırmacıları, yaptığı yanlışlığa kesin bir son verebilmek amacıyla Forum'la birlikte sanki başka bir dünya oluşturmak için başvurduğu ayartma biçimleri ve kandırıcı imgelerini de kendisiyle birlikte yeraltına gömmüş bir kültür bulacaklardır.

Clone Story

Vücut tarihi boyunca kendisiyle en çok karşılaşılan şey olan protez, vücudun ikizi olarak adlandırılabilir. Oysa ikiz bir protez değildir; başka bir deyişle ruh ya da gölge gibi düşsel bir imge, insanın aynadan yansıyan ve peşini bırakmayan bir ikizi olduğu hissine kapılmasına, onun hem kendisi olduğunu hem de aynadaki yansımayla hiçbir ilişkisi bulunmadığını düşünmesine yol açan bir görüntü olup, kendi ölüsüne benzettiği bu bir görünüp bir kaybolan yansımasını gördükçe ondan şeytan görmüşçesine korkup, kaçmasına yol açan bir şeydir. Ancak bunun her zaman için geçerli bir düşünce olduğu söylenemez, zira ikizin somut, görünür bir varlığa dönüşmesi durumunda bu, ölümün eli kulağında türünden bir anlama sahip olabilmektedir.

İkiz kavramının sahip olduğu bu düşletme gücü ve çeşitliliği, yani öznenin kendisini çok daha yakından tanımasına ve aynı zamanda kendinden uzaklaşmasına (heimlich/unheimlich) neden olma gibi özelliklerin kökeninde somut bir varlık olmayan ikizin bir hayal ürünü olarak kalmayı sürdürmesi vardır. Yaşamı boyunca herkes kendine tıpatıp benzeyen bir ikiz düşlemiş ya da düşlüyor olabilir. Ancak bunun düşten başka bir şey olma şansı

yoktur, çünkü bu düşü gerçeğe dönüştürmeye kalkıştığınızda yok olup gittiğini görürsünüz.

İlk oynanan ayartma oyunu konusunda da aynı şey söylenebilir. Çünkü bu asla gerçekleşmeyip, yalnızca bir hayal ürünü olarak kalabildiği, zihinde yeniden canlandırılabildiği ölçüde etkili olabilen bir oyundur. Bu tür bir hayal kurma biçiminden de diğerleri gibi kurtulmaya, yani onu gerçek bir varlığa, et ve kemikten somut bir canlıya dönüştürmeye kalkışmak tam bir saçmalık olup, "şey ve yansıması" adlı oyunu oynamak yerine hiç değişmeyen ölü Öteki yani Şeyin Yansımasını koymak gibi bir kurnazlığa başvurmaktayız.

Burada klonlardan, klonlamadan ve sonsuza dek sürüp gidebilecek bir "klonlama" sürecinden söz edebiliriz. Bireyselleştirilmiş bir organizmanın her hücresi bu varlığın tıpatıp aynısının dünyaya getirilmesini sağlayabilecek bir ana kalıp şeklinde tasavvur edilebilir. Birkaç ay önce ABD'de bir sardunya çiçeği gibi yetiştirilerek dünyaya getirilen bir çocuktan söz ediliyordu. Bu klonlama yöntemiyle dünyaya getirilen ilk klon çocuktur (yani ilk kez bitkisel bir çoğalma yöntemine başvurularak dünyaya bir insan getirilmiştir). Bu, "babasının" verdiği tek bir tohumla bütünüyle "babasının" aynısı, kusursuz bir ikizi, yeniden doğmuş birebir benzeri[1] olan ilk çocuktur.

Ölümün elinden kaçamayan bir cinsel üretim yerine sonsuza dek sürüp gidebilecek bir "birebir ikizini" yaratma düşü. Bu tek bir hücrenin ikiye bölünmesini düşlemek gibi bir şey olup, diğeri, yani karşı cinsten vazgeçilerek (oysa gene de bir kadın rahminin döllenmesi, bir kadın yumurtası gerekmektedir ki, bu anonim ve kısa ömürlü bir dayanak olup, bu iş için onun yerine dişi bir protezden de yararlanılabilir) tıpkısının aynısının dünyaya getirilmesini sağlayan en saf akrabalık biçimidir. Bu genetik yöntemle karmaşık varlıklar olan insanları tek hücrelilere benzetmeye çalışan bir tek hücreliler ütopyasıdır.

---

[1] Bkz. D. Rorvik, *A son image: la copie d'un homme*, Paris, Grasset, 1978.

Cinsel bir organa sahip varlıkları cinsel üretim biçimi öncesi bir evreye iterek geriletmeye çalışan şey ölüm içtepisi değilse nedir? Zaten cinsellikle ilişkisi olmayan bu hücrenin ikiye bölünmesi, bu kendi kendine üreme ve çoğalma biçimi aslında en çok düşünü kurduğumuz bir ölme ve ölüm içtepisi anlamına gelmiyor mu? Bu üreme biçimi cinselliği yadsımakta ve yok etmeye çalışmaktadır, çünkü cinsellik yaşamsal süreklilik, bir başka deyişle tehlikeli ve ölümcül bir yeniden üreme biçimi demektir. Canlıları bu cinsel üreme öncesi evreye itilme, nedenini mantıklı bir şekilde açıklayamayacakları her türlü ötekiliği, Aynının ötekileşmesini yadsımaya, aynı kimliği sonsuza dek sürdürme ve doğum sürecinin içerdiği tüm aşamalara mahkûm olmadan herkesin anlayabileceği bir genetik koda sahip olmaya zorlayan şey bir ölüm içtepisi değilse nedir?

Ölüm içtepisini bir kenara bırakalım. Söz konusu olan şey bir kendi kendini doğurmayı hayal etme midir? Hayır, çünkü bu olay her zaman biri erkek biri dişi olan bir ana ve bir baba figürünü zorunlu kılmaktadır. Özne onları devre dışı bırakarak yerlerine geçmeyi düşleyebilir, ancak bu işi üremenin simgesel yapısını yadsımadan yapmak, kendi kendinin çocuğu olmayı kabul etmek durumundadır. Oysa bu gene de birinin çocuğu olmak anlamına gelecektir. Halbuki klonlama Ana-Babalığın yanısıra genlerinin birbirine karışmasını, farklılıklarının karmaşıklaşmasını, özellikle de iki kişinin varlığını zorunlu kılan üreme eylemine kesin bir şekilde son vermektedir. Bir klon üretmek isteyen kişi kendi kendini doğurmamakta, kendine ait tüm bölütlerin yardımıyla bir sürgün/filiz gibi gelişmektedir. Gerçekten de Oidipus kompleksi üreten her türlü cinselliğe ânında kendi kendine üreme ve çoğalma, yani "insani olmayan" bir cinsellikle son veren değişik bitkisel dallanma ve budaklanma çeşitlerinden söz edilebilir. Bunun artık kendi kendini doğurmakla bir ilişkisi yoktur. Artık Anne ve Baba öznenin rastlantısal bir özgürleşmesinden çok kod olarak adlandırılabilecek bir kalıp yararına ortadan kaybolup gitmektedir. Artık bir anne ve bir babaya değil bir kalıba ihtiyacımız olacaktır. Genetik kod adlı bu ana kalıp bun-

dan böyle cinsellik konusunda her türlü rastlantıya son veren işlemsel bir yöntemle dünyaya sonsuz sayıda "çocuk getirebilecektir". Bundan böyle bir özne olmayacaktır, çünkü bir kimliğin (kopyası) tekrarı söz konusu olacağından özne (Ben ve Öteki olarak) bölünmesi diye bir şey de olmayacaktır. Klonlamada ayna evresine gerek kalmamaktadır, daha doğrusu burada akıl almaz bir ayna evresi parodisiyle karşılaşılmaktadır. Gene klonlama sürecinde aynı nedenden ötürü öznenin ideal alter egosu aracılığıyla yansıttığı o çok eski (immemoriale) ve narsistik düşle de karşılaşılmamaktadır, zira bu yansıtma olayında da imgeye, başka bir deyişle özne bir kez aynada kendi yansımasına yabancılaştıktan sonra her aynaya bakışında kendini tanımasını sağlayan ya da aynaya her bakışında kendi ölüsünü gördüğünü sanmasına yol açan ayartıcı ve ölümcül bir imgeye gerek vardır.

Oysa klonlama olayında bunların hiçbiri yoktur. Burada ne araç vardır ne de imge. Tıpkı seri/sınaî üretim ürünü nesnelerin hiçbirinin tıpatıp diğerinin aynısı olmaması gibi. Bu nesnelerden birine baktığınızda diğerini görmüş olmaz ya da onun ölü bir yansıması olduğunu düşünmezsiniz. Bu nesneler birbirlerine eklenerek çoğalabildiklerinden, cinsel üreme yöntemiyle çoğalmayan nesnelerin ölümsüz olduklarından da bihaberdirler.

Burada ikizlik gibi bir süreçten söz etmiyoruz, çünkü *ikizler*de iki kişi olmanın sağladığı bir özgünlük, daha ilk andan itibaren bir değil *iki* kişi olmaktan kaynaklanan özel ve kutsal bir büyüleme gücü vardır. Oysa klonlamada aynının yinelenmesi yani:

1+1+1+1+1, vb.'den başka bir şey yoktur.

Ne çocuk, ne ikiz, ne de narsistik bir yansımaya benzeyemeyen klon genetik yöntemle üretilen bir ikiz, başka bir deyişle her türlü başkalaşma ve düş gücüne son veren bir şey olup, cinsel üretim süreciyle birbirine karıştırılmaktadır. Bu üretmeye programlanmış bir teknolojinin çılgınlık boyutlarına ulaşan yüceltilmesinden başka bir şey değildir.

Tıpkı parçalanmış bir solucanın her bir parçasından yeni bir solucanın üreyebilmesi, tıpkı bir Amerikalı genel müdürün her hücresinin yeni bir genel müdür üretebilme yeteneğine sahip

olması gibi, bir bedenin de üreyebilmek için hayalî bir aracıya ihtiyacı yoktur. Tıpkı bir hologramın her bir kısmının hologramın tamamını yeniden üretebilen bir kalıba dönüşebilmesi gibi; başka bir deyişle hologramın her kısmı neredeyse hologramın bütünün sahip olduğu bilginin tamamına sahiptir.

Bütünün sahip olduğu özelliklere işte bu şekilde bir son verilmiştir. Bütüne ait her parçada bütünün özelliklerine rastlanabiliyorsa o zaman bütün anlamını yitirmektedir. Bu aynı zamanda birbirlerine eklenebilen türden bir hücre bölünmesi düzenine sahip olmama gibi bir sırra sahip vücut ya da adına vücut denilen tuhaf şeyin sonu demektir (Bu bir paradokstur, çünkü klonlama sonsuza dek bir cinsiyete sahip varlıklar üretecektir, zira klonlar modelin aynısı olmak zorundadırlar). Bu durumda cinsel işlev bir işe yaramamaktadır. Zaten bir vücudun vücut olarak algılanmasını sağlayan şey cinselliğin bir işlev niteliğine sahip olmaması, yani vücudun bu vücuda ait tüm organlarla vücudun sahip olduğu tüm değişik işlevlerin ötesine geçen bir şeye benzemesidir. Cinsiyet (ya da ölüm, bu anlamda ikisi arasında bir fark yoktur) bir vücut konusunda sahip olunabilecek bilgilerin tümünden daha fazlası demektir. Peki, bu bilgiler nerede biraraya getirilmektedir? Bu bilgilerin biraraya getirildiği yer genetik formüldür. Genetik araştırmalar da zaten bu yüzden cinsellik ve ölümden bağımsız, özerk bir üreme biçimi bulmaya çalışacaktır. Daha şimdiden biyo-fizyo-anatomik bilim organlar ve işlevlerine bölünerek, vücudun analitik ayrışma sürecini başlatmıştır. Mikro-moleküler genetik ise doğrudan genetik kodla bağlantılı olup, bütün bu hayallerin kurulmasına neden olan çok daha üst düzey bir (nükleer) çekirdek, komut hücresinin soyut ve simüle edilmiş mantıksal bir sonucundan başka bir şey değildir.

İşlevsel ve mekanik bir bakış açısından her organ kısmi ve farklı bir protezdir, başka bir deyişle "geleneksel" anlamda bir simülasyondur. Sibernetik ve enformatik bir bakış açısından ise, bu vücuda ait her hücre onun "embriyon" cinsinden protezine dönüşmektedir. Her hücreye kaydedilmiş genetik formül gerçek anlamda bütün vücutların yerini alabilecek modern bir

proteze dönüşmektedir. Genelde kabul gördüğü şekliyle eğer protez bozuk bir organın yerine geçen yapay bir organ ya da bir vücudun yerine getirmesi gereken görevi yerine getiren araçsal bir uzantıysa, o zaman vücutla ilgili tüm bilgilere sahip olan ve bu vücudun *kendi kendini kendisi aracılığıyla sonsuza dek sürdürüp götürmesini sağlayabilecek* olan DNA formülünün en kusursuz protez olduğu söylenebilir –DNA formülü tarafından bakıldığında vücut sonsuz protez serilerinden oluşan bir şeye benzemektedir.

Bu her türlü mekanik protezden hem çok daha karmaşık hem de çok daha yapay bir sibernetik protezdir. Çünkü genetik kod "doğal" değildir, başka bir deyişle bir bütüne ait her soyut ve kendi başına hareket etme yeteneği kazandırılmış her parça bütünün yerini (etimolojik anlamı pro-thesis'tir) alarak değişmesine yol açabilecek yapay bir protezdir. Bir canlıya ait bütün verilerin içinde yoğunlaştığı, yani bu canlıyla ilgili tüm "bilgilerin" içine kapatıldığı (genetik simülasyondaki inanılmaz şiddetin kaynağında da bu vardır) ileri sürülen genetik kodun bundan böyle yeniden üretilmek yerine yalnızca *yinelenme* yöntemiyle elde edilerek aynı komutlara boyun eğecek, birbirlerinin tıpatıp aynısı olacak varlıklar üretmeye yarayacak yapay bir şey, işlemsel bir protez, soyut bir kalıba benzeyeceği söylenebilir:

> Bir sperm, bir yumurtayla karşılaştığında sahip olabileceğim genetik servet artık bir daha değişmemek üzere belirlenmiş demektir. Bu servet beni ortaya çıkaran ve yaşamamı sağlayan tüm biyo-kimyasal süreçlerin bir özetinden ibarettir. Bu özetin yazılı kopyalarını bugün beni oluşturan on milyarlarca hücrenin her birinde bulabilirsiniz. Bu hücrelerin her biri benim nasıl ben olabileceğimi açıklayabilecek bilgiye sahiptir. Daha benim karaciğerim ya da kanıma ait bir hücre olmadan önce, o bana ait bir hücredir. Kuramsal olarak bu hücrelerden biriyle benim aynım sayılabilecek ikinci bir varlık yaratabilmek mümkündür.
>
> Profesör A. Jacquard

Öyleyse tarihsel açıdan klonlama, vücudun bir modele dönüştürülmesinin, soyut ve genetik bir formüle indirgenen bireyin seri halinde çoğalmaya mahkûm edilişinin son aşamasıdır. Burada Walter Benjamin'in teknik yeniden çoğaltılabilirlik döneminde sanat yapıtı konusunda söylediklerini yinelemek gerekecektir. Seri halinde üretilen yapıtın yitirdiği şey, sahip olduğu *aura,* şu anda burada olma gibi bir özgün nitelikle, estetik (zaten sahip olduğu estetik nitelik ritüel biçimi önceden emip yutacaktır) biçim olup, Benjamin'e göre bu kendinden kaçılması olanaksız yeniden üretilmeye mahkûmiyet, onu *politik* bir biçime dönüştürecektir. Orijinal yitirildiğinde yalnızca nostaljik ve retrospektif bir tarih anlayışı ona bir "asıl" görünümü kazandırabilir. Benjamin'in de varlığını sinema, fotoğraf ve çağdaş kitle iletişim araçlarında saptadığı bu biçimin en gelişmiş ve modern örnekleri artık aynı anda sınırsız sayıda çoğaltılabilme özelliğine sahip, orijinale gerek bile duymayan süreçlerdir.

Bu olayla yalnızca kitle iletişim araçlarındaki mesajlar düzeyinde değil, bireyler düzeyindeki "klonlama" olayında da karşılaşıyoruz. Zira vücudun başına da benzer bir şey gelmesi için bir mesaj gibi algılanması, bir bilgi ve mesaj deposu, enformatik bir töz olarak tasarlanması gerekmiştir. Çünkü böyle bir durumda Benjamin'in sınaî nesneler ve kitle iletişim imgeleri konusunda yararlandığı terminolojiden seri halinde yeniden üretilen vücutlar konusunda yararlanmamızı engelleyebilecek bir şey göremiyorum. Üretimin yerini yeniden üretim, tüm olası vücutların yerini ise genetik bir model almaktadır. Bu tersine çevirme işi teknolojinin ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Teknolojik gelişmeyi gidebileceği en uç noktaya kadar götürerek onu sanayi çağına ait total bir medyum olarak betimleyen, aralarında *hiçbir* fark bulunmayan, birbirinin tıpatıp aynısı olan nesne ve imge üreten devasa bir protez olarak gören Benjamin o sıralarda günümüzde birbirinin aynı olan varlıklar üretme (hiçbir zaman için orijinale geri dönüşün söz konusu olmadığı) aşamasına kadar gidebilecek bir teknolojik gelişmeyi öngörememişti. Sanayi döneminin protezleri dışsal, yani *exotechniques*'tir. Oysa bizim bil-

diklerimiz dal budak salan cinsten içselleştirilmiş: *esotechniques* protezlerdir. Bundan böyle yumuşak teknolojilerle bağlantılı bir genetik ve zihinsel "software" çağına girmiş bulunuyoruz.

Sanayileşmenin altın çağındaki mekanik protezler vücut üzerinde oynayarak görünümünü değiştirebilmekteydiler. Düşgücümüzün ters bir mantıkla metabolize ettiği dışsal protezlerle birlikte bu teknolojik metabolizma vücut imgesinin bir parçası haline gelmiştir. Oysa simülasyon evreninde ulaştığımız bu geriye dönüşü olmayan nokta (dead line) yani vücudun en kuytu noktalarına, anonim ve mikro-moleküler merkeze kadar sızarak, içselleşen dolayısıyla da kendinden sonraki tüm simgesel devreleri yakarak kendini vücuda "özgü" bir model olarak dayatan protez, bütün vücutların bu modelin kusursuz bir kopyası haline gelmesine ve böylelikle vücut, vücut tarihi ve aşamalarının da sona ermesine neden olmaktadır. Bu durumda insan sahip olduğu temel formülün kanserli bir metastazına dönüşmektedir. Zaten X adlı bir kişiden klonlama yöntemiyle türetilecek bireyler de (bir kanser hastalığında aynı hücrenin çoğalması gibi) kanserli bir metastaza benzetilemez mi? Genetik kodu ortaya atan düşünceyle, insanı minimal bir formüle indirgeyerek, tıpkısının aynısını yeniden üretmek zorunda bırakan kanser patolojisi, yani en yalın elemanın ifadesi olan kod arasında çok yakın bir ilişki vardır. Kanser, bütünün organik yasalarına aldırmayan temel bir hücrenin sonsuz sayıda çoğalması demektir. Klonlama olayında da aynı şey vardır, Aynının kopyasının çıkartılmasını ve aynı kalıpla sonsuz sayıda varlık üretilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Bu olaya eskiden cinsel üreme karşı çıkıyordu, oysa bugün kimliğin genetik kalıbını çıkartabilmek ve bireylerdeki rastlantısal çekiciliğe özgü farklılaştırma aşamalarının tümünü ortadan kaldırabilmek mümkündür.

Eğer tüm hücreler öncelikle aynı genetik formülü içermek üzere tasarlandıysalar, bu durumda onları temel formülün kanserli bir (yalnızca bireyler birbirlerinin aynısı olmakla kalmayacak, bir bireyin tüm hücreleri hepsinde aynı olacaktır) uzantısından başka bir şey olarak nitelendirmek mümkün müdür? Sınaî

nesnelerle başlayan metastaz, hücresel örgütlenmeyle sonuçlanmaktadır. Kanserin, kapitalist döneme ait bir hastalık olup olmadığı sorusu ise anlamsızdır. Çağdaş patolojiyi yönlendiren bir hastalık olarak kanser, kodun iltihaplaşmış bir biçimi olup, aynı göstergelerle aynı hücrelerin dur durak bilmeden yinelenmesi anlamına gelmektedir.

Tersine döndürülmesi olanaksız bir teknolojik "gelişme" sayesinde vücudun görüntüsü değişmekte, başka bir deyişle doğal çevreden yapay bir şekilde yararlanma anlamına gelen "güneşte yanma" (bronzlaşma), yani güneş vücudun bir uzantısı/protezi olarak görülmekte ve dolayısıyla vücudun kendisi simüle edilen bir şey haline gelmektedir ki, bu durumda akla gerçek vücudun nereye gittiği sorusu gelmektedir. Kapalı bir mekânda iyot ışığında (eski bir mekanik teknik) yanma ya da hap ve hormonlarla bronzlaşma (kimyasal ve ağız yoluyla alınan protez) ve nihayet genetik formüle müdahaleyle bronzlaşmaya (kuşkusuz en ileri aşama budur ancak bu gene de bir protez olup, aradaki tek fark vücutla kesinlikle bütünleşmesi ve deri adlı yüzey ya da bedensel girinti çıkıntılar yoluyla alınmamasıdır) uygun vücut çeşitleri vardır. Burada biçimsel dönüşüme uğrayan şey genel tablonun kendisidir. Bozuk ya da eksik bir organın onarılmasına yarayan geleneksel protez vücudun genel yapısında herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadır. Organ nakilleri de aynı türden şeylerdir. Peki, ya psikotroplar ve uyuşturucu maddeler aracılığıyla gerçekleştirilen vücut üretimi konusunda neler söylenebilir? Değişen tek şey *"vücudun görüntüsüdür"*. Psikotroplar aracılığıyla üretilen vücut, yeniden canlandırma, ayna ve söylev perspektifine özgü uzama gerek duyulmadan "içsel" denilebilecek şekilde biçimlendirilmiş bir vücuttur. Bu sessiz, zihinsel bir şekilde oluşturulan ve bu haliyle bile moleküler (yoksa speküler değil) bir görünüme sahip olan bir vücuttur. Doğrudan metabolize edilerek, eylem ya da göz gibi bir aracıya gerek duymayan içkin, başkalaşması olanaksız; belli bir şekilde sunulmayan ve aşkınlıktan yoksun, beyinsel, içsalgısal akımların içsel patlamaya benzeyen metabolizmalara mahkûm edildiği, duyarsız, çünkü

algılama değil içsel terminallerle (Zaten bu yüzden vücut "hiçleşip" anlamını yitirmiş bir duyarlılık içine hapsedilebilir. Bunun için kendisini çevreleyen dünyayı değiştirmeden sahip olduğu *hassas* noktalarla olan bağlantısını kesmek yeterlidir) bağlantılı bir vücuttur. Daha baştan homojenleşmiş, dokunsal anlamda kendini yenileyebilen bir doku ve zihinsel esnekliğe sahip, her çeşit psikotropik sürece açık, nükleer ve genetik güdümlemeyi andıran, bir başka deyişle vücut imgesinin tamamıyla yok olduğu, ne kendisi ne de başkaları tarafından yeniden canlandırılması olanaksız, genetik bir formüle dönüştürme ya da biyo-kimyasal bir devinimle çekirdeği alınmış ve anlamsızlaştırılmış vücutlar, yani geriye dönüşü olmayan, kendisi de kılcal damarlara kadar etkin olabilen bir moleküler teknolojinin göklere çıkartılması.
NOT: Kanserli dokunun yayılmasını, genetik kodun komutlarına sessiz bir karşı gelme biçimi olarak da yorumlayabiliriz. Kanser, canlı varlıkların nükleer enformatik hale getirilmiş algılanma mantığına hem uyan hem de akıl almaz boyutlara ulaşmış bu mantığın yadsınması demektir. Çünkü gidişat total bir çözülme, total bir enformasyondan yoksun bırakılma yönündedir. Richard Pinbas, "Fictions" ("Gizemli Bir Hastalık Konusunda Sinoptik Notlar") adlı çalışmasında bunu organik bağlantı kopukluğu konusunda geliştirilen "devrimci" bir patoloji olarak adlandıracaktır. Buna enformasyonel sistemlerde negantropiye direnen organizmaların antropik çılgınlıkları da denilebilir (Yapılandırılmış toplumsal formasyonlar açısından kitleler de aynı konjonktüre boyun eğmektedir, başka bir deyişle kitleleler de hiçbir organik özelliğe sahip olmayan toplumsal yapılanmanın dışında kalan kanserli metastazlardır).

Klonlamada da aynı karmaşayla karşılaşılmaktadır, çünkü klonlama yönlendirici bir varsayım, yani kodla genetik bilginin kazandığı bir zafere benzemekle birlikte aynı zamanda bu uyumu bozan eksantrik bir bozgundur. Zaten görünüşe göre (ancak bunu ilerideki bir tarihe bırakabiliriz) "klonlanmış ikiz" bile dünyaya gelmesini sağlayan orijinalin tıpatıp aynısı olamayacaktır. Bu "klonlanmış ikiz" ancak "genetik kodun kendisini

değiştirdiği ölçüde değişebilecektir" Birbirine geçen binlerce veri içermesi nedeniyle ikiz gene de farklı bir varlık olacaktır. Evet, o babasının mavi gözlerine sahip olabilir, ancak bu yeni bir olay değildir. Klonlama deneyi en azından bilgi ve koda egemen olunduğu zaman bile bir süreci denetleyebilmenin olanaksız olduğunu herkesin kesin bir şekilde görmesini sağlayacaktır.

HOLOGRAMLAR

Suda yansıyan görüntüsünü izleyen Narcissus'tan bu yana, gerçekliği yaşandığı anda tüm o canlılığıyla hemen o an kaydedebilme düşü bugünlere kadar sürüp gelmiştir. Gerçeği dondurabilmek amacıyla kaydetmek. Kaydedilmiş ölü ikizini saklamak. Tanrı kendi yarattığı kulların üzerine nasıl eğiliyorsa siz de hologramınızın üzerine o şekilde eğilebiliyorsunuz. Çünkü yalnızca Tanrı duvarların ve insanların içinden geçebilme ve onların karşısında bir ruh gibi durabilme gücüne sahiptir. Oysa biz kendi içimizden geçerek, kendi kendimizin karşısına bir ruh gibi dikilmek istiyoruz; başka bir deyişle holografik ikiziniz karşınızdaki uzamda muhtemelen devinir ve konuşurken siz de böyle bir mucize gerçekleştirebileceksiniz. Doğal olarak bir düş olma özelliğini yitirecek olan bu olay kuşkusuz çekiciliğini de yitirecektir.

Televizyon stüdyosu insanları holografik kişiliklere dönüştürmektedir. Tıpkı gerçek bir elin (irréel) gerçekdışı bir hologram içinden hiçbir direnişle karşılaşmadan geçmesi gibi, televizyon stüdyosunda oturan insan da projektör ışıkları sayesinde, uzamda, somut ve saydam bir kişiliğe dönüşerek (örneğin milyonlarca televizyon izleyicisinin oluşturduğu bir) kütlenin içinden

hiçbir direnişle karşılaşmadan geçiyormuş izlenimini bırakmaktadır. Bu arada hologramın içine daldırılan elin de gerçekdışı bir şeye dönüştüğü unutulmamalıdır.

Düz bir yüzey önünde yansıtılıp tam karşısında durduğunuzda holografik halüsinasyon kusursuz olduğu kadar büyüleyicidir de. Sanki karşınızda canlı bir varlık durmaktadır (bunun dışında insanı bir fotoğraf ya da sinematografik bir görüntüden daha çok etkilememektedir). Bu göz yanılmasında da karşımıza çıkan bir özellik olmakla birlikte resimdekinden farklıdır, çünkü burada perspektif bakış bir bakıma tersine çevrilmiş, yani seyirci olarak siz görüntünün karşısında değil de sanki üç boyutlu bir alanın dip tarafından ileride duran ve size oranla daha büyük boyutlara sahip bir imgeye bakar konumdasınız... Tren vagonu ya da satranç örneğinde olduğu gibi rölyefin göze batması gerekmektedir. Bununla birlikte hangi tip nesne ya da biçimlerin "holojenik" olacaklarının keşfedilmesi gerekmektedir, çünkü sinemanın tiyatroyu, fotoğrafın resme ait içerikleri yeniden üretmesi gibi hologram da üç boyutlu bir sinema olmaktan başka bir misyona sahip olamaz.

Klonların hikâyesinde olduğu gibi hologram da bıkıp usanmadan ikizinin "aurasına" sahip olma hayali peşinde koşmaktadır. Oysa benzerlik bir düştür ve en alt düzeyde kalsa bile bir ilüzyon ve düşselliğin varlığını sürdürebilmesi için öyle kalmak zorundadır. Asla gerçekten yana olmayın! Asla dünya ve özneye tıpatıp benzeyen ikizlerinden yana olmayın! Çünkü o zaman hem ikili (karşılıklı) ilişki ortadan kaybolur hem de her türlü ayartma sona erer. Oysa hologramla birlikte, tıpkı klon konusunda olduğu gibi, özne hakkındaki tüm bilgiler somut bir projeksiyon ve saydamlaştırmayla iletildiğinden ilüzyon, sahne ve sırra son veren ters bir büyülenme ve arzudan söz edilebilir.

Kendi aksini görme hayalinden (ayna, fotoğraf) sonra şimdi sıra kendi aksi çevresinde dolanmaya ve özellikle de bir hayalete dönüştürülen kendi aksimiz ya da vücudumuzun içinden geçmeye gelmiştir. Holografik özellikler taşıyan herhangi bir nesne öncelikle medyumların vücudundan çıktığı söylenen uçucu mad-

de (ectoplasme) örneği vücudunuzdan çıkarak yayılan bir ışık gibidir. Oysa bunun bir anlamda estetiğin sonu ve medyumun zaferi olduğu söylenebilir, tıpkı çok karmaşık bir hale getirilen müziğin çekicilik ve kavramsal boyutuna son veren streofonik ses düzeni gibi.

Hologram göz yanılsamasının sahip olduğu ayartıcı zekâya sahip değildir, yani bir varlığı her zaman görünümler kuralına uygun bir şekilde anıştıramaz ve ana hatları sunmakla yetinemez. Hologram bir şeyin ikizini üretebilen büyüleyici bir şey olmak ister. Mach'a göre evren ikizi olması yani aynadan yansıması olanaksız bir şeyse, bu durumda hologramın bizi bir başka sanal evrene taşıdığı söylenebilir. O zaman da bu evrenin adı nedir sorusu sorulabilir.

Her zaman düşlerimizi süslemiş olan hologram (oysa bunlar uyduruk kaydırık şeylerdir) bizi duygulandırmakta, ışıktan bir klona benzeyen ya da vekâleten de olsa bizim yerimizi alması olanaksız ikizimiz bizi bu süreci yaşamaktan alıkoymakta, kendi vücudumuzun içinden geçip, arkasından çıkmak gibi ürkütücü bir duygu yaşatmaktadır.

Kusursuz bir imge olan hologram düşselliğin sonu demektir. Daha doğrusu hologram bir imge bile değildir. Gerçek medyum yoğunlaştırılmış, rafine edilmiş, görünmez ya da yansıtıcı özellik taşımayan ancak soyut bir simülasyon ışığına benzeyen lazer ışığıdır. Lazer/bıçak. Bu ışıktan bıçak ameliyatla sizi bir tümörden kurtarır gibi ikizinizden kurtarmaktadır; başka bir deyişle içimizde (vücudumuzda, bilinçaltımızda?) saklanan ve sırrı çözülememiş gizemli biçim olarak, sırrı çözülmediği sürece düşgücümüzü beslemiş olan bu ikiz bir lazer ışığıyla vücuttan sıyrılıp alınmakta, sentezlenerek içinden yürüyüp geçebileceğimiz bir şekle sokulmaktadır. Bu tarihî bir andır; başka bir deyişle zihinsel bir simülakr düzeni ve çevremizi saran özel efektlerden oluşan bir masal dünyasında yaşamaya mahkûm bizim gibi insanlar için hologram bundan böyle yazgısal bir şeye dönüşen "bilinçsizce bir rahatlığın" parçası haline gelmiştir. Toplumsal ya da toplumsal adlı hayalet de ışık hüzmeleriyle tasarlanıp oluştu-

rulan, havası alınmış kolektif bir mutluluk hayaletiyle uyumlu bir birliktelik sergilemektedir.

Üç boyutlu bir simülakr olan hologram, gerçeğe iki boyutlu simülakrdan daha çok mu benzer? Üç boyutlu simülakr gerçeğe daha yakın olduğunu iddia etmekle birlikte paradoksal bir şekilde tam tersi bir sonuca yol açmakta, yani dördüncü boyutu gizli hakikat olarak algılamamıza neden olurken, bu her şeyin gizli boyutu âniden gerçekliğin gücüne sahip olabilmektedir. Simülakr giderek kusursuz bir görünüm kazandıkça (bu nesneler kadar sanat yapıtları ya da toplumsal ve psikolojik ilişki modelleri için de geçerlidir) karşımıza (simülasyonun kötülük meleğinden daha da kötü olan ve içimize yerleşen inançsızlığın kötülük meleği olarak nitelendirilebilecek) her şeyin yeniden canlandırma, kendi ikizini üretme ve benzerlik gibi süreçlerle olan ilişkisinin kesildiği bir durum çıkmaktadır. Kısaca gerçek diye bir şey yoktur, başka bir deyişle üçüncü boyut denilen şey iki boyutlu dünya; dördüncü boyut ise üç boyutlu bir evren tarafından yaratılan düşsel bir şeydir... Gerçeğe art arda eklenen bu boyutlar sayesinde gerçek üretiminde hızlı bir artış görülmektedir. Ancak bu durum bir karşı hareketin de tırmanışa geçmesine neden olmuştur; başka bir deyişle gerçekten ayartıcı ve gerçek görünen tek şey bir boyut eksiğine sahip olabilendir.

Kim ne derse desin bu hem gerçek hem de gerçekçi halüsinasyon üretimi adlı koşuşturmacının bir sonu yoktur, çünkü bir nesne bir başka nesnenin tıpatıp aynısı ise *bu o nesnenin kusursuz bir benzeri olduğu anlamına değil ondan daha da kusursuz bir şey olduğu anlamına gelir.* Asla benzerlik diye bir şey olamayacağı gibi, tıpkısının aynısı gibi bir şeyden de söz edilemez. Tıpkısının aynısı olan zaten benzerlik ötesi bir şeydir, yalnızca hakikate benzeyip de hakikatin kendisi olduğunu iddia etmeyenler konusunda kesin benzerlikten söz edilebilir. Bu birbirine doğru ilerleyen iki bilardo topundan birincinin ikinciye daha önce çarpacağını söyleyen o paradoksal formüle benzemektedir ya da biri, diğeri kendine çarpmadan önce ona çarpmaktadır. Bu mantığa göre zamansal düzende bir eşzamanlılık olasılığı yoktur.

Aynı şekilde görüntüler düzeninde de bir eşzamanlılık yoktur. Birbirinin tıpatıp aynısı olabilen hiçbir şey yoktur ve holografik yeniden üretim tıpkı her sentetik gerçek ya da gerçeği diriltmeye çalışan gelip geçici bir heves gibi (bu olay bilimsel deneyler için de geçerlidir) gerçeğin kendisi olmaktan vazgeçerek *hipergerçek* olmayı yeğlemektedir. Öyleyse hologram hiçbir zaman yeniden üretilen bir şey (hakikat) değerine sahip olmadan hep bir simülasyon olarak kalmıştır. Hayır, bu doğru değildir, çünkü hologram aşılıp geçilmiş bir hakikat simülasyonu, başka bir deyişle hakikat ötesi bir hakikat simülasyonudur. Peki, hakikatin yani yalancı olanın ötesine değil de hakikatten daha hakiki görünen hakikatin ötesine geçildiğinde neler olmaktadır? Kuşkusuz akıl dışı olaylar ve hakikat düzeni açısından hakikatin yadsınmasından daha yıkıcı olabilecek türden saldırılarla karşılaşılmaktadır. Potansiyel gerçekle potansiyel hakikat tuhaf ve öldürücü bir güce sahiptirler. Belki de bu yüzden pek çok vahşi kültür önce tanrılaştırdığı ikizleri sonra da kurban etmekteydi; başka bir deyişle hiperbenzerlik orijinalin ölümü, yani tam bir saçmalıktır. Her türlü sınıflandırma ya da anlamlandırma biçimiyle her türlü anlamsal model mantıksal olarak X üssüne yükseltilerek yok edilebilir. Gidebileceği en uç noktaya kadar götürüldüğünde bu mantık tıpkı bir insanın "kendi nüfus kâğıdını" yutarak anlamını yitirmesi gibi herhangi bir hakikatin kendi hakikat ölçütünü yutarak anlamsızlaşmasına yol açmaktadır. Örneğin, yeryüzü ya da evrenin ağırlığını görece bir kesinlikle hesaplayabilirsiniz, ancak bu yapıldığı an anlamını yitiren türden bir işlem olacaktır. Çünkü gönderme yapabileceği ya da yansıtabileceği bir gerçekliğe sahip olamayacaktır. Bu gerçeğin sahip olduğu tüm boyutlara hipergerçek ikizinin de tüm birebir sahip olması türünden bir şey olacak ya da bir bireyle ilgili tüm bilgilere genetik ikizinin de (klon) sahip olmasının bu sonuncuyu ânında gerçekdışı düşsel bir şeye dönüştürmesi anlamına gelecektir. Bir bütün olarak ele alındığında evrenin yeniden canlandırılması, aynadan yansıyan görüntüsüyle bütünleşebilmesi ve anlamsal bir karşılığa sahip olabilmesi olanaksızdır. Evrene bir anlam vermeye, anlamsal bir

boyut kazandırmaya kalkışmak en az evrenin ağırlığını hesaplamak kadar saçma bir şeydir. Anlam, hakikat ve gerçek ancak kısmi olabilir ve kısıtlı bir alanda ortaya çıkabilir. Bunlar kısmi nesneler, kısmî yansıma ve anlamlandırma oyunlarıdır. Her türlü ikizleşme, her türlü genelleştirme, her türlü sınırları zorlama ve her türlü holografik gelişme (evrenin abartılmış bir görüntüsünü yaratma hevesi) bu kısmi nesnelerin saçma bir görünüme bürünmelerine neden olmaktadır.

Bu bakış açısı doğrultusunda fen bilimlerinin bile tehlikeli bir şekilde düşsel bilimlere benzemeye başladıkları görülmektedir. Zira fen bilimleri de şeylerin kendi kendilerine benzediklerinden söz eden naif ve inatçı bir sözleşmeye boyun eğmenin yanısıra dünyayı en küçük ayrıntılarına kadar indirgeyerek yeniden oluşturmak gibi bir nesnellik hevesi ve hologramı andıran özelliklere sahiptir. Aynaya bakan bir insanın yüzü kendine ne ölçüde benziyorsa, gerçeğin ya da gerçek nesnenin de kesinlikle kendinin ikizi, tıpkısının aynısı olması gerektiği düşünüldüğünden bu sanal benzerlik gerçekten de tek geçerli gerçeklik tanımı olarak kabul edilmektedir. Oysa holografik de dâhil olmak üzere bu tanım üzerine oturan bütün girişimler başarısızlığa mahkûmdurlar, çünkü gerçeğin (kendine birebir benzemesini) *gölgesiyle*, yani nesneyle özdeşleştirilmesini engelleyen bu gizli benzerliği, nesnenin sırrını göz ardı etmektedirler. Çünkü gölgesi sayesinde gerçek kendi kendinin tıpatıp aynısı olmaktan kurtularak saydamlaşmaktadır.

CRASH

Klasik (hattâ sibernetik) bir perspektiften bakıldığında teknoloji, vücudun bir uzantısıdır. İşlevsel açıdan insan organizmasının daha karmaşık hale getirilmiş bir biçimi olan teknoloji doğaya kafa tutmaya ve üstünlük taslayıp onu egemenliği altına almaya çalışmaktadır. Marx'tan McLuhan'a aynı pragmatist bakış açısı doğrultusunda, makineler ve dilyetisi insan vücudunun organik bir parçası olmakla yükümlü ideal doğal (mekanik anlamda) aracılar/araçlar, uzantılar ve medya-medyatörler olarak değerlendirilmişlerdir. Bu "akılcı" bakış açısı doğrultusunda bizzat vücudun kendisi bir araçtan başka bir şey olamamaktadır.

Oysa *Crash*[1] adlı kitabın o barok ve sanki bir kıyametten söz eden versiyonunda teknik, tam tersine, vücudun anatomik yapısını öldürücü darbeler vurarak parçalayan/bozan bir şeydir. Teknik artık işlevsel bir araçtan çok, ölümün uzantısıdır. Artık sağlıklı bir fizyolojik ve psikolojik (hâlâ psikanalitik olarak nitelendirilebilecek) yapıya sahip olmadığı düşünülen öznenin vücudu bölünüp, parçalanmak yerine devrimci bir bakış açısıyla

[1] J. G. Ballard, *Crash*, Calman-Levy, 1974.

"simgesel yaralara" maruz bırakılmakta ve insanın ırzına geçecek boyut ve şiddette olan, vahşi ve süreklilik taşıyan cerrahi bir müdahaleyi, başka bir deyişle yara ve "cinsel" hazzın ardı arkası kesilmeyen iç ve dış organ kesimleri, hacamat işlemleriyle beden üzerine açılan koca deliklerin özel bir versiyonunu andıran teknoloji ve vücut birbirlerine karıştırılmaktadır. Bu betimlemelerin yanında çalışma düzenine özgü mekanik köleleşme süreci bunun daha nazik bir karikatürü gibidir. Bu artık organlarını yitirmiş, organlarıyla haz alamayan, bütünüyle teknolojik iz, kesik, yarayla bezeli, bir gönderen sisteminden yoksun ve herhangi bir sınır tanımayan cinsellik anlayışının yüklendiği ışıl ışıl parıldayan bir vücuttur:

> Ölmüş ve parçalanmış cesedi teknoloji ürünü aracın bir kutlama törenindekini andıran şiddetli bir gürültüyle parçalanması sayesinde vücudunun her parçasıyla, yüzünün değişik görünümleri, tenindeki ben ve organların duruşları biçimsel dönüşüme uğruyorlardı... Araçların birbirleriyle çarpışmasını izleyen herkes, o tanınmaz hale gelen cinsel organla, o insafsız otomobil teknolojisinin (bilimle) birbirine geçtiği, bu parçalanmış kadın cesedi görüntülerini unutamayacaklardı. Herkes kendi arabası içinde oturup kendi hayal gücüyle ünlü yıldızın yaralarını örtmeye çalışıp, bir yandan aracını kullanmak için kalıplaşmış bir davranış biçimi sergilerken, diğer yandan yumuşak, sümüksü maddeleriyle sertleşen organını okşayacaktı. Herkes dudaklarını bu kanlı yarığa dayayıp (...), göz kapaklarını işaret parmağının yırtılmış kirişlerine bastırarak, erkeklik organını, dişilik organının fıtık gibi şişmiş çeperlerine sürtecekti. Bir araba kazası sayesinde ünlü yıldız sonunda kendisini hasretle bekleyen hayranlarıyla buluşacaktı. (s. 215)

Teknik denilen şey ancak otomobil kazalarının yardımıyla, yani araç kendine ve bedenimize zarar verdiğinde kavranabilmektedir; başka bir deyişle ikisi arasında bir fark yoktur, çünkü her türlü şok, çarpışma, çarpma ve kaza konusunda metalürjik bilgiyle vücut semiyürjisinde de karşılaşılmaktadır. Bu anatomik

ya da fizyolojik bir şey olmaktan çok, vücut üzerinde oluşan bir tür yeni 'cinsel organlar' olarak nitelendirilebilecek ezikler, yara bere izleri, sakatlanmalar ve yaralanmalar semiyürjisidir. Üretim düzeninde tamamlayıcı, bütünleyici bir işleve sahip bir iş gücü olarak kabul edilen vücuda, sakatlanma düzeninde (çevrik söz şeklinde dağılımıyla) anagram işlevi gören bir vücutla karşı çıkılmaktadır. Bundan böyle (érogène) "cinsel istek uyandıran bölge" yoktur, çünkü anlık bir deşarj hizmeti vermesi için her organ bir deliğe dönüştürülmektedir. Oysa bütün vücut sanki (ilkel toplumlardaki öğreti amaçlı işkencelerde olduğu gibi, oysa bizim kültürümüzde böyle bir şey yoktur) bilinçli bir şekilde kendine ait göstergelerin her biriyle değiş tokuş edilebilecek bir göstergeye dönüşmek ister gibidir. Vücut ve teknik birbirleri aracılığıyla sonsuz sayıda gösterge yaymaktadırlar. Bu bir tensel ve göze hoş görünen bir soyutlamadır.

Bütün bunların gerisinde bir duygusallık, bir psikoloji, kabaran duygular ya da arzu, bir libido ya da ölüm içtepisi türünden bir şey yoktur. Vücuda uygulanan bu sonsuz sayıda şiddet türü arayışında ölümün de bir payı vardır, ancak bu sadizm ya da mazoşizmde olduğu gibi vücut özellikle ve sapıkça bir şiddete maruz bırakılmamakta, anlam ve cinsellik (neye oranla?) bilinçli bir şekilde çarpıtılmamaktadır. Baskı altında tutulan bir bilinçaltı (etkilemeler ya da zihinsel yeniden canlandırmalar) yoktur ya da varsa psikanalitik modele uygun bir şekilde kendisine zorla ikincil bir okumaya uygun anlamlar yüklenmiş bilinçaltı vardır. Vücutla tekniğe içkin bu saçma sapan ve vahşice karışım birinin ânında diğerine dönüşmesi şeklinde gerçekleşmekte ve ortaya daha önce hiç görülmemiş türden bir cinselliğin çıkmasına neden olmaktadır –tıpkı aynı vücuda ait anlamsız göstergelerin yazıya dökülmesiyle ortaya çıkan bir tür olası baş dönmesi gibi. New York metrosundaki graffitilerde rastlanan türden bir simgesel çizme, yaralama ve iz bırakma ritüeli gibi.

Bir başka ortak nokta da, *Crash*'te yalnızca sistem dışı rastlantısal göstergelerle karşılaşılmasıdır. Burada kaza, bildiğimiz trafik kazalarında olduğu gibi kıl payı oyunuyla ilgili bir şey

olmayıp, boş zamanlarını değerlendirmek isteyen yeni sınıflar tarafından ölüm itkisinin oyuna dönüştürülmüş halidir. Araba artık evcilleştirilmiş durağan bir evrenin (evin) uzantısı değildir, çünkü bundan böyle özel ve evcil bir evrenden değil, olsa olsa kesintisiz bir trafik düzenine ait biçimlerden söz edilebilir. Basit ve tersine çevrilmesi olanaksız bir şey olan ölümün anormalliğini sıradan bir şeye indirgeyen Kazayla artık her yerde karşılaşılmaktadır. Kaza, marjinal değil, düzenin tam merkezinde yer alan bir şeydir. Kaza, bundan böyle o görkemli rasyonel evrene özgü bir istisna değil, bir Kuraldır. Kuralı yok eden bir şeydir. Sistemin yaptığı genel değerlendirmelerde Kaza artık sistemin kadere devrettiği bir "lanetli pay" bile değildir. Her şey tersine dönmüştür. Saçma bir şey olan Kaza, yaşamı biçimlendiren bir şeye, *yaşamın cinsel organına dönüşmüştür.* Sonuç olarak otomobil ya da otomobile özgü o manyetik alan kazaya neden olan tüm tünel, otoyol, çelik köprü, yol değiştirme yoncaları ve evrensel bir prototip olan mobil yol barınaklarını kapsayan muazzam bir kaza metaforuna dönüşmektedir.

Kazanın egemen olduğu bir evrende psikolojik rahatsızlıktan, öyleyse sapıklıktan da söz edilemez. Ölüm gibi kaza da nevrotik bir baskılama, kalıntı ya da yasak çiğneme düzenine ait olamaz. Kaza ölümden yola çıkılarak yaşamın stratejik açıdan yeniden düzenlenmesi (girişte yeni bir sapıklık mantığından söz eden yazara rağmen *Crash*'i *ahlâki* bir bakış açısından yola çıkarak sapık bir metin okur gibi okumamak gerekiyor), *sapıkça olarak nitelendirilemeyecek* bir orgazm olma biçimini öğrenme aracıdır. Bundan böyle ölüm, yaralanmalar, sakatlanmalar iğdiş edilmenin tam tersi sayılabilecek metaforlara dönüşmüşlerdir. Aslında tam tersi bile değildirler. Sapıkça olduğu söylenebilecek tek şey fetişist metafor, fetiş, dilyetisi ya da model aracılığıyla gerçekleştirilen ayartmadır. Bu metinde ölüm ve cinsel organ tıpkı vücut gibi hayal gücünden, mecazdan yoksun, tümceye başvurulmadan anlatılan şeylere benzemektedirler –*La Colonie pénitentiaire* adlı öyküde metinsel bir betimleme yapmaya yarayan yara bere içindeki vücudun yer aldığı Makineden farklıdır-

lar. Keza Deleuze'e göre Kafka'nın makinesi bile bunun yanında Püriten, baskıcı bir "anlam üretim makinesine" benzemektedir, çünkü *Crash*'teki ışıl ışıl parlayan, ayartıcı, mat ya da masum bir teknolojidir. Ayartıcıdır, çünkü anlamsızdır. Parçalanmış, perişan insan vücutlarından başka bir şey yansıtamayan yalın bir aynadır. Vaughan'ın vücudu eğri büğrü krom parçaları, buruşmuş çamurluklar ve spermlerin ıslattığı saçtan bir aksama benzemektedir. Burada vücut ve teknoloji birbirlerine geçmiş, birbirleri tarafından ayartılmış, içinden çıkılması olanaksız bir görünüme bürünmüşlerdir:

> Vaughan'ın yanaştığı benzin istasyonunda bu korkunç yaralar; ön panonun ezdiği yetişkin bir kız çocuğunun memeleri, kısmen parçalanmış memeler... ön panodaki çelik bir araba markası ambleminin kesip, parçaladığı memeler; direksiyon mili (çarpma sırasında) ve ön camın neden olduğu cinsel organ yaralarının yer aldığı fotoğrafların üzerine yanıp sönen neon ışıklı tabeladan yayılan lâl renkli kırmızı bir ışık düşmekteydi... Parçalanmış erkeklik organları, ezilmiş yumurtalıklar, kesilmiş dişilik organı fotoğrafları bu soğuk ışık altında gözlerimin önünden akıp geçmekteydi. Bu belgelerin büyük bir çoğunluğu yaralanmaya neden olan mekanik ya da dekoratif parçaların yakın çekim, büyütülmüş görüntüleriyle tamamlanmaktaydı. Çatal batırılmış gibi görünen bir erkeklik organını gösteren fotoğrafın hemen yanı başında bir el freni görüntüsü vardı. Yakın çekim zedelenmiş bir dişilik organının hemen üstünde, üretici firma ambleminin görüldüğü yakın çekim bir direksiyon göbeği vardı. Bu yırtılmış cinsel organlarla araçların kasa aksamı ya da ön panoya ait parçaların buluşması ortaya insanı rahatsız eden acı ve arzu duygusuyla ilgili yeni bir dolanım biçimine özgü maddi birimler çıkmasına neden oluyordu. (s. 155)

Tıpkı bir vücut düşüncesinden yoksun vahşilerin vücutları üzerinde yaralar açarak bu düşünceye bir şiddet eylemiyle karşı çıkmaları gibi, vücut üzerinde oluşturulan her çizik, her iz ve her yara suni bir tersine çevirme işlemine benzemektedir. Yalnızca

simgesel anlamda yaralanmış bir vücut (kendisi ve diğerleri için) var olabilir. "Cinsel" "arzu", vücutların sahip oldukları göstergeleri değiş tokuş edebilme ve birbirine geçirme/karıştırma olasılığı demektir. Oysa cinsel organlarla cinsel eylemleri kendilerine atfetme alışkanlığına sahip olduğumuz birkaç doğal delik, tüm yaralar ve kazaların neden olduğu tüm yapay delikler (neden "yapay" olsunlar ki?), tersyüz edilmiş bir vücut karşısında anlamlarını tamamen yitirmektedirler; tıpkı içsel ve dışsal olarak ayırımlanmalarını sağlayan niteliklerini yitirmiş yarıklardan oluşan kimi topografik uzamlar gibi. Bizim düşündüğümüz şekliyle cinsel ilişki artık bir vücudun; doğaldan çok yapay yollar, bir simülakr, bir kaza aracılığıyla içinde yer alabileceği tüm simgesel ve kutsal uygulamaların ayrıntılı ve uzman gözüyle yapılmış tanımından başka bir şey değildir. Cinsel ilişki önceden belirlenen bölgeler üzerinde arzu olarak adlandırılan itkisel yoğunluğun azalmasından başka bir şey değildir. Cinsel ilişki bir tür, vücudun tamamını kapsayacak bir şekilde anagramlaştırılan simgesel yara çeşitlerinden ibarettir. Öyleyse bunun adı cinsel ilişkiden başka bir şeydir, çünkü cinsel ilişki denilen şey ayrıcalıklı bir gösteren ve birkaç sıradan izden başka bir anlama sahip değildir. Bu, vücudun değiş tokuş edebileceği tüm göstergelerle üzerinde oluşturabileceği yara sayısı yanında solda sıfır kalır. Vahşiler dövme, işkence ve öğreti yoluyla bütün vücuttan bu amaca uygun bir şekilde yararlanabiliyorlardı. Onlar için cinsellik simgesel değiş tokuş düzenine ait çok önemli ve çok saygın olmayan sıradan bir metafordu. Oysa biz (orgazm olma da dâhil olmak üzere) onu organik ve işlevsel bir şey olarak dayatarak, zaman içinde gerçekçi ve saplantısal bir gönderene dönüştürdük:

> Saatte 40 km gibi bir hıza ulaştığımızda Vaughan, parmaklarını kızın deliğinden çekti ve onu kalçalarından tutup, çevirerek erkeklik organını içine soktu. Çelik köprü üzerinde ilerlemekte olan aracın farları önümüzü ışıl ışıl aydınlatıyordu. Aynada Vaughan'la sevişmekte olan kızı görebiliyordum. Arkamızdan gelen araçların farları, onların yapışık vücutla-

> rını Lincoln'un siyah bagaj kapağıyla içerideki çeşitli krom aksam üzerine yansıtıyordu. Kızın memesi dikleşmişti. Sol göğsünün görüntüsü küllüğün üzerinde oynayıp duruyordu. Vaughan'ın bölük pörçük kalça görüntüleriyle, kızın göbeği ön camın parlak çerçevesi üzerinde tuhaf bir anatomik figür oluşturuyordu. Vaughan kızı kucağına oturttu ve erkeklik organını yeniden soktu. Cinsel ilişkinin hız, saat ve devir göstergelerinin ışıklı camındaki yansımalarını izleyebiliyordum... Araba 80 km'lik bir hızla çelik köprüye tırmanırken, Vaughan'ın memelerinden tutarak vücudunu arkaya doğru büktüğü kızın bedeni arkadan gelen araçların farları tarafından aydınlatılıyordu. Kızın dikleşmiş göğüsleri hızlanmakta olan aracın cam ve krom kafesi içinde pırıl pırıl parlıyordu. Vaughan'ın kızın kalçalarını şiddetle ileri geri oynatma düzeni yol kenarına her yüz metrede bir dikilmiş lambaların bir flaş gibi yanıp sönen ışıklarıyla çakışmaktaydı... Erkeklik organı kızın dişilik organına girerken eliyle kızın kıçını iki yana doğru açmakla meşgul olduğu sırada, aracın içini dolduran sarı ışıkta kızın anüsü görünüyordu. (s. 164)

Buradaki erotik terimler birer teknik terimden başka bir şey değildirler. Örneğin (cul, queue, con vb.) kıç, sap, ferç yoktur. Anüs, rectum, vulva, verge (kamış), coit (çiftleşme) vardır. Burada argo yoktur, bir başka deyişle cinsel şiddete özgü bir mahremiyetten söz edilemez ancak işlevsel bir dilden; başka bir deyişle bir biçimle diğeri arasında yani krom parçalarıyla mukoza arasındaki uyumdan söz edilebilir. Ölüm ve cinsel ilişki arasındaki uyum konusunda da aynı şey söylenebilir, yani onlar daha çok orgazm olma duygusunun belirlediği bir tür teknolojik süper-tasarım ürünüdürler. Zaten burada söz konusu olan şey, orgazm olmaktan çok en basit ve saf biçimiyle bir deşarj olma eylemidir. Kitabın başından sonuna karşılaştığımız çiftleşmeyle sperme atfedilen duygusal değer, geri plandaki yaraların hissettirdiği şiddet hattâ metaforik anlamdan daha önemli değildir. Bunlar birer imza gibidir. Son sahnede X parçalanmış araç kalıntılarını spermiyle damgalamaktadır.

Sapıkça olsun ya da olmasın, orgazm olma eylemi okuyucuya metin boyunca teknik bir araç/âlet, mekanik bir özellik, gerçek nesneler ve çoğu kez de fantazmlar aracılığıyla iletilmiştir. Ancak araya her zaman güdümleyici sahneler ya da nesneler konulması gerekmektedir. Buradaki zevk almanın adı orgazm olmadır; başka bir deyişle teknoloji ürünü aracın yol açtığı şiddetle birbirine karıştırılabilen ve yalnızca teknikle uyumlu bir görüntü sunabilen, otomobille özetlenebilecek bir boşalma duygusu:

> İnanılmaz bir trafik tıkanıklığının tam ortasındaydık. Araçlar otoyolla Western Avenue'yü birbirine bağlayan yol ve yukarı doğru çıkan çelik köprü arasında kalan bütün yolları tıkamıştı. Londra'nın batısına doğru uzanıp giden kenar mahallelerin ardından batmakta olan güneşin ışınları araçların ön camlarından belli belirsiz bir şekilde yansıyorlardı. Alacakaranlığın çökmeye başladığı akşam saatinde stop lambaları, muazzam bir ovanın ortasında yanan selülozlu maddelerin yaydıkları ışıklara benziyorlardı. Aracın açık penceresinden kolunu dışarı çıkaran Vaughan parmaklarını sabırsızlıkla kapı üzerinde tıkırdatmaktaydı. Sağımızdaki iki katlı yüksek otobüs, insanda yüzlerden oluşan bir falez (yalıyar) izlenimi bırakıyordu. Camların gerisinden bize bakan yolcular mezarlıklarda üst üste istiflenen ölüleri andırıyorlardı. Bizi daha hoşgörülü bir yıldız çevresinde yörüngeye oturtmaya yetecek 20. yüzyıla ait o inanılmaz enerjinin tamamı sanki bu her yeri saran durağan görünümde bir değişiklik olmaması için harcanıyordu. (s. 173)
>
> Kaza, çevremde Western Avenue ve çelik köprü kulvarları boyunca uzanıp giden muazzam bir trafik tıkanıklığına yol açmıştı. Bu kaskatı görünümlü kasırganın tam ortasında ayakta dururken kendimi çok huzurlu hissediyordum. Bu uçsuz bucaksız araba kuyruklarının zihnimde yol açtığı saplantılar sanki bir anda uçup gitmişti. (s. 178)

Oysa *Crash*'te teknolojiyle cinselliğin birbirlerine karışmalarının (bu "birleşme" bir ölüm düşüncesine yol açmaktadır, yoksa bir

yas tutma düşüncesine değil) dışında yer almakla birlikte fotoğraf ve sinema da bu karışımın ayrılmaz bir parçasıdır. Kaza ve sonu gelmeyen bir araç trafiğine doymuş parlak asfalt yüzey bir derinliğe sahip olmamakla birlikte gene de Vaughan'ın kamerası tarafından görüntülenmekte yani yinelenmektedir. Vaughan kaza fotoğraflarını tanık-kanıt belgeler gibi stoklamaktadır. Tezgâhlamaya çalıştığı bu çok önemli olayın genel provası (Yıldızın aracında tek başına ölmesiyle Elizabeth Taylor'la çarpışarak ölmesi aynı âna denk gelmektedir. Oysa bu çarpışma aylar öncesinden tekrar tekrar simüle edilerek kusursuz bir hale getirilmiştir) bir film çekimi sırasında yapılmıştır. Bu hipergerçekçi kopuş olmadan bu evren hiçbir anlam teşkil etmeyecektir. Teknoloji, cinsellik ve ölümün birbiriyle kaynaştırılmasını sağlayan bir şey varsa o da suretini çıkarma ya da ikinci dereceden bir görselleştirmedir. Aslında fotoğraf burada ne bir araç ne de yeniden canlandırma düzenine ait bir şeydir. Burada söz konusu olan şey imgenin "daha da" soyut hale getirilmesi ya da çarpıcı bir duygusal zorlama olmayıp, Vaughan asla bir röntgenci ya da sapık konumunda değildir. Fotoğraf makinesi şeridi (tıpkı otolar ve evlerdeki transistörlü radyodan yayılan müzik gibi) hipergerçek, metalik ve yekvücut bir görünüm sunan araç trafiği ve trafik akışının oluşturduğu evrensel şeridin bir parçasıdır. Fotoğraf, teknik ya da vücut ötesine geçemeyen bir araçtır. Olayın tasarlanma ânıyla yeniden üretilme, hattâ "gerçekten" üretildiği ânın çakıştığı bir evrende bütün her şey aynı anda olup bitmektedir. Burada zamansal bir derinlik yoktur. Ne geçmiş ne de gelecek vardır. Aslında kameranın objektifi (gözü) zamana koşut bir şekilde derinlik, duygu, uzam ve dilyetisinin yerini almaktadır. Kamera bizi bir başka boyuta taşımaz, yalnızca içinde yaşadığımız evrenin bir sırdan yoksun olduğunu gösterir:

> Havada yaratılan basınç dalgasıyla çenesi kalkan manken iyice geriye doğru kaykılmıştı. Elleri bir kamikaze gibi aracın komut kollarına bağlanmış, sırtı ise ölçüm aletleriyle doldurulmuştu. Onun kadar soğukkanlı diğer dört mankenden

oluşan aile, karşıdaki arabanın içinde onun gelmesini bekliyordu. Yüzlerine içrek (aynı gruba ait olduklarını belirten) göstergeler çizilmişti.

Kulaklarımızda âniden sanki bir kırbaç şakırtısı çınladı. Başka bir deyişle ölçüm kabloları rayların yanındaki otların içinde döne döne sürüklenerek kaydılar. Metalik bir patlamayla birlikte bir motosiklet aracın ön tarafına çarptı. Her iki araç seyircilerin taş kesmiş bakışları arasında ilk sıralara doğru sürüklendiler. Motorla sürücüsü ön kaportanın üstünden uçarak, ön cama çarptıktan sonra parçalanarak kara bir kütleye dönüşen tavanda dans etmeye başladılar. Arabanın iskeleti geriye doğru üç metre kayarak rayların üstünde durdu. Ön kaporta, ön cam ve tavan çökmüştü. İçerideki aile fertleri alt alta üst üsteydiler. Kadının sırtında patlayarak parçalanan ön camın pırıltılı kırıntıları parçalanmış vücudunu kaplamıştı... Mankenin yüzü ve omuzlarından çıkartılan parlak ve sivri cam parçaları arabanın çevresinde gümüş renkli kardan bir örtü ya da iç karartıcı bir konfeti yığınına benziyordu. Helene, sanki zihinsel engelli bir çocuğa yardım eder gibi elimden tuttu ve "Ampex sistemde her şeyi yeniden görebiliriz. Kazayı yavaş çekim gösterecekler" dedi. (s. 145)

Crash'te her şey hiperişlevseldir, çünkü araç trafiğiyle kaza, teknikle ölüm, cinsel ilişkiyle simülasyon senkron tek bir makine gibidirler. Bu, malın "hipermala" dönüştüğü hipermağaza evreninin aynısıdır; başka bir deyişle hipermal evreni de dur durak bilmeyen araç trafiği görüntülerinden oluşan evrenin aynısıdır. Oysa artık işlevsizlik diye bir şeyden söz edilemeyeceği izlenimi bırakan *Crash*'teki işlevselci tavır kendi ürettiği rasyonel yaklaşıma bir son vermektedir. Bu, paradoksal boyutlara ulaşan ancak bu boyutları yok edebilecek kadar radikal bir işlevselciliktir. Dolayısıyla tanımlanması yeniden olanaksızlaşan işlevselcilik, tutkulara seslenen bir şeye dönüşmektedir. Burada iyi ya da kötü değil, ikili bir işlevden söz edilebilir. *Hedefe bir anda kestirmeden ulaşmak* isteyen ölüm ya da moda gibi. Oysa bir tartışma konusu haline geldiğinde bile o eski işlevselcilik böyle bir şey yapamaz, başka bir deyişle bunun ana yoldan daha kestirme ya da

ana yolun götürmediği, daha da iyisi düşsel bilimler yöntemiyle Littre'yi (Sözlük) taklit ederek, "hiçbir yere çıkmayan ancak diğerlerinden daha kısa bir yol" olduğunu söyleyebiliriz.

Zaten *Crash* adlı öyküyü hâlâ şu çoğunlukla normal dünyaya ait itici güçler ve ereklikleri geleceğe yansıtarak o eski işlev/işlevsizlik çiftinden kopamayan tüm diğer bilimkurgu öykülerinden ayıran özellik de budur. Kurmaca da aynı oyun kuralına göre gerçekliğin ötesine geçmekte ya da tersi olmaktadır. *Crash* ne bir kurmacadır ne de gerçek bir öykü, çünkü hipergerçeklik her ikisine de bir son vermektedir. Bundan böyle tehlikeli bir zihinsel gerilemeden de söz edilemeyecektir. Bu simülasyon ve ölüm tarafından değiştirilerek bir başkasının yerini alan; arzu duygusundan yoksun şiddete dayalı bir cinselliğe boyun eğen, insan üzerinde vahşi ve tecavüze uğramış bedenlerle dolu olduğu izlenimi bırakan ancak etkisiz hale getirilmiş, renkli ve büyük ölçüde metallerden oluşan ve duyguların yitirildiği amaçsız bir hiperteknik dünya iyi midir yoksa kötü mü?

Bu sorunun yanıtını asla öğrenemeyeceğiz. Bu dünya yalnızca büyüleyicidir ve büyüleyicilik bir değer yargısı değildir. *Crash*'in gerçekleştirdiği mucize budur. Hiçbir bölümde o eski işlevsel dünyanın hâlâ bir parçası olan o ahlâki yaklaşım ve eleştirel yargılamayla karşılaşılmamaktadır. *Crash* (burada da girişte "Okuyucuyu uyarıcı nitelikteki insanı ara sıra çok şaşırtan ve her gün bizi teknolojik evrenin dışına çıkmaya davet eden bu vahşi dünyaya karşı koyucu işlevden" söz eden yazara karşın) hipereleştirel bir yapıttır. Pek az kitap ya da film her türlü ereklilik ya da eleştirel olumsuzluğun dağılıp gidişini, *Nashville, Otomatik Portakal* örneklerinde olduğu gibi, bu kadar sıradan ve çarpıcı bir şekilde sergilemektedir.

Borges'ten sonra ve bir başka düzlemde, *Crash* artık kendisinden kaçamayacağımız simülasyon evrenine ait ilk büyük romandır. Bu *simgesellikten yoksun* ancak kendisine kitle iletişim araçları tarafından kazandırılan tözün bir tür ters yüz edilmesiyle (neon ışıkları, beton, araba, erotik mekanik) sanki ilkel bir

öğreti düzenine özgü büyük bir güce boyun eğmiş bir evrene benzemektedir.

> Sirenlerin uğultusu arasında son ambulans da uzaklaştı. İnsanlar kendi araçlarına döndüler. Blue-jeanli genç kız yanımızdan geçip gitti. Onunla birlikte ilerleyen ve elini kızın omuzuna atan delikanlı parmaklarını kızın meme uçlarına sürterek sağ göğsünü okşamaya başladı. Birlikte üstü çıkartmalarla süslenmiş, sarıya boyanmış, bagajı olan bir spor arabaya bindiler. Havada ağır bir cinsellik kokusu vardı. Tanıdık olalım ya da olmayalım hepimiz toplu halde, bir cinsel ilişki bayramına gidilmesini buyuran bir âyin töreninden sonra mabedi terk eden kongre üyelerine benziyorduk. Az önce tanık olduğumuz kanlı "eucharistie" gizemini yeniden yaşayabilmek amacıyla gecenin bir vaktinde, hiç tanımadığımız partnerlerimizle yola koyulmuştuk. (s. 179)

SİMÜLASYON VE BİLİMKURGU

Üç simülakr düzeni vardır:

– Uyumlu, iyimser ve Tanrı'nın yarattığı ideal doğanın tıpkısını/ikizini oluşturmayı amaçlayan imge, taklit ve kopyalama üstüne oturan doğal, doğalcı simülakrlar,

– Tüm üretim düzenini kapsayan enerji ve güce dayalı makinelerle somutlaşan üretici, üretken simülakrlar. Dünya çapında bir insani gelişme hedefleyen, sürekli bir yayılma eğiliminde olup, sınırsız miktarda enerji özgürleştirmeye (arzu, bu simülakrlar düzenine özgü görece ütopyalardan biridir) çalışan simülakrlar,

– Information=bilgi, model ve sibernetik oyunlardan oluşan, tamamen işlemsel, hipergerçek ve mutlak bir denetimi hedefleyen simülasyon simülakrları.

Birinci simülakr düzeninde, *ütopya* üreten düşsel bir üretim biçimiyle karşılaşırken; ikinci simülakr düzeninde, *bilimkurgu* üreten bir düş gücüyle karşılaşmaktayız. Günümüzde üçüncüye özgü bir düşsel üretim biçimi var mıdır? Bu soruya olsa olsa o eski günlere özgü güzelim bilimkurgusal düşselliğin ölmüş ve yerini başka şeylerin almaya başladığı türünden bir yanıt verile-

bilir. Bu düşünce hem roman hem de kuram için geçerlidir. Aynı belirsizlik ve kararsızlık sürecine mahkûmiyet özgün birer tür olarak bilimkurgu ve kuram üretimine de son vermiştir.

Aralarında belli bir mesafenin bulunmadığı bir gerçek ya da düşsellikten söz edilemez. Gerçekle düşsel arasındaki bu mesafe model çıkarına kemirilmeye, yok edilmeye başlandığında neler olmaktadır? Oysa bir simülasyon düzeninden diğerine geçişte de genel eğilim, bu mesafe, bu açıklığın emilerek yerini düşsel ya da eleştirel yansıma sürecine bırakmasından yanadır:

– Ütopyada en üst düzeye ulaşan bu mesafe ortaya kesinlikle farklı bir evren, sıradışı bir çevre çıkmasına yol açmaktadır (romantik düş bu sıradışılığın tüm ayrıntılarıyla bilinçaltına kadar nüfuz edebildiği bireysel bir biçim olup, sonuç olarak burada gerçekten üst düzey bir kopuştan söz edilebilir; başka bir deyişle ütopya adasıyla gerçek adlı kıta karşı karşıyadır).

– Bilimkurguda bu mesafe büyük ölçüde kısalmaktadır. Çünkü nitelik açısından bilimkurgu çoğu kez gerçek üretim dünyasından farklı olmamakla birlikte bu dünyanın gereksiz bir şekilde abartılmış *yansımasından* başka bir şey değildir. Değişik mekanik sistemler ya da enerji biçimlerinin uzantıları olan hız biçimleri ya da güçler bir sınır tanımazken mantıksal şema ve senaryolar aslında aynı mekanik ve metalürjik, vb. dünya tarafından beslenmektedir. Bu dünyada insanın yerini robotlar almaktadır (Sanayileşme öncesine ait sınırları belli bir evrenin *karşısına/yerine*, ütopya ideal bir alternatif evren koymaktaydı. Sınır tanımayan potansiyel bir üretim evrenineyse bilimkurgu kendi olanaklarını da eklemiştir).

– Modellerin için için kaynadıkları bir dönemde bu mesafe neredeyse ortadan kalkmıştır. Artık aşkın ve yansıtıcı modeller dönemi sona erdiğinden gerçeğin karşısına düşsel bir evrenle çıkamazlar, çünkü önceden oluşturdukları gerçeğin kendisi olarak herhangi bir kurgusal gerçekliğin varlığına tahammül edemezler. İçkin modeller hiçbir düşsel aşkınlık biçimine yaşam hakkı tanımamaktadır. Yalnızca sibernetik anlamda bir simülasyon evreninin yaşamasına; başka bir deyişle bu modelleri (senaryolar,

simüle edilmiş durumlara alışılmasını sağlama vb.) istediğiniz gibi güdümleyebileceğiniz bir evrenin var olmasına müsaade etmektedirler. Oysa böyle bir durumda *gerçeğin güdümlenmesi ve gerçeğin üretilmesi arasında bir fark kalmayacağından kurmaca ya da (düşgücüne) gerek kalmayacaktır.*

Kurmaca düzeyini aşıp geçebildiği günlerde gerçeklik düşselliğin varlığını kanıtlayan en önemli göstergeydi. Oysa modelin sağlamasını yapmaktan başka bir işe yaramayan bir gerçeğin onu aşıp geçebilmesi mümkün değildir.

Gerçeklik ilkesinin egemen olduğu bir dünyada gerçeğin düşsellik adlı bir "bahanesi" vardı. Simülasyon ilkesinin belirlediği günümüz dünyasında ise gerçek, modelin varlığını kanıtlamaktan başka bir işe yaramamaktadır. Paradoksal bir şekilde gerçeği hakiki bir ütopyaya dönüştürdük. Ne var ki, bu ütopyanın gerçekleşme olasılığı yoktur, çünkü yitirdiğimiz gerçeği bir daha ancak rüyamızda görebiliriz.

Sibernetik ve hipergerçek bir çağa özgü bilimkurgu üretimi belki de ancak "tarihe" mâl olmuş dünyalar "yapay" bir şekilde diriltildiğinde sona erecektir. Bu bilimkurgu edebiyatının geçmişe ait olayları, kişilikleri, anlamlarını yitirmiş, modası geçmiş ve orijinal süreçlerinden arındırılmış ideolojileri en küçük ayrıntısına kadar gene geçmişte yaşanan hakikatin bir tür sanrı (serap) gibi yeniden birebir oluşturmak istemesinin bundan başka bir anlamı olabilir mi? Philip Dick "Simulacres" (Simülakrlar) başlıklı yapıtının Kuzey-Güney savaşını anlatan bölümünde aynen böyle yapmıştır. Bu üç boyutlu devasa hologramda, kurmaca, geleceği yansıtmaya çalışan bir ayna görevi yapmak yerine, çaresizlik içinde geçmişi tüm ayrıntılarıyla bir tür halüsinasyona dönüştürmeye çalışmaktadır.

Artık başka bir evren düşleyebilmemiz olanaksız, zira aşkınlıktan yoksun bir dünyada yaşıyoruz. Klasik anlamdaki bilimkurgu, yayılmacı bir politikanın egemen olduğu bir dünyaya aitti. 19. ve 20. yüzyılların kolonizasyon ve keşifleriyle suç ortaklığı yapan, mekânsal araştırmayı ön planda tutan öyküler arasında kendine bir yer edinmiş gibiydi. Oysa burada nedenle

sonuç arasında hiçbir ilişki yoktur. Çünkü günümüzde yeryüzü sanal anlamda kodlandığı, bir haritası çizildiği, envanteri çıkartıldığı ve rakamlara boğulduğundan bizde küreselleşerek kendi üstüne kapandığı izlenimi bırakmaktadır. Çünkü evrensel Pazar demek, mallar kadar düşselliğe son veren değerler, göstergeler ve modeller demektir. Bilimkurgunun (teknik, zihinsel ve kozmik) araştırmalar yapan evreni de işlevini tam olarak bu yüzden yitirmemiştir. Ancak bu ikisi kesinlikle birbiriyle bağlantılı olup, bunlar geçmiş yüzyıllarda yaşanan o âni gelişme ve yayılma süreçlerinin yerini alan genel bir için için kaynama (implosion) sürecinin ön ve arka yüzü gibidir. Bir sistem gidebileceği en uç noktaya kadar giderek, doyuma ulaştığı, yani tükenmeye başladığında bir tersine çevirme süreciyle karşılaşılmaktadır. Bu arada düşselin de başına bir şeyler gelmektedir.

Bugüne kadar hep belli bir düşsellik stokuna sahip olduk, oysa gerçeklik katsayısı kendisini anlamlı kılan düşsellik stokuyla doğru orantılı olmak durumundadır. Bu düşünce coğrafi ve mekânsal keşifler için de geçerlidir; başka bir deyişle düşselliğin ulaşıp üzerinde dolanabileceği bakir bir alan kalmadığında ve *haritalar tüm coğrafi alanları kayıt altına aldığında, gerçeklik ilkesi de ortadan kaybolmaktadır.* Dünyayı bir gönderen olmaktan çıkartan uzayın fethi bu anlamda geriye dönüşü olanaksız bir noktanın da habercisidir. Gerçekliğin sınırları sonsuzluğa çekilince, bu, sınırları belli bir evrende iç uyum anlamına gelen gerçeklik ilkesinde kanamaya yol açmaktadır. Dünyanın keşfinden sonra başlayan uzayın keşfi, insanlığa kendi gerçekliğini yitirtme ya da bir simülasyonun hipergerçekliği içine itmeyle eşdeğerli bir şeydir. Aya gönderilen son uzay aracının içine yerleştirilen ve böylelikle kendisine bir uzay katsayısı yüklendiği söylenebilecek iki oda, bir mutfak bunun en güzel kanıtıdır. Dünyaya ait, içinde oturulan sıradan bir mekâna kozmik bir değer kazandırılarak, uzayda yüceltilmesine tanık olunmaktadır. Gerçek aşkınlaşan uzayın bir uydusuna dönüştürülmektedir. Bu, metafizik, hayaller ve bilimkurguya bir son vermek demektir. Bundan böyle bir hipergerçeklik çağında yaşayacağız.

Bu noktadan itibaren bir şeylerin değişmesi gerekmektedir, çünkü bilimkurguyu çekici kılan bir evren yaratmak, bu evreni dönüştürmek ya da ona akıl almaz boyutlar kazandırmak, onu abartmak artık olanaksızdır. Bundan böyle gerçekten yola çıkarak gerçek olmayan, gerçek verilerden yola çıkarak düşsel bir şeyler üretebilmek mümkün değildir. Bu sürecin tersine döndüğünü, yani nasıl tanımlanacağı belli olmayan durumlarla, simülasyon modelleri oluşturularak kendilerine gerçeğin, sıradanlığın, yaşanmışlığın renkleri yüklenmeye ve bu arada yaşantımızdan çıkıp giden gerçek de bir kurmacaya dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bize kimi zaman insanı tedirgin edebilecek tuhaflıktaki ayrıntılara kadar inilerek yeniden oluşturulmuş/üretilmiş çok başarılı bir gerçek, gündelik olaylar ve yaşanmışlık sanrısı sunulmaktadır. Tıpkı koruma altına alınarak yeniden üremeleri sağlanmaya çalışılan hayvanlara ait bir 'doğal park' ya da bir 'doğal botanik bahçesi' gibi. Bütün bunlar bizde, neredeyse gerçeğinin üzerine gelip yapışan ve aralarında bir fark bulunduğunu saptayabilmenin imkânsız olduğu bir ikiz izlenimi bırakmaktadır. Oysa bunların hepsi bir tözden yoksun, gerçekliklerini çoktan yitirip hipergerçekleşmiş şeylerdir.

Bu anlamda sahip olduğu keşfetme duygusunun kattığı çekiciliğin kendisine kazandırdığı o özgürlük ve saflığı romana özgü bir duygusallıkla yaymaya çalışmak yerine, bizim güncel evren anlayışımıza uygun bir şekilde adına "gerçek" dünya dediğimiz, şu evrensel simülasyon parçalarına yeniden can vermeye, onları güncelleştirmeye ve yeniden gündelik yaşamın bir parçası haline getirmeye çalışan bilimkurgu için için türünden bir gelişme gösterecektir.

Bu tersine döndürme ya da bu tersine döndürülmüş duruma bundan böyle hangi yapıtlar karşı çıkacaktır? Görünüşe göre bu yeni uzamda Philip Dick'in öykülerinin, tabiri caizse, kendilerine yeni bir çekim merkezi yaratmaya çalıştıkları söylenebilir (Artık pek söylenemez, zira bu yeni evrende "yerçekimi" diye bir şey yoktur ya da hâlâ yerçekimi diye bir şeyden söz edebiliyorlarsa bu gerçek ve düşsel adlı *delikler* sayesindedir). Bu öykü-

lerde alternatif bir kozmos, kozmik bir egzotizm ya da folklordan söz edilmediği gibi galaksiler arası kahramanlık öyküleri de yoktur. Bu öykülere ait tüm veriler kesinlikle bir simülasyon evrenine ait olup hiçbir şeyin kökeni belli değildir. Her şey içkindir. Geçmiş ya da gelecek yoktur. Öykülerle ilgili (zihinsel, zamansal, mekânsal ve gösterge anlamında demek istiyoruz) tüm veriler (coordonnées) boşlukta yüzmektedirler. Bu, mevcut bir gerçek evrene paralel olarak yaratılmış, birincinin tıpatıp bir benzeri ya da var olabilecek türden bir evren değildir. Böyle bir evren hem var olabilir hem de olamaz. Bu hem gerçek hem de gerçekdışı bir evrendir. Bu *hipergerçeğin* ta kendisi yani bir simülasyon evreni olup, özetle bambaşka bir evrendir. Bunun bir simülasyon evreni olmasını sağlayan şey Dick'in simülakrlardan bilinçli bir şekilde söz etmesi değildir, zira bilimkurgu bunu her zaman yapmıştır, ancak bu işi her zaman asıl dünyanın *ikizini* (double) yapay veya düşsel bir şekilde üreterek yapmıştır. Oysa bu öykülerde ikiz diye bir şey yoktur. Burası daha baştan başka bir dünyaya benzemeyen bir başka dünya olup, onu yansıtabilmek de, onu yansıtabilecek bir ütopya üretmek de olanaksızdır.

Dış görünümden yoksun, şeffaflıktan uzak bir simülasyon evreninin dışına çıkabilmek olanaksızdır. Bir anlamda bu evrende "dünyayı aynanın içinden/arkasından izleyebilmek" bile olanaksızdır, zira bu iş aşkınlığın altın çağına ait günlerde yapılabiliyordu.

Bu konuda Ballard'ın gelişim çizgisini izlemek belki daha inandırıcı olacaktır. Yazdığı aşırı "fantazmagorik", bir düşü andıran, insanı şaşkınlığa uğratan ilk şiirsel öykülerinden *Crash* adlı öyküsüne ki, günümüzde (IGH ya da *Beton Adası* başlıklı öykülerine oranla) kuşkusuz bir bilimkurgu modeli/örneği olarak gösterilebilecek ancak bir bilimkurgu romanı olmayan bu öyküye bir göz atalım. *Bizim* dünyamızı anlatan bu öyküde "yeni olarak nitelendirilebilecek" hiçbir şey yoktur. Bu öyküde anlatılan trafik ve kaza, teknik ve ölüm, cinsellik ve fotoğraf makinesi objektifi dâhil her şey hiperişlevsel olup, sanki her şeyin senkronik bir şekilde çalıştığı, simüle edilmiş büyük bir makineden söz

edilmektedir. Başka bir deyişle sanki çevremizi saran boşlukta, birbiriyle iç içe geçen bize özgü hiperişlevsel modellerin hızlandırılmasından söz edilir gibidir. *Crash*'i o eski (mekanik ve mekanist) işlev/işlevsizlik çifti çevresinde dönüp duran bütün diğer bilimkurgu yapıtlarından ayıran özellik, "bildiğimiz" (normal) dünyayı aynı aynı temel konular ve amaçlar doğrultusunda gelecek adlı bir zaman dilimi içinde yansıtabilmesidir. Az önce açıkladığımız kurallar çerçevesinde kurmaca, gerçekliğin ötesine geçebilmektedir (ya da tersi olmaktadır ki, bu çok daha ilginç bir şeydir). Oysa *Crash*'te ne kurmacadan söz edilebilir ne de bir gerçeklikten, zira hipergerçeklik denilen şey her ikisine birden son vermiştir. Günümüzde bize özgü çağdaş bir bilimkurgu edebiyatı diye bir şey varsa o da budur. *Jack Barron ya da Sonsuzluk* adlı öyküdür, *"Herkes Zanzibar'a"*nın kimi bölümleridir.

Aslında bu anlamda bir bilimkurguya artık hiçbir yerde rastlayamıyoruz, zira bu tür bir bilimkurguyla her yerde karşılaşıyoruz. Örneğin, oradan oraya aktarılan modellerde, şu anda burada, yanıbaşımızda çevremizi saran şu simülasyon adlı kanıtlanması imkânsız hakikatin içinde karşılaşıyoruz. Bu işlemsel dünyanın tepkisizliği sayesinde onu doğal ve işlenmemiş haliyle görebilmek mümkündür. Batı Almanya'da bulunan ancak *hiçbir* şey üretmediği halde işsiz insanlara geleneksel çalışma sürecine özgü işler verip çalıştıran ve tüm faaliyetleri fabrikalar arası karşılıklı sipariş, rekabet, yazışma, muhasebe işlemlerinden ibaret olan ve hep birlikte çok büyük bir ağ oluşturan şu simülakr-fabrikalar adlı "gerçeklik" hangi bilimkurgu yazarının aklına gelebilir ki? (Zaten günümüzde artık böyle şeyler düşlenmiyor.) Anlamsız bir şekilde boşu boşuna çalışıp, 'üreten' bu fabrikaların 'ürettikleri' maddeler günlük yaşamda hiçbir işe yaramamaktadır. Üstelik bu hayalet fabrikalardan biri günün birinde "gerçekten" iflâs etmiş ve çalışanlarını ikinci bir kez işsiz bırakmıştır. Simülasyon budur. Bunlar yalancıktan fabrikalar değil, gerçek ya da hipergerçek fabrikalardır. Sonuç olarak bunlar "ciddi" olarak tanımlanabilecek fabrikalara ait "gerçek" üretimin de hipergerçeklik evreni çerçevesinde yorumlanmasına ne-

den olmaktadırlar. Burada insanı hayrete düşüren şey, gerçek/yalancı fabrika karşıtlığı değil, tam tersine ikisi arasında bir fark bulunmamasıdır. Oysa bu farksızlık gerçek fabrikalarda gerçekleştirilen üretimin de bu "simülakr" işyerlerininkinden farklı bir amaca sahip olmadıkları düşüncesini çağrıştırmaktadır. Üretim adlı öykünün bu bölümüne gerçek bir "bilimkurgusal" nitelik kazandıran şey, işte bu hipergerçek benzerliktir.

Günümüzün karmaşık bilimkurgu dünyasında, içinden çıkılması en güç olan şey (hâlâ büyük ölçüde) ikinci düzene ait üretici/yansıtıcı (=düşsel bir dünya yaratan) düşsellikle üçüncü simülasyon düzeni içinde yer alan düşsellik arasındaki ayırımın kalkması, yani belirsizliktir. Örneğin ikinci düzene özgü tipik bir örnek olan mekanik robotlarla aslında üçüncü düzene ait olan sibernetik, bilgisayarlı makineler arasında kesin bir ayırım yapabiliyoruz. Ancak bir düzen, diğerinin içine karışıp onu kirleterek saflığını bozabilir. Örneğin üçüncü düzene ait bilgisayar, süper mekanik bir araç, süper bir robot ve aynı zamanda ikinci düzene ait simülakrlara özgü bir üretkenliğe sahip süper güçlü bir makine gibi iş görebilir, başka bir deyişle bir simülasyon sürecinden çok, belli amaç ve hedefleri olan bir evrene özgü tepkiler gösterilebilir (buna *2001*'deki bilgisayarın değer karmaşası ve başkaldırmasıyla, "*Herkes Zanzibar'a*"daki Şalmanazar da dâhildir.)

Birinci düzene ait (opératique) *güdümleyici* bir özelliğe sahip (teatral bir konuma, teatral ve fantastik bir düzeneğe sahip şu teknik adlı "büyük opera") olanla, ikinci düzene ait (opératoire) *güdümleyebilme özelliğine* (sanayileşmiş, üretici, güç ve enerji üreten bir konuma) sahip olan üçüncü düzene (opérationnel) "*güdümlenebilen*"e (metatekniğin sibernetik, rastlantısal ve değişken konumuna) ait tüm veriler bilimkurgu düzeyinde birbirleriyle iç içe geçebilirler.

Bizim yalnızca üçüncü düzene ait olanlarla ilgilendiğimiz söylenebilir.

HAYVANLAR

territoire et métamorphoses

Yaşam Alanı ve Biçimsel Dönüşüme Uğramalar

Engizisyon cellâtlarının sorunu Kötülüğü, Kötülük İlkesini itiraf ettirebilmekti. Suçlulara kazara suç işlemiş olduklarını, ilahî düzenin bir parçası olan Kötülük ilkesine istemeden uyduklarını söyletmek gerekiyordu. Böylelikle itiraf olayı insanı rahatlatan neden-sonuç ilişkilerinin sürdürülmesini sağlarken; öte yandan işkence, yani kötülüğe işkence yoluyla bir son verilmesi *bir neden olarak Kötülük üretiminin* (bu ne sadistçe ne de bağışlatıcı türden bir işkencedir) büyük bir başarı elde etmesini sağlıyordu. Aksi takdirde insanın imanından çok az sapması bile Tanrının yarattığı her şeyden kuşku duyulmasına neden olabilirdi. Laboratuvarlarda ya da füzelerde hayvanlardan gene böylesine vahşi bir şekilde yararlanır, onları kötü emellerimize alet edip elektrotlar ve ameliyat bıçaklarıyla tehdit ederken kendilerine zorla itiraf ettirmeye çalıştığımız şey nedir?

Bilimin hayvanlardan beklediği bir şey varsa, o da, bilimin hiçbir zaman varlığından emin olamadığı ve gizliden gizliye umudunu kesmeye başladığı bir nesnellik ilkesinin varlığını itiraf

etmesidir. Kesinlikle akıl almaz ve acayip bir şekilde hayvanlara hayvan olmadıkları, hayvanlık, vahşilik diye bir şeyin var olmadığını; buna karşın en hayvani, en tuhaf ve *anormal* davranışların bile bilim tarafından fizyolojik mekanizmalar, beyinsel bağlantılar vb. adı altında çözülebildiği itiraf ettirilmeye çalışılmaktadır. Hayvanların sahip oldukları hayvani özellik ve bu özelliğin kökenindeki belirsizlik ilkesinin yok edilmesi gerekmektedir.

Öyleyse bilimsel deney, bir amacın aracı olmaktan çok, *güncel* bir meydan okuma ve günahtan arındırma işkencesidir. Akla uygun bir ortam oluşturamayan bilimsel deneyler, eskiden insana imanını topluluk önünde bağırta çağırta itiraf ettirmeye çalışan işkenceciler gibi hayvanlara bilimsel denek olduklarını itiraf ettirmeye çalışmaktadırlar. Hastalık, delilik, hayvanlık gibi birbirinden farklı şeylerin, gerçekte nedenleri kolaylıkla anlaşılabilecek geçici bir delilikten ibaret olduklarını itiraf ettirmek istemektedirler. Eskiden ilahî akıl nasıl kendini kanıtlama deneyleri yaptıysa, bugün de bilim sürekli benzer deneyleri her yerde tekrarlamaktadır. Bu anlamda hepimiz, üzerlerinde sürekli testler yapılan ve son aşamada her biri akıl (rasyonel) yoluyla açıklanabilecek refleks davranışlar sergileyen birer deney hayvanı sayılırız. Sessizlikleri nedeniyle bizim için akıl yoluyla anlaşılması olanaksız vahşi bir düzeni temsil eden hayvanların dünyasının bu anlaşılmazlığına bir son verilerek, düşünce yoluyla üretilen bir hayvanlık anlayışı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Öyleyse liberal yok etme yöntemi hayvanlara öncelik tanımaktadır! İşletmelerdeki deneysel süreçten sanayi işletmelerinde zorla çalıştırılmaya kadar giden hayvanları modern yöntemlerle inceleme yollarının hepsi, aslında insanları güdümleme aşamalarına özgü ara kesitlere benzemektedir.

> Lyon'da yapılan bir kongrede Avrupalı veterinerler sınaî boyutlarda hayvan yetiştiren işletmelerdeki psişik rahatsızlıklar ve hastalıkların giderek artışından endişe duymaktadırlar.
>
> *Science et Avenir*, Temmuz 1973.

Tavşanlarda hastalıklı bir huzursuzluk hali görülmekte, kendi pislikleriyle beslenmeye başlamakta ve kısırlaşmaktadırlar. Tavşan, söylentiye göre doğuştan "rahatsız" ve "uyumsuz" bir hayvandır. Enfeksiyonlara ve parazitlere karşı aşırı duyarlıdır. Antikorlara karşı direnç kazandıklarından dişiler kısırlaşmaktadır. Ölüm oranları neredeyse doğal denebilecek bir artış göstermektedir.

Tüm tavuklar histerik bir şekilde davranmakta ve kolektif "psişik" tansiyon tehlikeli boyutlara ulaşabilmektedir. Bu durumda bütün tavuklar, kümesin dört yanına doğru uçuşup bağırmaya başlamaktadırlar. Kriz sona erince genel bir bezginlik, bir terör ortamıyla karşılaşılmakta ve hayvanlar bir köşede suskun, felç olmuş gibi durmaktadırlar. En ufak bir olay yeniden kriz geçirmelerine neden olmakta ve bu durum bazen haftalarca sürebilmektedir. Tavuklara yatıştırıcı ilâçlar verilmeye çalışılmıştır...

Domuzlardaysa etoburlaşma olayıyla karşılaşılmaktadır. Hayvanlar birbirlerini ısırmaktadır. Danalar ise kimi zaman çevrelerindeki her şeyi ölünceye dek yalamaktadırlar.

"Sınaî yöntemlerle yetiştirilen hayvanların *psişik* açıdan acı çektikleri doğrudur... Bu yüzden bir zoo-psikiyatri zorunlu hale gelmektedir... Huzursuz bir psişik yapı normal gelişme açısından engel teşkil etmektedir."

Loş alanlar, kırmızı ışık, çeşitli oyuncaklar ve yatıştırıcıların hiçbiri iyi gelmemektedir. Tavuklarda bir yeme hiyerarşisi, yani bir *pick order* vardır. Bu aşırı kalabalık yaşama koşullarında sona kalanlar hemen hiç beslenememektedirler. Bu *pick order*'a son verilerek, yemleme *demokratik* bir dağıtım yöntemiyle çözülmeye çalışılmış, ancak girişim tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü bu simgesel düzenin bozulması hayvanların yaşantısında bir karmaşa ve kronik dengesizliğe yol açmıştır. Bu güzel bir saçmalık örneği olup, daha önce tribal toplumlarda benzer bir iyi niyetli demokratik girişimin hangi felaketlere yol açtığını biliyoruz.

Psikolojik rahatsızlıkların hayvanlarda fizyolojik hastalıklara yol açması gibi olağanüstü bir buluş yapılmıştır! Farelerde, do-

muzlarda, tavuklarda kanser, mide ülseri ve kalp damar pıhtılaşmasına bağlı enfarktüsler görülmektedir! Araştırmanın yazarı sonuç olarak tek çözümün hayvanların daha büyük alanlara taşınması olduğunu söylemektedir. "Biraz daha geniş alanlar yaratılırsa halen gözlenen pek çok rahatsızlık ortadan kalkacaktır." En azından "hayvanlar bu kadar sefil, perişan olmayacaklardır" Sonuç olarak: "Sınaî yöntemlerle üretilen hayvanların kaderiyle ilgili güncel araştırmalar, görüleceği gibi *bir kez daha* ahlâk ve belli bir çıkar anlayışı arasında ittifakla sonuçlanacaktır" diyen araştırmacımız bu kongreden hoşnuttur. "Doğayla istediğiniz gibi oynayamazsınız." Hayvanlardaki rahatsızlıkların boyutları işletmenin verimliliği açısından zarar verici bir düzeye ulaştığından, bu verim düşüklüğü işletme sahiplerinin hayvanlara daha normal yaşam koşulları sağlamasına yol açabilecektir. "Sağlıklı bir üretim için bundan böyle *hayvanların zihinsel sağlığıyla da* ilgilenmek gerekecektir." Aynı araştırmacı hayvanların yeniden sağlıklı bir psikolojik yapıya kavuşabilmeleri için tıpkı insanlar gibi onların da tatile gönderilebileceklerini öngörmektedir.

"İnsaniyet", "normallik" ve "yaşam standardının" bir verimlilik olayı olduğu bundan daha güzel ve iyi bir şekilde ifade edilemezdi. Artı-değer hastalığına yakalanan bu hayvanlarla; sınaî konsantrasyon, bilimsel bir şekilde örgütlenen çalışma düzeni ve zincir (bant) sistemiyle çalışan fabrikalar arasındaki paralellik oldukça aydınlatıcıdır. Burada da kapitalist "işletmeciler" beşerî bilimler ve fabrika arasındaki "psiko-sosyolojik" boyutu keşfedip, "işin niteliği" ve "görevlerin çeşitlendirilmesi" gibi yenilikler ve buluşlara başvurarak sömürü biçimini neredeyse insanın gözlerini yaşartacak bir şekilde gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Bu yöntemlere çözümü olmayan bir ölüm olayıyla karşılık veren hayvanlar örneği, bant sisteminde çalışan insanlarınkinden çok daha hayranlık uyandırıcıdır.

Sınaî boyutlardaki bir ölüm biçimine karşı hayvanlar, ancak intihar ederek meydan okuyabilmektedirler. Betimlenen bütün anormallikler intiharla ilişkilidir. Bu direnişler sınaî anlayışın (verimin düşmesi) başarısızlığı anlamına geldiği gibi, özellikle

de uzmanların yürüttükleri mantığı sarsmaktadır. Düşünce ürünü davranışlar ve makine-hayvan mantığıyla akılcı mantık perspektifinden bu anormal davranışların nasıl adlandırılması gerektiği bilinememektedir. Bu yüzden işletmelerin nihaî amacı olan ölüm konusunda herhangi bir değişikliğe yol açmayan liberal ve insancıl bir bakım düzenine mahkûm edilmiş hayvanların psikolojik, irrasyonel ve bozuk bir psikolojik yapıya sahip olmaları sağlanmaktadır.

Böylelikle kendileri için hazırlanan ölüm düzenine uyumlanamayan hayvanların daha önce keşfedilmemiş psişik yapılarının incelenmesi de yeni bir bilimsel inceleme alanı haline gelecektir. Tıpkı tutukluları hücrelere tıkmak olanaksız hale geldiğinde tutuklu psikolojisi, sosyolojisi ve cinselliğinin yeniden keşfedilmesi gibi! Tutuklunun özgürlük, cinsellik ve "normalliğe" gereksinim duyduğu ve hapishane yaşamına ancak bu şekilde tahammül edebildiği keşfedilmiştir.[1] Tıpkı sınaî yöntemlerle üretilen hayvanların normlara uygun bir şekilde ölebilmek için "belli yaşam koşullarına sahip olması gerektiği gibi" Burada hiçbir çelişki yoktur. Üretim zorunluluğunun gereklerini yerine getirebilmek için işçi, sorumluluk almak ve özerk yönetimin ne olduğunu bilmek durumundadır. Uyum sağlayabilmek için her insanın psişik bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir psişik yapının başka bir varoluş nedeni olamaz. Altın çağını yaşamayı sürdüren bu psişik yapı yaşamın tüm alanlarında akılcı bir toplumsallaştırma sürecinin yaşama geçirilmesinin olanaksız olduğu bir dönemle çakışacaktır. İnsanı mucizevi bir

[1] Örneğin Teksas'taki bir hapishanede tutuklu bulunan dört yüz kadın ve erkek, dünyanın en yumuşak cezaevi yönetimine sahiptir. Geçtiğimiz haziran ayında bu hapishanede bir çocuk doğmuş ve son iki yılda yalnızca üç kişi kaçmıştır. Kadın ve erkek tutuklular öğle yemeklerini birlikte yemekte ve grup psikolojisi seanslarında biraraya gelmektedirler. Her tutuklu kendi odasına ait tek anahtarın sahibidir. Kimi tutuklular boş odalarda biraraya gelebilmektedirler. Bugün itibariyle otuz beş tutuklu bu hapishaneden kaçınış, ancak büyük çoğunluğu kendiliğinden geri dönmüştür.

yöntemle "akılcı" davranışlar sergileyen bir varlığa indirgeyebilmek mümkün olsaydı, bugün ne insan bilimleri ne de psikanaliz diye bir şey olurdu. Karmaşık yapısı sınırsız bir şekilde uzatılıp, genişletilebilecek psikoloji adlı disiplinin ortaya çıkmasının kökeninde (işçileri) öldürünceye kadar sömürebilme, (tutukluları) öldürünceye kadar kapalı tutabilme, (hayvanları) öldürünceye kadar şişmanlatma olanaksızlığı vardır. Şaşmaz bir eşdeğerlikler yasasına göre:

– Şu kadar kalorisi olan enerji ve zaman için=şu kadar işgücü
– Şu suça=şu kadar ceza
– Şu kadar gıdaya=optimal ağırlık ve sınaî ölüm biçilmektedir.

Bu sürece bir son verildiğinde ortaya psikolojik yapı, delilik, nevroz, psiko-sosyal vb. şeyler çıkarak bu saçma sapan denklemlere bir son vermek yerine üzerinde uzlaşma sağlanmış eşdeğerlikler ilkesinin sürdürüldüğü görülmektedir.

Yük hayvanı olup insanlar için çalıştılar. Deney hayvanı olup bilimin sorularını yanıtlamaya zorlandılar. Tüketim hayvanı olup sınaî ete dönüştüler. Psikolojik rahatsızlıkları fizyolojik hastalıklara yol açan hayvanlar olarak bugün bu "psikoloji" terminolojisini bilmek ve kendi psikolojik yapıları ve bilinçaltlarındaki kötülüklerin hesabını vermek durumundalar. Bizim başımıza gelenler onların başına bütün bu işlerin açılmasına neden oldu. Bizim yazgımız hayvanlarınkinden hiç farklı olmadı. Bu olay, ayrıcalıklı bir varlık olarak İnsanın Hayvandan üstün olduğunu kabul ettirmeye çalışan İnsan Aklını bozguna uğratan acı bir intikamdır.

Akılcılık ve insan sevgisinin (humanisme) gelişmesiyle birlikte hayvanlar insani varlıklar haline gelmişlerdir.

Bu mantığın ırkçılıktan bir farkı yoktur. Nesnel bir hayvanlık düzeni ancak İnsanın ortaya çıkmasından sonra var olabilmiştir. Geçmişten günümüze insanla hayvanın karşılıklı konumlarını belirleyen soy ağacını yeniden oluşturabilmek çok zaman

alabilir, ancak günümüzde bu ikisi arasındaki uçurum, başka bir deyişle uzaya gönderilen ve laboratuvar adlı cehennemlerde hayvanları, bizim yerimize sorulan sorulara yanıt vermeye zorlayan ya da Afrika'daki rezervler ve hayvanat bahçeleri adlı cehennemlerde canlı birer örnek olarak muhafaza edip, arşivledikten sonra onları yok eden anlayışın gerisinde ırkçı denilebilecek bir duygusallık yatmaktadır ki, (Brigitte Bardot ve bebek fok balıkları gibi) bu tıpkı köleliğin ortadan kaldırılmasından sonra ortaya çıkan gerçek ırkçılık gibi, hayvanların evcilleştirilmesinden sonra ortaya çıkan bir uçurumdur.

Eskiden hayvanlar daha kutsal ve kusursuz varlıklar olarak kabul ediliyorlardı. İlkel toplumlarda "insan" egemenliği diye bir şey yoktur. İnsanlara uzun bir süre hayvanların düzeni modellik etmiştir. Kurban edilmeye değer ilk varlıklar bir Tanrı olarak görülen hayvanlardı. İnsan, hayvandan sonra kurban edilmeye değer ikinci varlık olabilmiştir. İnsanlar, hayvanların bir devamı olarak gösterilmektedir. Örneğin Bororolar kendilerinin (araras) hayvan ruhları taşıyan varlıklar olduklarına inanmaktadırlar. Bunun mantık-ötesi ya da Lévi-Strauss'un hayvan görünümüne büründürdüğü zihinsel sınıflama düzeniyle bir ilişkisi yoktur (Hayvanların bir *dil* modeli olarak görülmesi bile masalsı bir şey olup, bu onların kusursuzluğunun bir göstergesidir. Bu, Bororolarla, "Araraların döngünün (cycle) unsurları olduğunu ve bu döngüsel biçimin oluşturduğumuz her tür sınıflandırma ve ayırımlayıcı karşıtlığı dışladığını göstermektedir. Yapısal karşıtlık *şeytanî bir düşünce* olup, insanlarla hayvanları birbirinden ayırıp karşı karşıya getirmektedir. Başka bir deyişle, İnsani niteliklerden söz etmek hayvanları İnsanlık dışı bir konuma itmektir. Döngü *simgesel bir şeydir,* çünkü tersine çevirme yöntemiyle konumlara bir son verebilmektedir. Bu anlamda Bororolar hayvan ruhuna sahip "varlıklardır", tıpkı Kanaklı yerlilerin ölüleri hakkında hayvan görünümüne bürünerek canlılar arasında dolanıyorlar demeleri gibi, (Acaba Deleuze'ün hayvanlaşmak dediği böyle bir şey midir? Birer "Pembe Panter olun" demesinin nedeni bu olabilir mi?)

Ne olursa olsun bize kadar ulaşan tüm mitolojik açıklamalar hayvanların tanrısal ve kutsal bir soydan geldiklerini göstermektedir. Avlanma sırasındaki öldürme eyleminin bile, deneysel bir parçalanmanın tersine, simgesel bir ilişki olduğu söylenebilir. Sınaî hayvan üretimine karşılık evcilleştirme simgesel bir ilişki biçimidir. Bunu anlamak için hayvanların köylerdeki konumlarına bakmak yeterlidir. Öte yandan hayvanların da katıldığı bir akrabalık sistemi olan ve bir toprak parçası, bir klanın varlığını zorunlu hale getiren evcilleştirmenin konumuyla evlerde bakılan hayvanların konumunu (rezervlerle sınaî hayvan yetiştiriciliğinin dışında kalabilen tek hayvan türü budur) birbirine karıştırmamak gerekir. Burada "içleri" sahiplerinin sevgisiyle "doldurulup" süs eşyasına dönüştürülen köpek, kedi, kuşlar ve hamsterlar gibi ev hayvanlarından söz ediyoruz. Hayvanların kutsal kurbanlık aşamasından, ambiyans müziği çalınan köpek mezarlıklarına; çevreci duygusallığa karşı sürdürdükleri kutsal meydan okuma aşamasına izledikleri yol zaman içinde sıradan bir varlığa dönüşen insanın konumu konusunda yeterince aydınlatıcıdır. Bu olay bir kez daha hayvanlarla insanlar arasında öngörülmemiş bir karşılıklılık ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.

Hayvanları aşağıladığımızı gösteren en belirgin işaret kendilerine karşı beslediğimiz duygulardır. Onları ne kadar seviyorsak, o kadar aşağılıyoruz demektir. Hayvanlar sorumsuz ve insanlık dışı bir yaşama mahkûm edilerek ne kadar aşağılanıyorlarsa o oranda insan sevgisi ve şefkati görmeye layık bulunmaktadırlar. Tıpkı bir masumluk ve çocukluk konumuna mahkûm edilerek kendilerine sevgi ve şefkat gösterilen çocuklar gibi. Duygusallık, hayvanlığın en alt boyutlara indirgenmiş biçimidir. Bu ırkçı olarak nitelenebilecek türden bir acıma duygusu olup, biz hayvanları bile bu türden bir duygusallıkla donatmaya çalışıyoruz.

Eskiden hayvan kurban eden insanlar, onları birer hayvan olarak görmezlerdi. Hattâ hayvanları biçimsel olarak mahkûm eden ve cezalandıran şu bizim tiksintiyle karşıladığımız Ortaçağ bile onlara bizden daha yakındır. Ortaçağ'da hayvanları suçlamak onları onurlandırmak anlamına geliyordu. Günümüzde ise

onları adam yerine koymayarak birer hiç muamelesi yapıyor ve bu düşünceye dayanarak kendileriyle "insanca" ilişkiler kurmaya kalkışıyoruz! Artık onları kurban etmeyip cezalandırmadığımız gibi, bir de bununla gurur duyuyoruz. Oysa bunun nedeni onları evcilleştirmemizdir. Daha da kötüsü onları adalet sistemimiz tarafından yargılanmaya değer bulmadığımız, bizimkinden kesinlikle farklı daha alt düzeyde yer alan bir dünyaya ait varlıklar olarak görüp yalnızca şefkat ve toplumsal merhamet gösteriyor, cezalandırma ve ölümden çok deney hayvanı ve kasaplık et muamelesi görmeye layık olduklarını düşünüyoruz.

Günümüzde kendilerine karşı güdülen şiddete tamamıyla son verilmesi hayvanları inanılması güç bir durumla karşı karşıya bıraktı. Kurban etme, yani hayvanlarla "içli dışlı" olmanın (Bataille) yarattığı şiddetin yerini hayvanlarla mesafeli olmanın yarattığı duygusal ya da deneysel şiddet aldı.

Canavarlık kavramının anlamı değişti. İnsanın ödünü koparan ve bir o kadar da büyüleyen hayvani niteliğe sahip canavarlık kavramı anlam değişikliğine uğramakla birlikte hiç olumsuz olmayıp, her zaman ikircikli bir anlama sahip olmanın yanısıra keza bir değiş tokuş ve benzerlik kurma nesnesi, kurban törenleri, mitoloji, kakma hayvan figürlü nesneler, hattâ gördüğümüz düşler ve kurduğumuz hayallerde bile yer almıştır. Her türlü tehdit ve biçimsel dönüşüme uğrama (metamorfoz) çeşidini içeren ve mevcut insan kültürüne gizlice yerleşerek bir tür dost olma biçimini andıran bu korkunçluğu biz, gösteri özelliği taşıyan bir korkunçlukla değiş tokuş ettik. Başka bir deyişle bu, yaşadığı orman içinden çekilip alınarak, bir müzikhol yıldızına dönüştürülen King-Kong türü bir canavarlıktır. Bunun sonucunda kültürel senaryo bir anda tersine dönmektedir. Eskiden kültürel hayvan vahşi hayvanı, yani ejderhayı yok eder, her yere yayılan kanlardan bitkiler, insanlar ve kültür fışkırırdı. Bugün artık King-Kong sanayileşmiş metropolleri yıkmaya ve bizi canavarları yok edip onlarla yaptığı sözleşmeyi bozduğu için (ki, filmde bu olay kadının ilkel bir şekilde hayvana armağan edilmesiyle ifade edilmektedir) ölen kültürümüzden kurtarmaya gelmektedir. Filmin

insanı büyülemesinin nedeni bu anlamın tersine çevrilmesi, yani insanlık dışı nitelendirmesinin, insana özgü bir şey haline gelmesi ve tüm insanlığın avlanan hayvana dönüşmesinin yanısıra kadınla hayvanın birbirlerini karşılıklı olarak ayartmaları, başka bir deyişle bir düzenin diğerini ya da insani ve hayvani düzenlerin birbirlerini canavarca ayartmaları vardır. Kong, bugüne kadar insanlarla hayvanlar arasında hiç yaşama geçirilmeden hep simgesel ve bir ritüel şeklinde var olmuş tabu niteliğindeki bir suç ortaklığını, bir düzenin diğeri tarafından ayartılarak dönüştürülme olasılığını yeniden ortaya çıkarttığı için ölmüştür.

Hayvanların izlediği yol, temelde delilik ve çocukluk, cinsellik ya da zenciliğin izlediği yoldan pek farklı değildir. Dışlama, içine kapanma ve ayırımcılık mantığının neden oldukları tersine çevirme mantığı toplumun tamamını (itiraf edelim ki, dışlanmalarına yol açan radikal sorgulamadan tamamıyla kurtulmalarına karşın) delilik, çocukluk, cinsellik ve aşağı ırklar aksiyomuna indirgeyen tersine çevrilebilen bir şiddetten söz ediyoruz. Bununla uygarlaşma süreci arasında göz kamaştırıcı bir paralellik vardır. Hayvanlar da ölüler ve başka pek çok şey gibi bu kesintisiz yok edip bünyesine katma süreci, yani türleri önce yok edip sonra da onlara söz hakkı tanıyan, ortadan kaybolma nedenlerini kendilerine itiraf ettiren sürece boyun eğmişlerdir. Hayvanlara tanınan bu söz hakkı delilere, çocuklara ve cinselliğe (Foucault) tanınan söz hakkı gibi bir şeydir. Bu olay hayvanları öylesine şaşırtmıştır ki, insanlarla olan bağlarını koparttıkları günden bu yana şüphe uyandıran bir suskunluk evresine girmişlerdir.

Delilik denilen meydan okuma biçimine tarihsel açıdan bir bilinçaltı varsayımıyla karşılık verilmiştir. Sınırlarını saçmalık boyutlarına kadar genişleten ve iyice saldırganlaşan saçmalığa hak ettiği değeri verecek bir anlam sisteminde bilinçaltı adlı mantıksal düzenek bundan böyle delilikten (ve daha genelinde her anormal ve tuhaf oluşumdan) psikolojik durum, içtepi, baskı altında tutma vb. terimlerle söz etmemize izin verecektir. Deliler bizi bir bilinçaltı varsayımını kabul etmeye zorladılar, biz de onları bu bilinçaltı adlı tuzağa düşürerek karşılık verdik. Çünkü ilk

aşamada Bilinçaltı, Akla karşı gelerek onu bozguna uğratmaya kalkışmış ve deliliğin akılla olan ilişkisine hâlâ bir son verebilecek güce sahip olsa da sonradan deliliğe karşı çıkmıştır, zira bilinçaltı klasik akla oranla onun daha evrensel bir akılla ilişkilendirilmesini sağlamaktadır.

Eskiden deliler dilsizdi. Oysa bugün herkes onların ne dediklerine kulak vermektedir, çünkü günümüzde, eskiden saçma sapan ve içinden çıkılması olanaksız görünen deli mesajlarını çözebilen bir yöntem bulunmuştur. Üstelik çocuklar da konuşmaktadır. Çocuklar, artık büyüklerin evrenine ait olmayan anlaşılması olanaksız tuhaf yaratıklar değildirler. Bir şeyler söylemeye çalışan çocuklar birer gösterene dönüşmüşlerdir. Konuşmalarının nedeni onlara bir konuşma "özgürlüğü" tanınması değil, büyüklerin kafayı çalıştırıp bu sessizliğin bir tehdide dönüşmesini engelleyecek kadar kurnaz olmalarıdır. İlkellere bile söz hakkı tanınmaktadır. Konuşmaları istenmekte ve söylediklerine kulak verilmektedir. Onlara artık bir hayvan muamelesi yapılmamaktadır. Zaten Lévi-Strauss da ilkellerin zihinsel yapılarının bizimkilerin aynısı olduğunu söylemedi mi? Psikanaliz de onları Oidipus kompleksi ve libidoyla buluşturmadı mı? Bize ait kodların hepsine uyum sağladıklarına göre bir sorun yok demektir. Eskiden sessizliğe mahkûm ettiğimiz insanları bugün "konuşmaya" mahkûm ediyoruz. Doğal olarak "farklı" şeyler söylüyor, ancak bu işi gündemi belirleyen "farklılığa" uygun bir şekilde yapıyoruz, tıpkı eskiden Aklın gündemi belirlemesi gibi. Bunda şaşıracak bir şey yok, çünkü düzende bir değişiklik yok. Aklın emperyalizminden sonra sıra farklılığın neo-emperyalizmine geldi.

Önemli olan her şeyin bu anlam imparatorluğuna, kendisine atfedilen anlama boyun eğmesidir. Doğal olarak bütün bunlara rağmen bizimle ne deliler, ne ölüler, ne çocuklar ve ne de vahşiler konuşmaktadırlar. Zaten bizim de onlar hakkında pek fazla bir şey bildiğimiz söylenemez. Ancak düzen açısından önemli olan Aklın rezil olmaktan kurtulması ve herkesin konuşmasıdır.

Hayvanlar konuşmazlar. Giderek daha çok konuşulan, insanın itiraflara ve konuşmaya zorlandığı bir evrende yalnızca onlar sessiz kalmakta ve bu yüzden hakikat dünyasından giderek uzaklaşmaktadırlar. Oysa bizi hayvanlara yakınlaştıran şey budur. Hayvanların bir çevre sorununa dönüşen hayatta kalma mücadelelerinin bir önemi yoktur. Asıl sorun her zamanki gibi seslerini çıkartmamalarıdır. Konuşmaktan başka bir şey yapılmayan, göstergeler ve söylevin hegemonyası altındaki bir dünyada hayvanların sessizliği bizim anlam düzenimizi giderek tehdit etmektedir.

Doğal olarak onları konuşturabilmek amacıyla, zararsız oldukları söylenemeyecek pek çok yöntem bulunmuştur. Masallarda hayvanlar, insanlara özgü ahlâki söylevler çekmişlerdir. Totemizm kuramında yapısalcılık söylevine tahammül etmek zorunda kalmışlardır. Laboratuvarlarda her gün bize (anatomik, fizyolojik ve genetik) "nesnel" söylevler çekmektedirler. Erdemlerle günahlar konusunda bir metafor görevi yaptıktan sonra ekolojik ve enerjetik bir model, biyonik alanda mekanik bir model, bilinçaltı içinse hayalî bir söylev görevi üstlenmişler ve son olarak da Deleuze'ün "hayvanlaşma/başkalaşma" örneğinde yaşamsal bir alandan tamamıyla mahrum bırakılan arzu modeline dönüşmüşlerdir (kesinlikle belli bir yaşam alanına gerek duyan hayvanların, yaşamsal bir alandan mahrum bırakılma örneği olarak sunulması paradoksal bir şeydir).

Bütün bu metafor, kobay, model, alegori karmaşası içinde hayvanların (besleyici bir "kullanım değerine" de sahip olduklarını unutmadan) çektikleri söylev çok açıktır. Çünkü hiçbir yerde gerçekten konuşmamakta, yalnızca kendilerinden beklenen yanıtları vermektedirler. Böylelikle insanları o kısır döngüleşmiş kodlarıyla baş başa bırakarak, sessiz sedasız bir şekilde bizi çözümlemektedirler.

Bir dışlama eyleminden sonra, her zaman kesinlikle bir tersine çevirme olayıyla karşılaşılmaktadır. Delilerin akılsız olduklarını söylemek, er ya da geç bu akılcı düşüncenin temelden yıkılıp gitmesine yol açmaktadır (bir anlamda deliler böyle öç

almaktadır). Hayvanları bilinçaltı, baskı altında tutma ve dilyetisiyle karıştırılan bilinçaltına ait simgelerden yoksun bırakmak, –günümüzde, ruhsal yaşantımızı yönlendiren ve hayvanlarla bizi birbirimizden ayıran delilik ve bilinçaltı gibi kavramların geçerliliğinin tartışılmasına neden olacağı gibi, er ya da geç bir gün bu kavramlardan kurtulmamızı sağlayacaktır. Eskiden İnsanı ayrıcalıklı kılan şey bilinç tekelini elinde tutmasıyken, bugün bilinçaltı tekelini elinde tutmasıdır.

Hayvanların bir bilinçaltına sahip olmadıklarını herkes bilir. Kuşkusuz onlar da düş görebilir, ancak bu biyo-elektrik türden bir varsayımdır, zira düşü simgesel düzene taşıyabilen yegâne araç olan dilyetisine sahip değillerdir. Hayvanların gördükleri düşler konusunda çeşitli fikirler uydurabilir, kendi kurduğumuz hayalleri hayvanlara mâl edebilir ve onları da bu oyunun bir parçası gibi görebiliriz. Çünkü böylesi işimize daha çok gelir. Gerçekte hayvanları ne bilinç ne de bilinçaltı yöntemiyle açıklayamayız. Burada sözü edilen şey, onları bu yönteme boyun eğmeye zorlamak değil, tam tersine *bu bilinçaltı varsayımının hangi açıdan sorgulanmasına yol açtıkları ve bizi hangi varsayımı üretmeye zorladıklarıdır.* Onların sessizliği böylesine anlamlı ya da anlamsızdır.

Bizi bir bilinçaltı varsayımı üretmeye zorlayan delilerin sessizliği de bu türden bir sessizlikti. Bizi başka bir varsayıma iten hayvanların sessizliği de bu türden bir şeydir. Onları anlamıyoruz ve anlayamayacağız, oysa onlarla bir şekilde anlaşabildiğimiz söylenebilir. Eğer onlarla birlikte yaşayacaksak bu işi hiç olmazsa genel bir ekoloji adı altında, ekonomi politikten kaçıp kurtulmuş insan gölgeleriyle hayvan ve doğal unsurların hayaletleriyle birlikte yaşayacakları Platon'un mağarasının boyutları genişletilmiş bir biçimine benzeyen dünya adlı oyukta yapmayalım. Hayvanlarla kurduğumuz derin ilişkilerin sona ermeye başladığı bir sırada görünüşe göre bu ilişkiler bunun tam tersi sayılabilecek bir anlama sahip olan *metamorfoz ve yaşam alanı* adlı göstergelerle ifade edilmektedir.

Hayvanlar bir türün sonsuza dek sürüp gitmesini sağlayabilen en az değişime uğrayan varlıklarken, onları birer biçimsel dönüşüme uğrama kısaca akla gelebilecek her türlü biçimsel dönüşüme uğrama örneğine indirgedik. Kimilerine göre hayvanlar kadar başıboş ve göçebe varlıklar yoktur. Oysa onların boyun eğdikleri temel yasa yaşam alanıdır.[2] Ancak bu yaşam alanı kavramı konusundaki tüm yanlış anlamalara bir son verilmesi ge-

[2] Hayvanların başıboş varlıklar oldukları düşüncesi bir masaldan ibarettir. Bugün bilinçaltı ve arzunun başıboşluk ya da göçerlik göstergeleriyle ifade edilmesi de bu türden bir şeydir. Hayvanlar asla başıboş yaratıklar olmamışlardır. Modern toplumun zorunlu kıldığı yaşam koşullarının aksine ortalığı özgürleştirme masalları kaplamıştır. Doğa ve hayvanlar vahşi yaratıklar olarak sunulmakta, "gereksinimlerin karşılanması" bugün "arzularını gerçekleştirmeye" dönüşmektedir. Zira modern Rousseauculuk belirsizleşen bir içtepi, başıboş bir arzu ve sonsuz bir evrende göçmenlik yapmaya benzemektedir. Oysa bu her yere yayılmaktan başka bir şey istemeyen başıboş, kodlanmamış güçler masalının aynısıdır.

Halbuki özgür, bakir, sınırları olmayan ve bir yaşama mekânına benzemeyen, herkesin içinde istediği gibi dolanabildiği bir doğayla yalnızca egemen düzenin kurduğu düşlerde karşılaşılmaktadır. Ekonomik ve kapitalist düzene özgü benzer bir yaşama alanından yoksun bırakılmayı (doğa, arzu, hayvanilik, bir yere bağlı olmama) vahşi yaşamın ta kendisi gibi göstermeye çalışıyoruz. Bu durumda özgürlüğü yaratan ve ona bir anlam kazandıran şeyin kapitalizm olduğunu kabul etmek gerekecektir. Öyleyse değerin (kentsel, sınaî, baskıcı vb.) toplumsal düzenlemesiyle onun alternatifi olarak gösterilen hayal ürünü vahşilik arasında tam bir karşılıklı bağıntı vardır. Başka bir deyişle biri diğeri örnek gösterilerek, diğeri ise beriki örnek gösterilerek bir "yaşama alanından yoksun bırakılmışlardır" Zaten güncel kuramlarda uygar düşünceyle doğru orantılı bir görünüm kazandıkça "arzunun da" buna koşut olarak giderek daha radikal bir anlama kavuştuğu, ancak bunun çevremizi sarıp sarmalayan gerçek ve düşsellikle zıtlaşmaktan çok aynı doğrultudaki kod ve belirleyicilik özelliği, "özgünlüğünü" giderek yitiren bir biçime sahip olduğu görülmektedir. Doğa, özgürlük, arzu vb. kesinlikle kapitalin tersini ifade eden bir düş anlamına gelmedikleri gibi, bu kültürün gerçekleştirdiği aşama ya da yıkımları doğrudan ifade etmekte hattâ bu kültürün geleceğine tercümanlık etmektedirler, zira onların en çok arzuladığı şey sistemin her zaman görece dayattığı yaşa-

rekmektedir. Burada sorun bir özne ya da bir grubun kendine ait yaşam alanıyla kurduğu ilişki değildir. Bu birey, klan ya da türe özgü organik özel mülkiyet hakkı türünden bir şey olmadığı gibi (ekolojik boyutlarda bir psikoloji ve sosyoloji fantazmıdır) bütün bu gereksinimler[3] sistemini özetleyen çevreci bir mekân ya da bir tür hayatî işlev de değildir.

Yaşama alanı terimi bize özgü bir özgürlük ve sahiplenme duygusunu içeren bir mekân da değildir. İster "kültürel", isterse "davranışla ilgili olsun" bir içgüdü, bir gereksinim ya da bir yapıyla ilişkisi olmayan yaşama alanı şu ya da bu şekilde bilinçaltına karşı çıkmaktadır. Bilinçaltı sınırlanamayan, "yeraltına gömülmüş", baskı altında tutulan bir yapıdır. Yaşama alanıysa

---

ma alanından yoksun bırakılmaktır; başka bir deyişle, "özgürlük" talebi sisteme rehberlik etme arzusundan başka bir şey değildir.

Hayvanlar ya da vahşiler "doğaya" bizimkine benzer bir anlam yüklememektedirler, çünkü onlar için doğa sınırlandırılmış, belli alanlara bölünmüş ve herkesin bir diğerininkine girmesinin kesinlikle yasak olduğu *yaşam alanlarından* ibaret bir şeydir.

[3] Henri Laborit de yaşama alanını içgüdü ya da özel mülkiyet terimleriyle yorumlamayı reddetmektedir. "Hipotalamus ya da başka bir yerde yaşama alanı kavramıyla ilişkili sinir kanalları ya da hücre grubu bulunduğuna dair kesin bir bilgi yoktur... Beyinde bir yaşama alanı merkezi olmadığı söylenebilir... özel bir içgüdüden söz etmenin bir yararı yoktur." Böyle bir şey yapılmasının nedeni kültürel davranışlara kadar genişletilen gereksinimlerin belli bir işlev yüklenmesini sağlayabilmektir. Çünkü bugün bu terminoloji ekonomi, psikoloji ve sosyolojide vb. ortaklaşa kullanılmaktadır. "Böylelikle yaşama alanı hayati öneme sahip, içinde mutlu olunan bir mekâna dönüşmektedir... Bu kapalı alan, yani bu yaşama alanı organizmayla sürekli ilişki içindedir. Bu yaşama alanı içinde hayvan kendini koruyabilmek amacıyla termodinamik bilgi alışveriş mekanizmasını "harekete geçirmektedir"... İnsanların giderek bağımsız bir konuma kavuşmalarıyla birlikte büyük modern kentlerin belirgin özelliği olan suç ortaklığı yüzünden bu bireysel yaşama alanında müthiş bir daralma olmuştur..." "Bu mekânsal, işlevsel ve homeostatik bir kavram olup, sanki bir insan, bir grup ya da bir hayvanın var olabilmesi yalnızca içine kapandığı alanın dengeli bir yapıya sahip olmasına, iç ve dış bilgi alışverişlerine özgü homeostatik sürece bağlıymış gibi."

açık ve sınırlıdır. Bilinçaltı öznenin fantazmları ve baskı altında tutmanın sürekli yinelendikleri bir alandır. Yaşama alanıysa sınırlı bir akrabalık ve değiş tokuş alanıdır. Özneden ve istisnadan yoksun bir hayvanlar ve bitkiler, bir mal ve zenginlik, akrabalık ve tür, kadınlar ve ritüel üzerine kurulu bir düzen. Bu özneden yoksun düzende her şey değiş tokuş edilebilmektedir. Bu mutlak bir yükümlülük alanıdır. Burada istisnasız her şeye karşılık verilebilmekte, ancak hiç kimse ölmemektedir, çünkü her şey bir başka biçime bürünmektedir. Burada ne özne, ne ölüm, ne bilinçaltı ne de baskı altında tutma vardır, çünkü art arda sıralanan biçimleri hiçbir şey durduramamaktadır.

Hayvanlarda bilinçaltı yoktur çünkü bir yaşama alanları vardır. İnsanlar sahip oldukları yaşama alanlarını yitirdikleri gün ortaya bilinçaltı denilen şey çıkmıştır. Yaşama alanlarıyla birlikte insanlar biçimsel dönüşüme uğrama olanağını da yitirmişlerdir. Bireysel yas tutma aracı olarak bilinçaltı durup dinlenmeksizin umarsızca bu yitirdiklerinin yasını tutma oyunu oynamaktadır. Bu oyunda hayvanlar duyulan özlemi temsil etmektedirler. Hayvanlar bize şöyle bir soru yöneltebilirlerdi: bundan böyle çizgisel ve birikim üstüne oturan bir akılcılığın, bilinç ve bilinçaltının yol açtığı sonuçların ötesine geçmiş; sınırlı bir alanda dur durak tanımayan bir döngüsel ve tersine çevrilebilen vahşi dünyada, simgesel bir yaşantı sürdürmüyor muyuz? Bizim kültürümüz ve belki de bütün kültürlere özgü o biriken enerjinin sonunda özgürleştiği ideal şemanın dışında kalan dışa dönük bir patlamadan çok bir için için kaynama; enerji yerine bir biçimsel dönüşüme uğrama; özgürlükten çok ritüelleşmiş bir yükümlülük ve meydan okuma hayalleri kurmuyor muyuz? Oysa hayvanlar soru sormayıp susmayı yeğliyorlar.

KALINTI

Her şeyi alıp götürseniz geride hiçbir şey kalmaz düşüncesi yanlıştır.

Kalıntının ya hep ya da hiç denklemi, yani bir çıkarma işlemiyle hesaplanması tamamıyla yanlıştır.

Evet, kalıntı diye bir şey vardır, ancak o asla tek başına bir gerçekliğe sahip olamayacağı gibi, kendine ait bir mekâna da sahip olamaz. Çünkü kalıntı bir bölümlenme, sınırlandırma ve dışlama sayesinde var olabilmektedir... Başka? Kalıntı ancak bir çıkartma işlemi sayesinde bir gerçekliğe kavuşabilmektedir... Başka ne olabilir ki?

İşin tuhaf yanı ikili karşıtlıktan söz edildiğinde ortada onun tersi sayılabilecek karşıt anlamlı bir terim bulunmamasıdır. Örneğin sağ/sol, aynısı/diğeri, çoğunluk/azınlık, deli/normal vb. şeylerden söz edebilirsiniz, ama kalıntı dediğinizde çizginin (/) öteki tarafına ne koyabilirsiniz ki? Çizginin öteki tarafına hiçbir şey koyamazsınız. "Tamamı ve kalıntı", toplam ve kalanlar, işleme dâhil olanlar ve olmayanlar (kalanlar). Bunlar ayırımlayıcı özelliğe sahip karşıtlıklar değildir.

Oysa kalıntı çizgisinin öte tarafında bir şey vardır, hattâ çizginin bu tarafında çok daha kesin, daha güçlü bir terim olup, bir

yapı özelliğine sahip olmayan bu yapıdaki karşıtlık bağlamında değerlendirildiğinde tuhaf bir şekilde simetrik özellikten yoksun ayrıcalıklı unsur olarak görünmektedir. Bu belirleyici terimin bir adı yoktur. Bu anonim, dengesiz ve tanımdan yoksun bir terimdir. Bu pozitif bir terim olmakla birlikte yalnızca negatif terim sayesinde bir gerçeklik kazanabilmektedir. Bunu olsa olsa kalıntının kalıntısı olarak tanımlayabiliriz.

Kalıntı terimi belirgin, açık ve seçik ikili bir karşıtlık düzeni yerine, tersine çevrilebilen ve döngüsel bir yapıyla *asla hangisinin diğerinin kalıntısı olduğu anlaşılmayan* her an ters yüz edilebilecek bir düzene gönderme yapmaktadır. Başka bir düzende bu tersine çevirme ya da iç içe geçmeyi gerçekleştirebilmek olanaksızdır. Başka bir deyişle eril dişinin dişisi, normal delinin delisi ve sağ da solun solu değildir vb. Sorulması gereken soruyu belki de yalnızca bir ayna sorabilir, yani gerçek mi görüntünün, yoksa görüntü mü gerçeğin bir yansımasıdır? Bu anlamda kalıntıyı bir aynaya benzetebilir ya da buna kalıntının aynası diyebiliriz. Her iki durumda da sonuç olarak yapısal bir ayırım çizgisinin (/), anlamı bölen çizginin belirsizleştiğini ve anlamın (yazınsal anlamda: bir noktadan diğerine, terimlerin karşılıklı konumlarıyla belirlenen bir çizgiyi izleyerek gidebilme olasılığının) ortadan kalktığını görürsünüz. Artık terimlerin karşılıklı konumları diye bir şey yoktur. Gerçek, yerini gerçekten daha gerçek olan bir imgeye bırakarak ortadan kaybolurken kalıntı, tam tersine, sahip olduğu anlamı yitirerek kalıntısı olduğu şeyin içinden tersine döndürülmüş bir anlamla yeniden ortaya çıkmaktadır, vb.

Aynı şey toplumsal için de geçerlidir. Toplumsallaşmayı başaramayanların toplumsalın kalıntısı olduğunu ya da kalıntının, muazzam bir çöp yığınının bizzat toplumsalın kendisi olup olmadığını kim söyleyebilir ki... Daha başka? Bütünüyle ortadan kaybolmuş ve toplumsaldan başka bir şekilde adlandırılamayan bir süreç bile kalıntıdan başka bir şeye benzeyemez. Belki de kalıntı tüm gerçeği kapsayabilecek boyuta ulaşmıştır? Her şeyi emerek yutan ve her şeyi birbirine ekleyerek ortada birbirine ek-

lenecek bir şey bırakmayan bir sistem *kalıntıya dönüşmekte* ve o şekilde kalmaktadır.

Le Monde gazetesinin "Toplum" başlığı altında yayımladığı yazılara dikkat edecek olursanız paradoksal bir şekilde göçmenler, suçlular, kadınlar vb. türünden şeylerle karşılaşırsınız. Bütün bunlar toplumsallaştırılamayan unsurlardır. Patolojik özellikler taşıyan hastalar gibi bunların da "toplumsal" özellikler gösteren hastalar oldukları söylenebilir. Bunlar, "toplumsalın" her şeyi kapsamasıyla birlikte yalıtmaya çalıştığı grupçuklar, emilmesi gereken keseciklerdir. Toplumsalın sınırlarının bittiği noktada "artık" olarak nitelendirilen bu gruplar toplumsal hukuk düzeni içine çekilerek, genişletilmiş bir toplumsallık anlayışı içinde kendilerine bir yer aramak ve bulmak zorunda kalmaktadırlar. Zaten toplumsal adlı makine de bu artıklar sayesinde kendinden söz ettirebilmekte ve böylelikle gençleşme olanağı bulmaktadır. Her şey toplumsal tarafından emilerek toplumsallaştırıldığında neler olmaktadır? Bu aşamaya gelindiğinde toplumsal adlı makine durmakta ve toplumsal dinamik denilen şey tersine dönmekte ve toplumsal sistemin tamamı bu yöntem sayesinde bir artığa dönüştürülebilmektedir. Geliştikçe bünyesinde bulunan ya da çevresini saran tüm kalıntılardan arınan toplumsalın kendisi sonunda bir kalıntıya dönüşmektedir. Kalıntıların oluşturduğu bir kategoriyi "Toplum" olarak nitelendiren bir *toplumsalın aslında kendisinin bir kalıntı olarak nitelendirdiği söylenebilir.*

Kalıntıyla kalıntı olmayanı ayırabilme olanaksızlığı, ayırımlayıcı sistemlere özgü bir ölüm ve simülasyon evresinin temel özelliğidir. Bu evrende her şey bir kalıntıya dönüşmektedir. Bunun tersine kalıntıyı kalıntıya benzemeyenden ayıran zorunlu yapısal ayırım çizgisinin ortadan kaybolmasıyla her terim diğerinin kalıntısına dönüşebildiği gibi, sanal anlamda, bir *kalıntıyla* karşılaşmanın olanaksız olduğu bir tersine çevrilebilirlik evresine girildiği görülmektedir. İki önermeden her birinin aynı anda aynı "gerçeklik" değerine sahip olduklarını ve birbirlerini dışlamadıklarını söyleyebiliriz. Bu önermelerin her ikisi de tersine çevrilebilme özelliğine sahiptir.

Karşıt terimlerden yoksunluk kadar tuhaf sayılabilecek bir başka şey de kalıntının gülünçlüğüdür. Bu temayla ilgili tüm tartışmalar hep aynı dil oyunlarıyla sonuçlanmakta, benzer bir karmaşaya yol açmakta ve cinsellik ya da ölüm konusundaki tartışmalar kadar müstehcen olmaktadır. Gülmeye yol açan bir karmaşıklığın sonucunda ortaya iki önemli tema: Ölüm ve Cinsellik çıkmaktadır. Kalıntı ise insanı güldüren üçüncü, belki de gerçekten var olan tek temadır, çünkü diğer ikisi, kendilerini, birer tersine çevrilebilirlik modeli olarak sunmaktadırlar. İnsan neden güler? Şeylerin tersine çevrilmesi bizi güldürür. Tersine çevrilebilen en ünlü biçimler ölüm ve cinselliktir. Erille dişi ve yaşamla ölümün her an için tersine çevrilebilme olasılığı cinsellik ve ölümü bir gülme nedenine dönüştürmektedir. Karşıt terimlerin varlığından bihaber bir süreçte tek başına yaşayan ve kendi gölgesiyle,[1] kendi hayali peşinden koşan Peter Schlemihl gibi ka-

[1] Gölgesini Yitiren Adam, *Peter Schlemihl*'e yapılan gönderme rastlantısal değildir. Çünkü gölge de (Praglı Öğrenci'de olduğu gibi) aynadan yansıyan imge gibi kusursuz bir kalıntı örneğidir. Tüm arkaik dönem büyü düzeni boyunca gölge, insanın dökülen saçları, dışkısı ya da tırnak parçaları gibi vücudun dışa attığı (düşürdüğü) kalıntılardan biridir. Bilindiği gibi bütün bunlar aynı zamanda ruhun, nefesin, Varlığın, özün "metaforları", insana derinlemesine bir anlam kazandıran şeylerdir. Aynadan yansımayan ya da bir gölgeye sahip olmayan bir vücut saydam bir şeye, bir hiçe yani *bir kalıntıya dönüşmektedir.* Vücut gölgenin uçup gitmesinden sonra geride kalan saydam tözdür. Artık bir gerçekliğe sahip değildir, başka bir deyişle gölgeyle birlikte gerçekliğin tamamı da uçup gitmektedir (Praglı Öğrenci'de de böyle olmaktadır, aynayla birlikte parçalanan görüntüsü kahramanın ölmesine neden olmaktadır. Fantastik masallarda bu klasik bir bölümdür. Hans Christian Andersen'in "Gölge"sine de bakabilirsiniz). Böylelikle vücut kendi kalıntısından geriye kalan artığa benzemekten, düştüğü durumdan daha da kötü bir duruma düşmekten başka bir şey yapamamaktadır. Yalnızca gerçeğe özgü bir düzen vücudu ayrıcalıklı bir gönderen olarak kabul etmektedir. Oysa simgesel düzende hangisinin (gerçek vücudun mu yoksa gölgesinin mi) bir önceliğe sahip olduğunu söyleyebilmek olanaksızdır. Gölge vücudu alt edip yerini aldığında, asıl

lıntı da kendini karşıtından ayıracak ayırım çizgisinin (/) peşinde koşmaktadır. Kalıntı müstehcendir, çünkü tersine çevrilerek kendi kendisiyle değiş tokuş edilebilmektedir. Müstehcen ve komik kalıntı da tıpkı dişiyle-erkeğin, yaşamla-ölümün birbirinden ayrılamaması gibi insanın katıla katıla gülmesine yol açmaktadır.

Kalıntı bugün güçlü ve gözde bir terim olup, dünyanın başka bir şekilde algılanmasına yol açmaktadır. Ayırımlayıcı bir karşıtlık üstüne oturan ve güçsüz terime bir kalıntı işlevi yükleyen o mantık artık sona ermiştir. Bugün her şey tersine dönmüştür. Psikanaliz kalıntılarla ilgili (lapsus, düşler vb.) ilk kuramlaştırma girişimidir. Bugün üretime bağlı bir ekonomi-politik tarafından değil, bir yeniden üretim, geri dönüşüm (ekoloji ve çevre kirliliği), kalıntının belirlediği bir ekonomi-politik düzenine boyun eğiyoruz. Bugün bir anlam ifade etmeyen normallik, delilik adlı kalıntısına bakılarak değerlendirilmektedir. Üzerinde konuşulmayan kadın sorunları, deli, marjinal, sanatta dışkı ve kalıntı vb. tüm alanlarda kalıntı istisnasız ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Oysa bütün bunlar yapının bir tür tersine çevrilmesi, dikkatin yeniden baskı altına alınana çekilmesi, kalıntının yeniden aşırı anlamlı bir fazlalık görünümüne sahip olması (fazlalık, biçimsel olarak kalıntıdan farklı bir şey değildir ve Bataille'daki fazlalığın yok ediliş biçimi, hesabını kitabını bilme ve "sıkıntısını çekme" üzerine kurulmuş bir ekonomi-politiğe ait kalıntıların emiliş biçiminden farklı değildir. Farklı olan felsefeleridir) yani kalıntılaşmış bir anlamın meydan okuması şeklinde de algılanabilir. Çizginin (/) öteki tarafındaki gizli enerjilerden yararlanan tüm "özgürleştirme" biçimlerinin sırrı bundan ibarettir.

Oysa bizim karşı karşıya bulunduğumuz durum çok daha özgündür, çünkü bu yalnızca basit bir tersine çevirme ve kalıntıların pazarlanması değil, her türlü değişken yapı ve karşıtlığın

---

olan sona erdiğinde, bu ister tırnak kalıntısı ya da "küçük a" (J. Lacan) şeklinde olsun geriye kalanla karşılaştırıldığında anlamsızlığın sürekli bozguna uğrattığı anlamın bu tuhaf hikâyelere çekici, güzel ve ürkütücü bir görünüm kazandırdığı görülmektedir.

ortada bir kalıntı bile bırakmamasının nedeninin her yeri kaplayan kalıntı olup, o ikiye bölücü çizgiden (/) yararlanarak kendi kendini yok etmesidir.

Her şeyi alıp götürürseniz geride hiçbir şey kalmaz demek yerine, şeyleri sürekli olarak tersine çevirdiğinizde ve artık toplama çıkarma yapmanın bir anlamı kalmadığında geride hiçbir şey kalmaz demek daha doğru olur.

Doğum olayı, daha sonra simgesel düzeyde bir öğretiyle yinelenmediği (kültürel doğuş) takdirde bir kalıntıya dönüşmektedir.

Bir yas ya da kolektif yas şöleniyle noktalanmayan ölüm bir kalıntıya dönüşmektedir.

Bir değiş tokuş düzeni tarafından emilip yok edilemeyen doğa bir kalıntıya dönüşmektedir.

Bir cinsel ilişki üretiminden başka bir anlama sahip olamayan bir cinsellik kalıntıya dönüşmektedir.

"Toplumsal İlişkiler" üretmekten öteye geçemeyen bir toplumsal kalıntıdan başka bir şey değildir.

Gerçeğin tamamı kalıntılaşmıştır ve kalıntılaşan her şey sonsuza kadar hayal düzeyinde yinelenmekten başka bir şey yapamaz.

Her türlü birikim bir kalıntıdan ibaret olup, zaman içinde biriktirilmiş bir kalıntıya benzediğinden, bu anlamda kalıntı birikimi bir ittifak düzeninin sona ererek yerini sınırsız bir biriktirmeyle bitip tükenmek bilmeyen hesap kitap, üretim, enerji ve değerin çizgisel bir doğrultuda sonsuza dek uzanıp gitmesine bırakması demektir. Belli bir döngüsel sürece boyun eğen şeyin kesinlikle bir başı bir de sonu vardır, oysa sonsuza dek var olmaya çalışan bir süreçte sonsuza dek var olamayan her şey (bu zamanı stoklama biçimi de her depolama biçimi gibi ittifakın sona erdiğini göstermektedir) bir kalıntıya dönüşmektedir.

Kalıntı demek birikim demektir. Baskı altında tutma ise buna ters düşen ve simetriği sayılabilecek bir biçimdir. Yeni ittifak biçimi baskı altında tutulan duygularımız ve zihinsel canlandırmalar üstüne oturmaktadır.

Her şeyin baskı altında tutulduğu bir yerde aslında hiçbir şey baskı altında değildir. Bu durumda stokların kendiliklerin-

den dağıldığı, stoklanmış hayallerin eriyip gittiği o mutlak baskı altında tutulma noktasına çok yaklaştığımız söylenebilir. Stoklama, enerji ve geriye kalan her konuda ürettiğimiz düşlerin kökeninde baskı altında tutma vardır. Baskı altında tutma tehlikeli bir doyum noktasına ulaşıp (tersine çevrilip) belirginliğini yitirdiğinde enerjilerin özgürleştirilmesine, tüketilmesine, ekonomik bir şekilde kullanılarak üretilmesine gerek kalmayacaktır, çünkü enerji kavramı kendiliğinden buharlaşarak yok olacaktır.

Bugün kalıntı, enerji adına geriye kalan ne varsa, kalıntıların muhafaza edilmesi ve yeniden işlenmesi insanlığın temel sorunu haline getirilmiştir. Enerji sorunu bu şekilde çözülemez. Özgürleştirilen ya da tüketilen her yeni enerji biçimi yeni bir artık bırakmak durumundadır. Her arzu ya da cinsel enerji, yeni bir baskı altına alma biçimi yaratacaktır. Bunda şaşıracak bir şey yoktur, çünkü enerji kavramı ancak onu depolayan, özgürleştiren, baskı altında tutan ve "üreten" süreç, başka bir deyişle kalıntı ve birebir benzeriyle birlikte algılanabilmektedir. [1]

Enerji kavramını yok edebilmek için enerji tüketimini akıl almaz boyutlara ulaştırmak gerekmektedir. Enerji kavramını yok edebilmek için üzerindeki baskıyı en üst düzeye çıkartmak gerekmektedir. En son enerji katresinin en son çevrebilimci tarafından tüketilmesinden; en son vahşi yerlinin en son etnolog tarafından çözümlenmesinden; en son metaın geriye kalan en son "emek gücü" tarafından üretilmesinden; son hayalin en son psikanalist tarafından çözümlenmesinden ve her şeyin "geriye kalacak en son enerjiyle" özgürlüğüne kavuşturularak tüketilmesinden sonra, işte o zaman, bir sarmalı andıran bu muazzam enerji ve üretimle bu baskı altında tutma ve bilinçaltı sayesinde her şeyin antropik ve felaketi andıran bir denkleme dayandırılarak açıklanabileceği, oysa bütün bunların bir kalıntı metafiziğinin ürünü oldukları ve kalıntının da ürettiği sonuçlar tarafından yok edileceği görülecektir.

SARMALLAŞAN CESET

Toplumsal açıdan bir pazar ve istihdam alanı yaratma işlevini yitiren, kültürel bir töz ya da bilimsel bir amaçtan yoksun kalan Üniversite çökmüştür.

Ortada gerçek anlamda bir iktidar yoktur, çünkü o da çökmüştür. Bu yüzden yeni bir 1968 Mayısı'nın gerçekleşebilmesi olanaksızdır, yani bilginin (üniversitedeki sol aydın kesimi –ç.n.) iktidarı yeniden sorgulamak gibi bir niyeti yoktur. Üniversite ve iktidar arasındaki çarpıcı karşıtlığın ya da bilgiyle iktidar arasındaki suç ortaklığının su yüzüne çıkması da aynı anlama gelmektedir. Bu olgu politik olmaktan çok simgesel sayılabilecek bir yöntemle bir anda tüm toplumsal ve kurumsal yapıya bulaştırılmıştır. *Neden Sosyologlar Var?* başlıklı metinde de bu durum, yani bilginin içine düştüğü açmazlar, bilememenin yol açtığı korkunun (başka bir deyişle, bilgi düzeninde bir değer birikimi sağlayamamak gibi bir saçmalık ve olanaksızlık) nasıl olup da iktidarı ortadan kaldırmaya yönelik bir silâha dönüştüğü sorgulanmaktadır. İktidarın başına da, bilginin başına gelenler gelecek ve benzeri bir ürkütücü senaryoya uygun olarak, iktidar, iktidarını elinden kaçıracaktır. Bunlar 1968 Mayısı'nın yol

açtığı sonuçlardır. Bugün bilgiden sonra İktidar da cehennem olup gitmiş ve ele geçirilmesi olanaksız bir şeye dönüşmüştür. İktidar artık iktidarı elinden kaçırmıştır. Bundan böyle bilimsel içerik ve siyasi yapılanmadan yoksun bir üniversite boşlukta sürüklenmeye mahkûmdur (aksi takdirde onun da kendine bir yön verebilmekten âciz, yapay bir yaşam mücadelesi veren kışlalar ve tiyatrolar gibi bir makine simülakrını yöneten arkaik bir feodal düzene dönüştüğü söylenebilir). Üniversitenin beklenmedik bir saldırıya geçme olasılığı sıfırdır. Bugün yalnızca can çekişmekte olan bilgi ve iktidar oyunlarının parodi, simülakr niteliklerini ön plana çıkartarak çürümelerini hızlandıran düşüncenin bir anlamı vardır.

Grev eylemleri ise bunun tam tersini yaparak olası bir üniversite idealiyle herkesi (nerede olduğu belirsiz ve artık bir anlamı kalmamış) kültür sahibi yapma rüyasını sürdürmeye çalışmaktadır. Grev, üniversitenin çalışma düzeni içine eleştirel bir alternatif ya da iyileştirici bir şey olarak yerleşmiştir. Çünkü grevciler hâlâ bilimsel bir demokrasi ve tözün varlığına inanmaktadırlar. Zaten bugün her yerde sol, bu rolü; başka bir deyişle çürüyüp, dağılmış, yasallığını ve bilincini yitirip işleyiş düzenine kendiliğinden son vermiş bir düzende sol adalet anlayışı, toplumsal bir mantık ve ahlâk anlayışına sahip olmak gerektiğini ve bir adalet *fikrini* yeniden devreye sokma rolünü üstlenmeye çalışmaktadır. Umutsuz bir yeniden iktidar üretme ve yeniden iktidar salgılama mücadelesine girişen sol, aslında iktidarı ele geçirmek istediği ve iktidara inandığı için de sistemin kendisine son verme noktasında iktidara yeniden hayat vermeye çalışmaktadır. Solun tüm aksiyom ve kurumlarına teker teker bir son veren sistem; tarihsel ve devrimci amaçlarını teker teker hayata geçirmekle meşguldür. Köşeye sıkışan sol ise, günün birinde ben de yararlanabilirim umuduyla özel mülkiyetten küçük işletmeye, ordudan ulusal güce, püriten ahlâktan küçük burjuva kültürüne, adaletten üniversiteye kadar kapitalizme ait tüm çarkları hortlatmak zorundadır. Bu sistemin gaddar olduğu doğru, ne var ki, tersine

çevrilmesi olanaksız bir itkiyle yok ettiği her şeye sahip çıkmaya çalışıyor.

İşte bu yüzden politik çözümlemelerde yararlanılan terimlerin tamamının paradoksal ancak zorunlu denebilecek bir şekilde tersine çevrildiği görülmektedir.

İktidar (ya da onun yerini alan şey) artık Üniversiteye inanmamaktadır. Sonuç olarak bu kurumu belli bir yaş grubuna ait insanı denetim ve gözaltında bulundurduğu bir yer olarak görmektedir. Aralarında bir seçim yapmaya kalkışmasının bir anlamı yoktur, çünkü iktidar seçkinlerini başka yerlerden seçmekte ya da başka şekilde arayıp bulmaktadır. Diplomalar artık bir işe yaramadığından, onları dağıtmayı reddetmesinin de bir anlamı yoktur. Bu yüzden sistem artık isteyen herkese bir diploma verebilir. Öyleyse bu kışkırtıcı politikanın amacı, insanların enerjilerini çoktan ölüp gitmiş ve çürümekle meşgul gönderen sistemleriyle sözde amaçlar üzerinde (seçim, iş, diploma) yoğunlaştırmak değilse nedir?

Çürüyen bir Üniversite çevresine uzun süre zarar verebilir (Çürüme simgesel bir mekanizmadır, yoksa politik değil. Simgesel olduğu için de bizim açımızdan yıkıcı bir anlama sahiptir). Bunun anlaşılması için işe çürüme olayından başlanması gerekir yoksa üniversiteyi yeniden canlandırma düşü kurmanın bir anlamı yoktur. Bu çürüme süreci toplumun tamamen çürümesinde üniversitenin ölüm ritüelinin örnek alınabilmesi için alay etme, meydan okuma, simülasyon yöntemiyle çoğaltılmış bir şiddet üretimine, âni ölüme dönüştürülmesi gerekir.

Bu tüm toplumsal yapıya bulaşan bir duyarsızlık modeli olup, ortalığı kasıp kavuracak ölümle, sistemle uzun zamandır işbirliği yapan grevcilerin umutsuzlukla yadsımaya çalışıp, yalnızca yavaş, geciktirilmiş bir ölüm sürecine dönüştürebildikleri bu çürüme artık yıkıcı bir eylem, saldırgan bir tersine çevirme olayına benzeme özelliğini yitirmiştir.

1968 Mayısı'nda başarılan şey budur. Üniversiteyle kültürün yok edilme sürecinin henüz günümüzdeki boyutlara ulaşmadığı bir sırada öğrenciler, mobilyaları kurtarmaktan çok (yitirilmiş

objeyi idealleştirme yöntemiyle yeniden diriltmeye çalışmak), iktidara üniversite denilen kurumu derhal yok etmek gibi bir meydan okumayla karşılık vererek, sistemden daha hızlı davranıp üniversiteyi terk etmişler ve ona kafa tutarak bu bilim kurumunun batışına, yani tek bir mekânda biraraya gelmeyi reddetme denilebilecek bilinçli ölüm olayına karşılık vermeye zorlamışlardır. Bu bir üniversite *bunalımı* değildir, çünkü bunalım bir meydan okuma değildir. Tam tersine sistem oyun oynarken üniversite *ölüp* gitmektedir. İktidarın yanıtlayamadığı soru da budur ya da bu soruyu ancak ölerek yanıtlayabileceği söylenebilir (İktidar belki de bir anlığına ölmüştür ve biz iyi ki bu ölümü izleme şansına sahip olduk).

10 Mayıs'ta kurulan barikatlar bir *alanı,* yani Paris'in şu en eski mahallelerinden biri olan Quartier Latin'ı koruma ve savunmaya yönelik barikatlara benziyorlardı. Oysa bu doğru değildir, çünkü bu görünümün gerisinde yatan bir gerçek varsa o da iktidara meydan okuyan ölü bir üniversiteyle ölü bir kültürün muhtemelen kendi ölümlerini kesinleştirmeleridir. Sistemin uzun vadede gerçekleştirmeyi öngördüğü kültür ve bilimi tasfiye işlemini onlar ânında bir kendini kurban etme eylemi, yani kendi kendilerini tasfiye etme eylemine dönüştürmüşledir. Kurulan barikatlar Sorbonne'u kurtarmayı amaçlamadığı gibi öğrencilerin karşı tarafın yüzüne doğru salladıkları bir şey varsa o da üniversitenin cesediydi, tıpkı Watts ve Detroit'te yaşadıkları mahalleleri ateşe veren zencilerin geriye kalan kalıntıları karşı tarafın yüzüne doğru sallamaları gibi.

Bugün artık karşı tarafın yüzüne doğru "sallanabilecek" bir şey kalmamıştır. Artık bilim ve kültürden geriye kalan harabeler bile yeraltındadır, yani ölüler gömülmüştür. Bundan eminiz, çünkü Nanterre'de yedi yıl boyunca bu olayın yasını tuttuk. 1968 Mayısı ölmüştür. Arasıra yalnızca bir yas tutma düşü şeklinde tekrarlanabilir. Bu simgesel, yani politika ötesi bir şiddet düşü olup, bilimsel-niteliğini yitireni çarpıp deviren türden bir girişimdir –sarmalın aynı değil de bir üst halkasında karşılaşılan bu efsanevi enerjinin, yani iktidardan yoksun olan ile çürümekle

meşgul olan bir iktidarın bir şeyle kafa kafaya tokuşturulması ama neyle?

Zaten sorun da budur. Bu belki de çözümü olmayan bir sorundur. İktidar da yitirilir, hattâ yitirilmiştir. Çevremizde iktidar kuklalarından başka bir şey yoktur, ancak toplumu hâlâ yönlendiren bir şey varsa o da alışkanlık haline gelen bir düzen yanılsaması olup, bunun gerisinde her birimizi minik birer terminale dönüştüren bir denetim mekanizması ya da artık hiç değişmeyecek olan bir kodun yol açtığı, giderek büyüyen, anlaşılması olanaksız, neyi hedeflediği belirsiz bir terör vardır.

Artık iktidara saldırmanın bir anlamı yoktur.

İktidarı temsil etme, vekâleten devretmeye yönelik tüm öğrenci hareketlerinin de (daha geniş bir planda toplumun tamamını kapsayan bu hareketlerin) aynı nedenden dolayı umutsuzluk ürünü girişimler olup, suya sabuna dokunmayan, bir gerçeklikten yoksun beklenmedik olayların ön plana çıkmasına yol açtıkları söylenebilir. Bu nasıl bir Möbius şeridi numarası ise, iktidar da kendi karşıtı bir şeye dönüşmüş ve onunla birlikte mantıklı politika evreni de yerini simülasyon adlı sonsuz bir evrene bırakarak eriyip gitmiştir. Bu simülasyon evreninde kimse kimseyi temsil etmediği gibi, kimse temsil edici bir niteliğe de sahip değildir. Bu evrende üst üste yığılıp, biriken her şeyin aynı hızla dağılıp gittiği görülmektedir. Bu evrende iktidarı kurtarıp, yönlendirebilecek, çevresinde dolanılabilecek hayalî bir iktidar bile yoktur. Tarih ve eleştirel düşüncenin hâlâ sonsuza dek sürüp gideceğini sandıkları, o düz çizgiyi okuma alışkanlığı kazanmış sekizgen zihinsel koordinatlarımızın şiddetle direndiği eğrilip bükülmüş bir kötülük çizgisini anlayıp çözmekten âciz kaldığımız bu evrende yaşıyoruz. Zaten mücadele edilmesi gereken şey de budur. Tabii bunun hâlâ bir anlamı varsa! Bizler birer *simülant*'ız, birer simülakr (bu klasik anlamdaki "görünüm" değildir), toplumsalın yaydığı içbükey aynalar, bir ışık kaynağından yoksun yansıtıcılar, kökensiz, mesafe bilincinden bihaber bir güç olarak bu taktik simülakrlara ait bir savaş alanında mücadele etmek durumundayız. (Umut o kadar da üstünde dur-

maya değer bir şey olmadığından bu umutsuzca değil, meydan okuma ve büyülenme üstüne oturan bir mücadele olacaktır.) Bu politika da dâhil olmak üzere birlik beraberliği sağlamaya yönelik tüm süreçlerle, önemsenen tüm değerlerle felsefi, estetik ve ahlâki değerler biliminin yok edilmesinin yol açtığı bu çok önemli büyülenme sürecinden vazgeçmemek gerekiyor. Artık can çekişen ve ulaşabileceği en üst düzeye ulaşmış bir kapitalizm gösterisine tanık olmak, sitüasyonistlerin betimlediği meta gösterisinden çok daha ilginçtir. Sahip olduğumuz gücün kaynağı bu gösteridir. Bundan böyle kapitalizme karşı politik açıdan kaybetme ya da kazanma üstüne oturan güç ilişkilerinden söz eden devrimciler gibi davranmayacağız. Çünkü çevresinde toplanmaya değer herhangi bir düşüncenin bulunmadığı ve bir evren özelliği bile taşımayan bu evrende biz bir meydan okuma ve ayartma ilişkisi içine girdik. İyice çıldırmış bir kapitalizm hiç utanmadan kâr, artı-değer, üretimin amaçları ve iktidarın temelleri gibi şeyleri tasfiye ederek, kendi yarattığı sürecin son aşamasında; ilkel ritüellere özgü o yok etme eylemindekini andıran tam bir ahlâksızlık ve ayartıcılıkla bize meydan okumaktadır. Bu tür bir meydan okumaya daha büyük bir meydan okumayla karşılık vermek gerekir. Kapital de değer gibi sorumsuz, tersine çevrilmesi, kendinden kaçılması olanaksız bir şeydir. Tek başına kendi parçalanışının/dağılışının müthiş bir gösterisini sunabilmektedir. (Klasik kapitalist yapılar çölünde "değer" adlı hayalet hâlâ geçer akçe olup, tıpkı uzun bir süre önce kutsallığını yitiren bir dünyaya ait din adlı hayalet, üniversite adlı çölde geçer akçe olmayı sürdüren hayalete dönüşmüş bir bilim gibidir.) Bu çölün göçebelerine dönüşüp dönüşmemekse bizim sorunumuzdur, ancak bu işi alışkanlık haline getirdiğimiz değer yanılsamasından kurtularak başarmak zorundayız. Kapitalizm, daha doğrusu *kapitalizmin ölümüyle* birlikte biz de başıboş dolaşan hayvan ve *simülant*'lar yani inandırıcı bir görünüme sahip canlı hayaletlere dönüşerek tuhaf ve ürkütücü bir simülakr ve çöl izlenimi bırakan bir dünyada yaşamaya başladık. Çölleşen kentlerle kum kaplı çöller arasında bir fark yoktur. Göstergelerden

oluşan vahşi bir ormanla ormanların vahşiliği arasında bir fark yoktur. Simülakrlar doğa kadar ürkütücü şeylerdir. Çalışmanın çalışmaya, değerin değere son verdiği, can çekişen bir sistemden geriye insanın tüylerini ürperten bir ayartıcılıktan başka bir şey kalmamıştır. Bataille'ın arzuladığı gibi geriye el sürülmemiş, ürkek, göz alabildiğine uzanıp giden ve yalnızca rüzgârın kumlarını kımıldatıp yarenlik edebildiği bir çöl kalmıştır.

Politika dünyasında bunların ne kadarıyla karşılaşılmaktadır? Çok azıyla.

Oysa can çekişmekte olan bir kapitalizmin bizi böylesine etkileyip büyülemesine, kendi can çekişme sürecini bile bir gösteriye dönüştürmesine karşı mücadele etmeli ve bu gösteride asıl can çekişen tarafın biz olduğunu anlamalıyız. Kapitalizme kendi ölümünü kendi belirleme şansını tanımak ona bir devrime tanınan tüm ayrıcalıkları tanımak demektir. Değer *simülakrı*, kapitalizm ve iktidar *hayaleti* tarafından kıskaç altına alınmış bir dünyada; değer ve meta yasasına boyun eğmiş bir dünyadakinden çok daha güçsüz ve donanımsız bir vaziyette bulunduğumuz söylenebilir, çünkü kendi ölüm hazırlıklarıyla meşgul olan sistem bu sorumluluğu elimizden alarak, yaşamımızı adayabileceğimiz bir amacı da elimizden almaktadır. Sistemin başvurduğu bu son kurnazlık, yani her türlü olumsuzluğu emip yok ederek, kendi ölüm simülakrıyla bizi ayakta tutmaya çalışma numarası ancak daha üst düzeyde bir kurnazlıkla aşılıp geçilebilir. Bu bir meydan okuma mı yoksa düşsel bir bilim (patafizik) şeklinde mi olmalıdır? Sistemin bizi içine kapattığı simülasyon stratejisi ve ölüm adlı bu açmazdan ancak *simülakrlara özgü düşsel bir bilim* (pataphysique des simulacres) sayesinde kurtulabiliriz.

"DEĞER"İN SON TANGOSU

Her şey darmadağınık bir haldeyse
oraya düzensizlik hâkimdir.
Şeyler, olmaları gereken yerde
değillerse orada düzen vardır.
Brecht

Üniversite yöneticileri gerçek bilgi ve "gerçek" bir çalışma karşılığı olduğu söylenemeyecek bir diploma verilmesi düşüncesi karşısında paniğe kapılmışlardır. Bu paniğin kökeninde politik bir yıkıcılıktan çok sahip olduğu içeriklerle ilişkisini keserek tek başına bir biçim olarak yoluna devam edeceği düşünülen değer vardır. Bu arada üniversiter değerler de (diplomalar vb.) boşlukta salınmayı sürdüren sermayeler ya da euro-dolarlar gibi çoğalarak boşlukta salınmayı sürdürecekler, ancak bu işi herhangi bir gönderen ve değerden yoksun bir şekilde yapacaklardır. Bunun bir önemi yoktur, çünkü onların başıboş bir şekilde dolanmaları bile toplumsal bir değer anlayışına yol açma konusunda yeterli olurken, giderek büyüyen bir hayalî değer saplantısına neden olması kaçınılmaz olup, sahip olduğu gönderenler sistemini de (kullanım değeri, değişim değeri ve içerdiği üniversiter "işgücünü") yitirecektir. Bu eşi benzeri görülmedik bir değer terörüdür.

Görünüşe göre bu yeni bir durumdur. Bu üniversiteye hâlâ gerçek bir çalışma anlayışının egemen olduğunu sanıp, deneyimlerini, nevrozlarını ve yaşamlarını bu kuruma adayan insan-

lar için geçerli olan bir yeniliktir. Üniversitedeki "öğretenler/öğretim elemanlarıyla", "öğrenciler" arasındaki gösterge (bilgi, kültür) değiş tokuşu bir süreden bu yana danışıklı dövüşe dönüşmüş olup, buna bir de insana acı veren bir duyarsızlık eklenerek (duyarsızlaşan göstergeler toplumsal ve insancıl ilişkilerde bir soğumaya yol açmıştır) bir psikodramayla desteklenen simülakr (yani yitirilmiş bir çalışma ve bilgi değiş tokuşu yerine utanç verici bir yakınlaşma, Oidipus kompleksi türünden bir duygu alışverişi ya da *pedagojik bir ensest ilişki* talebi almıştır) görünümünü almıştır. Bu açıdan Üniversite insanları *anlamını yitirmiş bir değer konusunda umarsızca eğitmeye çalışan* bir yer olmayı sürdürmektedir. Son birkaç yıldır bu tuhaf çalışma sürecinde yer alanlar bir çalışma ve bilim niteliğine sahip olamamaktan kaynaklanan çaresizliğin nasıl bir şey olduğunu bizzat yaşamışlardır. Çünkü günümüzde hâlâ okuma, öğrenme, rekabet etme düşleri kuran gençlerin bu işe dört elle sarılmadıkları görülmektedir. Dünyadan elini eteğini çekmiş bir kültürel zihniyet maddi ve manevi anlamda ortadan yok olup gitmiştir. Bu yüzden grev[1] yapmanın da bir anlamı kalmamıştır.

---

[1] Güncel grev de giderek güncel çalışma sürecine benzemeye başlamıştır. Bugün yapılan grevlerde eski çalışma sürecine benzeyen bir belirsizlik, bir anlamsızlık, amaçtan yoksunluk, kararlılığa karşı benzer bir aşırı duyarlılık, aynı davanın peşinden koşup durma, enerji yitimi konusunda benzer bir ağlama sızlama biçimi ve hep aynı şeylerle karşılaşılmaktadır. Kurum-karşıtı olma ile kurumdan yana olma arasında bir fark kalmamıştır. Salgın giderek büyümekte ve önlem alabilmek giderek olanaksızlaşmaktadır. Bundan sonra sıra başka şeye gelecektir. Hayır, gelmeyecektir, çünkü bu tıkanmayı bir başlangıç noktası olarak kabul ederek kararsızlığı tersine çevirebilmek ve amaçtan yoksunluğu bir saldırı aracı haline getirebilmek mümkündür. Bu boğucu ve öldürücü durumdan, üniversiteye özgü bu zihinsel iştahsızlıktan her ne pahasına olursa olsun kurtulmak gerekiyor. Öğrenciler ise derin bir koma evresine giren bir kuruma yeniden enerji pompalamaya çalışıyorlar ki, bunun adına olsa olsa zorla hayatta tutma denebilir. Bir tür umutsuzluk tedavisi anlamına gelen bu yöntem bireyler gibi kurumlara da uygulanabilmekte; üstelik her yerde ölüme karşı koyma beceriksiz-

Zaten biz de aynı şekilde tuzağa düşürüldük, yani 1968 Mayısı'ndan sonra herkese diploma dağıtarak kendi kendimizi tuzağa düşürdük. Bu eylemin neresi yıkıcıdır, sorarım size? Bu kesinlikle yıkıcı bir eylem değildir. Bir kez daha bizim ön ayak olmamızla değerde bir gelişme oldu ve saf bir görünüm aldı, yani diplomalar bir çalışma karşılığında verilmedi. Sistem de zaten bundan –anlamlarını yitirerek işlemselleşen değerlerden– başka bir şey isteyemezdi ve biz tam tersini yaptığımızı sanarak ona bu yolu açtık.

Çalışmadan diploma sahibi olma olayı karşısında öğrenciler de en az öğretim elemanları kadar çaresiz bir durumdalar. Bu, o geleneksel anlamsız bir diploma sahibi olma ya da olmamadan kaynaklanan korkudan açıklaması çok daha zor ve aldatıcı bir duygudur. Bir diploma sahibi olma garantisi, bilim ve seçim yapma konusundaki tüm aşamaların içeriklerini yitirmelerine neden olduğundan, tahammül edilmesi oldukça güç bir duygudur. Zaten bu yüzden diploma olayının karmaşık bir hale getirilerek, sözde bir yükümlülük, yani bir çalışma simülakrı karşılığında verilen bir diploma simülakrı ya da bir tür saldırı ya da kin duyma biçimi olduğu söylenebilir (öğretim elemanı not vermeye zorlanmakta ya da otomatik bir not dağıtıcı haline getirilmektedir), çünkü ancak bu sayede "gerçeğine" benzeyen bir ilişkiden söz edebilmek mümkündür. Nerede o günler? Öğrencilerle öğretim elemanları arasındaki yakın ilişkiler bile, bir zamanlar onları bilimsel ya da politik bir amacın çevresinde buluşturan ya da karşı karşıya getiren bir suç ortaklığı ya da şiddet özlemi ya da o ilişkileri anımsatan bir ilişki biçiminden başka bir şey değildir.

"Amansız bir değer yasası", "Kapitalist yasa" bizi kendi halimize terk edip gittiğinde her yanı nasıl bir hüzün, bir panik duygusu kaplayacaktır? Zaten bu yüzden faşist ve otoriter yöntemlerin önünde güzel günler vardır, zira bunlar yaşam için gereken miktarda şiddete –bu şiddete maruz kalmakla şiddet

---

liği şeklinde algılanmaktadır. Oysa Nietzsche: "Düşene bir tekme de sen vur!" diyordu.

uygulamak arasında bir fark yoktur– yeniden hayat vermektedirler. Ritüel düzen, çalışma düzeni, bilimsel düzen, kan dökme düzeni, iktidar ve politika kökenli bir şiddet düzeni olumludur! Güç ilişkileri, çelişkiler, sömürü ve baskı düzeninde her şey açık seçiktir! Bütün bunların eksikliğini duyuyor ve özlüyoruz. Bugün Üniversitede böyle bir oyunun oynandığını söyleyebilirsiniz (oysa tüm politik düzenin aynı şekilde işlediğini unutmamak gerekiyor). Örneğin "özgür bir söylev" çeken öğretim elemanı kendi kendini yönetme ve diğer modern saçmalıklar sayesinde bu iktidar oyununu sürdürmektedir. Kimse kimseyi kandırmamaktadır. Yitirilmiş roller, statüler ve sorumlulukların peşisıra gelen o inanılmaz demagojinin yol açtığı felaketten kaçabilmek, büyük bir düş kırıklığından kurtulabilmek için, bu aşırı-solun oluşturduğu yasal alan içinde kalsa bile, profesörün yeniden bir bilim ve iktidar mankeni haline dönüşmesini sağlamak gerekmektedir. Aksi takdirde kimse bu duruma tahammül edemeyecektir. Zaten bu uzlaşma, yani yapay bir oyunculuk sergileyen öğretim elemanıyla suç ortaklığı yapan öğrenci sayesinde şeylerin böyle bir hayalî pedagojik senaryo doğrultusunda sürüp gittiği, hattâ belki de sonsuza dek sürüp gidebileceği görülmektedir. Zira değer ve çalışma ölümlü kavramlar olabilirler ama değer ve çalışma simülakrları ölümsüzdür. Simülasyon evreni gerçek-ötesi, sonsuzluk-ötesi, yani hiçbir gerçeklik girişiminin kendisine bir son vermeyeceği bir evrendir. Doğal olarak bu evrenin tamamıyla çökerek yok olması gibi çılgınca bir umut dışında.

Mayıs 1977

NİHİLİZM ÜZERİNE

Bugün nihilizm 19. yüzyıl sonunda sahip olduğu o Wagnerci ve Spenglerci belirsiz ve kavranması zor anlamlara sahip değildir. Nihilizmin artık Tanrının ölümüyle birlikte ortaya çıkan o metafizik radikal düşünce biçimi ya da bir çöküş Weltanschauung'uyla bir ilişkisi kalmamıştır. Günümüzde olsa olsa şeffaflaşmış bir nihilizmden söz edebiliriz ki, bu nihilizm bir anlamda kendinden önce var olan tarihsel biçimlerden çok daha acımasız ve radikaldir. Bunun nedeni, şu şeffaflık ve bir boşlukta yüzer gibi olma halinin hem sistem hem de onu çözümlediğini iddia eden tüm kuramların ayrılmaz bir parçasına dönüşmesidir. Tanrının ölümünü açıkça ifade edebilen tek insan Nietzsche olup, o, Sonsuzlukla Sonsuzluğun kadavrası karşısına dikilebilen büyük nihilisttir. Oysa hipergerçekliğin egemenliği altına giren materyalist ya da idealist (Tanrı ölmedi, hipergerçek bir şeye dönüştü) bir gerçeklik simülakrıyla simülasyonun her şeyi açıkladığı, belirlediği, her şeyin simüle edildiği şeffaf ve hipergerçek bir dünyada, kendi kullarına sahip çıkabilecek kuramsal ya da eleştirel bir Tanrı yoktur.

Dünyayla birlikte hepimiz canlı canlı lânetlenmiş bir simülasyon hattâ lânetlenmişten bile beter bir duyarsız caydırma ev-

reni içine düştük; başka bir deyişle nihilizm alışkın olmadığımız bir şekilde yok etme yerine bir simülasyon ve caydırma yöntemi aracılığıyla bir gerçeklik kazanmıştır. Tarihsel açıdan bakıldığında aktif, şiddet içeren bir düşe benzeyen nihilizm, bir mit ve gösteri biçimi olma aşamasından bir şeffaflık, daha doğrusu yalancı bir şeffaflık aşamasına geçmiştir. Öyleyse kuramsal açıdan, nihilizmden geriye kalmış bir şeyler var mıdır? Bundan böyle hiçlik ve ölümün bir meydan okuma, bir amaç olarak sunulabileceği yeni bir oyun sahnesinden söz edilebilir mi?

Eski nihilizm biçimlerine oranla bugün kuşkusuz yeni ve içinden çıkılması olanaksız bir konumda bulunuyoruz.

Örneğin Romantizm ilk önemli nihilist çıkış olarak değerlendirilebilir, zira Aydınlanma Devriminin yaşandığı tarihlere denk gelmektedir.

Sürrealizm, Dadaizm, absürd düşünce ve politik nihilizm ise anlam düzeninin yıkıldığı tarihlere denk gelen ikinci önemli nihilist çıkıştır.

Birincisi estetik (dandy görünümlü) bir biçime sahip olan bir nihilizmken, ikincisi tarihsel ve metafizik (terörizm) yani politik bir biçimdir.

Bugün bu iki biçimle ya kısmen ilgilendiğimiz ya da hiçbir ilişkimiz olmadığı söylenebilir. Şeffaflaşmış bir nihilizm artık estetik ve politik bir biçime sahip olamayacağı gibi görünümleri yok etme ve son anlam kırıntıları ya da gerçekleşecek Kıyametin ayrıntılarıyla da ilgilenmez. Artık bir kıyametten de söz edilemez (Bir Kıyamet izlenimi bırakmaya çalışan tek şey politik bir anlama sahip olmayan rastlantısal terörizm olup, böyle bir terörizmin aynı anda ortaya çıkmasını ve ortadan kaybolmasını sağlayabilecek tek şey: İletişim araçlarıdır. Oysa iletişim araçları toplumsal gösterilerin yapıldığı alanlara benzemez, zira iletişim aracı denilen şey bizim tanık olmadığımız bir ses ve görüntü bandı, delikli bir şeritten başka bir şey olmayıp, biz de onların yalnızca birer alıcısı olabiliriz). Kıyamet gerçekleştiğine göre günümüzde gerçeğin yerini nötr şeyler ve biçimlerle duyarsızlık almıştır. Bundan böyle bir romantizm, nötr olan bir şeyin estetiğinden

söz edip edilemeyeceği konusunu size bırakıyorum. Çünkü ben böyle bir şey olabileceğine inanmıyorum. Günümüzde bizi devre dışı bırakmaya çalışan bir sistemle bomboş ve anlamsız biçimlere duyulan bir büyülenme duygusuyla baş başa kalmış bir durumdayız. Oysa büyülenme (görünümlerle çok sıkı bir ilişki içinde bulunan ayartma ve diyalektik akıl yürütmeyle çok sıkı bir ilişki içinde olan anlamın tersine) ortadan kaybolma biçimine de çok uygun düşen kusursuz bir nihilist tutkudur. Her türlü yok oluş biçimi, hattâ kendi ortadan kayboluş biçimimiz tarafından bile büyüleniyoruz. Kendimize rağmen içinde yaşamak zorunda kaldığımız bir şeffaflık çağında melankolik ve büyülenmiş insanlar gibi davranıyoruz.

Ben nihilistim.

Anlam yararına (yeniden canlandırma, tarih, eleştiri vb.) görünümleri (ve görünümlerin sahip olduğu ayartıcılığı) yok eden muazzam süreci 19. yüzyılın en önemli olayı olarak kabul ediyor, varlığını onaylıyor ve sorumluluğunu alıyorum. 19. yüzyıl ya da modernleşmenin gerçekleştirdiği asıl devrim görünümlerle dünyanın büyüleyiciliğine kesin bir şekilde son verip, onu yorumlama ve tarihin insafına terk etmesidir.

20. yüzyıl ya da modernleşme sonrasında gerçekleştirilen ve bir önceki yüzyılda görünümlerin yok edilmesine eşdeğer muazzam anlama son verme sürecini ikinci bir devrim olarak kabul ediyor, varlığını onaylıyor, sorumluluğunu üzerime alıyor ve çözümlüyorum. Anlamla saldıranı, anlamla öldürürler.

Artık diyalektik ve eleştirel düşünce gösterilerini kimse izlememektedir. Artık gösteri yapılacak bir sahne bile yoktur. Bundan böyle anlamı tedavi etmek ya da anlamdan destek alarak tedavi etmek diye bir şey yoktur, zira bundan böyle tedavi genel duyarsızlaştırma sürecinin bir parçası haline gelmiştir.

Çözümleme belirsiz, rastlantısal bir görünüm almıştır; başka bir deyişle artık kuramların sözünü edebilecekleri bir gerçeklik yoktur [Aslında nihilizm diye bir şeyin var olabilmesi olanaksızdır, zira tüm umutsuzluğuna karşın o hâlâ kararlı bir şekilde yo-

luna devam etmekte, her şeyin sonunun geleceğini düşlemekte, bir felaket[1] Weltanschauung'u olabilmektedir].

Çözümlemenin kendisi anlamı dondurma gibi muazzam bir sürecin belki de en önemli parçasıdır. Anlamı dondurma ve bir buzul çağına (Quaternaire) sokma konusunda harcanan ortak çabaya bakıldığında çözümlemelerdeki anlam bolluğu ve rekabeti ikinci dereceden sorunlar gibi görülmektedirler. Hangi yöntemden yararlanırsa yararlansın kesin olan bir şey varsa o da anlamı donduran çözümlemenin sonuç itibariyle simülakrlar ve duyarsız biçimlerin gerçeğin yerini almasına yardımcı olduğudur. Böylece anlamsızlık çölünün boyutları giderek büyümektedir.

Anlam denilen şey iletişim araçlarında için için kaynamaktadır. Toplumsal da kitlelerin içinde için için kaynamaktadır. Sistemin hızlanmasıyla orantılı bir şekilde bu kitlenin sonsuza dek büyüyebileceği düşünülmektedir. Bu içinden çıkılması olanaksız bir enerji sorunudur. Bu bir duyarsızlık noktasıdır.

Tıkanma noktasına gelen bir dünya tepkisizliğe mahkûm edilmektedir. Tepkisizlik olaylarının hızla arttığı söylenebilir. Durdurulmuş ya da dondurulmuş biçimlerin sayısı artmakta ve gelişme anormal (kanserdeki metastaz anlamında) bir gelişme görünümünü almaya mahkûm edilmektedir. Amaçlarının ötesine geçen hastalıklı, anormal bir gelişme biçiminin sırrı işte budur. Bu bizim geliştirdiğimiz bir amaçları yok etme yöntemidir. Öyleyse aynı doğrultuda daha uzağa, çok daha uzaklara gitmek yani simülasyon, hipersimülasyon ve anormal gelişmeyle anlamı yok etmemiz gerekiyor, başka bir deyişle bu da bize özgü bir amaçlarını yok etme biçimidir: Anormal bir gelişmeyle kendi sonunu yadsımak (Paskalya adalarındaki yengeç cinsi kabuklu

[1] Yalnızca kendi kökleriyle ilgili düşler üreten ve kendi sonları hakkında hiçbir fikre sahip olmayan kültürler vardır. Hem kendi kökenleri hem de sonlarını sabit fikir haline getiren başka kültürler vardır... Bunların dışında geriye iki olasılık kalmaktadır... Yalnızca kendi sonlarıyla (bizim nihilist kültürümüz gibi) ilgili düşünce üretenlerle; kökenleri ve (yaklaşan belirsiz) sonları konusunda hiçbir fikre sahip olmayan kültürler.

deniz hayvanları ve heykeller örneğinde olduğu gibi). Kanserin de böyle bir müstehcen sırrı yok mudur? Bu anormal gelişmenin normal gelişmeden ve hızın tepkisizlikten aldığı intikama benzemektedir.

Kitleler de hızlandırma yöntemiyle bu muazzam tepkisizlik sürecinin içine çekilmişlerdir. Kitleler her türlü gelişme ve anlam bolluğunu yutup yok eden anormal bir gelişme sürecine benzemektedirler. Bir devreye benzeyen kitlelerin korkunç bir amaç edinmesi sağlanarak devre dışı bırakılmışlardır.

Günümüzde insanı büyüleyen ve heyecanlandıran tek şey bu tepkisizlik aşamasıyla onun çevresinde olup bitenlerdir (öyleyse diyalektiğin gizli çekiciliği diye bir şey kalmamıştır). Bu tepkisizlik aşamasına bir ayrıcalık tanıyıp, sistemlerin tersine çevrilmezliğini (tersine çevrilebileceklerini gösterebilmek amacıyla) gidebileceği en uç noktaya kadar götüren çözümlemeler yapmak nihilist olmaksa o zaman ben bir nihilistim.

Bir üretim yöntemine saplanıp kalmak yerine, bir ortadan kaybolma yöntemine saplanıp kalmak nihilist olmaksa, o zaman ben bir nihilistim. Ortadan kaybolma, *aphanisis*, için için kaynama, *Furie des Verschwindens* ve politika ötesi bilinçli bir şekilde seçilmiş (gerçek, anlam, sahne, tarih, toplumsal ve bireyle ilgili) birer ortadan kaybolma biçimidir. Gerçeği söylemek gerekirse buna nihilizm denilemez. Çünkü ortadan kaybolma ya da şu her şeyin duyarlıktan yoksun, gelişigüzel ve anlamsız bir şekilde yadsınmasında nihilizme özgü bir duyarlık, duygusallık ve coşku yoktur. Nihilizmin hâlâ ayakta durmasını sağlayan şey şu efsanevi enerjisiyle o efsanevi radikal tavrı ve yadsıma biçiminin yanısıra, şeylerin ortaya çıkış biçimlerini öngörüp, dramatize etme yeteneğidir. Buna düş kırıklığı bile denilemez, zira insanlara düş kırıklığından kaynaklanan o büyüleyici, baştan çıkartıcı ve özlem dolu ses tonuyla seslenmektedir. Buna kısaca ortadan kaybolma denilmektedir.

Gerçekleştirdikleri nostaljik bir diyalektik çalışmaya koşut olarak bu ortadan kaybolma biçiminin kesinlik kazandığını gösteren işaretlere daha önce Adorno ve Benjamin'de rastlamıştık.

Zira diyalektiğin özlemi çekilmektedir ve en zor fark edilen diyalektik hiç kuşkusuz en çok özlemi çekilendir. Daha derinlemesine yaklaşıldığında, Benjamin ve Adorno'da bir başka ses tonu yani sistemden kaynaklanan melankolik bir ses tonuyla karşılaşılmaktadır. Her türlü diyalektiğin ötesinde yer alan bu melankoli tedavisi olanaksız bir şeydir. Etrafımızı ironik bir şekilde çepeçevre kuşatan bu şeffaf biçimler sayesinde, günümüzde bu sistem melankolisini giderek hayati bir tutkuya dönüştürüyoruz.

Bu, geçen yüzyıl sonuna özgü kara sevda ya da insanı sarıp sarmalayan cinsten sımsıcak bir melankoli duygusu değildir. Bunun tutkulu bir hınç duygusuyla her şeyi yok ederek ortalığı normalleştirebileceğini sanan nihilizmle de bir ilişkisi yoktur. Hayır, melankoli işlevsel sistemlere, güncel simülasyon, programlama ve enformasyon sistemlerine özgü temel bir niteliktir. İşlemsel sistemlerde melankoli anlamın yok edilmesi ya da ortadan kaybolmasını sağlayan yöntemlerin özünde bulunan bir niteliktir. Bu anlamda hepimizin melankolik olduğu söylenebilir.

Doyum noktasına ulaşan sistemlerde melankoli, âni bir duyarsızlaşma biçimidir. İyiyle kötü, doğruyla yanlış arasındaki dengeyi koruyabilme ya da buna benzer değerleri birbirleriyle karşılaştırma, hattâ daha genelinde bir güçler dengesiyle toplumsal meydan okuma ve amaçlardan umut kesildiğinde geriye kalan şeydir. Çünkü sistem her yerde ve her zaman çok güçlüdür, yani üstün ve egemen bir konumdadır.

Sistemin bu üstünlük ve egemenliğine karşı koyabilmek amacıyla arzu oyunları yüceltilebilir, gün delik yaşamın devrimci mikrolojisi yapılabilir, moleküler türetme yüceltilebilir ya da yemekleri yere göğe sığdıramamak gibi şeylere başvurulabilir. Bütün bunlar kesinlikle başarısızlığa uğratılması gereken bir sistemi somut bir şekilde başarısızlığa uğratabilecek türden çözümler değillerdir.

Sistemi başarısızlığa uğratabilen tek şey terörizmdir.

Çekilen söylevin ironik bir gülümsemeyle hiçe sayılması, kölenin yadsınmayı yadsıyan o bir anlık tavrıyla efendisinin gücü-

nü hiçe sayıp keyfini kaçırması gibi, terörizm de kendi dışındaki her şeyi tersine çevirmektedir.

Bir sistem, egemenliğini ne ölçüde dayatıyorsa, insanların düşgücü de onun karşı karşıya kaldığı başarısızlıklardan o ölçüde etkilenmektedir. Sisteme karşı en ufak bir meydan okuma sanki zincirleme bir çöküş izlenimi bırakmaktadır. Günümüzde bu duyarlıktan yoksun ve nihilist politika dünyasında insanları yalnızca bu her şeyi tersine çevirme olayı harekete geçirebilmektedir. Düşgücünü harekete geçirebilen tek şey terörizmdir.

Egemenliğini kabul ettirmiş sistemlerde nihilist olmak, bu alaycılık ve şiddet çizgisini sistemin kaldırabileceği en uç noktaya kadar taşıyarak, sistemi, bu meydan okuma eylemine ölerek yanıt vermeye zorlamak anlamına geliyorsa, o zaman tıpkı bu işi silâha sarılarak yapan başkaları gibi, ben de *kuramsal* düzeyde bir terörist ve nihilist olduğumu söyleyebilirim. Bugün başvurabileceğimiz tek silâh hakikat değil, kuramsal bir şiddettir.

Oysa bu da bir ütopyadır. Gerçek bir radikal düşünceden söz edebilmek mümkün olsaydı o zaman nihilist olmak işe yarayabilirdi –ölüm, buna teröristin ölümünü de katabilirsiniz, hâlâ bir anlama sahip olsaydı o zaman terörist olmak bir işe yarayabilirdi.

Şeylerin içinden çıkılmaz bir hal aldığı nokta da burasıdır. Çünkü bu etkili radikal nihilizme, sistem, onu etkisiz hale getiren bir nihilizmle karşılık vermektedir. Sistem de nihilisttir, çünkü kendisini yadsıyanlar da dâhil olmak üzere herkesi duyarsızlaştırabilmektedir.

Bu sistemde ölüm diye bir şeyin olmadığı apaçık bir şekilde ortada (Bolonya Garı'ndaki, Münih Oktoberfest'teki ölüm olaylarına karşı herkes duyarsız kalmış) olup, terörizm kendine rağmen bu konuda sistemle suç ortaklığı yapmıştır. Bu politik anlamda bir suç ortaklığı değil, insanların olaylara karşı duyarsızlaşma sürecini hızlandırma yöntemiyle gerçekleştirilen bir suç ortaklığıdır. Bundan böyle gerek düşsel gerekse politik bir ölüm olayının yeniden canlandırılabileceği, sahneye konulabileceği törensel ya da şiddete başvurulan bir sahneden söz edebilmek

olanaksızdır. Bunu öteki nihilizm ya da terörizmin kaynağı olan sistemin zaferi olarak kabul edebilirsiniz.

Artık olup biten olayların gerçeğin kendisi gibi algılanmasını sağlayan bir sahne ya da asgari bir ilüzyon olayından söz edebilmek olanaksızdır. Şili, Biafra, boat people, Bolonya ya da Polonya kimin umurundadır? Bütün bunlar bir televizyon ekranı üzerinde yok olup giden görüntülerden ibaret olaylardır. Artık hiçbir sonuca yol açmayan olaylar (ve sonuç vermeyen kuramlar) çağında yaşıyoruz.

Anlamı kurtarabilmek artık imkânsız bir şeydir. Böyle olmasında yarar vardır, çünkü anlam da ölümlü bir şeydir. Oysa Aydınlanma Çağı'nın egemenliğini sürdürebilmek amacıyla o kısa süreli egemenlik dönemi boyunca ortadan kaldırmaya çalıştığı görünümler bu anlam ya da anlamsızlık nihilizmine karşı bağışıklık kazanmış gibidirler.

Ayartma da zaten tam bu noktada devreye girmektedir.

Dizin

A

Akbabanın Üç Günü 71
Apocalypse Now 87, 89
Artaud, Antonin 66
Ayartma 95, 133, 135, 146, 154, 180, 199, 207, 212

B

Balard 168
Bardot, Brigitte 177
Barok 19
Barry Lyndon 71, 72
Başkanın Adamları 71
Bataille, Georges 106, 179, 191, 200
Beaubourg 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 132
Bilimkurgu 48, 94, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170
Bolonya 211, 212
Borges, Jorge L. 13, 14, 96, 104, 161
Bororolar 177
Bourdieu, Pierre 31, 32

C

Caesar, 94
Castaneda, Carlos 22, 24
Cezayir Savaşı 63
Champs-Elysées 26
Chinatown 71, 73
China Syndrom 80, 82, 83, 84, 85
Cizvitler 19
Clastres, Pierre 22, 43
Clone Story 134
Cloyters of New York 26
Coppola, Francis F. 87, 88
Crash 151, 153, 154, 155, 158, 160, 161, 168, 169
Creusot 22

D

Dean, James 44
Deleuze, Gilles 37, 70, 155, 177, 182
Dick, K. Philip 96, 165, 167, 168
Disneyland 27, 28, 29, 30, 31, 96
Diyalektik 207
Dorothee Bis 133
Dubuffet 94

E

Eco, Umberto 121
Einstein, Albert 56, 133
Enchanted Village 29
Etnoloji 24
Eucharistie 162

F

Fantazm 8, 29, 37, 158, 168, 185, 186
Fantazmagorik 168
Filipinler 21
Fonda, Jane 84, 85
Ford, Gerald 38, 44, 46
Forum des Halles 132
Foucault, Michel 180
Fotoğraf 140, 146, 155, 159, 168
Franco, Francisco 36, 46
Freud, Sigmund 70

G

Gordiyum 36
Gösterge 19
Gulag Takımadaları 65

H

Haute couture 133
Harrisburg 81, 82, 83, 85
Herkes Zannibar'a 169, 170
Hipergerçek 14, 15, 27, 29, 30, 41, 42, 43, 50, 52, 57, 61, 72, 73, 74, 94, 100, 112, 116, 119, 130, 149, 159, 163, 165, 167, 169, 170, 205
Hipergerçeklik 41, 42, 110, 161, 166, 169
Hiroşima 66, 83, 85
Hitler, Adolf 44
Hollywood 41
Holocauste 76, 77, 80
Holografik 146
Hologram 147

İ

için için kaynama 31, 52, 56, 81, 83, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 118, 119, 120, 121, 166, 186, 208
İdeogram, 61
İkona, 18, 19
implosion, 56, 166
İshi 27

J

Jack Barron ya da Sonsuzluk 169
Jaulin, Robert 22
Johnson, Lyndon B. 38, 44

K

Kafka, Franz 155
Kennedy, John F. 38, 44, 59
Kızılderililer 26, 27
Kopernik, Mikolaj 54
Kubrick, Stanley 73

L

Laborit, Henri 185
Last Picture Show 73
La Colonie Penitentiaire 154
Lacan, Jacques 191
Lascaux 24, 133
Le Monde 189
Lévi-Strauss, Claude 177, 181
Los Angeles 29
Lyotard, François 37

M

Magic Mountain 29
Marin, Louis 28
Marine World 29
Marx, Karl 47, 133, 151
Mogadiscio Stammheim 121
Monod, Jacques 115
Monroe, Marilyn 44
Möbius 36, 37, 96, 122, 198

N

Nashville 161
Network 81, 82, 85
Nietzsche, Friedrich 203, 205
Nixon, Richard 33, 38, 44, 45, 64

O

Orpheus 21
Orly 25
Orwell, George 65
Otomatik Portakal 161

P

Pick Order 173
Pinbas, Richard 143
Praksis 45
Psikanaliz 181, 191

Q

Quartier Latin 197

R

Ramses 21, 24, 25, 26
Redford, Robert 72
retro film 72
Rönesans 25, 51

S

Sahlins, Marshall 30
Saint-Michel de Cuxa 26
Schlemihl, Peter 190
Shannon 114
Sibernetik 103, 104, 111, 117, 127, 138, 139, 151, 163, 164, 170
Simgesel 11, 13, 196
Simülant 198, 199
Sovyetler Birliği 65
Stourdze, Yves 126

T

Tasadaylılar 21, 37
Taylor, Elizabeth 159
Tinguely 94
Totemizm 182

V

Vahşet Tiyatrosu 66
Vietnam Savaşı 62, 63, 87, 88, 89
Virilio, Paul 129
Visconti, Luchino 72

W

Wagner, Richard 88, 89, 205
Walt Disney 28
Washington Post 31, 32
Watergate 31, 32, 33, 37, 45, 81, 82, 84, 85, 86
Weltanschauung 205, 208
Werben 126

XX. yüzyılın önemli iddialı çıkışlarından biri kuşkusuz Jean Baudrillard'ın "Simülasyon" kuramıdır. Baudrillard, radikal ve ayrıksı düşünceleriyle Batı toplumundan yayılan krizi haber verir. Baudrillard'a göre bugünkü sistemi kavramak için dolaşıma sürülen tezler "hiçlik" duvarında birer birer erimeye mahkûmdurlar. İşlenen bu kusursuz cinayeti araştırmaya başladığımızda iletişim, sinema, reklam veya mimarlık alanlarında "gerçek" ve "hakikat" düzeneklerinin birbirleriyle nasıl yer değiştirdiğine göz atmamız yeterlidir. Bir resmin taklidi, bir eserin yorumu veya tarihî bir yapının kopyası tüm *aura*sını yitirerek aslının yerine geçebilmektedir. Artık her türden sanatsal kaygı, hakikat arayışı ve iletişim tarzı tüketilmek için vardır. İletişim araçları iletişimsizliğin mükemmel bir örneğini sergilerler. Söz gelimi, belgeseller anımsamaktan çok unutturmak için vardır. "İçin için kaynayan" her bir anlam parçacığı içeriğinden boşaltılıp medya adlı devasa boşlukta simüle edilir. Tüm olup bitenlerin yansıdığı ekranlarda herşey gizlenir, üzeri kapatılır. Ve kitleler, iletişim araçlarına sarılarak modern bir kurban töreninin ritüellerini söz birliği etmişçesine mükemmelen yerine getirirler.

Baudrillard bilinenin aksine, çözümlemelerinde post-modern bir söyleme başvurmaz. Adanır'ın tanımlamasıyla söylersek, o "postmodern bir düşünür değildir!" Çünkü bu kitapta da görüleceği üzere, simülasyon evreninin "dünya görüşü" tarihsel gelişimin bir halkasıdır fakat son halkasını oluşturmaz.

- Ne pahasına olursa olsun Batı'nın moralini bozmayı sürdürecek misiniz?

Baudrillard: "Batı tarihinin temel yapı taşı moral bozukluğudur." Bunu ben uydurmadım. "Yeni duygusal düzen" yani kurbanlardan oluşan duyarsızlık, pişmanlık üzerine oturmuş olan toplum, sanayi devrimi ve kolonizasyon gibi sonuçlara yol açmış XIX. yüzyıla ait anlam bunalımının bir uzantısıdır ve bizim uzun XIX. yüzyılımız boyunca da sürüp gitmiştir.

ISBN: 978-975-8717-01-9

SOSYOLOJİ